ספרים נוספים · הנהגות

הנהגות יום יום

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הנהגות יום יום

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הנהגות-יום-יום/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
פתיחה 8
פרשת בראשית 21
פרשת נח 24
פרשת לך לך 25
פרשת וירא 29
פרשת חיי שרה 32
פרשת תולדות 35
פרשת ויצא 37
פרשת וישלח 40
פרשת וישב 43
פרשת מקץ 45
פרשת ויגש 48
פרשת ויחי 51
פרשת שמות 55
פרשת וארא 58
פרשת בשלח 62
פרשת בא 66
פרשת יתרו 68
פרשת משפטים 71
פרשת תרומה 73
פרשת תצוה 76
פרשת כי תשא - פורים 79
פרשת ויקהל פקודי 81
פרשת ויקרא 85
פרשת צו 88
ערב פסח 91
פרשת שמיני 94
פרשת תזריע ומצורע 98
פרשת אחרי מות וקדושים 101
פרשת אמור 105
פרשת בהר ובחוקותי 108
פרשת במדבר 111
פרשת נשא 114
פרשת בהעלותך 116
פרשת שלח לך 119
פרשת קרח 122
פרשת חקת 125
פרשת בלק 130
פרשת פנחס 135
פרשת מטות ומסעי 140
פרשת דברים 145
פרשת ואתחנן 148
פרשת עקב 153
פרשת ראה 160
פרשת שופטים 166
פרשת כי תצא 171
פרשת כי תבוא 176
פרשת נצבים וילך 181
פרשת האזינו 188
ערב יום כיפור 194
ערב סוכות 202
פרשת וזאת הברכה 207
חזק חזק ונתחזק 211

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 - אסור בשימוש מסחרי
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל בית מדרש בין הזמנים

למו"ר הרב חיים רבי שליט"א
יו"ל ע"י בית מדרש בין הזמנים המרכז: רח' החיים 4 תל גיבורים חולון ת.ד. 180 חולון טל. 03-5011150

הקדמה

מספרים על גדולי ישראל שהיו חובקי זרועות עולם בש"ס בפוסקים ובכל מקצועות שבתורה, שמידי פעם היו עושים סיום מסכת או סיום משניות ושמחים בזה מאד כמו נתינת התורה בהר סיני, ומציינים זאת בהתלהבות ובשמחה יוצאת דופן יותר מכל אותם סיומים שהיו רגילים בהם. והיו תלמידיהם תמהים על מה ולמה גדולה שמחה זו יותר מכל המסכתות שהם רגילים לסיים חדשים לבקרים. לשאלת התלמידים, ענו ואמרו שסיום זה הוא משהו מיוחד. זה סיום על מסכת שהספיקו ללמוד בין הקמת ספר תורה לקריאה, ובין גברא לגברא. וזה סיום מסכת ביומא דפגרא [=ימי בין הזמנים], וזה סיום משניות של ימי שישי שעה לפני שבת קודש. וזה סיום כל שולחן ערוך אורח חיים על ידי לימוד שתי הלכות כל בוקר אחר התפילה. וקובץ על יד ירבה (משלי יג, יא), ורוצה אדם בקב שלו (בבא מציעא לח.), ו"כיון דאתיא מדרשא חביבא ליה" (יבמות ב:) ועל כן שמחתם גדולה.

וכך אני אומר על קונטרס זה "הנהגות יום יום". אשר בודאי שלא נוכל להגיע אפילו לקרסוליהם של גדולי ישראל, שהם חובקי זרועות עולם. אולם אנו הקטנים זוכים לחבוק אותם וללמוד מתורתם קדושתם והנהגותיהם הנפלאות יום יום. ובכלל זה בכל בוקר אחר התפילה, כעשר דקות של דברי תורה, דיבורי חיזוק ומוסר והנהגות המתעוררות מפשט הפסוקים שבאותה פרשה, ודוגמאות מעשיות מחיי יום יום. ואלו הם דרשות חביבות, ואיידי דזוטר מירכס [=מתוך קטנו נאבד] (עיין בבא בתרא יד:). והשתדלתי לברך על המוגמר ולהפיצו ברבים, ללמד ולחזק חברים מקשיבים, ואברכים יקרים שלנו מבית המדרש "עטרת חכמים" המקפידים לזכות את הרבים, שימשיכו ויחזקו את הצבור גם בדברי מוסר יום יום. ובפרט בתחילת היום שזה מביא מחשבה טובה והנהגה נכונה לכל היום כולו, שגדול כח ההתחלה (כמבואר בתוס' חגיגה טו. עיין שם).

ואם חז"ל אומרים (סנהדרין מב.) במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה. וזה נאמר על עסק התורה שזה ממש מלחמה ונעשים כאויבים זה

לזה (קידושין ל:), כן יש לפרש גם על לימוד המוסר. כלומר במי אתה מוצא מלחמה של תורה נגד יצר הרע - שהרי בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תְבלין (קידושין ל:) - במי שיש בידו חבילות של משנה. כלומר חבילות של מוסר שמשנן יום יום, ועוד בתחילת היום, ובזה מחליש כוחו של יצר הרע.

והמהרש"א (מועד קטן כד.) מבאר על דברי הגמרא שאמר שמואל כשנפטר רב "אזל גברא דהוה מסתפינא מיניה" [=הלך האדם שהייתי מפחד ממנו], שהכוונה של שמואל שפחד מהיראת שמיים של רב, ע"ש. ורב גדול הדור יחד עם שמואל (רש"י ביצה ט.), ובודאי היה ספר תורה חי וגם ספר מוסר חי, וזכה לעשר מעלות כידוע (סדר הדורות ערך אבא אריכא אות ז), אשר תלמידיו לא הצליחו לקחת את כולם אלא כל אחד לקח אחת מהם. ושמואל הרגיש יראת שמיים מחבירו רב.

גם לרבות שנרויח בזה על ידי שמיעת מוסר עם התפילין כל בוקר את דברי רבינו הגאון רבי יוסף חיים זיע"א בספרו הקדוש בן איש חי (פרשת חיי שרה שנה ראשונה אות יא). שאי אפשר לקנות חלקי נפש רוח ונשמה אלא אם כן לומד עם התפילין. ותורת המוסר היא תורת חסד שהיא תורה לשמה (סוכה מט:), שמקבל תוכחה ושומע מוסר וחסד ה' עליו כל היום.

לפני כשנתיים ימים בעצרת "בין הזמנים" שקיבץ וריבץ פעלים לתורה בני יקירי ואהובי הרב אליהו הי"ו, השתתף כבוד הרה"ג המפורסם הר"ר דוד יוסף שליט"א מירושלים. וכשראה את הספר "הנהגות לשבת" חלק א', עמד ותמה ושאל למה לא תכתוב ספר בהלכה. ונומיתי לו שיש כל כך הרבה ספרים בהלכה, זה בונה וזה סותר זה מתיר לכתחילה וזה חושש לאיסור תורה. ובעוונותינו הרבים כמעט אין הלכה ברורה (שבת קלט.). ומרן שליט"א בספריו היקרים יביע אומר עם כל גדלותו העצומה בתורה, עדיין מקשים ומתרצים ומפלפלים בדבריו אף שהביא כל השיטות וכל המקורות. ופעם סיפר לי הגאון הרב מיכאל פרץ שליט"א ממכסיקו, המפורסם בגדלותו בתורה ובחריפותו הגדולה בעשרות ספריו היקרים. שהגיע אל מרן ראש הישיבה הגאון רבי אלעזר מנחם שך זיע"א והקשה לו קושיה על הרמב"ם בהלכות שבת, וראש הישיבה האריך לתרץ כחצי שעה את קושייתו. והלך משם אל הגאון הרב דב לנדא ראש ישיבת סלבודקא ולא הסכים עם תירוץ זה, וניסה לומר תירוץ אחר. ואחר כך שמע מאברך אחד שביביע אומר ח"ד יש אריכות דברים בעניין. ופתח וראה בכמה שורות ממש את הקושיה שלו והתירוץ של הרב שך והדחיה של הרב דב לנדא. ועם כל זה עדיין יש לפלפל ולהוסיף, כי התורה ארוכה מארץ מידה ורחבה מני ים. ובנוסף לכך בודאי לא מתאים לכל אחד

לכתוב פסקי הלכות. ומרן שליט"א בהקדמה ליביע אומר (חלק ט) צווח על זה מאד, ע"ש. אבל הנהגות לשבת ומוסר יומי אשר מסייעים לנו מאד לעבוד את ה' יתברך בעיון גדול ולהבין דרך בעבודת ה', זה צריך להוסיף ולחזק.

וזכיתי להשתתף בהלויה של כבוד ראש הישיבה הגאון הצדיק רבינו יהודה צדקה זיע"א [י"ב מרחשון תשנ"ב], ובהספד שנשא כבוד ראש הישיבה הגאון רבינו חכם שלום כהן שליט"א, אמר שהיתה תקופה שהיה שומע ממנו שיעורים בישיבה, ומעולם לא התחיל את השיעור בלימוד הגמרא אלא כמה דקות ביראת שמיים לחמם את הלב, ורק לאחר מכן התחיל את לימוד הגמרא. ואנחנו כננס על גבי ענק, הלואי שנזכה לעבודת ה' ויראת שמיים. ועיין שבת (ל:) על רבה שהיה דורש ביראת שמיים קודם הלימוד. גם רבי אבהו משך את כולם על ידי מוסר ויראת שמיים (סוטה מ.), וכן רבי יצחק נפחא שביקשו ממנו אגדה (בבא קמא ס:), וכן רבי מאיר היה מקפיד על כך על ידי משלי שועלים (סנהדרין לח:).

וכמובן שצריכים להיזהר במה שכתב רבינו הגאון רבי חיים מוולוז'ין זיע"א תלמיד הגר"א בספרו נפש החיים (שער ד פרק א), שלא להרבות במוסר כי אם בלימוד הש"ס והפוסקים. וכמו שמסופר על המגיד מדובנא שהיה בקי עצום בש"ס וזה עיקר לימודו, ועם כל זה היה מוצא זמן לדרשות ומשלים נפלאים המעוררים הלבבות לעבודת ה' יתברך. ואם חז"ל אמרו (שבת י.) זמן תורה לחוד וזמן תפילה לחוד, כן יש להוסיף זמן מוסר לחוד.

והנה הרמב"ם (פרק ד מהלכות תשובה הלכה ב) כותב: לפיכך צריך להעמיד בכל קהל וקהל מישראל חכם גדול וזקן וירא שמיים מנעוריו ואהוב להם, שיהא מוכיח לרבים ומחזירן בתשובה, ע"ש. ומכאן על מעלתם של חכמים מזקני העם המלאים ביראת שמיים, והם הנקראים "מגיד מישרים" אשר משמיעים דברי מוסר והנהגות קדושות ומחזקים אותנו בעבודת ה'. ויתכן שזה כלול בעשרה דברים שצריכים להיות בכל עיר ועיר, ואסור לתלמיד חכם לגור שם אם חסר אחד מהם (סנהדרין יז:), והרמב"ם פסק כן למעשה (פרק ד מהלכות דעות הלכה כג), ואחרון חביב הוא "בית דין מכים וחובשים". ויתכן שכלול בזה גם זקן המוכיח את העם, כי בתוכחה ובמוסר המתוק שלו מוכיח ומחזק ומכה בנו וחובש פצעינו ומעמידנו על שמירת הדת כפי צורך הזמן והשעה.

ומספרים שפעם שמע מרן החזון איש זיע"א את הגר"ש שבדרון זצ"ל, ואמר שאם בארצות אשכנז בזמן ההשכלה הארורה היו מגידים מתאימים ואמיתיים, לא היו פירצות כאלו באמונה ובירידת הדורות. כמו רבי יהושע בן חנניה (חגיגה ה:) שהיה מנצח את

האפיקורסין. ומסתברא שלימוד המוסר החזק היה מציל את יוחנן כהן גדול (ברכות כט.), ואת אלישע בן אבויה (חגיגה טו:), ואת אותו האיש (סוטה מז.). וכמו שהיה עושה רבי תנחום (שבת ל.) ורב חסדא (שבת פב.), והוא קב חומטון הנצרך (שבת לא.).

ואני מאד מוקיר ומעריך את כבוד הרב אמנון יצחק שליט"א, המגיד מארץ התימני, אשר הוצק חן בשפתותיו וזכה לחזק ולעודד אלפים ורבבות לדרך התשובה בדרכי נועם ובשפת התורה, בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. ורואים בעליל שאם יש פה מתאים פה מתוק היודע לדבר על אוזן שומעת, הדיבורים עושים את פעולתם. וכל אחד לפי דרגתו הרוחנית מצוה עליו להיות מגיד מישרים אם זה לקהלתו לשכניו ולמשפחתו, העיקר שמשתדל לעורר ולחזק. "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" (שמות יט, ג), "להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות" (תהלים צב, ג).

קונטרס זה הקטן בכמות ובאיכות "הנהגות יום יום" נאמר בשיעורים בפני הציבור היקר משפחת תל גבורים בעירנו חולון. צבור וקהל קדוש אוהבי תורה ולומדיה, גברים ונשים הבאים בהמוניהם בשמחה ואהבה, ומסתופפים ומשתתפים שעות רבות בשבת קודש לשמוע דברי תורה מוסר והלכה, ואשרינו שזכינו לכך.

ברכה מיוחדת למע"כ בני יקירי וחביבי, אהובי וידידי כנפשי הר"ר אליהו הי"ו, אשר כל מעשיו לשם שמיים וטורח מאד עבור המפעל הגדול של בין הזמנים, במטרה לקרב ולחזק עוד בחורי ישיבה ואברכים יקרים לשקוד על לימודם גם בבין הזמנים, ובלילות שישי הארוכים כל הלילה במסירות ואחריות וסדר להפליא. וגם קונטרס זה אשר יוצא כלול בהדרו נזקף לזכותו של הרב אליהו הי"ו אשר תיקן וסיקל וניכש כל הקוצים הסובבים כדי להוציא מתחת ידו דבר מתוקן ומסודר ומבואר בנוסח ברור וקל. יה"ר שיזכה להמשיך הלאה להגדיל תורה ולהאדירה בנחת ושלוה, וימשיך לחדש חידושים אמיתיים בתורה ויראה"ש. והרבה נזקף לזכותה של רעיתו וזוגתו כלתנו החשובה, העומדת לימינו ומסייעת לו בהרבצת התורה, על אף הטרדות הגדולות בחינוך הילדים, הם הנכדים אשר חנן ה' לחיים טובים. ויקויים בהם הפסוק "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום" (דברים ד, ד), אמן ואמן.

גם לרבות ולברך את האברך היקר והחשוב נעים הליכות אשר שמו הטוב הולך לפניו, הר"ר גלעד רצון ורעיתו הי"ו אשר במסירות ואחריות הקלידו את הספר והוסיפו ציצים ופרחים, מור ואהלות עם כל ראשי בשמים. ויהי רצון שיזכו להיפקד בקרוב בזרע של קיימא ועולמם יראו בחייהם, בנחת ושלוה וחיים טובים בקרוב בקרוב, אמן ואמן.

ברכה מיוחדת לרעיתי החשובה הרבנית תליט"א, המסורה לצרכי הכלל והפרט ומרבה טהרה בישראל, מכוונת ומייעצת למען בנות ישראל להקים בתים קדושים ונאמנים. יהי רצון שנזכה יחד לרוב נחת מהבנים והבנות ונכדינו היקרים וחתנים מן המניין בקרוב, ויקויים בנו הפסוק "וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך" (ישעיה נג, יד), אמן ואמן.

בברכת התורה

חיים רבי

תל גיבורים חולון

פתיחה

"זה השער לה' צדיקים יבאו בו"

ראיתי חוברת בשם "באו חשבון"* והוא יומן אישי של חשבון נפש. והביא בהקדמה מקורות מהתורה ומרבותינו על כך שצריך כל אדם לחשוב ולבדוק מעשיו יום יום. ועבודה עצמית זו חייבת להיות יומיומית בעקביות וללא פשרות כל ערב קודם השינה, וכדלהלן:

בספר ראשית חכמה (שער הקדושה) כתב: "קודם שישכב יבדוק במעשיו במה שעשה ביום ההוא ויכתוב מעשיו ברמז לבל ישכחם. שבכל לילה ולילה טרם שישכב צריך האדם לעשות חשבון ממעשיו שעשה כל אותו היום וישוב מהם ויבקש עליהם רחמים".

בספר אורחות צדיקים (שער השכחה) כתוב: "אך יזכור פשעיו ויכתבם על ספר ויקראם כדי שיזכור הכל וישוב מכל אחד ויתודה עליהם".

בספר שערי תשובה (פרק א אות ח סוף הפתיחה) כתב: "וכן ראוי לכל בעל תשובה לכתוב במגילת ספר הדברים אשר נכשל בהם ובמצוות אשר קיצר בקיומן ולקרא בספר זכרונותיו בכל יום".

ובספר טהרת הקודש כתב: "אי אפשר לזכות להיות באמת ממארי דחושבנא [=בעל חשבון], רק אם מציין לו כל עבירות שעשה מקטן ועד גדול. ועל זה נאמר "וזה יכתוב ידו לה'" (ישעיה מד, ה) אלו בעלי תשובה שכותבים עוונותיהם על מנת לשוב לה' עליהם (אבות דרבי נתן סוף פרק לו)".

מובא בזוהר הקדוש (פרשת קרח דף קעח.) "גהינם אית ביה מדורין על מדורין, מדורא תתאה שאול, מדורא תתאה מינה אבדון ודא סמיך לדא, מאן דנחית לשאול ידונון ליה ומתמן יצפצף ועולה, הדא הוא דכתיב (שמואל א ב, ו) "מוריד שאול ויעל", ומאן דנחית לאבדון תו לא סליק לעלמין. מאן דאית ביה עובדא טבא או דאיהו (ס"א: אי טבא איהו)

מארי דחושבנא הא אוקמוה דבכל ליליא ולילא עד לא ישכב ועד לא נאים בעי בר נש למעבד חושבנא מעובדוי דעבד כל ההוא יומא ויתוב מנייהו ויבעי עלייהו רחמי. מאי טעמא בההיא שעתא? בגין דההיא שעתא אילנא דמותא שארי בעלמא וכל בני עלמא טעמין טעמא דמותא, ובעי בההיא שעתא למעבד חושבנא מעובדוי ויודי עלייהו בגין דאיהי שעתא דמותא. ואלין אקרון מארי דחושבנא'', ע''ש. וסיים בזוהר הקדוש (שם) ומי שיעשה כן בדעת ובחכמה לידע את אדונו, כשיעבירו אותו לראות ולהסתכל באותם הרשעים שבגהינום ובשאול, וכולם צועקים, הוא לא יהיה ולא ימצא שם, ויהיה למעלה למעלה במקום שכמה אורות ונרות וכמה דברים נחמדים שורים ונמצאים בו, ע''ש. עכת''ד.

ועוד עיין בזוהר הקדוש (פרשת פנחס דף רלא.) כל מי שמפרש חטאיו לפני הקדוש ברוך הוא ומתודה עליהם, לא נמסר דינו אלא בידו של המלך הקדוש ברוך הוא לבדו. ומי שדן אותו הקדוש ברוך הוא, הוא ודאי לטוב, כי כל בית הדין של מעלה נבדלים ממנו, ע''ש. ועוד עיין בזוהר הקדוש (פרשת דף ויחי רכ.) אחר שהאריך להביא שעל ידי צל גופו של האדם בלילה, שניתן לראות באלו איברים אינו נמצא, אפשר לדעת מה נגזר עליו בעתיד (והובא ברמ''א ריש סימן תרסד). וסיים הזוהר הקדוש שהצדיקים והחסידים בכל יום ויום מסתכלים ומתבוננים בליבם כאילו בזה היום הם מסתלקים מן העולם ועושים תשובה שלימה לפני קונם, ואינם צריכים לראות את הצל שלהם, ואשרי חלקם בעולם הזה ובעולם הבא, ע''ש. וחובת ההתבודדות וחשבון הנפש מובאת גם בספר מסילת ישרים (פרק ג בחלקי הזהירות ובפרק כא בדרכי קניית החסידות), ע''ש.

וכן רבינו החפץ חיים זיע''א במכתבי החפץ חיים (מכתב עג) כתב שצריכים לעשות תשובה ארבעה פעמים בשנה: א) כל לילה קודם השינה, ב) כל ערב שבת קודש, ג) כל ערב ראש חודש, ד) כל ערב יום הכיפורים. ועיין בספר שאל אביך ויגדך (חלק ג עמ' עג) איזה חשבון נפש נוקב עשה החפץ חיים עם עצמו. ומספרים שפעם אחד מצדיקי הדור הטה אוזן לשמוע מהחלון את וידויו של החפץ חיים, ונבהל ונפל למטה מהפחד הנורא של היראת שמיים של רבינו החפץ חיים זיע''א.

וכידוע מהר''ן מברסלב זיע''א משבח מאד מעלה זו של ההתבודדות, ושעל ידי זה השכינה מנחמת אותו. וזו מעלה עליונה וגדולה על הכל, והוא דרך ועצה טובה מאד להתקרב אליו יתברך, כי זו עצה כללית שכוללת הכל. וכמה צדיקים גדולים סיפרו שלא באו למדרגתם אלא על ידי הנהגה זו (ועיין ליקוטי מוהר''ן חלק א סימן רנט וחלק ב סימן כה, עיין שם).

ויש להוסיף מה שכתב בזה רבינו יוסף חיים זיע"א בספרו בן יהוידע (עירובין יג.), שהצדיק על ידי שמתבודד ופושט מחשבתו מן העולם הזה ומצמצם מחשבתו בדבר קדושה, ממשיך על עצמו רוח הקודש. ובמקום אחר (שם מגילה י:) הביא שדרכם של הנביאים היתה להסתתר ולשבת בהצנע ובמסתרים להתבודד לבדם כדי שתשרה עליהם הנבואה, ע"ש. כי על ידי שיושב במסתרים ושומר עצמו ומכוון להתקדש, הרי זה מכבד את ה' יתברך בחדרי חדרים. וכששופך שיחו ועושה חשבון נפש, מקבל כוחות גדולים המאירים את דרכו לעתיד. וכדברי חז"ל (סנהדרין סה:) שכשהיה רבי עקיבא מגיע למקרא זה של "ודורש אל המתים" (דברים יח, יא), היה בוכה ואומר: ומה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה שורה עליו רוח טומאה, המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה על אחת כמה וכמה, ע"ש. וכדברי הרמב"ם (סוף מקוואות) שכמו שהמקוה מטהר, כך המכוון ליבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות שהן מחשבות האון ודעות הרעות, כיון שהסכים בליבו לפרוש מאותן העצות והביא עצמו במי הדעת הרי הוא טהור, ע"ש. ומכאן שיש גם התבודדות במחשבה שהיא כעין חדרי חדרים שהשומר על מחשבתו ומקדש עצמו זוכה ומתעלה תמיד.

ונראה שלימוד המוסר עוזר הרבה לדעת כיצד לעשות חשבון נפש ולהבין ולהבחין בדקויות איפה חטא והיכן נכשל וכיצד לתקן עצמו. ויש להעמיס כן בדברי הרמב"ם (פרק ב מהלכות תשובה הלכה ב) שבעל תשובה צריך להרבות בתפילה בבכי ובתחנונים ועושה צדקה "ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו", שאין הכוונה רק שמתרחק מהמקום שבו נכשל, אלא מתרחק מעצם העבירה שעשה. וכיצד יעשה זאת אם לא על ידי לימוד המוסר שבזה מואס את הרע ומתרחק מהעבירה.

וכן הוא בחיי היום יום, לדוגמא: בעל חנות מכולת או מוכר פירות שנשים רבות באות לקנות אצלו, חייב לשנן לעצמו מוסר יום יום על הקדושה ושמירת העיניים. וכן סופר סת"ם חייב לשנן יום יום על הזהירות בקדושת האותיות. ושוחט חייב לשנן יום יום על הזהירות בשחיטה. ומלמד בתלמוד תורה צריך לשנן יום יום על אהבת ישראל כדי שירגיש את תלמידיו כאילו הם בניו, כמו שכתוב (דברים ו, ז) "ושננתם לבניך" אלו תלמידך (ספרי שם). ועל ידי זה מתכונן לשיעור היטב, ואוהב את התלמידים ומקרבם כאב את בן ירצה.

וסיפרו על מרן ראש הישיבה הגאון רבי עזרא עטייה זיע"א, שהיה גאון בתורה ומורה לאלפי תלמידיו. ועם כל זה היה גאון בענוה, ותמיד היה מצוי בכיסו ספר חובות

הלבבות. עד שפעם שביקשו ממנו להכנס למקום שאינו מתאים עבורו, לרוב הענוה אמר שמוכן לוותר ולהכנס אבל הספר חובות הלבבות שבכיסו איך יכנס למקום כזה.
ומשגיח כשרות וכיוצא בזה וכן יו"ר בד"ץ מסויים צריך לשנן היטב את ספר שמירת הלשון לרבינו החפץ חיים זיע"א, שלא יכשל ולא יפסול כשרות אחרת ואפילו לעשות פרצוף או לרמז, או לומר להתרחק, או לומר "יש בעיה שם", או לומר "אני לא יודע" בניגון שמשתמע לרעה, אסור לו לעשות כן מבלי בקיאות בכשרות הדיבור. ובפרט שכל אומן שונא את בן אומנותו (בראשית רבה לב, ב עיין שם). וממילא גם לעולם אין לסמוך על אדם שכזה שפוסל אחרים. וזה דומה לשוטרים ופקחים שרואים ושומעים כל יום על מקרים קשים של גניבות וקטטות סמים ותועבות, ומי ערב להם שגם הם לא יפלו ברשת הזאת אם לא ילמדו מוסר כל היום. וספרי המוסר הם כמו שר המשטרה על השוטרים. וכן בכשרות שהם במשטר הרוחני, צריך שר גדול עליהם שלא יכשלו. ומי לנו גדול מרבינו החפץ חיים זיע"א שהיה שר גדול בשמירת הלשון והוא לימד אותנו להזהר במה שיוצא מהפה יותר ממה שנכנס לפה.
והנה חז"ל אומרים (סנהדרין ז.) לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגהינם פתוחה לו מתחתיו, ע"ש. ומכאן באיזה פחד צריך להיות הדיין כשרואה ושומע תובע ונתבע, לדון בין שניהם, שלא להתרשם מהחיצוניות אלא מהאמת הצרופה בלבד. ולא לחינם אמר מרן שליט"א על בתי המשפט החילוני שהם רשעים גמורים ואפיקורסים ומרימים יד בתורת משה רבינו ואסור לשמוע להם, כי הם משוחדים מתחילה ועד סוף, ואינם מפחדים מגהינם אלא מדעת הקהל. וזו המציאות לכל אדם שאין לו יראת שמיים טהורה. וכל אדם הרוצה להיות איש מוסרי ובעל מדות טובות, חייב ללמוד מוסר כל יום ולהרגיש עצמו כמו דיין ממש, האם דן את חבירו לכף זכות, והאם נזהר באהבת ישראל, והאם מקפיד שלא לצער אף אדם בשום פנים ואופן, והאם מבין את החולשה של חבירו, והאם יודע להתייחס לכל אדם כאילו הוא אחיו. ובלי מוסר בודאי לא יחשוב על כך לעולם. ואף שמצינו בגויים שיש להם תרבות בסיסית של כבוד ודרך ארץ לאחרים, כל זה מחמת שאין להם תורה ולכן ההגיון קובע אצלם, והם נזהרים לשמור על שם טוב ומצפון נקי, כמו שכתוב במדרש (רבה איכה פרשה ב). אבל עם ישראל אשר חיים על פי התורה בלבד, ממילא אין המוסר אצלם על פי ההגיון והשכל אלא רק על פי התורה. ותורה בגויים אל תאמין, רק בישראל. וכשיהודי לא לומד מוסר על פי התורה הקדושה, ממילא הוא גרוע מהם, כי אין הגיון כללי ליהודי אלא אך ורק על פי דעת תורה. וזה מוסר אמיתי אשר משנה את האדם על ידי הנהגות של

התורה הקדושה. ואמרו בגמרא (מגילה טז.) על עם ישראל שכשהם עולים - עולים עד הכוכבים, וכשיורדים - יורדים עד העפר. והרחמן יצילנו מיצר הרע (קידושין פא:).
והנה בגמרא (חגיגה ה.) מובא שרבי יוחנן היה בוכה כשהיה קורא את הפסוק בקהלת (יב, יד) "כי את כל מעשה האלוקים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע", ופירשו בגמרא (שם) זה הרק בפני חבירו וזה מאוס בעיני חבירו ונצטער. ובספר חסידים (אות מד) הוסיף שהמשליך לרחוב כיחו וניעו שכל העוברים שם מצטערים יש לו עוון בזה. ואשרי החסיד שדורס ומוחק את הדבר המאוס ומיקל על בעל העבירה ובעל הבור.
ורבינו יונה בשערי תשובה (שער ג אות כז) מביא שחייב אדם להשתדל לקנות לנפשו תמיד הנהגות טובות כמו היראה הצניעות וקישוט המחשבות - כלומר קדושה, וטכסיס המדות - כלומר מדות נאות ומתוקנות. וסיים שם שיש בזה כבוד לה' יתברך. ומשמע מרבינו יונה שכמו שיש טכסיסי מלחמה וטכסיסי מלכות (עיין יבמות עו: וסנהדרין צג:) כך יש טכסיסי מדות טובות, כלומר כל מיני תחבולות והמצאות ושינויים מפני השלום, כדי להרבות במדות טובות אהבה ואחוה שלום ורעות.
והנה דוגמאות לטכסיסי מדות שבזה מוסיפים כבוד לה' יתברך, וכל זה בזכות לימוד המוסר, שעל ידי זה זוכה להבחין בדברים קטנים שהם בין אדם לחבירו. וכמו שכתוב בספר אור לציון חכמה ומוסר (עמ' קלא) בשם רבינו ישראל סלנטר זיע"א על מי שיש לו זמן רק חצי שעה ביום ללמוד, שילמד בחצי שעה זו אך ורק מוסר. ועל ידי התבוננות ומחשבה וחשבון נפש והתבודדות נכונה, ימצא לנכון שיש לו הרבה הרבה זמן ללמוד. נמצא שעל ידי לימוד המוסר, בודק צעדיו ומתבונן במעשיו ומרגיש היטב מה שמפריע לו, ומה שמועיל עבורו הוא טוב ומועיל גם לחבירו ונמנע על ידי זה מעלבונות ופגיעות שלא בכוונה וזוכה לקישוט המדות באמת. כגון, לנקות ולארגן את בית הכנסת אחרי שיעור תורה וכיוצא בזה כדי להקל על המנקים. מי שמרגיל עצמו בכך הוא גם בבית מסייע ועוזר לאסוף כלים וסכו"ם מהשלחן בחול ובשבת, ובודאי מקיים בזה כמה מצוות, גם אהבת ישראל, גם "איש את רעהו יעזורו" (ישעיה מא, ו), גם "לא תרדה בו בפרך" (יקרא כה, מג), גם גמילות חסדים וגם מרבה אהבה ואחוה. וכל זה עבודה של דקה אחת או שתיים. לפעמים האשפה המרכזית מלאה בארגזים וקרטונים ריקים ואין מקום, והמסלק ומסדר את הנפח המתאים, מרבה נקיון ובריאות ומרחיק חולדות ועכברים מהמקום. וזהו מעשה חסד. לפעמים בכיתה בתלמוד תורה תלמיד לא הגיע, ויש להוריד את הכסא שלו מעל השלחן למען הסדר הטוב ולמען עשיית חסד והרגשה טובה. נייר וכיוצא בזה ברצפת בית הכנסת או בכניסה להרים ולכבד את המקום, ויכוון

גם לקיים מצות מורא מקדש. ומסתברא שאסור לזרוק ניירות וכיוצא בזה ברשות הרבים, כי מזיק ומטנף בזה מקום ציבורי, ורק במקומות שלא ניכר אין זה נורא. למדת בבית המדרש, עליך להחזיר אחר הלימוד את הספרים למקומם לארון, כדי למנוע ביטול תורה מהבאים וגם שלא להכביד על אחרים, בחתונה אירוע וכיוצא בזה, רבים הם המסובים, והמדבר עם חבירו ברבים צריך להשתדל לא לדבר בקול רם, שלא יפריע לאורחים ולא להטריח אחרים, וכן שלא להפריע למנוחתם של השכנים. וכן להזהר מאד בכל מיני נזקי שכנים. להראות לאורח היכן נמצא בית הכסא [הנקרא שירותים] בבית כדי להקל עליו להסתדר. והיו צדיקים שהיו משאירים דלת בית הכסא במקום צבורי קצת פתוח, כדי שידעו שזה פנוי ואפשר להכנס. וכמו שמשמע במשנה (תמיד כו.) מצאו פתוח בידוע שאין שם אדם. ומסתמא כתבו כן התנאים במשנה ללמדנו דעת, אם דלת היא איך יש לנהוג.

להשתדל מאד לתת הרגשה טובה תמידית לחבר הצמוד אליך או למשפחתך, כמו שאמר דוד המלך עליו השלום על יהונתן "נעמת לי מאוד" (שמואל ב א, כו) כלומר היה לי נעים לשבת איתך ולהיות במחיצתך, כי תמיד נתת לי הרגשה טובה של חשיבות ונעימות. לדוגמא: צריך לדבר בקול רם עם חבר שקשה לו השמיעה שלא להכביד עליו, וכן בטלפון לדבר ברור, ובפרט כשהשומע אומר שהדיבור חלש. וכן להיזהר שלא להוציא כיחו וניעו בפני אחרים באופן בולט, ובפרט בזמן תפילת העמידה שמשמיע קולות וברקים ורעש גדול או שבולע את כיחו וניעו בקול רם. או שסובל מפעולת מעיים ובא לידי הפחה ולא נזהר לאכול מאכלים המתאימים לו. וכן להזהר מאד מריח הפה ולהקפיד על נקיון השיניים ולצחצח גם הלשון משאריות אוכל הנדבק וכן החניכיים. ובגמרא אמרו (כתובות עז.) על בעל פוליפוס שכופין אותו לגרש את אשתו, והוא אדם שיש לו ריח הפה או ריח החוטם. וכן כופין לגרש בעל זיעה שמזיע תמיד (כתובות עה.). ופעם קראתי מעשה על רבינו מופת הדור מרן החזון איש זיע"א שמעולם לא קינח את האף ברבים, וכל זה מדרכי הנעימות עם חברים. וכן הנכנס לחכם, יש לקצר בדבור ולא להכביד. וכן להשתדל להסתדר ברבים, ולא לפתוח חלון כשלאחרים קר, וכן להיפך. להשתדל להיות גמיש ולהסתדר עם עצמו מבלי טירחה וצער לאחרים. וסיפרו על רבינו הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זיע"א שהיה מזמין מונית ותמיד היה מוכן לנסיעה ולא מבקש ממנו להמתין. ושמעתי על אחד מגדולי ישראל שליט"א שאשתו נלב"ע ונשא אלמנה אחת, והקפיד למלאות את רצונה. והסכים שעל הדלת בביתה ישאר שם משפחה קודם, והיה משתתף באזכרה שהיתה עושה לבעלה הקודם, ומחזק ומלמד את

בנה תורה ויראת שמיים, עד כדי כך היה משתדל להנעים לה את הנפש כדי שתרגע ותשמח תמיד. והיה בא ממרחקים לסעוד איתה בשבת קודש אף שיש עליו עול צבור גדול מאד. כי לפעמים צריך להנעים את האוירה הטובה בבית או עם החבר המיוחד כמו דוד ויהונתן, שגם אם החבר אומר שאין צורך, הוא עושה ומשתדל ולא שואל, אלא לעשות ממש. ואין לך קשוט המדות יותר מזה.

נקלע אלינו אדם אחד שהיה עם הארץ ולא היה יודע לקרוא, והיה כועס וזועם מאד, על כך שרצה לעלות לתורה לעילוי נשמת אביו ביום פקודת שנתו ובבית הכנסת שבה התפלל באותה שבת לא נתנו לו לעלות. וכמובן שזה על פי דעת מרן השולחן ערוך (אורח חיים סימן קלט) שמי שאינו יודע לקרוא וכן סומא לא יעלה לספר תורה, כיון שאסור לקרוא בעל פה. אך דא עקא שאותו עם הארץ היה עני בדעת, ונפגע מאד עד עומק נשמתו, והיה מבוהל ומוטרד ודיבר משפטים קשים שאסור להוציאם מן הפה. והאמת היא לעניות דעתי שכדאי באופן כזה לסמוך לכתחלה על הט"ז והב"ח שמיישבים ומקילים בזה. ומרן שליט"א בהליכות עולם (חלק ג עמ' קכט) האריך בזה ודעתו להחמיר לכתחלה, אך בתוך השקלא וטריא העצומה שם הביא בשם גדולי הפוסקים שהיו מקומות שמקילים בזה, ע"ש. והאם אסור לסמוך עליהם כדי להציל איש כזה שנפגע בנפשו ונשמתו וגרם לחילול בית ה' נורא, ובפרט שבני ביתו יכולים לזלזל בו כשרואים בעליל שאינו ראוי לעלות לספר תורה. גם רבינו הגאון רבי שלום משאש זיע"א בספרו שמש ומגן (חלק א סימן יא) האריך בזה והסתמך על הט"ז והב"ח (סימן קמא) להקל. ומצאנו שמקילים לסמוך על הט"ז ביור"ד (סימן רצג) והב"ח להקל באיסור חדש בחו"ל בשל גויים כמו תנא קמא במשנה (קידושין לו:), בגלל שהוא שעת הדחק שחייו של אדם תלוי בשתיית שעורים ושבולת שועל, ע"ש. ואם מקילים בגלל צער גופו למה שלא נוכל להקל בגלל צער נפשו. ואדרבה יש לקרבו ולחזקו ולעודדו שלא יהיה ע"ה [=עם הארץ] אלא יהיה ע"ה [=עבד ה']. ובזכות הט"ז הנ"ל, נוכל להציל את גופו נפשו ונשמתו "ושב ורפא לו" (ישעיה ו, י). וכדי להרבות אהבה ואחוה אמרתי לאותו עם הארץ שהוא יכול לעלות לספר תורה אצלנו, כי כאן זה בית הכנסת עבור הצבור הרחב וכולנו משפחה והמנהג להקל בזה, ואילו אותו בית הכנסת שלא נתנו לו, הוא של תלמידי חכמים ואשריהם שזכו למעלה כזאת, וסדר העליות שם זה כנגד הספירות חג"ת נהי"ם, ולכן שם לא מתאים שהוא יעלה לספר תורה... ורבינו החפץ חיים זיע"א תמיד היה אומר: בכל דבר שאתה עושה תחשוב קודם מה ירויח הקדוש ברוך הוא מזה. וה' יברך את עמו בשלום.

כשלמדתי בישיבת אור התורה בבני ברק לפני כשלושים שנה, אצל מו"ר ועט"ר הגאון רבי ראובן פיין זצ"ל וזיע"א, היה רגיל לומר בשיעור: זה לא חכמה להקשות, חכמה ליישב. כי לפעמים התלמידים מקשים בהבנת רש"י או בראשונים, או על ספר מסויים ממפרשי הש"ס מגדולי האחרונים, ונעצרים בקושיא. והחכמה הגדולה - אחרי הקושיא לנסות ליישב, מה עומק ההבנה כאן. ולמדתי מדבריו גם על בין אדם לחבירו שלדון לכף זכות ולהרבות שלום - פירושו לתרץ קושיות ולפתור ספקות המתעוררות. אם פלוני לא בא לכינוס - כנראה שהיה עסוק מאד, ואם אלמוני לא בא לאירוע משפחתי - כנראה שלא היה בקו הבריאות. ומי שצועק עליך פתאום - כנראה שהוא בלחץ מסויים, ויש להבין אותו. וזה כוחו של כף זכות, להתייחס לכל בעיה ולאי הבנה ולקושיה חזקה על הזולת, כאילו זה אתה או אחיך. ואיך שהיית מיישב בכזה אופן כך תיישב כאן. וכמו שאנחנו מתפללים בליל שבת קודש בתפילת רבון כל העולמים "וזכנו לקבל שבתות מתוך רוב שמחה" כי צריך זכות לשמור שבת ולהיות שמח בחלקו ולענגו כפי ההלכה הצרופה. וכך הביא הרה"ג יגאל הכהן שליט"א ר"מ בישיבתנו הקדושה עטרת חכמים, קטע של מוסר בירחון "וקנה לך חבר" שהוצא על ידי הישיבה, שיש להתפלל לה' יתברך ולבקש "לזכות" למדות טובות, ובודאי שמי שמבקש מקבל, ע"ש.

ונראה עוד במה שאמרו בגמרא (שבת לא.) שאמר הלל לאותו גוי "דעלך סני לחברך לא תעביד", כלומר אל תזיק, וזה כמובן בשב ואל תעשה. ולמה לא אמר הלל הזקן לאותו גוי "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח), ועיין מהרש"א (בח"א שם) שהעיר בזה. ושמעתי ליישב, שאי אפשר לחייב גוי לעשות טובות לאחרים, די בזה שאינו מזיק לחבירו. וזו ההבנה של גוי, אני לא מזיק ולא מפריע. אבל יהודי מבין ויודע שזה לא מספיק שאינך עושה רע, אלא גם להיפך, חובתנו לעזור ולסייע ולעשות רק טוב זה לזה, וגם כשהחבר לא מבקש. אם יתכן שיצא תקלה וחברו ינזק או יתבייש, חובה לעורר ולעזור לו לצאת מכך, וזה בגדר "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט, טז) כשאתה יכול להציל או לעזור בעצה טובה ואינך עושה. ובאמת שבע מצוות בני נח יסודם בשב ואל תעשה: לא לעבור על עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, וכן להמנע מגזל, ושלא לאכול אבר מן החי ולאו דברכת ה' ולהעמיד שופטים, כל אלו הם מצוות שיסודם בשב ואל תעשה. אבל לעם ישראל המצוות הם גם בקום ועשה, לא לעבוד עבודה זרה וגם לקדש שם שמיים, לא להכשל בגילוי עריות וגם לשמור על הטהרה והקדושה, לא לשפוך דם וגם להציל ולא לעמוד על הדם, וכן לא לגזול וגם להציל ממון חבירו, וכן לא לאכול אבר מן החי אלא

להקפיד לאכול משחיטה כשרה וחלקה. ומכאן יש ללמוד על בן אדם לחבירו שצריך להציל ולעזור לכל אחד בקום ועשה, כמו שהיה אומר ועושה לעצמו או למשפחתו.

למשל, כאשר הזמינו אורח, צריך לבוא ולהראות לו כיצד נוהגים בבית הכנסת בו מארחים אותו, לפתוח את ההיכל מימין לשמאל או להיפך, כי לפעמים צועקים ומעירים בקול רם וזה לא מוסיף כבוד לאורח. וכן לפעמים מגיע אורח ויושב רגל על רגל ויש מקומות שמקפידים בזה מאד מאד, וטרם שיבוא הגבאי או הזקן ויצעק עליו, יש לעורר אותו בעדינות על כך. (ועיין בספר הנחמד והמפורסם לשם טוב ילקוט יוסף להגר"י יוסף שליט"א סימן קנא סעיף יא). וכן לפעמים מאן דהוא מתפלל ומאריך בתפילתו והרוצה לשבת לידו מתעכב זמן רב, או שכולם יושבים ועוסקים בפסוקי דזמרא וכיוצא בזה ומאן דהוא עומד באמצע כמו נר נשמה ודבוק בשכינה ומלפניו ואחריו יושבים ומתפללים ויש להם פיזור הנפש בגללו, ויש לכוונו ולעורר לו בעדינות שיחפש מקום אחר מתאים יותר בפינת בית הכנסת שלא יכביד על אחרים. ופעם היה זקן אחד בבית הכנסת שהיה מקפיד מאד על הנכנסים לבית הכנסת עם החליפה על הכתפיים כשהשרוולים מופשלים על צידיהם, והיה טוען שזה כעין יוהרא. וכן היה מקפיד מאד בתפילה לעשות הפסק גדול במקומות בהם יכול להשמע שינוי במשמעות בקריאה ברצף, וכשהזדמן אורח וכיבדו אותו בתפילה ולא עשה הפסק גדול היה צועק עליו בקולי קולות. והמכוון ומעורר את האורח להמתין וכן להיזהר ללבוש הבגד כדבעי, מציל אותו מבושה גדולה. ואמנם יש בדברי אותו זקן לגבי החליפה על הכתפיים שאינה מראה על כובד ראש הרצוי בבית ה'. ומעשה שהיה עם מאן דהוא שהגיע לבית המשפט כשחליפתו על כתפיו, וסולק החוצה עד שלבש את חליפתו כדבעי, ולא תהיה תורה שלימה שלנו כשיחה בטלה שלהם. אולם ודאי שאין זו הנהגה נכונה לצעוק כך בקולי קולות, והמעיר לאורח מציל אותו מבושה גדולה.

ובאמת כשרוצים לבדוק מדות טובות ונעלות של האדם, יש לשים לב כיצד מכבד את חבריו הקטנים ממנו, וכיצד מכבד את פועליו בעבודה וכיצד מתייחס לאנשים שנראים פשוטים. כי באופן שמכבד את רבותיו והוריו או את בעל המפעל ואת מנהל העבודה, אין זו ראיה כלל על מדותיו הטובות. וכן היה עם שאול המלך שכיבד את נערו כמו את עצמו ובזכות זה זכה למלוכה (ילקוט שמעוני שמואל א פרק ט).

פעם אמרתי למנהל גמ"ח שלא לתת הלוואות לאותם שקשה להם להחזיר והשקים שלהם הולכים לשלום וחוזרים בשלום, ונכשלים על ידי זה באיסורים חמורים אחרים, ועדיף לתת לאנשים כאלה סכום כסף צנוע במתנה תמיכה וכיוצא בזה ולא הלוואות. ועל

אחת כמה וכמה אם נותן בהיתר עיסקא והם צעירים שלא נפקחו עיניהם, ואינם יודעים שזה קל לקחת אבל קשה להחזיר, ומסתבכים ונופלים בחובות. ואותם "המשקיעים" כביכול לוחצים אותם על הפרעון ואין להם, וצרה רודפת צרה. ונראה שעל זה נתכוון הגר"א זיע"א שאמר שאף אמנם שהמלוה בריבית רשע, המלוה בבהיתר עיסקא אינו לא רשע ולא צדיק. כי בסוחרים רציניים שבאמת מרוויחים ומוכנים לשלם גם למשקיע אחוזים מתאימים, בזה אין בעיה כי זו עיסקא ממש. וכשהיתה בעיה לקבל רווחים התיר מרן שליט"א לעשות הלוואה נוספת ולהכפיל הרווחים חודש בחודשו (יביע אומר חלק א יורה דעה סוף סימן יג). אבל לאנשים כאלה שהם קשיי יום ולא מעבירים את היום, איך יעבירו את החודש ויתנו רווחים. ומשקיע כזה ביטל מצות עשה מהתורה "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח), וגם לא תעשה של "לא תעמוד על דם רעך", כי אהבת ישראל פירושו לדאוג לזולת שיהיה לו טוב ושיהיה לו קל בחיים ולעשות לו שמח ולתת לו הרגשה טובה. וישתדל כל אדם למנוע עצמו מהלוואות אלו, שלא להלוות באופן זה למי שאינו משקיע הכסף באמת ואפילו בהיתר עסקא.

וגם אם הוא קצת שובב ועושה בעיות והוא מפוזר ומפורד בין משפחתו וחבריו, חובה לסייע לו ולהעמידו על רגליו ולכוון אותו לאמת. וראיה מדברי הרמב"ן על התורה על הפסוק "ויצאה אשתו עמו" (שמות כא, ג) שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו. אף שחיוב מזונות מדרבנן, עם כל זה חמלה מאת ה' עליהם ועל העבד שלא ימות בצערו בהיות עמלו בבית נכרי ובניו ואשתו יהיו נעזבים. כיון שדרך כל הארץ לפרנס אדם אשתו ובניו הקטנים, צוה האל ברחמיו להיות הקונה כאב רחמן להם, ע"ש. וכאן מדובר באדם שובב שעסק בגנבות וציער אנשים, וחובה לעזור לו וגם לאשתו ובניו ולפרנסם לפנים משורת הדין. ומכאן יש ללמוד גם לבעלי חובות שבמציאות מסובכים מאד, שאין לזלזל בהם ולהענישם. ובש"ס אמרו (בבא מציעא קיד.) מסדרין לבעל חוב. והוא זקוק לעצה והדרכה שלא יגיע לידי כך, ויהיה לו סדר בחיים. ולפעמים אסור לתת לאדם כסף ביד בהיותו מבזבז שלא במחשבה, אלא רק מזונות וכסות כפי הצורך על המחיה ועל הכלכלה, וכל זה קשור לאהבת ישראל בקום ועשה. ושמעתי שרבינו החפץ חיים זיע"א מעולם לא הביא בספרו הקדוש משנה ברורה וביאור הלכה מחכמי הדור שהיו בזמנו [פרט מבנו שנלב"ע בגיל צעיר הר"ר אברהם ז"ל בביאה"ל ס"ס שלב], חוץ מפעם אחת (ביאור הלכה סימן תקפה) שהביא את דברי הגאון "אור שמח" רבינו מאיר שמחה הכהן זיע"א משום מעשה שהיה, ומכאן שצריך לעשות מעבר לרגילות לפעמים להרבות שלום.

וזכינו בבית המדרש שלנו "עטרת חכמים" לאברכים יקרים השוקדים על לימודם ומחדשים חידושים בעיון ובהלכה לאמיתה של תורה, וכולם אהובים. ולומדים בשקידה גדולה ובצניעות מופלגת גם בשעות הקטנות של הלילה. ורואים על פניהם יראת שמיים ואהבת התורה ומדות טובות להפליא, ואשרינו שזכינו לכך. אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שמנעימים זה לזה בהלכה (סנהדרין כד.), כי תלמידי חכמים ששונאים זה את זה אין יושבין בדין כאחד (שם כט.). והצוואה הגדולה שלי לכל האברכים היקרים לחשוב תמיד כיצד ניתן להרבות יותר כבוד שמיים, ולהתחזק באהבת ישראל ובכף זכות שזה ליישב קושיות בהתנהגות של אחרים. ועל הכל עמל תורה בשקידה גדולה, ללמוד וללמד לשמור ולעשות. וזו המעלה הגדולה של הגבאים היקרים שלנו ששומעים לדעת תורה ונותנים לעשות ולהוסיף עוד מניינים לתפילות לצבור הרחב כפי הצורך. וכן להוסיף שיעורי תורה בשעות המתאימות לצבור, ובעין טובה מפעילים מזגן וחשמל ונותנים כיבוד כפי הצורך. וגם בזמן השיעור של החכם בין מנחה לערבית, אלה הממהרים עושים מניין ערבית לעצמם, ואין להקפיד. כי לא מדובר באנשים הבורחים מהתורה כתינוק הבורח מבית הספר חס ושלום, אלא באנשים טרודים שקשה להם בקיץ ועייפים מהעבודה וממהרים להסתדר, כדי לבוא לשיעור המתאים להם. וזה העיקר שצריך לחשוב תמיד - שיתרבה כבוד שמיים בעולם ולא שיתרבה כבוד החכם על ידי זה שבאים לשמוע רק אותו ולהתפלל במנין שלו. וידוע הדברים הקשים והנוראים שכתב רבינו מהרח"ו זיע"א בהקדמה לספר עץ חיים, על אותם שאינם עושים לשם שמיים חס ושלום, ע"ש.

עוד אדבר בנושא הכשרויות באוכל הנכנס לפה. כידוע יש הרבה כשרויות מהודרות עם תואר בד"ץ, גם בעופות ובשר וגם בכל מיני ממתקים ובכל מיני מאכלים למיניהם. ובודאי שכל הרבנים העוסקים במלאכת הקודש, כולם אהובים, כולם ברורים, כולם צדיקים, אבל מסביב יש הרבה יצר הרע והרבה דיבורים אחד נגד השני, זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה (סנהדרין כג.). ונשאלת השאלה מניין היתר זה לפסול כשרות אחרת ולומר שהכלים צריכים הגעלה. ופעם ישבתי עם יו"ר מחלקת כשרות של בד"ץ מסויים ונשאל בטלפון על ממתק מסויים ואמר שלא לאכול. ושאלתיו למה, וענה כי יש ג'לטין. ואמרתי, הידעת שמרן שליט"א (ביביע אומר חלק ח סימן יא) מתיר הג'לטין לכתחלה והכשרות שיש על אותו ממתק זה כדעת מרן שליט"א אז למה לאסור. ובפרט שכבר קנו ואם היו יודעים שמרן שליט"א מיקל בזה, בודאי שהיו סומכים עליו. ומי התיר לנו להחמיר על איש כזה שאינו יודע לשאול. כי השואל אינו חפץ לדעת מה

דעתך, אלא מה דעת מרן שליט"א, כי אותו חכם שייך לחוג הצבור הקשור בעקיפין אליו. וכן בעופות ובשר, חכם אחד אומר לאכול כשרות א' בלבד, חכם שני אומר כשרות ב' בלבד, ויבוא השלישי ויאמר כשרות ג'. וכמובן שהטענות הם על כל מיני הידורים וחסידויות למיניהם שאינם חובה על פי הדין. והנה אותו שואל קיבל סל שבת או קמחא דפסחא מהכשרות האחרת, ופסלת לו את הכל, ולמעשה זה כשר למהדרין לכתחלה. וכן לגבי חלב עכו"ם, וכן לגבי ספקות בבישולי גויים, שמרן שליט"א מתיר באופנים מסוימים, והשואל ישמח מאד בהיתר זה, להקל עליו שאותו עובד סיני או רוסי או סתם גוי שהגיע לארץ יוכל לבשל בבית עבור אביו החולה המרותק למיטה. וכבר האריך בפרטים אלו כבוד האברך היקר והחשוב מזכה הרבים הר"ר משה פרזיס שליט"א בספרו הנחמד פתבג המלך, ע"ש. ובעוונותינו הרבים הרבה מהחומרות והשאלות נובעים מעמי הארץ שלא יודעים מה לא לשאול ומה לשאול.

ובכלל, מסתברא שאסור לשאול מבד"ץ מסויים על בד"ץ אחר, כי כל אומן שונא את בן אומנותו (עיין בראשית רבה לב, ב), וכן פסק רבינו החפץ חיים זיע"א (כלל ד סעיף יא בהערה). ועוד נראה שבשלמא אם אדם שואל את רבו, ורבו צדיק אמיתי ואומר לו: תאכל בהשגחה פלונית ותו לא, זה מצוין, ואדרבה זה תפקידו של רבו. אבל כשמאן דהוא מפרסם בערוץ מסויים או בשבת הגדול לכולם שלא לאכול כשרות פלונית או שאומר להתרחק מהם, ועל אחת כמה וכמה כשמוסיף על הכלים שצריכים הגעלה, בזה אנשים נבהלים ומיד מתקשרים לחכם אחר, ושומעים להיפך הגמור, ונכנסים ללשון הרע ורכילות והוצאת שם רע ואין תועלת ואין כלום. ואם היה בזה תועלת היה מותר לומר זאת ואפילו מצוה היה לספר, כמו שמותר להזהיר אדם מחבר שהוא בעל מדות רעות, כגון כעס וגאוה ושאר מדות מגונות, וכן היה מצוה לספר כדי להציל אנשים שלא יתקרבו אליו ואין לך תועלת גדולה מזו, וכן פסק רבינו החפץ חיים בספרו הקדוש (כלל ד סעיף יוד), ע"ש. אבל בנדון דידן אין הצר שווה בנזק המלך, ואדרבה, מי שפוסל אחרים, במומו פוסל (קידושין ע:), ויתכן שאסור לאכול את שלו, כי בעל מדות רעות לא נאמן, והרי מותר לספר עליו לשון הרע. ואם בגלל שמועות, השערות וסיפורים, הוא פוסל אחרים, איפה יראת השמיים שלו. ויזכר לטובה רבינו הגדול בעל יביע אומר וטהרת הבית מרן שליט"א שתמיד מחזק אותנו לסמוך על כשרות בד"ץ בית יוסף שעושים הידורים רבים וחשובים, והתוצרת שלהם למהדרין מן המהדרין, ועם כל זה מעולם לא פסל כשרות אחרת. ואדרבה, להיפך, פעם בשיעור בלווין דיבר על מצות לפסח שכל סוגי המצות כשרות לכתחלה מדין אינו חוזר וניעור כידוע. ומאן דהוא אמר באותו רגע,

שבד"ץ בית יוסף נתן תעודת הכשר למפעל מסויים, ואז מרן שליט"א הרים קולו בתוקף ואמר: "ואני נותן הכשר גם לאחרים". ומרן שליט"א לשיטתו בספריו הקדושים, שכותב תמיד "האמת אהובה מן הכל". ואשרינו שזכינו לכך, ואין דור יתום שרבינו שליט"א שרוי בתוכו (חגיגה ג:). והלואי שנדע להיזהר במה שיוצא מהפה ולא לפרסם דברים שמותרים מדינא ולכתחלה. והכלל בזה, אם גדולי ישראל לא הוכיחו אותנו ברבים על כך, אז כל מה ששמעת תיקח בערבון מוגבל, ותבדוק אם זה מדינא או מחסידות בעלמא.

ועיין בטור (חושן משפט סוף סימן א) שהביא בשם הרא"ש בזו הלשון: ומסתברא דיותר הוא בושת של דברים [כלומר דיבורים] מבושת של חבלה [כלומר נזקי הגוף] שאין דבר גדול כלשון הרע ודיבה שאדם מוציא על חבירו. ומרן בב"י (שם) הביא בשם המרדכי שחייב מלקות, כי עבר על הפסוק "ולא תונו איש את עמיתו" (ויקרא כה, יז), ע"ש.

ומרן הבית יוסף בשולחן ערוך (שם) העתיק בזו הלשון: המבייש בדברים מנדין אותו עד שיפסיינו כראוי לפי כבודו, ע"ש. וספר מצות עשה הביא שם בשם הירושלמי שצריך לשלם ליטרא זהב, ע"ש. צא ולמד כמה עבירות, קנסות, עונשים ונידויים, יתכן להגיע למי שפוסל כשרויות של אחרים. ותן לחכם ויחכם עוד.

ולסיום, החסידות הגדולה והחשובה שהיא תפארת לעושיה, היא להחמיר מאד בעמל התורה ביגיעה עצומה ולנצל כל רגע וכל שניה לתורה למוסר וליראת שמיים כפי העניין, ואף לא להביט לצדדים באמצע הלימוד. ולהקפיד מאד על בין אדם לחבירו כמו שלימדו אותנו גדולי בעלי המוסר זיע"א. וכן להקפיד על עבודת ה' בכוונת הלב ועל תפילה בכוונה, מאמירת הקרבנות עד "עלינו לשבח" ועד בכלל, כי רבינו המשנה ברורה (בסימן קלב) מביא שיש לקרוא "עלינו לשבח" באימה וביראה, כי כל מלאכי מרום עומדים ושותקים בשבח נפלא זה ואומרים: "אשרי העם שככה לו" (תהלים קמד, טו), ע"ש. ובמיוחד יש להקפיד על זהירות מעיתונים אסורים, ואפילו לא להשתמש בהם לעטוף דגים או לנקות אשפה, כי זה מוקצה מחמת מיאוס ואין ליגוע בו ובודאי שלא להכניסו הביתה. ובכלל, בענייני קדושה וצניעות יש להחמיר מאד מאד הרבה יותר מענייני כשרות האכילה, וזוהי החסידות האמיתית.

וה' יתברך יזכנו להכיר מיעוט ערכנו ולא נכשל בדבר הלכה, ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם (לשון זה כתב מרן שליט"א בדברי פתיחה ליביע אומר חלק ד). ונזכה תמיד להרבות כבוד שמיים בעולם מתוך נחת ושלוה וחיים טובים, אהבה ואחוה שלום ורעות, אמן ואמן.

מות וחיים ביד המוסר

מעשה בגנב גדול ומפורסם שנתפס על גניבות רבות ונגזר דינו על ידי שופטי המלך לתלייה.

בהגיע העת בה עמדו לתלותו בכיכר העיר, היו המלך והשרים יושבים במקומותיהם בבימת הכיכר, ואמו של אותו גנב יושבת ובוכה בתחתית העץ עליו יתלה בנה בעוד זמן קצר.

בטרם הגישו את הגנב לתלייה, שאלוהו מהי בקשתו האחרונה ותעשה. הרהר הברנש וביקש ללחוש סוד באוזנה של אמו. המלך השרים וכל העם שצפו במחזה, חשבו לתומם שרוצה הוא לנחם את אמו ולדבר על לבה שלא תצטער יותר מדי על מותו. אולם לפליאתם הרבה ניגש הוא אל אמו ונשך באזנה עד שתלשה ממקומה.

התפלאו הנוכחים על מעשה מוזר ונפשע זה. והמלך שאלו בכעס על מה ראה לעשות כן לאימו האומללה.

"אדוני המלך" - פתח הגנב - "כבר בהיותי ילד התחלתי לגנוב ולכייס את הסובבים אותי, עם השנים גדלו הרעיונות והביצועים וכיום זוכה אני להחשב לגדול גנבי התקופה".

נשם הגנב נשימה עמוקה והמשיך - "אם בהיותי ילד הייתה אימי גוערת בי ומייסרת אותי על פעלי ודאי שהייתי משתנה לטובה ולא הייתי מידרדר לדיוטא תחתונה זו".

"אולם אמא זו" - וכאן הניף אצבע מאשימה אל עבר אימו הבוכיה - "במקום לייסרני הייתה שותקת וממשיכה את התנהגותה אלי כבן חביב ואהוב, חביבותה וחוסר המוסר שהיסרתני הם אלו שהובילו אותי לעמוד התליה, ועל כך זכתה לאותה נשיכה, נשיכה באוזנה בעבוד דברי המוסר שלא טרחה להשמיע באוזני".

שמע המלך את דברי הבן הגנב, הבין שלא בו האשמה, ופטרו מכל עונש.

("נפלאים מעשיך" לרבינו יוסף חיים זיע"א חלק ה עמ' 167)

בסיעתא דשמיא בסימנא טבא תשרי תשס"ד

פרשת בראשית

יום א'. הלכות סכך

בימים אלו אנו נמצאים לאחר חג הסוכות, ויש לדעת שלמרות שהסכך הוא תשמיש מצוה ולא תשמיש קדושה, כך שאין בו קדושה ומותר לזורקו. על כל פנים כשזורקים יש להקפיד שיהיה זה במקום צנוע ולא ברשות הרבים בדרך בזיון והפרעה לעוברים ושבים (משנה ברורה סימן כא סק"ו), עד שייאסף על ידי העירייה. ואם שומרים את הסכך לשנה הבאה יש להניח בנפטלין או חומר אחר מתאים שלא יהיה בו עש. וכמו

כן לאכסן במקום מתאים ויפה שיהיה מסודר מאוד. וכל הפעולות הללו הן פעולות של מצוה ממש, שעושה כן שלא להפריע לעוברים ושבים, או שיהיה מקום האכסון מתאים ונוח לבני הבית.

בסימנא טבא

בשמחת תורה התחלנו פרשת בראשית, ולפני תחילת הקריאה הכריז הקורא בתורה "בסימנא טבא" דהיינו בסימן טוב. וזה סימן טוב והתחלה חדשה לכולנו, התחלה של סדר בעבודה בלימוד ובשינה. ולדוגמא להקפיד ביתר שאת על קריאה קבועה של חוק לישראל, ובפרט שנים מקרא ואחד תרגום וכיוצא בזה.

ויש לחקור האם מותר לומר על פלוני שאינו מסודר כל כך, אם יש בזה לשון הרע ובפרט לצורך בירור לשידוך וכדומה. ובאמת אם הוא מפוזר מאוד, יתכן שמותר לספר למשודכת.

יום ב'. כף זכות

בחודש תשרי אין אומרים וידוי (עיין כף החיים סימן קלא ס"ק צח) מפני שרובו בקדושה. והיינו שבחודש זה היתה חנוכת בית המקדש בזמן שלמה המלך, וכן יש בו הרבה מצוות, כגון שופר תשובה כיפור לולב וסוכה שחלקן מצוות נדירות, וכל ישראל צדיקים ואין צריך לומר וידוי. חוץ מעשרת ימי תשובה שבהם אומרים **וידוי מפני שזה חלק מהתשובה**.

ומכאן יש ללמוד על הזכות לדון לכף זכות ולחפש מעלות ולסנגר ולהקל על חברים להשקיף עליהם בעין טובה, גם אם בהשקפה ראשונה אין נראה לומר עליהם כך.

תפילה על כל דבר

לגבי הצורך בברכת "בסימנא טבא" לפני קריאת התורה מתחילתה, יש לומר שזה משום שכל ההתחלות קשות (רש"י שמות יט, ה), ועל כן בכל התחלה של דבר חדש צריכים להתפלל תפילה מיוחדת. ומכאן לומדים שיש לברך ולהתפלל שיהיה סימן טוב בעסק בלידה או בבנין בית הכנסת. ולא לחפש היכן טעו, אלא לחנך ולהתייחס בכבוד ולראות מה אפשר ללמוד ולתקן להבא, ולאחל שיהיה בסימן טוב.

יום ג'. כף זכות

יש לדון כל אדם לכף זכות. כלומר שאם עשה אדם מעשה כל שהוא שאפשר לפרשו לטובה ואפשר לפרשו לרעה, יש לפרשו לטובה ולומר שהיתה כוונתו טובה. אולם אדם המסית נגד רצון ה' יתברך ורשע גמור יש לדון דוקא לכף חובה ולומר שהיתה כוונתו רעה (עיין משנה ברורה סימן א בביאור הלכה, ועיין תוס' פסחים קיג:).

ונראה שבכל דבר יש לכוון לפי ענייננו. למשל אדם החשוד על שמיעת שירים לא הכי כשרים, יש לפסול לו כל מיני קלטות ואפילו ספק אם יש בהם שירים שכאלה, ולומר שלא כדאי לשמעם. וכן בטיולים וכן בחברים כאשר מסופקים באותה חברה אם כשרה היא או חלילה לא, יש לאוסרה מכל וכל מחמת הספק. ומאידך כאשר מגיעים לאירוע של שמחת חתונה וכיוצא בזה, ויש הטוענים שהבשר חלק והכל כשר ויש תעודה, אף שלא רואים משגיח ולא נראה כל כך שמקפידים במקום זה על רמת כשרות מהודרת, לא לפסול, אלא לעורר לבדוק את רמת הידור הכשרות. כלומר לדעת מתי לעורר את השלילי ולפסול לחלוטין ומתי לעורר את החיובי ולנסות למצוא בעדינות צד זכות.

יום ד'. מחלוקת

מחלוקת היא אש ושורפת הכל. אדם רואה נקודתית בלבד וגם זה בקושי ואיך יבין את הצד השני על בוריו, ולעומת זאת "משפטי ה' אמת צדקו יחדיו" (תהלים יט, י), כל מה ומי שמסביב שותף לקיום הנהגת ה' וכשיש צורך אף לרצות את עונשו ולהִתמקמק בו. הנהגת ה' יתברך מודדת לכל אחד בסביבה את חלקו המדוייק בין כולם, ומה שמצער אותך אפילו לא תשמע, אם לא מגיע לך הצער הזה.

ודעת תורה צרופה - על ידי התורה אפשר להתבונן ולהבין מה לעשות ואיך לפעול. למשל, לא להקים שיעור תורה נוסף אם יהיה על ידי זה מחלוקת, כי זה חילול השם וחמור מאוד. ומאידך כשצריך לקרב הרי זה תפקיד של כולם לקדם.

ומצינו שביום השני כשה' יתברך הבדיל בין מים למים, לא נאמר בו "כי טוב", מפני שהמים התחתונים רגזו על כך בתחילה (עיין בראשית רבה ד, ו). ומכאן עד כמה המחלוקת בכל צורה ובכל רמה שנואה לפני ה' יתברך.

לימוד מוסר

לצערנו טבעי הדבר שהאדם מתנגד להצעת חברו גם אם היא טובה, כיון שהצעה שלא הגיעה ממנו נראה לו כפחיתות כבוד לקבלה. לכן יש לאדם לחייב עצמו יום יום בלימוד מוסר, וימצא את ההבדלים בין חיים ללא מוסר לבין חיים עם לימוד מוסר, ויצליח.

יום ה'. שנים מקרא ואחד תרגום

חובה לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום כל שבוע (אורח חיים סימן רפה), וזה חיוב גדול יותר משיעור תורה תהלים וזוהר. ובהלכה כתוב לקרוא גם בפירוש רש"י, וזה גם עוזר מאד לחיזוק האמונה.

איסור לשון הרע

בפרשה אנו לומדים על הנחש שגרם מיתה לכל העולם על ידי לשון הרע (ועיין שמירת הלשון פרק ח), שהסית את חוה לאכול מעץ הדעת. ומזה לומדים שהיה אסור לחוה

לדבר איתו, שכדי להימנע מלשון הרע ורכילות ושאר דיבורים אסורים העצה היא שלא לדבר איתו כלל.
ובאמת מי שאין בו דברי חכמה ותורה אלא רק הבלי הבלים, אין לשוחח איתו כי אם אמירת שלום בלבד. וכל דיבור מיותר עם אדם כזה גורם ללשון הרע ולהרס.

פרשת נח

יום א'. בחירות

אנחנו לפני יום הבחירות [ב' חשון תשס"ד]. יש לכוון היטב באמירת יהא שמיה רבא שיתרבה כבוד שמיים ויהיה קידוש השם גדול, והרשעה כעשן תכלה. וכן יש להעמיד ביום הבחירות עשרה אברכים יקרים ללמוד כל היום זוהר הקדוש ותהלים להצלחת ש"ס בבחירות. ויתרבה כבוד שמיים בעזרת ה' יתברך.

יום ב'. לשון הרע - לא לפרט

להנצל מחשש לשון הרע רכילות וכיוצא בזה, רצוי שלא לפרט יותר מדי, אלא לומר תשובות החלטיות מבלי להסביר הרבה. אם זה בשידוכים שלא לפרט למה לא, אלא רק "לא מתאים". וכן בדברים מעשיים, לומר למה עושים ומה שעושים ולא לפרט ולא לפחד.
אם חוה היתה אומרת כך ציוה ה', הנחש היה שותק ושום בעיה נוספת לא היתה. וכל הרעה נגרמה בגלל שפרטה והסבירה למה ציוה ה' שלא לאכול מעץ הדעת. ותמיד צריך להתבונן לומר מילים קצרות וברורות שלא לעורר שאלות.
לא למעט אחרים
עוד יש ללמוד מהפרשה, הירח והשמש המאורות הגדולים היו שוים בגודלם, והיה מקום בעולם לשניהם. והלבנה ביקשה למעט את השמש שלא יהיו שניהם באותו גודל ולכן התמעטה וקטנה. כלומר לא לבקש שאחרים יתמעטו, אלא להיפך שנתרבה אנחנו ונרבה כבוד שמיים. וכשרואים שפלוני מצליח וגודל יש לברכו ולרוממו, כי לא מהחלק שלנו הוא מצליח אלא מה' יתברך, ועל ידי זה מרבים שלום בעולם.
אבל כשבא מישהו לבקש צדקה ובעזות צועק ובוכה והוא שקרן, [ובאמת פעמים שזו ראיה ששקרן הוא כמו שנאמר (משלי יח, כג) "תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות". מצוה לומר לציבור ברמז להיזהר ממנו, שהרי זה לתועלת, ושלום על ישראל.

יום ג'. יום הבחירות

"עת לעשות לה' הפרו תורתך"

היום יום הבחירות [ב' חשון תשס"ד] אסור ללמוד. ויש לבטל גם שיעורי ערב וכולל ערב ולרוץ להשפיע ממקום למקום בקלפי. ולעורר על כבוד התורה והוראת מרן שליט"א, ולה' הישועה.

אשריהם ישראל, יש כאלה שעשו להם שטיפת מח לבחור ולתמוך באיזה רשע! ורגע לפני הקלפי שומעים שאומרים להם לעשות לכבוד התורה ושתהיה להם מצוה, ומיד בוחרים ש"ס. זה כחה של תורה וגדולי ישראל שליט"א.

יום ד'. איסור שיחה על בחירות ופוליטיקה

ברוך ה' ש"ס זכתה מעל ומעבר למצופה, כח התורה עלה והתקדש שם שמיים ברבים. וצריכים להודות לה' יתברך על כך "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו".

מעכשיו אסור לדבר על בחירות ופוליטיקה, זה ליצנות וביטול תורה. וצריך לתלוש המודעות ולשבת ללמוד. גם לרבות, שלא לתת עצות "פוליטיות" ולשאול שאלות למה כך ולמה כך, כי אין לדבר סוף. והאנשים המתאימים מטפלים במה שצריך לכבוד ה', ולה' הישועה.

יום ה'. בנפול "אויבך" אל תשמח

אומר שלמה המלך ע"ה "בנפול אויבך אל תשמח" (משלי כד, יז), ונפסק כן להלכה על ידי שמואל הקטן (מסכת אבות ד, כד). ומבואר בגמרא (מגילה טז.) שבנפילת אויב גוי מותר לשמוח. ולכן גם מי שיוצא ונלחם נגד הדת ונגד ה' יתברך, צריך לשמוח במפלתו. ואלה בנדון דידן שנלחמו נגד ש"ס ופגעו במרן שליט"א ונפלו בסיעתא דשמיא וימשיכו ליפול כן יהי רצון, יש מצוה לשמוח כי זה דומה להמן. ורק על חילול כבודך אם מבזים אותך יש להתאפק ולא להגיב, ולא על כבוד שמיים. וכן יש לעורר שלא לסמוך עליהם ולא ללכת איתם מפני שהם מסיתים נגד דעת תורה וגורמים למחלוקת. וצריך לברוח מהם, וזה לתועלת, שמותר לומר שלא להתחבר אליהם. וכן יש לעורר ולומר ראה מה קרה לאנשים כאלו שהיו נגד גדולי ישראל, ולהזהיר על ידי זה אחרים, ואין לך תועלת גדולה מזו.

גם לרבות, שצריך הרבה תפילה להסתדר עם ראש העיריה שיהיה חן ורחמים לפניו בלי בלבולים ועל ידי זה נצליח להרבות כבוד שמיים. ואין כמו תפילה.

פרשת לך לך

יום א'. כבוד שמיים

יש מושג של לשון הרע על ה' יתברך (שמות רבה ג, יב), כמו הנחש שדיבר נגד ה', שכביכול הוא חושש שאם יאכלו האדם וחוה אשתו מעץ הדעת יהיו כמוהו. וכמו נמרוד ודור הפלגה שעשו בנין גבוה במטרה לשכוח את ה', ועל ידי שיתפעלו מהם זה עצמו פגיעה בכבוד שמיים.

ובעצם כל קידוש השם זה כבוד ה', ולהיפך – להיפך. ותפקידנו להרבות כבוד שמיים ולמעט כבוד עצמנו. וממילא יתכן שגאוה דוחקת רגלי השכינה (ברכות מג:). כלומר שהוא משבח עצמו ונוטל לעצמו עטרה השייכת לקדוש ברוך הוא (עיין אגרת הרמב"ן), וזה חמור מאד. ואשרי מי שיקדש שם שמיים, ובזה יתרבה כבוד ה' יתברך, ואשריו.

וראיה שזה נקרא "לשון הרע" מדברי רבינו החפץ חיים, שפסק (כלל ג) שאפילו אם לשון הרע לא משפיע ולא יגרום נזק, התורה אסרה את עצם הדיבור הרע. וכן בנדון דידן פעולות שנראות פוגעות בכבוד שמיים הרי הם כלשון הרע חס ושלום, וזה חמור!

יום ב'. עת לחשוד ועת להאמין

מצד אחד מוטל עלינו לדון כל אדם לכף זכות (אבות פרק א משנה ו), ומאידך כתוב "כבדהו וחשדהו" (עיין כלה רבתי פרק ט). והביאור בזה הוא שמה שקשור לחברך תדון לזכות ותרבה שלום ותמנע מכף חובה ומלשון הרע, ומה שקשור אליך תזהר ממנו ותבדוק שבע חקירות ובדיקות אם זה אמת. ובינתיים תחשוב ותמנע ותזהר. וכאילו כתוב "תכבד אותו ותתרחק ממנו".

וכן בהגדרת הקנאה. מצד אחד "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם" (אבות פרק ד משנה כא), ומחלתה קשה שאין לה תרופה (הרא"ש באורחותיו יום שישי אות קיג), וכאילו מהרהר על הסדר של בורא עולם בבריאה. ובודאי גם חסר לו אהבת ישראל שהרי כשרואה שיהודי מסתדר בחיים וטוב לו יש לשמוח ולברכו. ומאידך אנו לומדים שקנאת סופרים תרבה חכמה (בבא בתרא כא.), וכידוע מפרשים בזה גם שקנאת הלומדים זה בזה מרבה בהם חכמה. והביאור הוא שקנאה במה שיש לשני היא רעה, כי ה' יתברך נותן למי שמגיע והכל בהשגחת ה'. ואין אדם נוגע במוכן לחברו אפילו כמלא נימה (עיין יומא לח:). ואם יש לו אין זה משלך, אז תהיה שמח שיש לו ואסור לקנאות בו. אבל קנאה שגם לי יהיה על ידי שאלמד ממעשיו הטובים, היא קנאה חיובית, קנאה של אהבה. והרמב"ן באיגרתו כותב שאפילו חכם יכבד עשירים, כי אם ה' נתן לו צריך לכבדו, עיין שם.

יום ג'. לשון הרע - רע בכל עניין כוונה ותוצאה

עיין חפץ חיים (שער התבונה פרק יב). והנה לשון הרע אסור לספר גם אם אין על ידי זה נזק. עצם הדיבור אסור, כמו שאסור להכניס לפה אוכל לא כשר, כך אסור להוציא מהפה דבור לא כשר. ולשון הרע הוא דבור חמור מאד. והחידוש אצל מרים הנביאה (במדבר פרק יב) שאפילו שהיתה צדקת גדולה ומשה שעליו דברה היה עניו ולא נעלב, ועוד שכוונתה היתה לטובה, עם כל זה נענשה. כי הדבור הוא רע ואין משנה הכוונה והתוצאה.

ומצינו כיוצא בזה במכילתא על הפסוק "לא תטה משפט אביונך בריבו" (שמות כג, ו), שהכוונה אביון במצוות, שאין להצדיק בגלל אביונותו בתורה ובמצוות את צד השני. למשל: התובע רשע והנתבע צדיק, והטענה של הרשע היא שבניו היקרים של הצדיק עושים רעש בלילה כשלומדים תורה. הרי זה מעשה רע, והרשע צודק. ואסור להטות לטובת הצדיק ולפטרו, למרות שהמעשה של לימוד התורה כשלעצמו מעשה טוב הוא ואין ערוך אליו. וכן בנדון דידן, דיבור רע גם לצדיק אסור.

וכן להיפך, כשיש תועלת חייבים לספר. וכן כשיש חשש, חייבים לומר שמעתי שפלוני לא בסדר תזהר ממנו. וגם כשלא שמע אלא נראה לו שהוא לא הגון ומפיל אנשים בפח, מותר לעורר אנשים להיזהר. זה דבור טוב כי יש תועלת.

נמצאנו למדים שאין מעשה שטוב הוא בכל מצב ועניין או מעשה שרע הוא בכל מקום, אלא הכל לפי המקום והזמן האופן והצורה שבהם נעשה אותו מעשה.

וזה מתאים לדברי הגמרא (שבת קיט.) תבלין יש לי ושבת שמו, ומבואר שם שכל השומר את השבת מועיל לו ושאינו שומר אין מועיל לו. והיינו שכאשר שרים שירי שבת ומתחזקים באמונה ושמחה, הרי זה משפיע על האוכל להתקדש בטעם השבת כפי מעלת עבודת ה' של השבת. כלומר שאותו מאכל גשמי שבכל יום מימות השבוע הרי הוא בטעמו הגשמי והטפל, בזכות יום השבת והאוירה התורנית השורה סביבו הוא נהפך לסוג אחר של אוכל וכל מהותו משתנית.

יום ד'. המותר והאסור בהתרמות

אסור ללחוץ על אנשים בכנסים ועצרות למען מוסדות תורניים וארגוני צדקה לחתום הוראת קבע. יש בזה חשש להלבנת פנים, וגם למחלוקת ולחילול השם. וגם יתכן שאותו אדם שחותם אשתו לא מוכנה שיעשה כן ועל ידי זה נהרס שלום הבית שלהם. וצריך לדעת איך לבקש ולא ללחוץ.

וכן יש להיזהר כשמוכרים תמונות של צדיקים. ובפרט שלא לומר מי שקנה ב1200 יקח וגם מי שאמר 1000, כי יתכן שהוא כבר לא רוצה ומחמת הבושה מגיע ולוקח. ואיך שיהיה זה לא נראה קידוש השם, וחבל.

ואברהם אבינו עליו השלום צועק ואומר "אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אברם" (בראשית יד, כג). שלא רצה להנות מהם כלל אלא רק מה' יתברך, מחשש שיצא מזה מעט חילול השם או חוסר קידוש השם.

ומאידך כשחוששים ממאן דהוא מותר לומר לו אני חושש שאתה לא דובר אמת. כי זה לא ברבים ומותר לחשוש ולא לתרום לו. אולי משהו סמלי על דרך "אל ישוב דך נכלם" (תהלים עד, כא), ראה רמ"א הלכות צדקה (יורה דעה סימן רמט סעיף ד).

יום ה'. הכנה למעשה נותנת כח

בכל מצוה שעושה האדם, טוב לחשוב קודם עשייתה על תוכנה ומעלתה, ויקבל כח להזדרז בה ולקיימה באהבה. יצר הרע מסתלק כשיש הכנה נפשית ומחשבה עמוקה במעלת המצוה.

וכך גם בין אדם לחברו. מי שחושב על אהבת ישראל כשפוגש אנשים או כשנקבצים עליו, מקבל כח להתייחס אליהם ולסבול גם בזמנים לא פשוטים. דוגמא לדבר, לבקש מגבאי או עסקן ציבורי שישמע את פלוני, וזאת על ידי איש ביניים שיבקש עבורו שהוא זקוק לעזרה וכו'. וזה כעין פרק מוסר לגבאי בעניין הדאגה לזולת, שכשיראה שאדם שאינו קשור לעניין ולא תצמח לו כל טובה אישית באותה עזרה מתגייס כך למען חבירו, בודאי ישים לב גם הוא בעצמו להשתדל יותר לטובת אותו יהודי.

לעודד לחזק ולשבח

ובחוק לישראל לך לך על הפסוק "איש את רעהו יעזרו" (ישעיה מא, ו). פירש רש"י שזה בשני המישורים, אצל הגויים זה לעבודה זרה, ולהבדיל בישראל לקיום מצוות.

לפעמים יש להיזהר שלא לומר ולא להעביר דברים מסויימים זה לזה. אם יש טענות או בעיות יש לגשת לנוגעים בדבר אישית. למה כולם צריכים לדעת שיש ויכוח או מתח בין עסקנים או חברים וכיוצא בזה, לא צריך להוציא החוצה בעיות ומחלוקות פנימיות שאין בהם תועלת רק נזק גדול וחילול השם. וזה בגדר הפסוק איש את רעהו יעזורו "ולאחיו יאמר חזק" (שם). רק לחזק תמיד.

יום ו'. "שבת נכונה" מעין עולם הבא

"עושה חדשות" וכו' (ברכת יוצר המאורות). המעשים שלנו קובעים מה יגידו בחדשות. כשיש מצוות יש חדשות טובות. ואם חס ושלום להיפך, להיפך. וכך בהנהגת שבת קודש, תְבלין יש ושבת שמו (שבת קיט.). שעל פי ההנהגה בשבת, כך זוכים להרגיש

את השבת. שבת עם קדושה וזהירות מדבור חול וכעס וכיוצא בזה, שבת כזאת היא מעין עולם הבא (ברכות נז:).

פרשת וירא

יום א'. עלינו לשבח ולגנות

מה שמתאים לפי התורה ולפי המצב המועיל, יש לשבח. ומה שלהיפך יש לגנות. שהרי מותר לשמוע לשון הרע על בעל מחלוקת, ומותר לשמוע לשון הרע מאדם שבור ומדוכא שעל ידי זה יחדל מלספר לאחרים.

וכעין זה צריך להיזהר לפי הצורך לעודד משהו חיובי ולהסית נגד משהו שלילי. למשל: שידוך לבחור טוב כשיש חשש שהמדוברת לא חזקה ביראת שמיים, ויש צורך לפי השמועות להסיר את ההצעה מהפרק. באופן זה יש לעורר יחס שלילי עליה, ולומר מי יודע אם היא בכלל שומרת על הצניעות, ואם בכלל מתפללת, ומי אמר שתסכים בעתיד שתתמיד בשיעור תורה. וכך לגנות מה שנראה שלילי במטרה להתקדש. וכן להיפך כשהמשודכת טובה ומשפחתה רוצה שתתקדם ולא תרד, ויש הצעה של בחור שעזב לימודו ועובד וגר עם חברים ורק מבטיח שיתקדם. שצריך לעשותו שלילי ולומר שקשה לסמוך עליו ומסתמא הוא כעת לא מתפלל בצבור ומי יודע את מידותיו, שהרי לא גר עם הוריו ולא רואה כבוד הדדי בבית, וכן על זה הדרך. ומאידך אם ראובן קובל על לוי בפני שמעון, כדאי להמעיט חריפות הבעיה, ולומר לו שלא התכוון ובודאי מצטער, ושהיה בלחץ וכו' וכו'.

ולמדנו כן גם מאברהם אבינו עליו השלום, שעל אף שידע לקרב את כל העולם הרחיק את לוט ממנו כפי הצורך והמצב, אחר שהשחיתו הוא ועבדיו מידותיהם (בראשית יג ורש"י שם פסוק ז).

יום ב'. חשדהו בגבול

מאמרי חז"ל "הוי דן את כל האדם לכף זכות" (אבות פרק א משנה ו) וכן "אל תדון את חבירך עד שתגיע למקומו" (שם פרק ב משנה ד). הם ממש להיפך מהמושג של "כבדהו וחשדהו" (עיין כלה רבתי פרק ט). אבל אין סתירה בין הדברים! תמיד צריך להשאיר מקום לחששות ולזהירויות בכדי שלא ליפול ברשת, לא ברוחניות ולא בגשמיות. וזה כעין תועלת שלצרכה מותר לשמוע לשון הרע, ומאידך לפעול על פי מה ששמעת אסור, אלא לדון לכף זכות ולבדוק. כי אין מה למהר! ולפי זה אם רוצים לפטר פועל בעבודה או מורה בבית הספר אף שהסיבות צודקות, אין למהר לדווח להנהלה. אלא קודם להזהירו

ולהוכיחו פעם ושתיים ולראות מה קורה, ואם ישאר במעשיו אז תהיה מצוה לפטרו ולסלקו כי זוהי התועלת כעת. והלב שקט שעשינו על פי הדין והשתדלנו לפעול מכל הכיוונים לטובה.

והנה כיום פורסם על מאכל תינוקות דייסה צמחית של חברה מסויימת שיש חסרון בויטמין מסויים וגרם נזק גדול לתינוקות. ואף על פי כן אסור לומר או לפרסם שכל המוצרים שלהם פסולים ומסוכנים. כמובן שכל אחד יכול לחשוש לעצמו, אבל לאסור בפרהסיא את כל התוצרת שלהם בשעה שרק אחד מהם נמצא מזיק אסור, בהיות שזה יכול לגרום נזק גדול שלא לצורך. ולה' הישועה.

יום ג'. מבחן היראת שמיים

כתוב בגמרא במסכת סוכה (נב.) שאביי פחד מיצר הרע שלו וחשש שלא יצליח להתגבר, והיה בצער על חלישות זו כביכול. עד שניחמוהו ואמרו לו שכל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו.

אתמול היה יום פטירת החזון איש - רבינו אברהם ישעיהו קרליץ זיע"א [לפני 50 שנה], והיום יום פטירת האבי עזרי - רבינו מנחם מן שך זיע"א [לפני שנתיים]. החזון איש היה אומר שאי אפשר לבחון יראת שמיים אלא רק כשאדם עוסק בכסף ועושה הכל על פי דעת תורה, שנסיון הכסף קשה מאד. כלומר יתכן שיהיה מלא תורה ויראה ובקי בש"ס ועדיין אין כאן יראת שמיים, כי נסיון הכסף לא עבר עליו. והאבי עזרי היה נזהר ומקפיד על בין אדם לחברו ועל מדות טובות. וכשפא"י הסתלקה מן העולם ובוטל קיומה, מסר שיחה בישיבה שיש להיזהר מהפסוק "בנפול אויבך אל תשמח" (משלי כד, יז). וזה כדברי רבי ישראל סלנטר שהיה אומר שללמוד את כל הש"ס קל מלשבור מדה אחת רעה.

ושמעתי השבוע שני מקרים של אנשים מלאים תורה ויראה וזהירות בדקדוק המצוות מאד, ומאידך שלום הבית שלהם במצב קשה מאד עד שהם פרודים זמן רב, ואין כח לאף חכם לקרבם בזרוע, והכל מתוך מדות קשות וחוסר ותרנות. וצריכים לבכות על זה כמו שבכה אביי בסוכה (נב.), וכדלעיל.

יום ד'. מצוות הלב והמעשה

באיסור קבלת לשון הרע (חפץ חיים כלל ו והלאה), אם כבר שמע שלא בכוונה חייב לצעוק שאינו מקבל, וכן להוכיח את המספר על כך שדיבורו הוא לשון הרע. וכמובן לא מספיק שאומר שאינו מקבל, אלא שבאמת יש לדעת ולהרגיש שפלוני לא אמר אמת אלא

הוציא שם רע חינם. וצריכים להרגיש זאת ממש, ולחיות עם הקבלה שבלב הזאת. כי הלב והמעשה הם שני חפצים של מצוה נפרדים, ועל כל אחד מוטל לעשות מה שצריך. וכן לפעמים צריך רק באופן מעשי הרחקה מאדם מסויים, אבל בלב לא. כמו אברהם אבינו עליו השלום שסילק את לוט ממנו, וגם בזמן הסילוק אהב אותו דאג לו ושמר עליו. והראיה שבזמן המלחמה רדף אחרי שוביו והצילו (בראשית יד, יד-טז). הוי אומר שאם לא מסתדר עם מאן דהוא ומציע להתרחק, אם זה לשם שמיים הרי זה משובח. וכיצד יודעים שזה לשם שמיים? אם גם לאחר ההרחקה הוא חביב עליו ואינו מקבל עליו לשון הרע, וכן אם שמע עליו משהו רע מיד דן אותו לכף זכות. וזהו תוקף העבודה שה' יתברך דורש מאיתנו. ומכאן גם כשיש בעיה בשלום בית בין בעל ואשתו ומתרעמים זה על זה, שאסור שזה יהיה פנימי מהלב חס ושלום, רק חיצוני עד יעבור זעם.

יום ה'. סוד ההצלחה - האחדות

"כשם שפרצופיהם אינם שווים כך דעותיהן אינן שוות" (עיין סנהדרין לח.). וכל זה לגבי עצמו ולעניין העבודת ה' שלו, שאז יכול כל אדם ללכת לפי דרכו והלך רוחו כל זמן שאינו מפריע לאחרים על ידי זה. אבל ביחסים של צבור וקהילה קדושה חייבים לוותר כדי שתהיה אחדות ויזכו להצלחה.

ובאמת זה פלא! כיצד הצליח אברהם אבינו עליו השלום לשכנע את כל ילידי ביתו ומקנת כספו למול והם לא התנגדו. וכנראה שהם כל כך אהבו אותו שראו בו מבחר המין האנושי, עד שהסכימו לכל מה שאמר ולא היתה התנגדות. וזו כוונת התורה ללמד אותנו עד כמה הצליח אברהם אבינו עליו השלום ללכד סביבו חסידים נלהבים לה' יתברך עד ששמעו לו מיד למול, למרות שזה עדין מאד וקשה הרבה יותר מלחתוך אצבע, ועם כל זה הסכימו. וכן לכל קהילה ומשפחה וציבור יש לדעת ללכד השורות ולהיות באחדות. ואף אם תהיה פחות תועלת, עדיף, העיקר שתהיה אחדות.

למשל: בעל ואשה או שני חברים, הראשון טוען שאם נעשה כמוהו תהיה תועלת 80% ואם יעשו כעצת השני תהיה הצלחה 60% בלבד, ועל ידי ויכוח זה נהיתה מחלוקת. והשני הזה בעייתי ולא מוכן לוותר, כי אינו חכם מספיק. והראשון מוותר ויש תועלת 60% אבל בלי מחלוקת, זה עדיף! ועל ידי זה אותם 60% יצליחו מאד, לא כמו 80% אלא כמו 100% ממש, כי יש אחדות והבנה ואין מחלוקת. וזה יועיל להם בהמשך בסיעתא דשמיא.

יום ו'. ההכנה לשבת

ההכנה הנדרשת לקדושת יום השבת בזריזות ושמחה גדולה יותר מההכנה הנדרשת ליום כיפור, כי שבת היא מעין עולם הבא (ברכות נז:).

דיבור חול בשבת

ויש לעורר שלא להזכיר ענייני החול בשבת קודש, או לשאול שאלות מסויימות או לעורר בעקיפין על דברי חול. שהרי על ידי זה יימשכו השומעים לדבר על כך ולחלל את קדושת השבת חס ושלום (עיין שלחן ערוך אורח חיים סימן שז סעיף א).

פרשת חיי שרה

יום א'. ביטול ברוב

לפעמים נכשלים בלשון הרע בשב ואל תעשה - כלומר ללא עשיית שום מעשה. כגון שיש מתח מסויים בין ראובן ושמעון, וראובן עושה אירוע מכובד. אם שמעון לא יגיע יהיו דיבורים בין האנשים, וכדאי לבוא כמו כולם ולכבד את המעמד אפילו כמה דקות. כי המושג הזה להיות כמו כולם ולא להבליט עצמו, הוא יסוד חשוב בהנהגת חיים. ודומה לדברי הגמרא (סנהדרין יד.) הוי קבל וקיים.

וכן עשו המלאכים שהיו נראים כאוכלים כשבאו אצל אברהם אבינו עליו השלום, אף שבמלאכים לא שייכים אכילה ושתיה כלל. וכן משה רבינו שעלה לשמיים לא אכל ארבעים יום וארבעים לילה כמו המלאכים שהיה שם בחברתם (בבא מציעא פו:).

ומאידך כשיש חברה לא טובה או חוסר צניעות, בודאי שימנע עצמו ולא ילך, כי על רוחניות אסור לוותר. ומרן שליט"א אמר וכתב שאם בארוע מסויים יש חוסר צניעות יצא משם בהפגנתיות, וזה השלום!

יום ב'. אחריות להודות בטעות

להודות על האמת ולומר "טעיתי", וכן לבקש סליחה זה גם כן נובע מאהבת האמת. ולמד לשונך לומר "איני יודע" (ברכות ד:). וזוהי מעלה גדולה לקבל אחריות ולתקן מעשיו. איש כזה תמיד יהיה איש מוסרי ויהיה שלום במעונו. ורבינו החפץ חיים (כלל ד סעיף יב) פסק שחייב לבקש סליחה כשדיבר לשון הרע על אחרים. ורבי ישראל סלנטר בתחילה הסתפק בזה עד שראה את דברי רבינו יונה בספרו שערי תשובה (שער ג סימן רז) שפסק כן.

נמצא שזוהי מעלת איש מוסרי להתנצל ולבקש סליחה, ולפייס ולומר טעיתי, עם כל ההשלכות שמסביב. יש המקבלים אחריות למעשים רעים שעשו, כמו המחבלים הרשעים שעושים פיגועים ומקבלים אחריות לרעה. אבל מעשה רע שנהיה על ידו

ומתנצל ומפייס ואף מוכן לפצות, זוהי מעלה גדולה. וזו דרך התורה הקדושה, כי האמת אהובה מן הכל.

יום ג'. אבק של אבק לשון הרע

דין אבק לשון הרע ידוע (חפץ חיים כלל ט), והוא שהאדם אינו אומר על חברו לשון הרע ממש אלא רומז על כך בדיבורו. וכגון שאומר: פלוני הזה איני רוצה לדבר עליו, או: התשובה לשאלתך לגבי אלמוני היא לשון הרע גמור.

ויש עוד בזה מה שנראה כעין פרצופים שעושה על חברו, או חוסר נוחות כשמשוחח עליו. למשל: אם ראובן שואל את שמעון על לוי, אסור לשמעון לנגן במילים או לענות באופן שנשמע כלעג ולשון זלזול על לוי, אם זה לא קשור לעניין ורק סתם גנאי ללוי. מי שלא מסתדר עם פלוני ואלמוני אסור לאחרים לדעת מכך, כי על ידי כך תצא תקלה שיאמרו אם פלוני לא מסתדר איתו כנראה שיש לו בעיה, ומריב כזה תצא מריבה חס ושלום.

בין בעל לאשתו

וכל שכן לבעל ואשתו שיש מצוה להרבות ולהראות אהבה. וממילא בודאי שיש חובה לא רק שלא להראות לאחרים שהיה לו מתח עם אשתו או סתם לספר בגנותה במעשה מסויים, אלא להיפך להרבות אהבה. דוגמא לדבר, מי שלומד ולא מוכן להפסיק אם מאן דהוא קורא לו, כשאשתו קוראת לו עליו לבטל ולעזוב הכל ולהתייחס בכבוד ודרך ארץ, וזוהי האמת!

ומצינו בתורה שכששרה אמרה לאברהם שיקח את הגר לאשה נוספת עליה, הוא לא טרח בקיום הדבר ולא התלהב, ואת כל העבודה עשתה שרה. וכמו שכתוב "ותקח שרי אשת אברם את הגר המצרית שפחתה... לאברהם אשה לו לאשה" (בראשית טז, ג). וכן כשה' יתברך אמר ששרה צודקת ויש לגרש את הגר ואת ישמעאל בנה, שלח אותה בבוקר עם ישמעאל, להראות חיבה לשרה אשתו.

דוגמא מעשית: אסור לומר "תעזוב אותי מפלוני לא רוצה לשמוע עליו", כי זה אבק לשון הרע. אבל מותר לומר: "תעזבי אותי משכנה פלונית לא רוצה לשמוע עליה", וזה מפגין צניעות וקדושה וגם משדר אהבה לאשתו, ואשריו.

יום ד'. מסירת דין לשמיים

אסור לכל אדם לשמוע לשון הרע, אבל לבית הדין מותר כי הם פותרים את הבעיות. וכן כשבאים שני הצדדים לחכם ומוכנים לספר וזה על דעת כן, אין חשש לשון הרע.

כשיש בית דין גם ה' יתברך לא מוכן לשמוע. ולכן שרה נענשה שמסרה דין לשמיים ואמרה "ישפוט ה' ביני וביניך" (שם שם, ה). כי היה אפשר לבוא לבית הדין של שם ועבר (בבא קמא צג.). ועל כל פנים רק בפני בית דין יש כח. וכן בזמן עכן שמעל בחרם, לא רצה הקדוש ברוך הוא לומר ליהושע מי עשה, אלא על ידי שיטילו גורלות (סנהדרין מג:), משום שאין מקום לדבר רע על מישהו שלא במעמד בית דין שיבררו ויוציאו דין אמת לאמיתו. ואפילו במעשה "טוביה חטא" המובא בש"ס (פסחים קיג:), שהיה עד אחד ובא לפני בית הדין, נענש העד כי לא בא עם עד אחר עמו כדין שני עדים בכל התורה, ואם אין תועלת בעדותו הרי זה לשון הרע שלא לצורך.

ומאידך יש לדעת ולהקפיד, כשיש צרות צריך לפנות רק לה' יתברך להראות שהכל ממנו ולהתבטל ולהכנע, ולא להגיע לגורלות או שאר מרעין בישין, וההצלחה בדרך.

יום ה'. שמירת הלשון בשבחים

פסק רבינו החפץ חיים זיע"א (כלל ט) שגם לשבח מאן דהוא יותר מדי זה לשון הרע, מכיון שהשומעים יגיבו שאין בו מעלות אלה או שמעלות אחרות חסרות בו. וכמו שאסור לשבח שמתוך שבחו יבוא לידי גנותו. ועוד שיתכן שבטעות יסתמכו על שבחים אלה וישתמשו בהם לקבל אותו כפועל לעבודה או לשידוך, ויתכן שתצא תקלה. אם רוצים לעודד מאן דהוא אפשר לשבחו באוזניו או להדגיש בצבור את מעלותיו הידועות, אבל לומר שבחים שאין בו זה ממש לשון הרע.

ואברהם אבינו עליו השלום נשתבח על ידי ה' יתברך רק בחינוך בניו אחריו (בראשית יח, יט), לא זולת זה. וה' יתברך כמובן יודע במה לשבח ולאיזו מעלה להתייחס במיוחד. וכן מצינו באדם שמת שאסור לשבחו במה שאין בו ובפרט בשעת ההספד, שה' יתברך נפרע מכולם על שבחים שאינם בו (ועיין שבת קה: קנג. ברכות טז: סב.). וכמובן בין בעל ואשתו וכן הורים וילדים, שבחים ועידוד הם יסוד גדול לקידום והצלחה, אבל בציבור יש להיזהר מאד. ובפרט בנושאי תפקידים, למי לכתוב ראש ישיבה, ר"מ, הרב הראשי וכדומה, שלא תהיה מחלוקת ודיבורים מיותרים.

יום ו'. שבת - מנוחת הנשמה ולא מנוחת הגוף

בערב שבת קודש יש לנהוג בזריזות ובשמחה. ובאמת מעלת השבת היא רק מנוחת הנשמה בלבד, ולא מנוחת הגוף. וזה דומה בזה ממש ליום כיפור, שהרי במוצאי יום כיפור זוכים להרגיש עלייה רוחנית ומאידך עייפות גדולה מחמת המסירות לתפילות והצום. נמצא שהתעלות רוחנית ומנוחת הגוף אינם תלויים זה בזה. ושבת הרי היא יותר מיום כיפור וכאמור, וממילא עיקרה מנוחת הנשמה ועלייה רוחנית, והגוף צריך להיות

עייף במוצאי שבת. וכן אין לעורר בשאלות וחדשות למיניהם שאינם מביאים התעלות בשבת קודש, וכי ביום כיפור יעלה על הדעת לדבר על גשמיות? ומאי שנא שבת קודש.

פרשת תולדות

יום א'. ברוחניות אין להתחשב באיש

ישנה מחלוקת בש"ס (עיין בבא קמא כ: ובבא מציעא לז:) אם שתיקה כהודאה. כלומר אם מטיחים טענה בפני אדם והוא שותק, האם שתיקתו כהודאה באותו מעשה או לא. וכן הדרך בימינו במכתבי החשבונות שכותבים אם אתה לא מערער סימן שאתה מודה בנכונות שבו, כי צריך לעורר ולתקן מה שלא נראה.

אברהם אבינו עליו השלום לא רוצה אשה לבנו יצחק מבנות כנען וכולם יודעים ונפגעים, וכן בבקשו קבר לשרה אשתו הוא מחפש רק במערת המכפלה ולא במקום אחר. כי היסוד הוא שמה שקשור לקדושה ומצוות וכיוצא בזה אין בזה חשבון לאנשים. ואדרבה ברק ודבורה צעקו על כל מי שלא בא לעזרת ה' בגיבורים. לא כתוב - בעזרת ה', אלא "לעזרת ה'", כלומר מי שמגיע למלחמה זו הוא כאילו עוזר לה' יתברך (רש"י שופטים ה, כג). ומאידך על גשמיות אל תסרב, כלומר אל תעמוד על שלך אלא תשתף פעולה ותרבה אהבה ואחוה.

יום ב'. חובת העזרה כפי האפשרות

לשון הרע ומחלוקת, ריב ומריבה, חילול השם ומדות רעות, הרי הם חמורים מאד. ומי שיכול למנוע ולפעול ויש לו סמכות, כגון שהוא חכם ומתחשבים בדעתו, חייב לעשות כן.

בתורה הקדושה מצינו שהמעשה גדול יותר מהעושה. בני חת שסייעו לאברהם אבינו נאמר עליהם כאילו קיימו עשרת הדברות (בראשית רבה נח, ח). ומאידך "עפרן" נכתב חסר, כי הונה את אברהם במחיר אחוזת הקבר (שם שם ז). אברהם אבינו נלחם בארבע מלכים וחזר מיד, ולא ביקש כסף ולא כלום (בראשית יד), כי העיקר אצלו להציל ולעזור במה שיש באפשרותו. וידוע למה נהרג אבנר בן נר במיתה משונה? מפני שלא עשה שלום בין שאול ודוד (סנהדרין מט. ועיין פרוש רש"י). אם יש מריבה בעיר ואדם יכול לעזור, אסור לו לשתוק ואף ייתבע על כך. ואפילו העונה אמן בקול רם וברוך הוא וברוך שמו, מחזק ומעודד את החזן בכך, בינה זאת!

יום ג'. משתוקא בתרי

ישנה עצה לשמירה מלשון הרע, והיא על ידי אהבת השתיקה. וזוהי מעלה שאין כמותה, ועל ידה אפשר לזכות לרוח הקודש ממש. ואברהם אבינו עליו השלום החזיר את קטורה שקשרה עצמה ולא נכשלה בעבירה מיום שפירשה ממנו (רש"י סוף פרשת חיי שרה בראשית כה, א).

ונראה שגם סגרה את פיה ולא דיברה סרה על אברהם שזרק אותה מהבית. ובודאי באו כתבים ועיתונאים לשאול אותה מה קרה ועל מה גירשה אברהם ולא ענתה דבר, רק אמרה אברהם צדיק וקדוש, וזכתה לחזור אליו.

וכן יהונתן ודוד עשו סימנים עם החצים באותו ראש חודש בצורה של שאלות ותשובות (שמואל א כ, כ-כב). ולמה לא דיברו ממש? הרי ראו שאין שם איש, ולמה צריך סימנים? ותירצו בעלי המוסר שעם כל זאת כמה שפחות לדבר עדיף, ואם אפשר בשתיקה הרי זה משובח.

אל תפרוש מן הציבור

דבר נוסף, יש להיזהר שלא לפרוש מהצבור, ולהיות כמו כולם ממש. בתפילות, בלימוד, בהשכמה. וגם המאחר לבית הכנסת וצריך לדלג בפסוקי דזמרא, שידלג, העיקר שיעמוד בעמידה עם כולם ועל ידי זה יתרגל להזדרז ולעבוד על עצמו ולהתקדם. בקיצור, להיות בנורמה כמו כולם ממש, זה סוד ההצלחה! ועיין כתובות (יז.) לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות.

יום ד'. סוף מעשה במחשבה תחילה

"לשון הרע" חמור מאד, ומקלקל והורס הרבה. וכמאמר הפסוק "חץ שחוט לשונם" (ירמיה ט, ז).

ובפסוק כתוב "ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה אל ארץ קדם" (בראשית כה, ו). וזה עשה אברהם אבינו עליו השלום בכדי שלא יפריעו ליצחק. והשקיע בהם הרבה, גם מתנות וגם כוחות הטומאה, שיהנו בהם, אבל אין להם היתר להזיק. שווה להשקיע הרבה בגשמיות בשביל לא להתדרדר ולו במעט ברוחניות, או להגיע לחוסר יישוב הדעת ושלות הנפש.

כמו שהתפרסם השבוע על בעיית הדגים שבבריכות, ולמחרת מכחישים ומסתפקים. חובה לבדוק ולהיזהר מלפרסם. וכמו שהשב"כ יודע לשמור סודות ביטחוניים, כך בטחון של יהודי יש לשמור שלא לקלקל ולא להזיקו. וכן בשידוך או פועל בעבודה, משפט מסויים שאין לו בסיס, עלול לקלקל הרבה חס ושלום.

יום ה'. מלה בסלע

בגמרא במסכת ערכין (טו:) כתוב: דיבר לשון הרע אין לו תקנה שכבר כרתו דוד ברוח הקודש, שנאמר "יַכְרֵת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות" (תהלים יב, ד).
ומכאן שבקשת המחילה על כך קשה מאד, מאחר שהאנשים שמעו סברו וקבלו. ומכאן למדנו לעניין שידוכים ועסקים וכיוצא בזה, שלא לדחות לגמרי צד מסויים. וכמו שכתוב במשנה "אין לך אדם שאין לו שעה" (אבות פרק ד משנה ג). ואם אומר לבחור מסויים לך מתאים רק שידוך מעדה פלונית, זה כבר נכנס לו חזק בראש ויכול לדחות הצעות אחרות אף שהן טובות ומוצלחות ומתעכב בנישואין וחבל. ואז גם אם ירצה לשנות דבריו ולתקן ולשבח גם אחרים, זה נזק בלתי הפיך וקשה שדבריו יתקבלו. וכן לגבי קבלת פועל בעבודה אם דיבר עליו סרה ולא דייק, התיקון קשה ולא יתקבל לעבודה זו לעולם, וודאי שיתן את הדין על כך. ולכן תמיד תשאיר צד פתוח להסבר נוסף ותתן חשיבות גם לצד השני, ותהיה הצלחה.
והנה היום הודיעו על דגים שבבריכות מקיבוץ מסויים שאין בהם בעיה, ובעלי החנויות הוצרכו לפרסם מהיכן קונים דגים שלא לאבד פרנסתם. נמצא שבטעות אחת שפירסמו דברים שאינם מדוייקים גרמו נזק גדול לצבור הרחב ולבעלי משפחות. ובודאי אם שר הבריאות היה בן תורה, היה יודע לשאול ולהתייעץ כיצד וכיצד לפרסם הדברים על מנת למנוע תקלה ולגרום כמה שפחות נזק לציבור.

פרשת ויצא

יום א'. אופן נוסף להיתר סיפור לשון הרע ורכילות

כמו שמותר לדבר לשון הרע על בעל מחלוקת למנוע מריבה וכן לשמוע לשון הרע מאדם מדוכא ושבור נפשית, וכמובן שיש להיזהר שלא לקבל ולהאמין אלא רק לשמוע להפיג צערו. כן יש אופן נוסף, והוא מי שאומר רכילות ועל ידי זה משתיק המריבה כי עושים לו חשבון וחוששים מדבריו.
כמו יצחק שאמר לעשיו "בא אחיך במרמה ויקח ברכתך" (בראשית כז, לה). והרי קרא למעשהו של יעקב "מרמה" ולמה אין זו רכילות? כי יצחק יודע שאם יאמר כן לעשיו הוא יחשוש ויפחד להזיק או להשתולל, כי יצחק מקבל עליו אחריות ונותן חסות למעשיו, ואף מגנה את מעשהו של יעקב. ומה שאין כן אם היה מראה שמצדיק את יעקב, הרי שהיה עשיו חושף את טלפיו ועושה הכל כדי להלחם ביעקב באמצעים כשרים או פסולים. וממילא אין זו רכילות ולא לשון הרע.

ומכאן שאדם עשיר או גבור או גדול בתורה שיש לו כח גשמי או רוחני, הוא פותר בעיות ואין חשש שיצאו תקלות תחת ידו ויש בזה טובת כולם.

ויתכן שזה נכון ברכילות דוקא, משום שבלשון הרע זה לא מציאותי כל כך.

ומאידך לא מובנים לכאורה דברי האור החיים הקדוש בפרשה (כז, מו), שאומר על רבקה שלא אמרה ליצחק שעשיו רוצה להרוג את יעקב כי חששה מרכילות. וקשה וכי על איש כזה ובמצב קשה יש איסור לשון הרע ורכילות? ומה גם שיש כאן תועלת גדולה להצילו מידיו. וכמו שאמרה כן ליעקב אחיו על עשיו, כך יכולה לומר ליצחק אביו עליו שזה חשוד ברצח. והרי ודאי ייטב יותר וירבו הסיכויים להצילו אם ידע יצחק אביו מהעניין. והרי כל טצדקי שאפשר לעשות להציל עשוק מידי עושקו עושים, ומאי שנא הכא, וצריך עיון.

יום ב'. לשון הרע לרבו

לשון הרע לתועלת מותר וכאמור. ויש להוסיף שמותר לקבול עליו בפני רבו ועל ידי זה לפתור את הבעייה, וזה חיובי וחשוב מאד. אבל כל זה רק באופן שיודע בבירור שרבו יטפל בבעייה מיד, אחרת ההשלכות גרועות מאד וחבל. ולסיכום: אם לדעתו לא תהיה תועלת כשיפנה אל אותו אדם באופן אישי, אז עדיף שיפנה לרבו שיודע בו שיטפל נכון באותו עניין. ואם יודע שלא יטפל בזה, גם לרבו לא יפנה.

יום ג'. היתר לשון הרע ופניה לערכאות

כידוע, מותר לספר לשון הרע לתועלת, כשהתכלית לפתור בעיות ורק על פי דעת תורה. שאם לא כן ודאי שזה אסור בהחלט. ובודאי שאסור לפנות לערכאות כשיכול לפתור על ידי הרב שבאותו מקום. וכשאין ברירה, יפנה לרבו לקבלת היתר לפנות לערכאות, והרב ישמע ויבחין בדקויות ויורה מה לעשות.

יום ד'. רק הרוחניות תלויה בך

מספרים שרבי ישראל סלנטר זיע"א סיכם עם זוגתו בתחילת חיי נישואיהם, שבגשמיות היא הקובעת מה יהיה בבית ואיך ינוהל כל דבר, ואילו הוא הקובע ברוחניות ובכל הנהגה תורנית. ומעולם היא לא קבעה ולא עשתה דבר מבלי הסכמתו. כי רבי ישראל לימד אותה והוכיח לה שכל דבר קשור לרוחניות, וממילא צריך את דעתו בכל דבר. למשל להחליף ריהוט או לקנות חפץ מסויים זה לכאורה גשמי, אבל באמת זה רוחני שאם זה דורש להכנס לחובות ואז זה יפריע בעבודת ה' ממילא אין לעשות כן. וכן ללכת לאירוע מסויים, היא לא קובעת, שהרי יתכן שעל ידי זה יצטרכו לחזור מאוחר בלילה ויקום עייף בבוקר ועלול להפסיד את עבודת ה' שלו, וכן בכל עניין. וכן סופי שבוע

וכיוצא בזה, זה גשמי, אבל אם יש שם בעייה בצניעות היא לא קובעת. נמצא שתמיד יש לשים לב לכך ולראות בכל דבר את הצד הרוחני שבו. ואמנם "הכל בידי שמיים", אולם זה בגשמיות, ואילו רוחניות היא בידי אדם כמבואר בברכות (לג:).

יעקב אבינו עליו השלום ויתר על הכל לכבוד ה', ואילו על הבכורה לא ויתר. כי זה מצוה ועל זה לא יתנו לו תחליף מהשמיים.

ומכאן בחיי היום יום שיש לוותר בגשמיות, כי לא תפסיד לעולם, שהרי בין כך הכל קצוב מלמעלה. ומאידך ברוחניות, תלחם ובחכמה וה' איתך.

וכיצד מגיעים לדרגה זו של לוותר בגשמיות, הרי זה לא קל. אלא בעצם גם גשמי זה רוחני, שהרי מקיים מצוה בזה שמוותר ומקדש שם שמיים, וממילא זה שוב מעשה רוחני ודרך נכונה. ואשרי המבין זאת וחי כך תמיד.

יום ה'. הודינו לך ה'

היום [ט' כסלו תשס"ד] בשעה 2:00 בצהריים זה זמן המסוגל מאד לתפילות. שהוא חודש תשיעי יום תשיעי ושעה תשיעית (כך מביאים בשם ספר ברית מנוחה שהיה בזמן האר"י ז"ל ומרן השלחן ערוך).

גם יש להודות הרבה לה' יתברך על הנס הגדול, שאתמול סוכל פיגוע בהשגחת ה' יתברך. "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו" (תהלים קז, א).

לשון הרע שייך רק בגשמיות

בדרך כלל לשון הרע זה בגשמיות, שמקפיד על חברו ומגנה ומשפיל וכיוצא בזה. כי ברוחניות מותר לספר כשיש תועלת, ואם אין תועלת זה שוב גשמיות. וכשלא נוגע אליו כלל, אסור לספר.

בהתעלות רוחנית מתבטלות הבעיות הגשמיות

וכשמגביר רוחניות מתבטל הגשמיות, וכבר רמזו "משיב הרוח ומוריד הגשם", כלומר שכאשר אדם משיב מעלה ומחשיב את הרוח - רוחניות, בזה הוא מוריד ומבטל את הגשם - גשמיות. כמו יעקב אבינו עליו השלום שעשיו רוצה להורגו, והוא בורח ממנו לבית מדרשם של שם ועבר ללמוד תורה. וכן דוד המלך עליו השלום שברח משאול שרדף אחריו לשמואל הנביא (שמואל א יט, יח, ועי' זבחים נד:). וזוהי העצה הגדולה, ללמוד תורה! והרוחניות הגדולה הזאת משפיעה להקטין את הטרדות וההפרעות גשמיות.

יום ו'. ערב שבת - חיבור הגשמיות והרוחניות במדת היסוד

ערב שבת קודש דורשת זריזות ושמחה בהכנות לשבת קודש. יום שישי הוא כנגד מדת יסוד, ומדת היסוד מתקנת ומקשרת בין גשמי ורוחני, שעל ידי הקדושה שביסוד יורד

שפע גדול. יוסף הצדיק גם הוא תיקון יסוד וזכה על ידי כך הרבה. יום שישי חול ואילו שבת היא קודש, ההכנות בחול בגשמיות עוזרות לרוחניות בשבת קודש ועל ידי זה מתקדש הכל אף הגשמיות – וזהו יסוד. וכמו שהבן איש חי (פרשת וישלח שנה ראשונה סעיף ב וג) מביא לחבר לילה ויום בעסק התורה ושלא יהיה אז בבית הכסא, וכן בערב בין מנחה לערבית, כך גם בין יום שישי לשבת קודש. ולכן את יום השישי יש לקדש הרבה בזריזות ובשמחה, ולקבל את השבת הקדושה מוקדם, ולהוסיף הרבה בתורה וביראת שמיים.

פרשת וישלח

יום א'. גם שתיקה עלולה להיות אסורה

איסור לשון הרע הוא גם כשמשבח מאן דהוא ולא מדייק, כי גורם על ידי זה שיימשכו אחריו, וגם גורם שהשומע יעורר את ההיפך ויאמר שאין זה אמת. ולכן עדיף להימנע ולא לשבח ולא להיכשל.

ונראה שהוא הדין בשתיקה שאינה במקום הנכון, שהיא כמו לשון הרע. שגורם על ידי שתיקתו שיהיה סכסוך או מחלוקת בזמן שהוא היה יכול לפתור הבעיה או להרגיע את האוירה. או באופן ששתיקתו מפורשת כהסכמתו לעוול שנעשה ועל ידי זה יתעוררו ריב ומהומות.

ולזה מבואר במדרש תנחומא (תחלת פרשת וישלח) שנתבע יעקב אבינו עליו השלום על שלא קירב את עשיו ולא עזר לו לצאת מהבוץ הרוחני שהיה שקוע בו. כי לפי דרגתו העצומה של יעקב, לא היה פחד שחס ושלום יתקלקל ממנו ויושפע ממעשיו הרעים. כי יעקב היה כמו מקוה טהרה ממש, שמטהר את האחרים ואין הטומאה נדבקת בו כלל. והדברים נוראים עד כמה יש לשקוד בטובת חברו.

יום ב'. "גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד"

"לשון הרע" זה דברי גנאי על השני, והתורה אסרה.

ונראה עוד שגם אם מרגיש עליונות על חברו, ועל ידי זה חברו חושש מלדבר ומאבד את הבטחון העצמי שלו גם זה כעין גנאי על חברו, שהרי אינו מדבר איתו בגובה העיניים. ומאד חשוב לתת לחבר הרגשה טובה על ידי שמשוחח איתו בפשטות ובאופן נוח, ואינו מראה חשיבות עליו, אלא אדרבה פשטות ופתיחות גדולה הערכה וכבוד. ואפילו הכסא שיושב עליו גורם לכך, אם זה כאותו כסא שיושב עליו חברו ולא כסא של מנהלים וכיוצא בזה, הקשר וההשפעה והגילוי לב מכל הצדדים יהיה שווה ותהיה תועלת.

ומצינו ביעקב אבינו עליו השלום שנענש כשרחל אמרה "הבה לי בנים" (בראשית ל, א), והוא חרה אפו וכעס עליה ואמר "התחת אלוקים אני אשר מנע ממך פרי בטן" (שם שם, ב). אף שצדק שהרי צריך אדם להתפלל על עצמו, ואכן כשהתפללה על עצמה נענתה וכמו שכתב הרמב"ן (שם). עם כל זה לא היה צריך לכעוס ולצעוק, וכי מה היה חסר אם היה אומר לה שבודאי יתפלל אבל תפילתה עם לבה השבור חשובה יותר. ומכאן שהזוכה לקבל את חברו בנעימות יותר, הוא מתקשר איתו בקלות יותר, ומשפיעים זה לזה תועלתו מרובה.

ומעשה שהיה בחילוני גמור שאשתו חזרה בתשובה ללא הדרכה נכונה, וכמעט שהגיעו לגט. וכשבא לחכם מצאו חן בעיני הבעל הפשטות והצניעות ואף הכסא הצנוע שישב עליו החכם, ונתן בו אימון והתקדם לאט לאט עם אשתו בדרך נכונה. ומכאן שהמדבר והמסייע בגובה העיניים, התועלת מרובה מאד.

יום ג'. דרכי ההשפעה על הזולת

לשון הרע אסור אפילו על דבר אמת, והוצאת שם רע זה על שקר.

לפעמים, מורה שאומר על תלמיד פלוני שאינו מבין, אין זה לשון הרע אלא הוצאת שם רע, מפני שזה שקר. ולמה? כי לא ידע המורה כיצד לקדמו, ולא פיתח אותו בהקדמות מתאימות שיבין, נמצא שהבעיה במטפל ולא במטופל. וצריך תמיד לבדוק את גודל ההשקעה בחניך ואת אופן ההסבר המתאים עבורו, ואז יבין. וכשבא אותו מורה ואומר על התלמיד: הוא "קשה הבנה", יתכן שאין זה מדוייק ואז הרי זה בגדר הוצאת שם רע וחמור יותר.

לדוגמא, להשפיע על אדם בעל בשר שלא יאכל ממתקים שאינם מתאימים לו והוא נוהג להפריז בהם. עדיף לדבר בתחילה על הבריאות ועל הנזק שמסביב ועל חששות הרופאים. ואחר כך להוסיף את פסוק "ונשמרתם מאד לנפשותיכם" (דברים ד, טו), ומעלת שבירת התאוה שהיא כזבחי מתים וכו', ורק לבסוף לציין את מראהו החיצוני ואת השיפור המשמעותי שיחול בהופעתו לאחר שישמור על עצמו. וכן בצניעות, כאשר יש לו הערות על התנהגותה של אשתו וכדו'. במקום לצעוק צניעות! ועונש בעולם הבא עדיף לרדת לרמה מתאימה, לדבר על כבוד האשה ועל הדברים המיוחדים שבה, ואחר כך להוסיף על פי ההלכה מה שדרוש, וכל כיוצא בזה.

ומצינו כן ביעקב אבינו עליו השלום שלא התחיל לומר לנשותיו בשדה על ציווי ה' לחזור לארץ ישראל, אלא התחיל מעניין לבן אביהן שכולו שחור, שהציק ושיקר מאה

פעמים, ולאחר שהשפיע בהגיון חזר אל ציווי ה' יתברך. ומי שיֵדע להתנהג כך, יחסוך הרבה עגמת נפש.

ומכאן ראיה למי שכועס מאד וצועק וזועק ומכפיש וכו', שלא להלחם נגדו. וכמובן שלא להצדיקו, אלא אפשר לומר לו אני מבין אותך, ואז ירגע על ידי זה, והמוסר שינתן לו לאחר מכן ישפיע עליו לטובה.

יום ד'. כחו של הדיבור

''מוות וחיים ביד לשון'' (משלי יח, כא). כלומר - לפה יש סמכות נרחבת מאד ויש לו השפעה לטוב ולרע. ולכן הפסוק אומר מוות וחיים, שתדע להיזהר, ותדע שיש לו גם השפעה חיובית ומועילה מאד על ידי עידוד ודיבור מתאים.

ואם כן מדוע ה' יתברך אמר בחלום ללבן ''השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע'' (בראשית לא, כט), הרי הטוב זה לתועלת ומדוע שלא יעשה לבן טוב ליעקב? ולכך פירש רש''י שטובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים. כלומר - הרשעים רעים מטבעם וממילא אין להם סמכות לעשות טוב כי אם רע, וזה נהפך להיות שורש טבעם, ולכך גם טובות אין לקבל מהם. אבל מי שאיננו רשע, יכול להשפיע והסמכות בידו ועל ידי פיו. ואשרי השם פסוק זה מול עיניו, וניצול מבעיות רבות.

יום ה'. לשון הרע על המפורסם

רבינו החפץ חיים בספרו הקדוש שמירת הלשון (כלל ב), חשש מלסמוך על הדעה שמותר לדבר לשון הרע על דבר מפורסם, והגביל את זה מאד כידוע, עיין שם. ולמעשה נראה שבזמן הזה אין לספר כלל, ולהיות בזה ממש כמו אילם. וכשיש תועלת מצוה לפרסם. ומאידך נראה שגם לדעת הרמב''ם שהיקל בזה זה רק בתנאים מסויימים כידוע. ונראה שאם הדבר מפורסם 40% ועל ידי זה שיספר יגיע להשפעה שלילית לאחרים שגם הם יספרו ויהיה 60%, שאסור לספר. כי נכשלים בזה רבים ונגררים לעוד דברים, וזה פשוט.

לשנות מפני השלום

והנה אמש היתה חתונת בתו של ידידי הר' אריה דרעי הי''ו, ושאל מישהו אם פלוני היה כאן, וידעתי שכוונתו לפטפט עליו. וכדי למנוע שיניתי ואמרתי ''כן... הוא היה מוקדם והלך''. וככה באמת צריכים לעשות תמיד, למנוע מחלוקת ולהשקיט מריבה ולקדש שם שמיים על ידי זה, ואשרי המבין.

יום ו'. ''בל תשחית'' חיובי

נראה שכבוד שבת קודש זה לא בעצם האכילה בתענוגי שבת, אלא גם בהגשה ובסדר נכון של שולחן שבת. אף אם בסוף לא יאכלו מאכל זה, עצם הכבוד של שבת וההכנה

המכובדת והגדולה זהו כבוד שבת קודש. כמו שלום בית של בעל ואשתו, שעליהם להכין זה לזה כהנה וכהנה לגלוי חיבה וריעות גם אם יזרק לבסוף, שהרי המטרה היא הכבוד והגילוי על ההערכה והאהבה השוררים ביניהם.

"גשמיות" חיובית

דבר נוסף, כדברי הגמרא בסוף מסכת כתובות (קיב.) שהחכם ביקש מהתלמידים לעבור ממקום השמש לצל כאשר השמש הכתה על ראשם, ולהיפך בימות הצינה כדי שיתחממו על ידי השמש. וכל זה בכדי שלא יצטערו מישיבתם בארץ ישראל, וירגישו כאילו שאינה טובה חס ושלום. כך בשמירת שבת קודש, יש לעשות הכנות גדולות ומתאימות שגם בגשמיות יהיה קל מאד, וממילא הרוחניות של השבת תשפיע מהודה על כולם.

פרשת וישב

יום א'. אל תדון את חבירך עד שתגיע למקומו

מותר לספר "לשון הרע" לתועלת, אבל היות ולפעמים ההיתר מפוקפק. לכן אף כשראה בעיניו חסרונו של חברו, עם כל זה ישקול בשקל הקודש ויתייעץ עם החכם אם מותר לספר. כי לפעמים ראה אותו בשעה לחוצה כמו לפני התפילה שאומר קרבנות, ואז הקפיד וכעס על מישהו שהפריע, ובעצם אינו כעסן אלא שבשעה כזו זה מקומם מאד. וכן שעה לחוצה של קודם כניסת שבת או זמנים אחרים. כי חז"ל אומרים שלא לראות חבר בשעת קלקלתו (אבות פרק ד משנה יח), כי מלבין פניו, וקורים מצבים כאלה שאי אפשר לדון בהם.

ומצינו בשמעון ולוי שהרגו את כל בני העיר שכם בשעה קשה כשכולם היו כואבים (בראשית לד, כה). וכן המלאכים ששלח יעקב היכו בעשיו ועזבוהו כשאמר שהוא אח של יעקב (רש"י שם לג, ח), במטרה להגדיל את יקרו של יעקב בעיניו, כי היה מגיע לו צער שכזה. אבל בעלמא לבדוק ולחקור היטב ולה' הישועה.

יום ב'. "אהבת ישראל" מרחוק

לפעמים עדיף 'רחוק - מתוק'. כשיש אי הבנה עדיף להתרחק, כמו אברהם אבינו ולוט (בראשית יג, ח-ט). וכמובן לשבח ולהוקיר ולעודד כשצריך, אבל להתרחק. לכן בשמיים הקפידו על יעקב שהתקרב לעשיו לפייסו (עיין מדרש תנחומא ריש פרשת וישלח), כי הוא היה רחוק ממנו, ולא היה צורך בזה.

יום ג'. שמאל דוחה וימין מקרבת

"לשון הרע" לתועלת מותר. וזה כמובן בגבול המותר, אבל לא להרוס אותו לגמרי. כמו לספר על מאן דהוא שיש להיזהר ממנו, אבל אם יוסיפו על כך ויזהירו יתר על המדה הרי שלא ימצא את מקומו לעולם, והוא ומשפחתו יכולים להידרדר לגמרי, וזה בודאי אסור. וכן מי שלא מתאים לתפקיד או לוקח הלוואות ולא מחזיר, מותר לספר. אבל להציק לו עוד יותר מזה, אסור. ואדרבה בגלל שחייב כספים הרבה, כמו שאסור לתת לו הלואות, כך אסור לפגוע בנפשו. ולהיפך יש לעזור לו באוכל ובשיקום נפשי וכלכלי. ומצינו ביעקב אבינו עליו השלום שנענש על שלא קירב את עשיו (עיין מדרש תנחומא ריש פרשת וישלח), וכן שהניח את דינה בתיבה, שידע יעקב שהיתה מצילה את עשיו. וכן תמנע שלא קיבלו אותה זרעו של אברהם אבינו ונכנסה לעשיו וילדה את עמלק (סנהדרין צט:). כלומר יש לדעת גם לקרב ולא להכות בשתי ידיים.

וידוע המעשה שרבינו החפץ חיים סילק תלמיד סורר מהישיבה, ועם כל זה דאג לארחו בביתו עד שהגיע זמן צאתה של הרכבת המגיעה למחוז חפצו. ובאותו לילה שישן אצלו הרגיש איך פושט החפץ חיים את מעילו ומכסה אותו בו, והתפעל אותו תלמיד מכך מאד, ואמר לאחר שנים רבות שעדיין חומו של אותו מעיל מורגש בגופו ומשפיע עליו ללכת בארחות יושר.

יום ד'. בגדול החל ובקטון כילה

אסור לספר לשון הרע כי זה גנאי. וכמו כן לשבח אדם שלא מכירים זה לשון הרע, כי יוצא תקלה על ידי זה. שיחשבו באמת שהוא צדיק ומקובל אמיתי והתוצאות קשות. ונראה שגם לדבר בפני מי שגדול זה לשון רע. כי יש סדר למשנה, וחכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו (אבות פרק ה משנה ז) ובפרט בהנהגות שגדולי ישראל גילו דעתם. ולזה נענשה רחל שמתה קודם לאה (כמבואר במדרש רבה שם), כי דיברה לפניה כמו שכתוב בתורה "ותען רחל ולאה" (בראשית לא, יד). ובזוהר הקדוש (שם) מבואר שיש סוד גדול בפטירת רחל שכתובה בתורה ואילו פטירת לאה אינה כתובה. ועל כל פנים שתיקה שווה זהב, כי גם אם תאמר את דבריך מאוחר יותר לא תפסיד, שהרי בין כך הכל מהשמיים וה' חשבה לטובה.

יום ה'. "אי אמון"

אם שמע לשון הרע צריך לומר שאינו מקבל, ואף להוכיח את המספר ולדון לכף זכות, וכשיש תועלת מותר לחשוש ולבדוק. וזה כלל גדול להיזהר מלהאמין לאנשים, ותמיד צריך לומר "אני אבדוק". וודאי שלא להגיב מיד, שהרי כשעושה כן מגלה שהאמין. ואף אם היו הדברים נוגעים אישית אליו, עם כל זה ימתין מלהאמין עד שיברר ויבדוק. כי יש

לדעת שהעולם לא מקפיד לדייק במה ששומע. ובגמרא אמרו (קידושין מד.) כמן ימא לטגני, ופירוש רש"י שם ידוע.
ומרומז בפרשה "והחריש יעקב עד בואם" (בראשית לד, ה), כלומר שלא התפרץ, ועם כל הצער והכאב עיכב וחיזק את עצמו עד בואם.
יום ו'. "מדבר דבר – אז תתענג על ה'"
ערב שבת קודש. אמונה בה' – "אין עוד מלבדו". שבת דומה לאמונה, והיא פרט באמונה. שהרי בשבת מצוה לשבות כאילו אין כלום בעולם, ממש כלום! יש רק את השבת. שעל ידי השבת מתחזקים באמונה ש"אין עוד מלבדו" (עיין זהר יתרו פח: וראה בהרחבה בספר שבת מלכתא להגר"ש פינקוס זצ"ל). והדרגה הגבוהה היא שאפילו לא לחשוב על ענייני החול אף שמותר מדינא, ועל ידי זה מקיים "אין עוד מלבדו" גם באמונה וגם בשבת. ומובן מה שכתב בהליכות עולם (חלק ג עמ' קעג) שאפילו עיתון חרדי אין לקרוא בשבת קודש, שעיקרה של השבת לתורה ולתשבחות לה' יתברך.

פרשת מקץ

יום א'. מחלת הרכילות
איסור "רכילות" חמור מאד, ומחלתו קשה. וזה יצר הרע של סקרנות לספר ולגלות דברים שהצניעות יפה להם או שאין בעליהם רוצים לגלותם. והמגלה נכשל, וגם השומע נכשל. ואשרי מי שטבעו נגד זה, ולא רוצה לראות או לדעת מה יש אצל השני. ולפעמים זה גובל באיסור גמור של לאו מהתורה.
היוונים הרשעים עקרו דלתות מבתי היהודים על מנת שלא תהיה להם פרטיות. גם יוסף הצדיק עמד בנסיון קשה כי היה אפוטרופוס בבית פוטיפר, וחז"ל צועקים (ברכות סג.) "אל ימנה אדם אפוטרופוס בתוך ביתו". ומכאן כשבאים לבית החבר לאירוע מסויים, שלא להציץ ולהביט בבית מסביב, זה מיותר לגמרי. ובזה זוכה לריכוז המחשבה בדברים המועילים.
יום ב'. אבק לשון הרע
"אבק לשון הרע" אסור. כיצד? על ידי רמז או פרצוף או סתם חוסר התייחסות הרי זה גורם שהרואים יבינו שלא אוהבים את אותו אדם, והרי זה אבק לשון הרע. ולפי זה בצבור יש להיזהר מאוד שלא להראות סימנים של גנאי על אחרים.
ובחנוכה היו כאלה שהדרדרו ונעשו מתיוונים וקלקלו והשפיעו לרעה, כי המצב הכללי משפיע מאד. וממילא במקום ציבורי וכיוצא בזה, יש להיזהר מאד על יחס מתאים למנוע

גם חשש אבק לשון הרע. ולפי זה עובד משרד ומעסיק פועלים ובעל הבית צריכים להיזהר שיהיה תמיד מסודר ונקי, שלא לגרום שידברו עליהם לשון הרע ואבק לשון הרע. במקום שיש אבק ולכלוך, יש אבק לשון הרע. ומאידך כמה קידוש השם כשרואים מקום מסודר. וכשבאים למשרד מסויים או מקום עבודה וקבלת קהל, יש מקום מתאים עם כסאות וספרים, ומים קרים ושירותים מזומנים. ואם המשרד במקום רב קומות יש חץ שמכוון מהמעלית ועד הקומה וכן במודעות מתאימות כך שלא צריך לשאול כל עובר ושב. וכל זה מדרכי האמונה ומדות טובות להדמות לה' יתברך, שלא לגרום לאחרים לדבר עליך.

ויוסף הצדיק נזהר בזה באשת אדונו. אף שאין עליה איסור לשון הרע ואבק, עם כל זה שמר על כבודה. וכמו שלא הכה אותה כשתפסה בבגדו אלא נאמר עליו "וינס ויצא החוצה" (בראשית לט, יג), כי רק בבית רץ ונס ובחוץ לא נס אלא הלך כהרגלו, וזה משום שלא רצה שישאלו אותו מה קרה ויצטרך לספר. אלא שהיא לא ראתה וחשבה שגם בחוץ הוא נס, כמבואר בפסוק שהיא אמרה "וינס החוצה" (שם שם טו), ולכן קראה לאנשי ביתה וכו' (עיין ספורנו שפירש כן). ועל כל פנים למדנו על גודל הזהירות שלא לבזות אחרים ולא להראות את הצד השלילי שבהם, כי אם כבוד ודרך ארץ.

יום ג'. תחת גערה במבין

כמו שאסור לאדם להיות משונה מהבריות (דרך ארץ זוטא פרק ה) ולגרום שידברו עליו לשון הרע או שיכשלו באבק, כך יש להיזהר כשיש ריב ומתח מסויים ותיתכן התערבות של יצר הרע ותוצאות לא טובות, ואם יגער וישתיק את אחד מהצדדים יתבטל הדבר ויהיה שקט, שיש חובה לעשות כן. ולא לשתוק ולומר אני לא מתערב ולא רוצה להכנס למיטה חולה. מאחר ויש בידו ובכוחו להשתיק ולחזק את השלום, יתבעו ממנו בשמיים למה לא עשה כן (כמבואר בסנהדרין מט.).

ויעקב אבינו עליו השלום עשה כך ככתוב: "ויגער בו אביו ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמת הבא נבא אני ואמך ואחיך להשתחוות לך ארצה" (בראשית לז, י). כלומר שיעקב אבינו צעק על יוסף בנו - וכי אתה חושב שחלומותיך יתקיימו? הרי אמך מתה! ועל ידי זה האחים נרגעו ותשקוט הארץ באופן יחסי. וזאת למרות שיעקב עדיין האמין שיתכן שהחלומות אמת, כמו שכתוב "ואביו שמר את הדבר" (שם שם, יא). וכן בכל דבר שיש השפעה וגערתך תשתיק ותמנע אבק, יש חובה לעשות כן.

לפעמים יש עניין של שלום בית, בעל שומר תורה ומצוות ואשה שעדיין איננה כן, או אשה שומרת תורה ומצוות והבעל להיפך. יש לנסות בתוך הדברים לתת לאותו צד שאין

לו תורה עדיין הרגשה טובה, להראות לו שמבינים אותו, ועל ידי זה אפשר לקרב אותו בהמשך הדרך. וזה מתוך הנסיון.

יום ד'. אין עונשין אלא אם כן מזהירין

יש עוד סוג של אבק לשון הרע גם כשמכוון לתועלת. והיינו שניגשים מיד לממונה או לחכם, כשאפשר לגשת קודם לבעל המעשה. ולמה להכפיש את שמו ולספר לאחרים? ולמה להעניש לפני שמזהירים? כל פרסום זה עונש, ואזהרה לנאשם מועילה ומתקנת. וכן גביית שקים למי שאינו מכבד את תשלומיו, יש להזהיר קודם את בעל השקים. וכן פיטורים כשלא מתנהג טוב או כשמתרשל בעבודה, לא לספר מיד למנהל אלא להזהיר קודם, ואז התועלת מרובה ומרבים אהבה. וגם באזהרה, לשַׁבח קודם באופן המתאים, ואז התוכחה מועילה יותר ומוצדקת ומבינים ומסכימים והשלום גודל.

וזוהי הבעיה שהיתה במעשהו של יוסף הצדיק שהלך מיד ליעקב אבינו עליו השלום. ובודאי שיעקב לא רוכל שמספר לשבטים שיוסף הוא מי שאמר, אלא שהם הבינו מהעניין שזה מעשהו של יוסף לומר עליהם שחשודים בעריות ומזלזלים בבני השפחות ואוכלים אבר מן החי. והראיה - שהרי נענש על זה מהשמיים. ואם היה פונה אליהם קודם, היה פתרון מתאים יותר. ומסתמא בבית הסוהר למד יוסף היטב הלכות לשון הרע ואבק ורכילות, ולזה כשדיבר עם שר המשקים אמר לו "וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור" (בראשית מ, טו), ולא פירש שאשת פוטיפר עשתה זאת. כי אין צורך לספר מה שקרהו או מה שקורה, ותמיד יש לנסות לפתור בדרכים אחרות, ולה' הישועה. ומעשה בנהג מונית חרדי שבא וסיפר שהסיע שתי נערות, ובמקום היה ערבי ששילם את מחיר הנסיעה, והבין הנהג שנכשלו, וסיפר לחכם. והחכם שעסק בתיקון העניין הבטיח שלא יספר להורים, ועל ידי זה לאט לאט יתקרבו ויחזרו בתשובה, כי רואים שמתייחסים אליהם לטובתם.

יום ה'. התעניינות בשלום החבר

אפילו באבק לשון הרע יש להיזהר שלא לגרום לאחרים שידברו. ואם כבר דיברו יש להשתיקם ולדון לכף זכות, וכנ"ל.

ויש להוסיף שיש מצוה לדרוש בשלום חברים כדי למנוע מהם עצבות והרגשת בדידות, ולפעמים על ידי זה דוחים לשון הרע ואבק. כי מספיק שיאמר הסתבכתי עם פלוני, זה כבר מעורר ומרמז על אבק, וחבל.

והנה הרמב"ן כותב באיגרתו "ואל תביט בפני אדם בדברך עימו". ואילו הרמב"ם פסק בהלכות דעות (פרק ה הלכה ז) שיש להקדים שלום לכל אדם. ויש להבין אם לא יביט

בפני אדם כיצד ידע מי עובר לפניו בשביל לדרוש בשלומו? אלא באמת אין זו שאלה, שרק בדברך עימו לא להביט מכח הענוה, אבל ברחוב כשפוגש אדם - נכון שבנשים אין להביט ולא לומר שלום ואפילו לקרובי משפחה - אבל לאנשים אפילו נפגש בחצר בית הכנסת או בעלייה לבית המדרש או במשרד מסויים לנענע הראש ולומר שלום, וזוהי מצוה! ועל ידי זה אם יראה שפניו זועפות יֵדע היטב לדרוש בשלומו ולברר מה קרה.

ולזה זכה יוסף הצדיק לצאת מבית הסוהר, בזכות ששאל אותם "מדוע פניכם רעים היום" (בראשית מ, ז). ומכאן עד כמה יש לשים לב על מצב חברו. ואם יעקב אמר ליוסף "לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן" (בראשית לז, יד), על אחת כמה וכמה יש לראות ולברר שלום חבריו משפחתו ואשתו. ואם צער בעלי חיים אסור מהתורה (עיין בבא מציעא לב: ולג.), וגם כשאינו אשם חייב להציל בעל חי שסובל מילדים שמציקים או סתם נתקע וסובל, כל שכן שיש לפעול ולעשות למען בני אדם. הדיבור והחיוך והדרישת שלום, יסוד בחברה יהודית לטובה.

יום ו'. "תענית" עונג שבת

זכות גדולה להגיע לדרגה הגבוהה הכתובה בזוהר הקדוש (ויקהל רה א) והובאה בספר הנהגות לשבת קודש (עמ' 13), שאיסור שיחת חולין בשבת קודש כולל גם דברים בטלים. דהיינו שבשבת אין לשוחח גם בדברים שאינם אסורים אלא שהם ללא תועלת השייכת ביום השבת. ויש רק לעסוק בתורה ובשירות ותשבחות לה' יתברך, וזוהי עבודת ה' גדולה.

ונראה שהאפשרות להגיע לכך היא על ידי תענית דבור בשבת קודש. וכמובן לשבח ולהודות למשפחה במשך השבת על הכל, אבל לעמוד במניעה גדולה משיחות חוץ.

וצריך להרגיש בשבת קודש שהאויר קדוש בקדושת השבת בכל העולם כולו, וזה יותר מבית הכנסת שרק תוכו קדוש ותו לא, ובשבת קודש כל האויר קדוש בכל מקום. ובזה נודה לה' יתברך שהיוונים הרשעים רצו לעקור השבת (אבודרהם ענייני חנוכה ומדרשים), וברוך ה' הם נאבדו מהעולם והשבת קיימת. ועם תענית דבור יש כאן שלימות בקדושת השבת. גם לרבות, שעל ידי תענית דבור מקיים כל רגע מצות "זכור את יום השבת" (שמות כ, ח), כפשוטו ממש.

פרשת ויגש

יום א'. חנופה חיובית

איסור "חנופה" חמור מאד, שעל ידי זה לא מוכיח האדם את חברו ומצדיק מעשיו הרעים. ומאידך צריך לפעמים לרצות ולפייס, לכבד ולתת מתנות כפי הצורך כדי להרגיע ולקשר ולהרבות אהבה. וחז"ל מזהירים (שבת י:) הנותן מתנה לחברו צריך להודיעו, שעל ידי זה מרבה אהבה ושמחה. ולפעמים זה על ידי שיחת טלפון או פגישה קצרה, שבא אליו ואומר לו שלום ומושיט לו יד, או על ידי מתנה צנועה או ספר יפה.

ויוסף הצדיק מלך מצרים לא התבייש לקבל מתנות מהשבטים, "מעט צורי ומעט דבש נכות ולוט בוטנים ושקדים" (בראשית מג, יא) הכל מעט. כי במתנה לא חשובה הכמות אלא הרצון להראות חיבה וריעות, ולזה די גם במתנה מועטת.

גם בהשתדלות אין להגזים

גם ללמדנו בא יעקב אבינו שזו מתנה למלך והיא השתדלות לרצותו לשית עליהם עינו לטובה, וגם בזה מספיק מעט. וגם שאם יתן הרבה, יחשבו שבאמת הנותן לא בסדר שמנסה לחפות על מעשיו, ומעט כזה משפיע אפילו על מלך לטובה. וכך בכל פעולה הדרושה פיוס תדע כיצד להתנהג.

יום ב'. עת לעודד ועת לדחות

כשאין תועלת, אסור לומר את הסיבה לכך שפלוני פוטר מהעבודה ולזה ששידוך פלוני לא יצא לפועל. כי הכל מהשמיים, ומה התועלת בגילוי גנאי מסויים. ועל אחת כמה וכמה שלא לומר לאשה למה בעלה לא התקבל לאותו כולל או בית המדרש או לתפקיד מסויים, כי זה מחליש את מעמדו בעיני אשתו או בעיני משפחתה. אבל כשיש תועלת מעשית, כגון שחמיו בחכמתו הגדולה יעזור לו להתקדם ולהצליח, אז מותר.

ועל אחת כמה וכמה שלא לפגוע במישהו בפני רבים, וגם בפני עצמו לא לומר לו הרבה ממגרעותיו בפעם אחת. כי אפשר לשבור אותו על ידי זה, וזה מסוכן מאד וחבל.

והנה יוסף הצדיק אמר לאחיו "מרגלים אתם" (בראשית מב, ט), וזוהי האשמה נוראה והחוק העולמי מעניש על כך עונש כבד, ועם כל זה יוסף אינו מכה בשתי ידיים אלא מוסיף ואומר "את האלוקים אני ירא וגו' הביאו שבר רעבון בתיכם וגו'" (בראשית מב, יז-יח), להראותם שאינו מקפיד עליהם כפי הנשמע מדבריו.

ועלינו להדמות אל ה' יתברך שהוא רחום וחנון (שבת קלג:), ובודאי שאינו מכה בשתי ידיים, ושמאל דוחה וימין מקרבת (סוטה מז.). ובכל דבר ובכל מצב לבדוק היכן התועלת ולהתנהג בהתאם.

יום ג'. "אשרי מי שחושדים בו [ומודיע] ואין בו"

איסור "לשון הרע" הוא גם כאשר מביא האדם את עצמו לידי חשד. כגון אם מדבר עם חברו בלחישה בפני רבים, או בשפה זרה שאינה מוכרת לבני המקום, שחושבים

שמדבר עליהם. או שלא מגיע לאירוע שהוזמן אליו, או שיוצא באמצע שיעור. טוב לומר קודם את הסיבה למעשיו בכדי למנוע חשד (ועיין ברכות לא:). ומכאן למי שחושדים בו בחנם שצריך להודיע ברבים שאין בו את אותו אשם. וכן כתוב בתורה "והייתם נקיים מה' ומישראל" (במדבר לב, כב).

ואחיו של יוסף הצדיק כשמצאו את הכסף באמתחותיהם נכנסו לאיש אשר על הבית והודיעו לו, ועשו זאת בכדי להסיר החשד. והנותן לחברו סכום כסף גדול מהסכום המגיע לו, יודיע לו מיד, ולא יחכה שיגלה את זה לבד, שמביא עצמו לחשד, והכל נובע מיראת שמיים.

יום ד'. תמים תהיה עם ה' אלוקיך - בלבד!

כמו שמותר לשמוע ולספר לשון הרע לתועלת, כך מותר לחשוד באחרים כשיש לו תועלת מזה, כדי לברר עם מי יש לו עסק. וחז"ל אמרו (מסכת כלה רבתי פרק ט) "כבדהו וחשדהו". וזה כולל שלא להאמין לאנשים, ועל כל דבר רציני לבקש קבלות וכן ערבות מתאימה שלא תצא תקלה. אם חכם אומר שמצוה לגרש את פלוני אלמוני, אם הוא צדיק אמיתי שיכתוב כן בכתב יד, אחרת אל תאמין, זה לא מוכרח שאמר. אם יש פירצה ואתה חושד במאן דהוא תאמר לו שאתה חושד בו, והבעייה תפתר והחשד יסתלק, כי על ידי זה יתברר איפה האמת. אבל אם ישמור כן בליבו תמיד, יש לו עבירה כל רגע, כי חושד ללא תועלת ומרבה קנאה ושנאה ותחרות, וחבל.

וכיוצא בזה מבואר בספר המצוות (והובא בברכת פרץ על התורה פ' קדושים בהוספה) שאיסור "לא תשנא את אחיך בלבבך" (ויקרא יט, יז) הוא רק אם שונא בלב בלבד, אבל כשאומר לו בפה ששונאו אינו עובר על לאו של לא תשנא, כי תפתר הבעייה כשיודע למה שונא ויבדקו איפה הצדק, וכן בנדון דידן.

ומצינו כן ביוסף הצדיק שאמר לאחיו: "כי נחש ינחש איש אשר כמוני" (בראשית מד, טו). ופירשו המפרשים (שם) שאמר להם שהוא יודע במי לחשוד, והוא גם מבין בקסמים ויודע כיצד לבדוק. וכן היה, שחשד בבנימין ונמצא הגביע.

ומכאן ש"תמים תהיה עם ה' אלוקיך" (דברים יח, יג) היינו עם ה' אלוקיך בלבד, ועם בני אדם תזהר כהנה וכהנה, וה' אתך.

יום ה'. צער המותר

אסור לגנוב גם על מנת לשלם כפל או רק כדי לצער (בבא מציעא סא:), כי "לא תגנובו" (ויקרא יט, יא) קיים גם באופנים אלו. וכן אסור לצער כל אדם, קל וחומר מבעלי חיים שאסור לצער, ועל אחת כמה וכמה המצער אנשים. ועם כל זה מותר להראות

קשיחות ורצינות לילד שובב או לתלמיד טועה, וכן למי שזקוק לטיפול חינוכי וזה מה שיעזור.
ומצינו כן ביוסף הצדיק שטלטל את אחיו וציערם עד שיבוא בנימין, וקרא להם מרגלים וגנבים. והיתה מטרתו בכך כעין חינוך ובדיקה אם עשו תשובה וחזרו בהם ממעשה המכירה שמכרוהו.
וכיוצא בזה מצינו שמותר לרב להתייחס בכבדות לתלמיד כדי לקדמו (עיין כתובות קג:). ואפילו יתום שאסור לצערו, כשמכוון לשם שמיים מותר. ועם כל זה יש לומר שאסור שיכוון להנאת עצמו או לנקום בו מהעבר, אלא רק לשם שמיים (עיין רמב"ם הל' דעות פרק ו הלכה י). ואז שכרו איתו ופעולתו לפניו.

יום ו'. השבת כולה לה'

ערב שבת קודש דורשת שמחה וזריזות, וכאמור.

ונראה שאין בשבת קודש דין "חציו לכם" כמו ביום טוב (עיין פסחים סח:), שהרי יש למעט בסעודה כדי להספיק סעודה שלישית (אורח חיים רצא א), וכל היום תפוס בתורה ומצוות. ואין זה דומה ליום טוב ששם מכח שמחת יום טוב יש שמחה יותר בחציו לכם, אבל בשבת קודש שעיקרו עלייה רוחנית והאוכל הוא רק אמצעי, נראה שאין בו דין חציו לכם. וממילא יש להזדרז ולקצר מאד בגשמיות עם כל המשתמע מכך, ולחזק את הרוחניות. דוגמא לדבר: חידושי תורה באוכל, שירים, חיזוקים, ותהלים ונשמת כל חי וכו', וזהו יסוד גדול בשבת קודש.

פרשת ויחי

יום א'. מידת העצבות

מידת "העצבות" מידה רעה, שמצערת ומזיקה מאד. ואסור לספר לאחרים שפלוני יש לו מדת העצבות, אם אין זה ניכר על פניו. ואסור לספר דברים רעים וקשים לחבר שיש לו רגישות לשומעם, והדברים גורמים לו עצבות וכיוצא בזה. וגם מי שיכול למנוע עצבות על ידי שמדבר עם חברו ושומע אותו, זו זכות גדולה וחובה קדושה. וחז"ל אומרים (בבא בתרא ט:) המפייס את העני מתברך באחת עשרה ברכות, כי שומע אותו ומחזק אותו.
ומצינו בפרשה על יוסף הצדיק שאמר לאחיו "ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם" (בראשית מה, ה). שחיזק את אחיו שהציקו לו ופגעו בו, ולא מדובר בסתם אנשים עצובים אלא באנשים שעצובים מחמת שהציקו לו. ויוסף צדיק יסוד עולם לא חושב על עצמו כלל, אלא כיצד לעודד ולחזק אחרים.

הזכות למחול

והרב דסלר זיע"א בספרו מכתב מאליהו (חלק ב עמ' 232 עיין שם) מביא שבגלל ההתנהגות של יוסף, שלמרות שבמכירתו זרקוהו אחיו בבור שהיו בו נחשים, הוא מתנהג באופן של אהבה והערכה. זכה לכפר על העצב וגם זכה לשפע עצום מהשמיים להיות מלך. שהרי זה ברור שאם היה שונא את אחיו כשסבל, או אוהב את בנימין יותר - שזה סימן שמקפיד עליהם - לא היה זוכה להיות מלך. "כשאין התעוררות מלמטה אין התעוררות מלמעלה" (עיין זהר הקדוש חלק ג דף לא:). נמצא שמעשיו הנפלאים של יוסף ומידותיו העצומות הם הם שזיכו אותו להגיע למלכות. והמבין זאת, יודע שאין הפסד או נזק מגיעים ממידות טובות ויחס מתאים לחברים חס ושלום.

יום ב'. להתאים את התפקיד והסביבה לאדם

צריך להשתדל מאד על כל משימה או תפקיד או כבוד מסויים שנותנים לחבר, שזה יהיה מתאים עבורו ושלא יתבייש. אי אפשר לתת עלייה לספר תורה למי שטועה או שקשה בקריאה, עדיף לכבדו בפתיחה או בהקמת ספר התורה ולומר לו כיצד פותחים אם משמאל לימין או להיפך כי יש בזה מנהגים, שלא יתבייש ושלא יצעקו עליו על השינוי. וכן בסעודה באירוע ושבתות ובית הכנסת, להשתדל תמיד להושיב ולשבת לפי מנהגי האדם וההשקפות המתאימות לו, שלא לגרום מתח או מחלוקת חס ושלום.

וחז"ל מספרים (סנהדרין כג.) על נקיי הדעת שבירושלים שהקפידו בכך. ובפרט לעשות פעולות שהחבר לא יתבייש, ואדרבה יקבל בטחון כשהגדול ממנו מייצג אותו ואומר עליו מִלה טובה.

ובזה נזהר יוסף הצדיק, שהניח את יעקב אבינו עליו השלום וכל המשפחה בארץ גושן, שלא להתערב עם המצריים, ושלא לגרום בעיות של מחלוקת. וכל זה ממידותיו הנעלות של יוסף הצדיק.

יום ג'. תפקיד לפי החוק

בכל קבלת תפקיד צריך בעל התפקיד אחריות רבה לבצע את המוטל עליו. ואדם שהתפקיד שלו מצער אנשים כגון שתפקידו להלשין עליהם ולאוסרם. או למשל להיות אחראי על ניהול מפעל ובסמכותו לפטר עובדים, וכן נציג מס הכנסה שמעניש אנשים ואוסרם וקונסם, והאנשים כאובים וכועסים מאד. ודאי שבזה צריך זהירות גדולה ביותר, ומעל הכל צריך לשים לב לשני דברים. א. לשאול חכם אם מותר לקבל תפקיד כזה בכלל. ב. שיהיה בקי בדיני לשון הרע ויֵדע על פיהם כיצד להתנהג.

והנה יוסף הצדיק ואחיו הקדושים נזהרו בכך מאד. יוסף נזהר לתת אוכל למשפחתו ולאחיו "לפי הטף" (בראשית מז, יב), כלומר שלא הגזים להעניק להם יותר מדי בגלל שהם משפחתו. וכן עשה הכל על פי פרעה כמבואר בפסוק (שם שם, א ואילך). והיתה לו אחריות להנהיג את העולם על פי הצדק והיושר גם עם משפחתו. וכן אחיו לא רצו שום תפקיד ואדרבה ברחו מפרעה בטענה שהם רועי צאן. ולא סתם רועי צאן, אלא "גם אנחנו גם אבותינו" (בראשית מז, ג), ולא יודעים שום מקצוע אחר וכל זה "בעבור תשבו בארץ גושן" (שם מו, לד).

ומכאן עד כמה יש להתרחק מתפקיד כשאינו הכרחי, או שיש אחרים המסוגלים למלאו. ומאידך אם כבר אתה בתפקיד תזהר לעשות על פי הצדק והמשפט דוקא, ואל תעקוף עבור משפחה וקרובים ובפרט כשיש קשיים כמו בימי רעב.

יום ד'. עת לנזוף ועת לשתוק

כמו שמותר לדבר לשון הרע כשיש תועלת, ואם לאו אסור בהחלט, כך יש לבדוק עד כמה יש תועלת ואם זה מדוייק, ואז מצוה לספר כמו להציל עשוק מיד עושקו (חלק ח כלל י סעיף ד). או על מסית נגד הדת וכיוצא בזה, שבמקרה כזה אין צריך לכוונת תועלת (עי' חלק ח כלל ח סעיף ה). כמו כן מותר וחובה למחות במי שמספר לשון הרע, ובמי שמהרהר אחרי גדולי ישראל, ולפעמים צריך לגעור בו ולפעמים לנדותו. אולם כל זה כשיש תועלת שעל ידי זה מפחד וסותם פיו, אבל אם זה גורם שהוא מדבר יותר לשון הרע ויותר ידבר נגד הדת וגדולי ישראל, ובעוונות הרבים אין יד ישראל תקיפה, באופן זה עדיף לשתוק או להעביר נושא או להרגיע באופן שונה. ובפרט אם אדם שומע את אביו מדבר דיבורים אסורים של לשון הרע או נגד דעת תורה, שבזה האופן כל תגובה תגרום יותר מחלוקת וחילול השם, ואין הצר שווה בנזק המלך. וכיוצא בזה פסק בילקוט יוסף (חלק ג עמ' קסג) שמותר לתת לעני או לאורח אוכל אף כשאינו מברך, אם זה יגרום שלא ידבר נגד הדת ונגד התורה. כי מניעה זו גורמת חילול השם יותר על ידי דיבוריו, ולא עשינו כלום.

והנה יוסף הצדיק נענש על שלא מחה על כבוד אביו שאמרו אחיו "עבדך אבינו" (בראשית מד, לא), כי מחאה של מלך היתה מועילה ולמה שתק, ולכן הפסיד עשר שנים מחייו כידוע (בראשית רבה ק, ג). ומאידך לא מצינו שנענש על כך שלא שלח מכתב לאביו לומר שהוא חי, וזה משום שחשש מהחרם שהטילו אחיו יחד עם השכינה על מי שיגלה שיוסף חי כמו שאמרו המפרשים (עיין רא"ם פרשת וישב). וכן האור החיים הקדוש (מה, כו) תירץ שחשש שינקמו או יזיקו לו, וממילא אין תועלת.

אבל השמירה על כבודו של אביו בודאי תועלת ורחוקה מנזק, ועם כל זה לא עשה כן ולכן נענש.
ומכאן שתמיד צריך לעשות חשבון בכל פרט ופרט עד כמה יש תועלת. וכשאין תועלת ממש זה כמו 'תולעת' שמכרסמת ומזיקה חס ושלום.
ומעשה בירא שמיים אחד ששתו חלתה ורבים התפללו בעבורה, ורץ לצדיקים וקיבל ברכות ועדיין לא הגיעה הישועה. ומרוב צערה מיררה האשה בבכי ואמרה שסתם מבטיחים ולא עושים כלום הרבנים האלה וכו' וכו', חס ושלום. אסור לבעלה לצעוק עליה, כי היא כעת מרת נפש. אלא עליו לעודדה ולסומכה ולחזק את רוחה ולומר לה שמבין את צערה, ועם הזמן היא מעצמה תתחרט על מה שאמרה. וזה משום שאין אדם נתפס בשעת צערו (בבא בתרא טז:) ומה שמדבר באותו רגע אין זה בכוונה ולאחר מחשבה אלא סתם התפרצות, ויש לדונו לכף זכות.

יום ה'. "סור מרע ועשה טוב" בבין אדם לחברו

"**לא תשנא את אחיך בלבבך**" (**ויקרא יט, יז**).
אדם שמקיים פסוק זה ואינו שונא אף יהודי, עדיין לא יצא ידי חובה. כי יש פסוק נוסף "ואהבת לרעך כמוך" (שם יט, יח), כלומר לא מספיק שאינך שונא אלא צריך גם לאהוב. לדוגמא, אדם שהציק לך וביקש סליחה, חובה לסלוח לו ואסור לשנאו, ומעתה צריך גם לאהוב אותו. ואם ניגש אליך ומבקש צדקה או הלואה עשרה ש"ח, חובה לתת לו מדין "ואהבת". וכן המאחר לתפילה ולא עוד אלא שיוצא מיד לאחר העמידה, יש לדונו לכף זכות. וכשיוצא ומבקש גם את עזרתך בעניין מסויים חובתך לעזור לו. מאחר שדנת אותו לכף זכות, ממילא אסור לשנאו, וממילא גם חובה לאהבו ולסייע בעדו. וכן מי שחייב לך אלף ש"ח ולא מצליח להחזיר והבנת שהוא מסובך בחובות, מעתה עוד יותר יש להבינו ולסייע בידו. כמובן לא בהלוואות אלא בעזרה לשבת קודש וכיוצא בזה, כי הוא מסכן גדול עכשיו. והאם בגלל חובותיו צריך להרוס אותו יותר.
וזוהי דרגה גבוהה שהגיע אליה יוסף הצדיק. לא רק שסלח לאחיו ופייסם וחיזקם ועודדם, אלא גם שמר על כבודם. כמבואר בפסוק "ואת העם העביר לבתים מקצה ארץ מצרים ועד קצהו" (בראשית מז, כא), ופירש רש"י שמטרתו היתה שתהיה לאחיו הרגשה טובה, שלא רק הם אינם גרים בבתיהם אלא גם כל תושבי מצרים אינם גרים בבתים שלהם.
נמצא שמצוה זו כוונתה שצריך לסלק את השלילי מאיתנו בבחינת "סור מרע", וגם לעסוק בחיובי "ועשה טוב" (וכמו שכתוב בתהלים לד, טו).

יום ו'. אויר קדוש

בשבת קודש יש הארה גדולה כמו קודם חטא אדם הראשון וכמו קודם חטא העגל. וקדושתה מופלאת יותר מקדושת בית הכנסת, שבבית הכנסת בפנים קדוש ובחוץ חול ואילו בשבת החלל כולו קדוש לגמרי וכנ"ל. ואם על ידי חטא העגל נטמא האויר ואי אפשר להתקדש אלא במקומות קדושים, בשבת קודש יש בו מעלה שעצם השבת הבאה לאותו מקום בעולם זה זמן של אמונה והתקרבות אל ה' יתברך, וממילא החלל כולו קדוש ומלא בתוכן. ואם חִלוּל מלשון חלל כלומר ריקנות, ממילא כשאין חלול שבת, אין ריקנות אלא האוירה כולה קדושה. ולכן גם התפילות והלימודים בשבת קודש מעלתם גדולה פי אלף (מובא בבן איש חי בפתיחה לפרשת שמות שנה שניה) כי הכל קדוש. וצריכים להשכיל לנצל מעלת השבת.

קשר אישי

ובזה מובן הפסוק "כי אות הוא ביני וביניכם" (שמות לא, יג). כלומר קשר אישי יש בשבת קודש לכל יהודי עם ה' יתברך. כמו טלפון סודי זמין תמיד עם המלך, כך שבת קודש עם ה' יתברך. וצריך להיזהר ולנצל רגעים קדושים אלו.

פרשת שמות

יום א'. עת לשתוק

מי שמשבח אחרים סתם, גם בזה יש איסור לשון הרע. בגלל שאנשים יתקרבו אליהם בטעות ואין בהם כלום. וגם בגלל שזה הורס את אותו אדם שמתקרבים אליו, שחושב כבר שהוא מושלם. ואדרבה בן תורה מבקש תמיד שיוכיחו אותו ויאמרו לו היכן טעה. כמו ההסכם שעשו החכמים בזמן מרן החיד"א זיע"א והודפס בסוף ספר "ענף עץ עבות". וזוהי מעלה גדולה לאהוב תוכחה (ועיין תמיד כח.). ועל כל פנים אם פלוני משבח את עצמו, הנח לו ואל תריב אתו או תדחה דבריו, מה יתן ומה יוסיף, הרי זו מחלה נפשית שיש לו. ובפרט אם הוא לא מקבל תוכחה, עדיף לנענע בראש ולעזוב אותו לנפשו.

והנה אחי יוסף רואים שיוסף טוען שיהיה מלך וימשול בכולם וכו', ולא היה להם לשבור אותו כי מה איכפת להם מה הוא חושב או מה הוא יהיה. והיה עדיף שיאמרו לו אם מהשמיים נגזר עליך שתהיה מלך, אשריך! ודי בזה. כי עדיף להיות חכם ולשתוק, ולא להיות צודק ולריב.

ומכאן גם לבית יהודי אם האשה משבחת עצמה יותר מדי שהבית קיים בזכותה, הנח לה ואל תריב, וכן להיפך. ובעצם זו דרגה גבוהה שלא פוגעים באחרים כלל, רק משבחים עצמם במידה הראויה ובשיקול דעת נבון. ואשרי מי שיצא מנסיון זה והוא נקי.

יום ב'. סיבת הקושי למחול

ויש להוסיף להנ"ל, שזו הסיבה שקשה למחול מכל הלב ממש. כי יש לאדם קפידא, וסיבת הקפידא היא כי אדם חושש שמא הוא ניזוק מהתנהגותו של חבירו, וכגון שקלל או היכה אותו וכדומה. אך עלינו לדעת שבאמת הפוגע לא עשה כלום כי הכל מהשמיים, ואי אפשר להרע כלל, ובודאי שבעתיד גם יתבייש אותו אחד על מה שעשה. אבל אדם זה אדם, וכשלא עבד על עצמו עדיין יש קפידא בלבו. וגם כשאומר שסולח, זו אינה סליחה גמורה, והזמן יעשה את שלו. ובמשך הזמן יגיע לדרגה שירגיש שבעצם התנהגות השני לא משנה לגביו מאומה.

וגם ירגיש שזה דומה לפסוק שאמרו אחי יוסף "המלוך תמלוך עלינו" (בראשית לז, ח), ויבין שימלוך ויצליח ולמה לא? כי מה שלא מפריע לך, תן לו חיזוק וברכה על זה, כי אם יצליח זה מהשמיים ולא על חשבונך. מחשבה כזו תבוא במשך הזמן ואז תהיה מחילה גמורה מכל הלב.

"**הריני מוחל וסולח**"

ולמעשה זוהי הטענה על יוסף הצדיק, שעדיין לא הספיק לומר בפה מלא "אני סולח". ואף שאמר "כי פי המדבר אליכם" (בראשית מה, יב), ופירש רש"י שלא מקפיד עליהם כמו שלא מקפיד על בנימין אחיו שלא השתתף במכירתו, עם כל זה בדרגה העצומה שלו היה אפשר להבחין בדקויות שעדיין אין כאן שלימות גמורה באותה מחילה.

ורבינו בחיי על התורה (בראשית נ, יז) מביא שעשרה הרוגי מלכות הוצאו להריגה בגלל שלא אמר יוסף הצדיק בפה מלא "אני מוחל וסולח". נורא ואיום! ומי יעמוד בסוד ה'.

יום ג'. עת לחשות ועת לדבר

להלכה נפסק (חושן משפט סימן פא סעיף ז) שלא אומרים "שתיקה כהודאה" (בבא מציעא לז:), ויכול לומר לו "משטה הייתי בך". אולם בדיני לשון הרע אם שומע לשון הרע ושותק, הרי זה משתף פעולה וחטאו ישא. שעל ידי שתיקתו גורם למספר להמשיך במעשיו, ולא מוחה ולא מראה שאינו מסכים איתו. וחייב השומע למחות ולומר שאינו מקבל דבריו. וגם אם אינו יכול לענות, חייב לפחות להראות שאינו מרוצה ולא נח לו להמשיך לשמוע (חלק ח כלל ו סעיף ה).

ולזה נענש יוסף הצדיק כששתק כשאמרו לו אחיו ''עבדך אבינו'' (בראשית מד, לא), ומת בגיל מאה ועשר במקום מאה ועשרים (בראשית רבה ק, ג), וזה למרות שלא עשה מעשה, אלא שהיה לו למחות ולא מחה.

וכאן רואים סעיף נוסף מחיובים של אהבת ה' יתברך. כי מה שנוגע לגשמיות או לכבוד של עצמו מצוה לשתוק, ומה שנוגע לכבוד שמיים אם זה איסור לשון הרע, או זלזול במצוות, או מה שנגד האמונה, חובה למחות מיד ובזה מגלה על אהבת ה' יתברך הבוערת בקרבו. וכשלא יכול למחות כגון בנסיעה, והמדברים הם אנשים מסוכנים, או שאביו מספר לו לשון הרע ולא שייך למחות בו, חובתו שלא לקבל ולא להאמין. ואם יכול להעביר נושא לעניין אחר, יעשה כן ואשריו אשריו.

ומכאן שאם פותחים עוד בית כנסת או תלמוד תורה קרוב לתלמוד תורה קיים, שאסור להפריע ולהסית נגדם חס ושלום, אלא אדרבה יחזק ויעזור. כי לא העיקר שיהיו כולם באותו בית הכנסת, אלא העיקר שיהיו כולם מרבים כבוד שמיים ומתפללים (יורה דעה רמה סעיף כב). ומאי נפקא מינה הכא או התם. ואדרבה יעזור ויחזק ויסייע ויסנגר עליהם, ועל ידי זה מרבה אהבה ואחוה וקידוש שם שמיים.

יום ד'. ולשאול שאלות...

לפעמים חושבים שלא קבלנו לשון הרע, ומעצם השאלה רואים את ההיפך, ויש להיזהר בזה מאד ולדעת איך לשאול. למשל: פלוני שמע שראובן הכה את שמעון וביקשו ממנו לבדוק את העניין, אסור לפלוני לומר לראובן: למה הכית? כי מי אמר שהכה, הרי שבשאלתו מראה שקיבל את הלשון הרע. אלא צריך לשאול מה קרה עם שמעון, ועל ידי זה יתברר העניין כהלכה. וכן לדוגמא מי שלא בא לתפילה, יש לשאול אותו היכן התפללת, ולא לומר לו למה לא התפללת היום. וכן בשידוך, לא לשאול למה לא הגעת לפגישה, אלא לשאול האם אתמול היתה פגישה, ומה בעצם קרה שם. ועל ידי זה מכבד את כולם ולא מדבר לשון הרע, ואינו פוגע בשום אדם.

אדם יראה לעיניים

ויוסף הצדיק ראה והבין שאחיו אוכלים אבר מן החי (בראשית רבה פד, ז) וחשב שעוברים איסור, וזה לא היה מדוייק כי היה זה בן פקועה שאין צורך לשחטו (חולין עד.), ולכן היה אסור לו לספר לאביו על כך. וכן כשחזרו מהלויה של יעקב עמד יוסף ליד הבור שזרקוהו בו אחיו ובירך ''ברוך שעשה לי נס במקום הזה'' (עיין תנחומא ויחי סימן יז), ואחיו חשבו שמכוון לזכור החלומות והצרות שעשו לו וחששו שמא יענישם,

ובאמת לא היתה מחשבתו כלל לשם שנאה חס ושלום. והאדם יראה לעיניים ואין לו לסמוך על עצמו כלל.

יום ה'. עת לכבד ועת לחשוד

אמרו חז"ל (שבת צז.) החושד בכשרים לוקה בגופו, ומאידך אמרו "כבדהו וחשדהו" (כלה רבתי פרק ט). וצריך לומר שעל העבר אסור לחשוד כשלא נודע היאך קרה הדבר, ואדרבה יש לדון לכף זכות. אבל על העתיד יש לחשוש ולחשוב ולהיזהר ולבקש הוכחות מתאימות, שלא תצא תקלה חס ושלום. וזה נכון בין בהלואה בין בעסק או בכל תכנית לעתיד, שלא לפעול או לעשות לפני שמבררים עד הסוף ומצורפים האישורים המתאימים. ובכל זה יש להיזהר מאד.

ועל זה יעקב אבינו עליו השלום שביקש להיקבר בארץ ישראל, ביקש מיוסף להישבע, בכדי שלא יוכל לטעון שהיה כבול ולחוץ ולא יכל לעשות כן. ודין השבועה ודין ערבות מתאימה זה אותו עניין ואותה תועלת בעתיד, ועל ידי זה אין חשש לתקלות. וכיוצא בזה מותר לשנות מפני השלום על העבר שכבר אין מה לשנות במציאות לטובה, ולא על העתיד (ועיין מגן אברהם סימן קנו סק"ב הובא במשנה ברורה שם).

יום ו'. בין שבת לשבת

להתחזק בעבודת שבת קודש בזריזות ובשמחה. והמיוחד בזה הוא, שתמיד אוכל וגשמיות דוחים את הרוחניות, אולם קדושת השבת מעלתה כל כך עליונה, שיש מצוה בתורה גם לענג באוכל ושינה וחיי משפחה (אורח חיים רפ), וכל זה מצוות. וכמובן ההשתלמות הרוחנית של שבת קודש. ללמדנו שאפשר בשבת קודש להגיע לדרגה גבוהה גם עם כל תשומת הלב לגשמיות, והכל נהיה קדוש וכקרבן על גבי המזבח. ויתכן אדם שאצלו שבת קודש זו שבת של גרעינים או עיתונים רחמנא ליצלן, ומאידך שבת של תורה וקדושה עם גרעינים לכמה דקות הרי זה חלק מעונג שבת. וההבדל ביניהם שמיים וארץ, ואשרי המבין.

פרשת וארא

יום א'. לחפש את הצד החיובי בכל יהודי

כדי להימנע מלספר לשון הרע יש לראות בחבר או בבעיה הקיימת בבית בחברה או בקהילה גם את העניין החיובי הקיים, ואז יש כח להימנע מלספר לשון הרע. כי אחרי הכל אין שלימות גם למספר, וכאשר רואים את הצדדים החיוביים בחבר קל יותר לדונו לכף זכות.

ומצינו כיוצא בזה, שיש מצוה לחפש ולמצוא איזו מעלה מסוימת בהוריו כדי לקיים מצות כיבוד אב ואם כהלכתה, שעל ידי זה יעריך אותם בנפשו מאד, ולא רק במעשים. עיין ספר חרדים (פרק ט אות לה), ובמה שכתב שידמה בלבו שהם גדולי ונכבדי ארץ, עיין שם.

ובפרשת שמות מצינו את שמותם של שנים עשר שבטי יה ראובן שמעון וגו' (שמות א, ב), וכן בפרשת ויחי (בראשית נ, כח) "כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת אשר אמר להם אביהם ויברך אותם איש אשר כברכתו ברך אותם" (בראשית מט, כח). כלומר לכל אחד ואחד יש את מעלתו ואת החשיבות שלו. וכן במשפחה ובין בעל ואשה, לחשוב ולחפש את הטוב והמיוחד שבשני. ועל ידי זה תתמעט המחלוקת, ויתרבו האהבה והאחוה.

יום ב'. כף זכות

ישנם כמה מקומות בפרשת שמות שמשה נכנס לעניין מסויים בכח גדול. כמו להציל את בנות יתרו מהרועים (ב, יז), וכן להרוג את המצרי שהכה את היהודי (שם, יב), וכן לגעור ביהודי שהכה את חבירו ולומר לו רשע (שם, יג). כי יש מצוה להציל עשוק מיד עושקו, או במקום הפסד ועלבון וכיוצא בזה, ולא לשתוק. וזה נקרא מכוון לתועלת שמותר בלשון הרע גם לספר לאחרים כדי להציל. וממעשים אלו שמסופרים בפרשה רואים שכל זה מותר כשאתה יודע בבירור את האמת ושהדין אתך. וכגון שרואים מכה מול מוכה, וכן גירוש הבנות על ידי הרועים. אבל כשאתה לא רואה בבירור מה שקורה, ולא יורד לעומק העניין, על זה נאמר "שב ואל תעשה עדיף". לפעמים צריכים להקדיש שעתיים תמימות כדי להבין את שורש הבעיה, ואז לחשוב היכן יש תועלת ומי הרודף ומי להיפך. אבל כשאין זמן ולא יודעים איפה הצדק, וכן כשיש עדויות סותרות, דרושים הרבה מאמץ ועבודה כדי להבחין בדקויות וכדי להבין איפה הצדק באמת. ולזה צריך הרבה תפילה שלא תצא תקלה, אחרת, אסור לעסוק בעניין זה.

רעיון בכף זכות

ומכאן יש להתבונן על מעלת "כף זכות". שכידוע יש תמיד כמה סיבות לדון לכף זכות. אולם בנוסף לזה גם בגלל עצם העניין יש לדון לכף זכות, שהרי יתכן מאד שעדיין אינך יודע את המעשה לאשורו. וגם כשאתה רואה בעיניך, עדיין אין זה מדוייק. ולכן אשריך כשאתה דן לכף זכות, ואינך שומע לשון הרע. כי האמת הנהדרת לפעמים היא נעדרת בעוונות הרבים.

יום ג'. ושמת סכין בלועיך אם בעל נפש אתה

כידוע, פסק רבינו החפץ חיים זיע"א (כלל ו סעיף ד עיין שם) שמותר לשמוע לשון הרע מאדם קשה יום שסובל הרבה וצריך לשפוך את ליבו. ואף שבתוך הדברים מזכיר שמות של אנשים ומדבר עליהם, אין בכך כלום, כי ישמע לו ויחזק את רוחו ולא יאמין. וכשמסיים לשמוע אותו יכול לומר לו שמבין אותו וכו', וכמובן לא יצדיק אותו. אלא יאמר שמבין אותו, ועל ידי זה לא יספר לאחרים כי נרגע כבר אחר ששמעו אותו, והרווח לכולם.

ויש להוסיף, שאף שבעלמא מי שמדבר על גדולי ישראל ואפילו על שלוחא דרבנן חייב נידוי (כמבואר בקידושין יב:), עם כל זה כשנפשו מרה עליו, יש להעלים עין ממנו ולדונו לכף זכות. כי הוא עם הארץ, ובמקום להשפילו ולבטל דעתו, עדיף לשתוק או להסיט את השיחה לנושא אחר.

ומצינו בפרשת שמות על שוטרי בני ישראל שצעקו על משה ואהרן (ה, כ-כא), והם שתקו ולא השיבו להם דבר. כי באמת השוטרים היו בצרה גדולה וקיבלו מכות מהמצרים (ה, יד), והיה להם קושי בשעבוד ישראל. ובאופן זה אין לדון אותם כלל, אלא לשתוק ולהתפלל עליהם בלבד.

יום ד'. להצדיק כל צד כשלעצמו

כשיש ריב בין שכנים או גבאים או חברים, ויש ביניהם טענות שונות זה על זה, ואי אפשר לברר מי הצודק ומי האשם. ובפרט כששניהם יראי ה', ועל אחת כמה וכמה כשצד אחד טוען על בעיות של חוסר יראת שמיים שיש אצל הצד השני, והשני בוכה ואומר שיש לו דמיונות וששכלו משובש שככה אומר. עצה טובה; לדבר עם כל אחד מהם בנפרד, ולתת לו הרגשה טובה שמבינים אותו ואת כאבו. וכמובן שלא להצדיקו לגמרי, אלא להוסיף ולומר לו: יתכן שאתה צודק אבל תוותר ותשכין שלום ותקדש שם שמיים וזכותך גדולה מאד. וכן לומר לצד השני, ואחר כך לעשות שלום ביניהם. וזה כעין פשרה, ופשרה עדיפא (סנהדרין ו.).

ומצינו כן בתורה הקדושה. ה' יתברך ביקש ממשה להנהיג את עם ישראל, ומשה חשש מכבודו של אהרן ואמר "שלח נא ביד תשלח" (שמות ד, יג). וה' יתברך אמר לו שאהרון ישמח בזה "וראך ושמח בלבו" (שם שם, יד). ומאידך, ה' יתברך מדבר עם אהרון בנבואה ואומר לו "לך לקראת משה" (שמות ד, כז), וכן היה. נמצא שה' יתברך עשה כעין שלום על ידי שדיבר עם שניהם. וכן בנדון דידן. וכמובן שלאחר מכן כשמדבר עמהם יחד עליו להתייחס לשניהם באופן שווה, אבל בנפרד יעשה כנ"ל. וכיוצא בזה בחז"ל (קידושין לא.) "נתגרשו שניהם שוים".

ובן חכם שומע את אביו מתלונן על אמו, ומראה לו שהוא איתו ולא נלחם עמו על כבודה, ועל ידי זה שורר שקט. וכן להיפך, בא אצל אימו והיא מדברת דברים נוראים על אביו, ומראה לה שהוא מסכים איתה, ועל ידי זה שניהם רגועים. והבן ממשיך ללמוד תורה בלי מחלוקות.

וידוע המעשה בחכם אחד שבאו לפניו לדין סנדלר שפתח חנות בצריף שהיה בחצר בית הכנסת, וכנגדו באו הגבאים של אותו בית הכנסת וטענו שבגללו יש רעש גדול. והוכיח הרב את הסנדלר ביחידות שיזהר מאד מלהרעיש, ולאחר מכן התרה בגבאים שלא יגרשו אותו משם ולא יקפחו פרנסתו של יהודי. ואז מצאו ביניהם את הפשרה ודרך המלך המתאימה לשניהם, ועל ידי זה נחה שקטה כל הארץ.

יום ה'. היסוד! שלא להחליט דבר על פי השמועה

היסוד של "לשון הרע" הוא שלא להחליט דברים על פי השמועה. ההחלטה מראה על אמונה בדברי הגנאי ששמע על השני. שהרי לחשוש מותר, ואם יש צורך להיזהר, מותר. אבל להחליט אסור! בכדי להחליט יש לשמוע את כל הצדדים ביישוב הדעת, ורק כשאין ספקות והכל ברור ניתן להחליט. אחרת, עדיין אסור להחליט וזה לשון הרע. למשל: ראובן בא פצוע מוכה וזב דם, וטוען ששמעון עשה לו זאת. אסור להאמין ומותר לחשוש, וצריך לשאול את שמעון מה קרה. אבל לא לומר לשמעון למה עשית כן. בכדי להינצל מלשון הרע, תהיה החלטה על ידי בית דין בלבד.

רבינו החפץ חיים זיע"א מביא בספרו שמירת הלשון (חלק שני פרק יג) שבמדרש (על הפרשה הובא ברש"י ד, ו) כתוב שמשה נענש בידו בצרעת על שאמר על עם ישראל "והן לא יאמינו לי" (שמות ד, א), והיה לו לומר "פן" לא יאמינו לי. שהרי יכול לומר שחושש שלא יקבלו את הדברים, וכשאומר "פן" כלול בזה שיתכן שלא הסברתי טוב את הדברים, וממילא אינו תולה את האשמה בהם ממש וזה מותר.

וכן בסוף הפרשה שאמר משה "למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתני" (שמות ה, כב). זוהי החלטה שה' יתברך עשה רעה, והיה לו לבכות ולומר: רבונו של עולם! עם ישראל סובלים וכואב לי. אבל "למה הרעותה" לא מתאים לומר כן, ובודאי לא למשה רבינו. ונענש על כך שה' יתברך אמר לו "עתה תראה" (שמות ו, א), אבל את ארץ ישראל לא תראה, וזה עונש. שעל מה שאדם מתלונן הוא לא זוכה להנות ממנו. וכן על מה שאמר "והן לא יאמינו לי", גרם לעצמו שבאמת לא כולם האמינו לו, ויצאה מזה התנהגותם של קרח דתן ואבירם שחלקו על הנהגתו, וכמבואר ברבינו החפץ חיים (שם).

יום ו'. והגדת לבנך בשבת

זריזות ושמחה בערב שבת קודש, והכנה נפשית גדולה ומועילה כדי להשתלם בהשתלמות הרוחנית של שבת שהיא מעין עולם הבא. כמו בליל פסח שנאמר "והגדת לבנך" (שמות יג, ח), כך בליל שבת קודש יש ללמד ולהחכים את הילדים במוסר יראת שמיים ולקחים מהפרשה. מצות ההגדה כלול בה גם והגדת לאביך. כל מי שיכול להוסיף חיזוק ליראת שמיים, חייב להגיד ולשוחח בליל שבת קודש בשלחן של שבת. ורצוי לגרות את המסובים על ידי הצגת שאלות מושכות וקצת מביכות על פסוקים מפורשים בפרשה וכדומה, כדי לגרות אותם להתעניין בתשובה. וכן סיפורים על צדיקים, ודברים קצרים וקולעים.

ומצינו לחז"ל במדרש רבה על הפסוק "לא תאספון" (שמות ה, ז), וזה לשונם "מלמד שהיו בידם מגילות שהיו משתעשעין בהם משבת לשבת לומר שהקדוש ברוך הוא גואלן". וכתבו המפרשים שהיו אלה דברי תורה שעסקו בהם ביום השבת. ואשרי מי שמבין זאת ומכין עצמו לשלחן שבת בדברי תורה המושכים את הלב, וגורר את כולם לדברי חכמה.

פרשת בשלח

יום א'. "אחד בפה ואחד בלב" חיובי

אם שמע כבר "לשון הרע" ויש תועלת מותר לחשוש, ועם כל זה כשמדבר עם אותו אדם צריך להתייחס אליו בכבוד ובכובד ראש. ואומר רבינו החפץ חיים (חלק ח כלל ו סעיף י בהערה) שכיון שבפועל אין פסק בית דין שהוא לא בסדר, לכן יש לכבדו ולהסתדר איתו כמו כל יהודי. נמצא שיש כאן אחד בפה ואחד בלב, וזה לתועלת ומותר. וכן הזקוק לישועות, אבלו בליבו ומתחנן אל ה' יתברך בתפילות. וכשפוגש אנשים צהלתו על פניו, ומשוחח ומברך ומשבח כפי הצורך. ושוב יש כאן אחד בפה ואחד בלב לטובה. כי ליבו מלא צער על בעיותיו, אבל בפניו מלא שמחה עם חבריו. ומאידך בזמן התפילה עם ה' יתברך, צריך שיהיו פיו וליבו ומחשבתו וכל כולו עם ה' יתברך בתחנונים ובשפלות, וזוהי התפילה הרצויה. ובזוהר הקדוש (תיקוני הזהר דף צב: ובסוף תיקון סו דף צז:) מבואר שהתפילה צריכה להיות כעין חיי משפחה, שלא חושבים על כלום בשעת מעשה, והדברים נוראים!

הזכות להתפלל

והנה פרעה הרשע קיבל עונש נורא, שגופו נשבר לרסיסים מעוצמת המכות. ועם כל זה נשאר עם לב כבד, שאין לו זכות להתפלל אל ה' יתברך ולבקש רחמים. ומי יודע כמה

אנשים בעוונות הרבים יש כיום שהם מלאים צרות ואין להם לא פה ולא לב להתפלל אל ה', וזה עונש כשלעצמו שלא יודעים להתפלל.

יום ב'. שיחה אישית

רבינו הרמח"ל בספרו מסילת ישרים (הקדמה, ונקיות פרק יא עיין שם) מביא, שניתן להגיע למידות טובות על ידי שינון וחזרה של דבר שמעורר את עצמו ליראת שמיים. כשמשנן מאמר חז"ל מאה או מאתים פעם, כמו "כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה" (זוהר פרשת פנחס ועיין שבת קה: ורמב"ם פרק ב מהלכות דעות הלכה ג), או "כל המתיהר וכו' חכמתו מסתלקת הימנו" (פסחים סו:), וכן "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם" (אבות ד, כא). וכן לקמצן "אין אדם נוגע במוכן לחבירו אפילו כמלא נימה" (עיין יומא לח.), או "מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה עד ראש השנה" (ביצה טז.). ועל ידי זה החיצוניות משפיעה על הפנימיות (חינוך מצוה טז) ויצר הרע יסתלק ממנו.

וזה מרומז בפרשת השבוע "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה'" (שמות י, ב), שלא כתוב וידעו כי אני ה' אלא "וידעתם" המספר הוא עצמו יודע ועושה תשובה ומתחזק במה שהוציא מפיו. וזוהי עצה טובה להרבה בעיות רוחניות וגשמיות, לחזק עצמו לא להתייאש חס ושלום.

יום ג'. עבירות צריכות כוונה

מותר לאדם לשאול שאלות על דברים הנצרכים לו וכדומה, ואם בדיעבד ענו לו לשון הרע ולא התכוון לכך, ברור שאין לו בעיה. ואם התכוון לגרות אותם לענות תשובה של גנאי הרי זה איסור של "לפני עור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, יד) ואסור. כמו אותו אחד שאמר יש תפוחים לאכול היום, ועל ידי זה נזכרו כולם במר תפוח שלא הגיע היום לעבודה וקנסוהו.

וכן באמונה מותר לשאול שאלות באמונה, כשמטרתו להבין ולקבל תשובות ואין לו כוונה להתוכח. ומרומז בתורה: "והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו" (שמות יג, יד). כי שואל כדי להבין וחובתינו לעזור לסייע לו להבין, מה שאין כן שלא רוצה להבין וזורק שאלה כדי להתווכח ולפרסם טענותיו, ועליו נאמר בהגדה "הַקְהֵה את שיניו".

כשרוצה להבין אף אם אומר מילים שאסור לאומרם. למשל: כששואל מי אמר שהתורה אמת, ואז מסבירים לו על המסורת שהיא מדורי דורות, ושאין שנוי, ושהיו בהר סיני אלפים ורבבות. אף ששאל שלא כהוגן, עם כל זה כוונתו רצויה להבין, ושפיר דמי.

פיצול אישיות

ומעשה באחד שבא ואמר לי שישנם כאלה שהם דו פרצופיים, שבפני הרב ובבית הכנסת מתנהגים יפה ובהתאם, ובחוץ נוהגים בליצנות וכו'. ואמרתי לו שזה לא כך, כי יש לנו יצר הרע וקורה פעמים רבות שבפני אחרים מתנהגים ברצינות יותר וביראת שמיים יותר. דו פרצופי זה כשבפני פלוני משבחו ואחרי גבו לועג עליו. כמו שאמר הנביא ירמיה "בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו (ט, ז). ועל כל פנים המבקש חכמה יש לסייעו ולענות לו, והוא "שואל כעניין".

יום ד'. 'כשנגמר' ההגיון 'מתחיל' האמונה

האמונה חזקה מההגיון ומהראיה בעיניים, ועליה אין שאלות כלל ועיקר. כשרואים או כשמבינים מנסים לפעמים לשאול איך ולמה, מקוצר המשיג ועומק המושג, ואילו האמונה היא בשלמות מוחלטת. מי שמבין שאיסור לשון הרע חמור מאד, ומאמין שזה חמור יותר משלושת העבירות החמורות עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, בודאי ימנע ויזהר מלדבר לשון הרע או אבק לשון הרע. וכן במצוות, מי שמאמין בחשיבות ושלימות המצוה, יתפעל וישמח ויעשה במרץ רב ובהתלהבות את מצוות ה' יתברך, וכן בחסד ובכל עניין.

עם ישראל שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות (שמות יב, לה), וזה מכח האמונה שעוד מעט יוצאים ממצרים. וכן "משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם ושחטו הפסח" (שמות יב, כא), שזו דרגה עצומה באמונה, שאף על פי שהצאן זה העבודה זרה של מצרים, מכל מקום לא פחדו לא מפרעה ולא ממצרים. זוהי אמונה באופן מעשי ביותר.

וכן בליל פסח ליל יציאת מצריים האמינו באמונה שלימה שבעוד שעות ספורות יצאו לחרות, ואפו ואכלו מצות והתלבשו כבר לדרך והיו מוכנים לגאולה, וכל זה ללא שאלות איך ומה. ואותם שמונים אחוז שלא האמינו, מתו במכת חושך, וכמו שכתוב (שמות יג, יח) "וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצריים" ופירש רש"י על פי המדרש שרק חמישית עלו. ומכאן שאמונה היא ללא הגיון וללא שאלות, אלא להאמין שה' גדול והוא יודע מה שהוא עושה. וזה הכל!!!

יום ה'. סיפור בהכשר הבד"צ

כאמור, אסור לספר ולקבל "לשון הרע" אפילו על דבר אמת. כי זה גנאי, ואסור להשפיל ולפגוע. וודאי שאם היה אותו אחד שמספרים עליו לשון הרע אחיו, לא היה מוכן לשמוע ולקבל. וכן יש לדונו לכף זכות, ולדעת שיתכן שזה שקר מוחלט. ואף שראו שעשה כן, לא ראו טוב.

ורק על ידי פסק בית דין זה אמת, מפני שבית הדין חוקרים היטב ושומעים את כל הצדדים. ומה גם שה' יתברך איתם, שהרי "אלוקים ניצב בעדת אל בקרב אלוהים ישפוט" (תהלים פב, א). וממילא יש להם סיעתא דשמיא מיוחדת שלא להכשל. עד שחז"ל קבעו (מכות ה: הובא ברש"י בפרשתנו) לגבי דין הזמה שמענישים עדי שקר בעונש אותו זממו להעניש את הנדון, "כאשר זמם" (דברים יט, יט) ולא כאשר עשה. כלומר שאם כבר גזרו בית הדין את העונש על הנדון אין מחזירים את הדין ומטילים את העונש על העדים אלא פסק בית הדין קיים. וביאר הרמב"ן (שם) שאם עשו זאת ודאי שזה מהשמיים שכיונו כך את בית הדין, ואם תבצע הזמה פגעת בבית הדין. וכן במחלוקת בית שמאי ובית הלל, אף שבית שמאי היו יותר מחודדים (יבמות יד.) עם כל זה נקבעה הלכה כבית הלל לפי שהיו ענוותנים (עירובין יג.), ובזכות הענוה הטהורה שבלבם זכו לכוון בהלכה אל האמת. וכבר נאמר "עקב ענוה יראת ה'" (משלי כב, ד). נמצינו למדים על יראת שמיים יתירה שהיתה בבית הלל. כך שרואים אנו עד כמה קובעת היראת שמיים והסיעתא דשמיא לצידוק הדין.

וכן חז"ל אומרים (סנהדרין ז:) על הפסוקים "דינו לבוקר משפט" (ירמיה כא, יב), ו"אמור לחכמה אחותי את" (משלי ז, ד). וכמו שפירש הגאון מוילנא זיע"א שה"בוקר" רומז על בקיאות במציאות שהיתה, שיהיה ברור לדיין מה קרה בדיוק, ו"אחותי" רומז שצריך שידע הדיין את ההלכות והדינים על בוריים כמו ההלכה הפשוטה שאחות אסורה לאחיה. ומכאן גודל חיוב הזהירות לקבל ולשמוע על מעשהו של האחר בלא בית דין, והלואי שנזכה להגיע לכך.

יום ו'. כמשוש חתן על כלה

יום שישי, שמחה וזריזות בעבודת היום. "בואי כלה" הכלה צריכה להרגיש שהחתן מקדיש לה תשומת לב מיוחדת, ואז יש שמחה וקירוב לבבות. השבת היא כלה, ואם מדבר שיחת חולין או ליצנות וכיוצא בזה, אין כאן תשומת לב, וכיצד הכלה תתקרב? וזה מה שגורם לאדם שלא ליהנות מקדושת השבת.

מתנה ושבת שמה

ומעניין שמבואר בפרשת השבוע (טו, כה ובפירוש רש"י) שה' יתברך נתן את השבת לעם ישראל במרה ולא חיכה לקבלת התורה בחג שבועות. ללמדנו עד כמה יקרה קדושת השבת בעיני ה' יתברך עד שראה לנכון להקדים את קבלתה, וצריכים אנו לשמור עליה מכל משמר.

פרשת בא

יום א'. "ספק אפיקורסות" דוחה הכל

איסור "לשון הרע" הוא אף כשיש ספק. אולם לעומת זאת אם יש "ספק אפיקורסות" באדם, פסק החפץ חיים (כלל ח סעיף ו) שמותר לספר עליו מספק, כי בעיה באמונה זה נורא ואיום ולגבי כמה הלכות אין בזה דין שוגג.

ומצינו בפרשה שמכת דם היתה המכה הראשונה. וזה במטרה לזעזע ולקלקל את העבודה זרה שלהם. שהרי המצרים חשבו שהיאור זה הדבר החשוב שלהם והוא אלוהיהם.

נמצא כמו כן שיש להתרחק מעיתונים וספרים שאין עיקרם ליראת שמיים. וכל אדם פורק עול תורה ומצוות, יהיה חשוב בעיניך כעובד עבודה זרה עם דעות פסולות, ותברח ממנו כבורח מן האש.

יום ב'. דין "לא תלך רכיל" כדין "לא תשנא"

כשם שאסור לשנוא את מי שהציק לך אלא לתבעו לדין תורה, כך אסור לספר בגנותו לאחרים, כי זה "לשון הרע". ואין היתר לצער או להשפיל את שונאו או חברו שלא מסתדר איתו וכיוצא בזה. כשיש ברית והמוהל לא הגיע, או חופה והמסדר קידושין לא בא, ולא טרח להתקשר ולהתנצל, הרי זה לשון הרע לספר כן לאחרים כשאין תועלת ממש על העתיד אם להזמינו או לא. וכל שכן אם מהשמיים ריחמו עליו והיה מוהל אחר זמין וסידר הכל, או רב אחר שסידר קידושין. כי אפילו כשאין תקנה למציאות של הנזק, אסור לספר. וכל שכן במקרה שהיה תועלת על ידי אחרים ולא קרה שום נזק שאין לספר.

ויוסף הצדיק, השיב לאחיו טובה תחת רעה. כי מהרעה שלהם יצא רק טוב ללא נזק כלל ועיקר, וככה צריכים להרגיש תמיד.

ומכאן כשעושים אירוע גדול, וחכם מסויים שהזמינוהו כמה פעמים לא הופיע, יש להזהר מאד שלא לשנוא חס ושלום. גם יזהר מלספר לאחרים שעל ידי זה עלולים ערכו וכבודו של החכם לרדת בעיני הבריות. ובפרט באופן שבין כך המקום היה עמוס ברבנים, שאז בודאי שאין לו אפילו תרעומת עליו. ולא ינצל את זה שלא הגיע, כדי לגעור בו ולדונו לכף חובה ולספר על כך לאחרים, ואדרבה יקדש שם שמיים שאין מחלוקת. ובפרט שהכל מהשמיים לחיים טובים.

יום ג'. לא ברעש ה'

העולם הזה נברא שיהיה בו שקט ולא רעש, "ארץ יראה ושקטה" (תהלים עו, ט), כמו בזמן קבלת התורה (עיין שבת פח.). ורק לעשות רעש מתורה ומצוות מותר, וחוץ מזה שקט מוחלט. מעלת השתיקה עצומה ומועילה ומכפרת על הכל. וידוע שהגר"א באגרתו עלים לתרופה כותב שעל כל דבור אסור צריך לרדת לשאול למטה וכו'. ואוי לנו!

ופרעה הרשע במכת ברד אמר "ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים" (שמות ט, כז). כי רעש גדול קשה לסבול וחטא הלשון כשאינו שמור זה נורא, כי זה עושה רעש גדול. ואשרי מי שמתענה בתענית דבור מידי פעם, ואפילו תענית שעות בזה שוה הרבה לכולי עלמא.

יום ד'. חנוך לנער על פי "דרכו"

פסק רבינו החפץ חיים (כלל ב סעיף יב ובהגה"ה) שאסור לפסול או לגנות שיעור תורה בגלל רמה או תוכן וכיוצא בזה. כי יש אוהבים סיפורים ויש גמרא ויש הלכה, ויש בעומק יותר או פחות. וכל אחד ישמע ויתחזק במקום שמתאים לו, וזה לשון הרע לגנות מעמד מסויים.

ונראה שאפילו לימודי חול וכיוצא בזה, כמו השכלה ביעוץ מס וראיית חשבון או סתם כל מיני חכמות ותארים שאדם בוחר לעצמו ורוצים לקדמו לדרך התורה. שלא לבוא אליו בזלזול, שאותה חכמה היא סתם סכלות ולא השכלה וכיוצא בזה. מי שמזלזל בחברו, אין לו השפעה עליו, וחבל. וכן מי שמסתכל במכשיר הטמא ומכור אליו, אין להעליבו, אלא לקרוא לו באהבה ממש ולומר לו אתה נהנה מצפיה באותו מכשיר? אולי כדאי להעשיר את ידיעותיך ותצפה גם בספרי לימוד ההלכה או דף היומי וכיוצא בזה.

וכן עשה משה רבינו שאמר לפרעה איך "נזבח את תועבת מצרים... ולא יסקלנו" (שמות ח, כב). ופירש רש"י שלפרעה אמר משה יראת מצרים, שהרי זה עבודה זרה שלהם, ובתורה כתוב תועבה שבאמת אלה דברי תועבות שמלאים שטויות והבלים. ועל ידי זה שמדבר עמהם בשפתם ובמושגיהם אפשר לקדם אותם. וכן מי שמשתבח בעבודה שעובד וחושב 'העבודה חיינו' וזה העיקר, אל תילחם איתו. אדרבה, תשבח אותו על זריזותו והחריצות שבו, ועל "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך" (תהלים קכח, ב), ובמקביל תוסיף לו גם שיתקרב לדרך הלימוד וכיוצא בזה. ואשרי השם דרכיו (עיין מועד קטן ה.).

יום ה'. יסר "בנך" ויניחך

"לשון הרע" אסור לספר כי זה גנאי, אולם לתועלת מותר אף שזה גנאי כדי להציל ולעזור לצבור שלא ינזקו וכדומה. גם בתוכחה לאדם זה כך. אתמול דיברנו שיש להיזהר שלא לפגוע אלא לדבר בעדינות ובחכמה ואז להשפיע. ויש להוסיף שכל זה למתחילים או

לעדינים, שעדיין צריכים השגחה כדי לקדם אותם. אבל מי שכבר חזק בתורה, אם יצאה תקלה מתחת ידו והוא אשם, אם רואה צורך לגעור בו שעל ידי זה יזהר מאד להבא, אין בעיה גם אם הוא יפגע מכך.

ומצינו בפרשה אף שפרעה היה הרשע הגדול דיברו איתו בלשון כבוד, ואילו משה רבינו שאמר לקדוש ברוך הוא "למה הרעתה" (שמות ה, כב) מיד נענש, וכמבואר ברש"י שמיד אמר לו הקדוש ברוך הוא שלא יכנס לארץ ישראל. ובש"ס (כתובות סז.) אמרו "לפום גמלא שיחנא", שלפי כח המקבל יש לדעת כיצד להתנהג איתו.

יום ו'. "עונג שבת" מועיל מכל התענוגות

להתכונן לקדושת השבת בזריזות ובשמחה. "וקראת לשבת עונג" (ישעיה נח, יג). כאן מרומז שעל כל דבר ודבר שאוכל ועושה טוב לקרוא ולומר עונג. כלומר לענג את שבת ולומר "לכבוד שבת קודש".

ומפרש בסידור החיד"א "כולם ישבעו ויתענגו מטובך", כי טוב של ה' יתברך ועוד בשבת קודש זה טוב מושלם. גם משביע, וגם יש בו עונג. כי שביעה גשמית אף ששבע מאד, היא מזיקה מרוב אכילה. וכן עונג של תאוה וכסף זה עונג שאין בו שובע, כי "אוהב כסף לא ישבע כסף" (קהלת ה, ט). אבל שמחה בקדושת השבת, יש בה עונג ושביעה.

להשאיר השלחן ערוך כל השבת

מדברי הבן איש חי (פרשת וירא שנה שניה סעיף כב) מבואר שצריך להשאיר יין מהלילה ליום בסוד "אסוך שמן" (מלכים ב ד, ב). וכן משמע מהרמ"א (אורח חיים סימן רסב סעיף א) שהביא שיהיה שולחנו ערוך כל השבת. ממש מעוטר ועטוף במפה וכלים נאים ומיני מאכל ומגדנות. וכל זה להראות קדושת השבת, וגם כדי לקבל ברכה לכל השבוע. כל רגע מהשבת מחזק ומביא ברכה לכל השבוע לכל המשפחה.

פרשת יתרו

יום א'. אין אדם נתפס בשעת צערו

מותר לספר לשון הרע לתועלת. כמו להזהיר מחבר רע, או עבודה בעסק מסויים לפועל בעייתי. אולם כל זה כשיודע בבירור שכך הדבר, וכגון שראה אותו כן כמה פעמים, אבל אם ראה אותו בבעייה מסוימת באופן חד פעמי, יש לומר שיתכן שזו התפרצות של רגע אחד בשעת מריבה. וכמובן שבשעת מריבה לא יוצאים ברכות מהפה, ואין זה אומר שהוא מטבעו מקלל או כועס. הלחץ הכללי הכלכלי והחברתי מחייבים אותנו לדון ולהתאזר בסבלנות לראות מה קורה, ומכאן ועד פרסום הדבר ואזהרת האנשים הדרך ארוכה ומצריכה זהירות רבה.

ומפורש בתורה "ויסע משה" (שמות טו, כב), ופירש רש"י בעל כרחם. כי בביזת הים היו הרבה כסף וזהב מהמצרים, וטבע האדם שקשה לו לעזוב מקום שכזה מרצון, ויש להכיר את טבעו ורצונותיו ולפעול על פיהם. ולא תמיד אפשר לדון אדם בשעת קלקלתו, ויש להיזהר בדבר מאד.

יום ב'. עת לצעוק ועת ללחוש

"דברי חכמים בנחת נשמעים" (קהלת ט, יז). וכן הרמב"ן באגרתו מזהיר "כל דבריך יהיו בנחת". ועם כל זה יש להזהר כמובן שלא לצעוק, כי לא מקשיבים למי שצועק ולא מתקרבים אליו. וגם הרמב"ם בהלכות דעות (פרק ה הלכה ז) כותב שהצווחה היא דרך בהמות וחיות. ורק יש לצעוק אל ה' יתברך בתפילה. אבל מאידך מי שמדבר בשקט מוחלט קשה לשמעו ומכביד על האנשים וצריכים להתאמץ, וזה לא טוב. צריך לעשות לכולם חיים גשמיים קלים. וכן בטלפון לדבר ברור ובקול רם, כדי שהשומע יוכל להבין בקלות במה מדובר.

ומצינו בפרשה "וילונו העם על משה" (שמות טו, כד) כשלא היה מים. ועל זה הפסוק אומר "שָׁם שָׂם לוֹ חוק ומִשְׁפט ושָׁם נִסהו" (שם שם, כה). והנסיון של עם ישראל היה אם יבקשו יפה מים או שיתלוננו, ולא עמדו בנסיון.

לפעמים יש בבית סבתא זקנה, או אמא טובה שקשה לה לשמוע. ואז מצוה על הבנים והמשפחה שאומרים דבר תורה או מספרים סיפור, להגביה את הקול ולהביט לעבר הסבתא כדי שתבין ותהנה מהסיפור או מההודעה המופנית אליה. ובקצרה - יש לדעת שלפני ה' יתברך יש לצעוק, ולבני אדם בנחת ובקול רם כפי הצורך.

יום ג'. עלמא דשקרא

אמרו חז"ל (שבת צז.) "החושד בכשרים לוקה בגופו", ומאידך "כבדהו וחשדהו" (כלה רבתי פרק ט) (ועיין לעיל פרשת לך לך יום ב). ובפשיטות מי שתובע ממך, תחשוד בו ותחשוש ממנו. אולם כשאתה תובע ויש לך טענות על סתם, הרי זה לוקה ומשלם, כי הוא חושד בכשרים. אחד הסימנים שיש עניין לחשוד ולהיזהר, הוא כשבא אליך אדם שאינך מכירו ותובע כסף ומבקש בעזות, או שמבקש הלואה ואינך מכירו והוא מברך ומשבח אותך ומזכיר את שמך, והכל שקר גדול וחנופה לצורך קבלת טובת הנאה, ויש להזהר ממנו. והעצה הטובה שלא לשמוע אותו, ולא להתרגש. אם שמעת את סיפורו, נפלת בפח, כי הרגש פועל וכבר נהיה לא נעים. והעולם הזה זה כולו שקר, ובעלמא דשקרא יש להיזהר מאד (ועיין כתובות סח.) להחזיק טובה לרמאין. ורק בן תורה שלומד בפועל שיעורים תמידים כסדרן, יש להתיחס אליו ולשמוע אותו.

ומצינו בפרשה שמשה רבינו ביקש מיהושע להלחם בעמלק. ולמה דוקא יהושע? אומר הזוהר הקדוש (עיין זהר בשלח סה: סו.) כי הוא היה בן תורה "לא ימיש מתוך האהל" (שמות לג, יא). ואך ורק באנשים כאלה יש אמון וניתן לשלחם למלחמה ולהיות בטוחים שינצחו, וזה נפלא.

יום ד'. מבחן יראת שמיים

את גודל היראת שמיים של האדם רואים על ידי הזהירות בתפילה. המשכים להתפלל בצבור יום יום, הוא סימן של יראת שמיים. ואם שואלים לצורך שידוך, מותר לומר שאינו משכים לבית הכנסת. כי יראת שמיים זה העיקר בשידוך, ואחרת הסכנה גדולה. ובתפילה רואים את גודל האמונה, שכאשר מבקש כל דבר מה' יתברך, סימן שמרגיש ויודע שהכל תלוי בה'. ומי שזקוק לומר קדיש על הוריו שנפטרו וגם להתפלל, ואי אפשר לו להרויח שניהם כי קם מאוחר, יוותר על הקדיש ולא יוותר על התפילה.

ומצינו בפרשה שה' יתברך לא קרע את הים עד שישראל צעקו אל ה' (יד, י), כי בלי תפילה לא מקבלים כלום. ולכן מי שהתפילה קלה בעיניו, מותר לספר זאת כדי להציל אחרים, ויש בזה תועלת גדולה.

יום ה'. לא ברעש ה'

אמרו חז"ל במסכת אבות (ד, יח) "ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו". מי שמתבייש במעשה לא טוב שעשה, אל תעמוד להביט אלא תברח משם. מי שהפלאפון שלו צלצל באמצע התפילה או השיעור, בודאי שלא נוח לו והוא מצטער על כך. ואין צורך בדיבור או רמז ולעשות מזה רעש ומהומה ולתת הרגשה שהיתה פה הפרעה גדולה. עצם הדבר שזה קרה כבר גרם לו להתבייש ולהתנצל ואין צורך להוסיף.

אבק לשון הרע

ויש בזה נקודה נוספת, שזה כמו אבק לשון הרע. כי כל דבר שאתה מרמז בפרצוף או באיזו הבטה של אי נוחות ממעשהו של השני וזה גורם שמתייחסים אליו בזלזול, זה אבק לשון הרע. וחכם או מרצה המוסרים שיעור ובאמצע מצלצל פלאפון של אחד השומעים, בודאי שיש לו הרגשה לא טובה. ומספיקה ההפסקה של המרצה באותה שעה ומיד ישתיק את המכשיר וניתן יהיה להמשיך בשיעור כאילו לא היה כלום. אבל אם ממשיך לתת הרגשה לא טובה, שכאילו הוא איבד את הקשר והמחשבה, ומלחיץ עוד קצת את בעל המכשיר, זה נראה כרואה אותו בשעת קלקלתו.

ובפרשה כשצעקו העם למים, אמר משה רבינו "עוד מעט וסקלוני" (שמות יז, ד). ובשמיים הקפידו עליו כמבואר בפירוש רש"י שם. וה' אמר לו "עבור לפני העם" (שם שם, ה), ופירש רש"י נראה מה יעשו לך, למה הוצאת שם רע על בני. נורא ואיום!

יום ו'. שפע למעלה מדרך הטבע

ערב שבת קודש. צריך להיות שמח וזריז בהכנות לשבת קודש. לעזור בהכנות לשבת, לקבל באהבה ושמחה, ולהשתלם בקדושת השבת. הגויים מפחדים מהשבת כי זה שלטון של כוכב שבתאי שמזלו רע. ולכן הם מפחדים ביום כזה, כי הם תחת שלטון המזלות ונקראים עובדי כוכבים ומזלות. אבל עם ישראל למעלה מהמזל, ובזכות שמירת שבת קודש זוכים לשפע גדול מהשמיים, כי שמירת שבת זה מעל הטבע.

ונראה שהשפע שמקבלים בזכות שמירת שבת קודש הוא למעלה מדרך הטבע, ולכך גם מצד עם ישראל צריכה להיות ההנהגה מעל הטבע. כלומר שנזהרים בקדושת השבת, משיחה בטילה, וזהירות בט"ל מלאכות, ודיני מוקצה, ושמחה עצומה בשבת. וזה לא פשוט! זה מעל הטבע הרגיל בעולם. ומי שזוכה ליותר מזה שאפילו במחשבה אינו חושב על עניני החול, אין לך מעל הטבע גדול מזה, ובודאי יזכה לברכה גדולה משבת המלכה.

פרשת משפטים

יום א'. ממעמקים קראתיך ה'

אדם שאינו חש בטוב ומתפלל בביתו, צריך להקפיד בכל כוחו שתהיה התפילה בכוונה ומעומק הלב. וכדאי לעשות הכנות מתאימות לגופו כדי להתפלל בכוונה. וכגון אם היה הקור גדול, על ידי הכנה מתאימה שלא להתקרר, ושיהיה נעים מחום ההסקה ובלבוש מתאים משום כבוד התפילה, כל זה עוזר לישוב הדעת וריכוז המחשבה.

ולדעת חז"ל הקדושים (שבת לב.) העולה למיטה וירד כאילו עלה לגרדום וירד. והיינו שדנו בפעלו של אותו אדם בשמיים ומצאו לנכון להענישו וכעין גזירה מרחפת על ראשו. צא ולמד עד כמה יש להתפלל על הבריאות שלו. ויפה תפילת חולה מתפילת אחרים עליו (בראשית רבה נג, יד), כידוע.

וזה בעצם מה שקרה ליתרו, שכאשר שמע על קריעת ים סוף ומלחמת עמלק התלהב והתעמק בדבר ובא להצטרף לעם ישראל. ואז ישוב הדעת שלו וריכוז המחשבה עזרו לו להכיר את ה' ולקדש שם שמיים, ואילו האחרים שלא עשו כן נשארו כמו שהם נראים עכשיו.

יום ב'. לחץ אסור

לחץ ללא תועלת מזיק, והוא כעין פצצה מתקתקת רחמנא ליצלן. ולכן מי שגורם לאחרים להלחץ בגלל מעמדו המכובד, זה לא טוב. איש מכובד המגיע למקום ללא הכנות, וחייבים מיד לכבדו ולהכין מקום עבורו, זה מלחיץ ומבלבל. כעין ערב שבת

קודש שאסור לבוא ולהתארח בהפתעה בביתם של אחרים כי אין זמן להכין ולהתכונן בשעה לחוצה זו (עי' אורח חיים ריש סימן רמט).
ומצינו כן אצל יתרו. שהודיע לפני שהגיע למשה "אני חותנך יתרו בא אליך" (שמות יח, ו). אחרת, משה רבינו עלול לקבל זאת בהפתעה, ויש חשש גם שיאמרו שלא כיבד אותו לפי ערכו.

יום ג'. הערה רק עם פתרון

לא טוב לומר הערות כשאין אפשרות לתקן. הערה נכונה עם אהבה, זוהי הערה שיש בה גם עצה טובה כיצד לפתור את הבעייה. וזה מראה על אהבה אמיתית של המעוררים.
וכך עשה יתרו; בתחילה אמר את ההערה "נבול תבול גם אתה גם העם הזה אשר עמך" (שם), ולבסוף הוסיף את עצתו לפתרון "שמע בקולי איעצך" (שמות יח, יט). וזוהי פרשת "ואתה תחזה" (שם שם, כא) שהביא רש"י, כי העיקר בכל זה היא העצה הטובה שנתן יתרו ולא ההערה.
גם לרבות, שלפעמים יש הערה על מאמר תורני מסויים או על פסק הלכה של איזה חכם, וחכם אחר אינו מנסה להעיר ולסתור את הדברים אלא להיפך ליישב עד כמה שאפשר את פסק ההלכה, ויש בזה חינוך לאהבת ישראל ולא לאהבת הניצוח.

יום ד'. להזהר גם בכבודו של דומם

יש להיזהר מאד שלא לפגוע באנשים, לא גדולים ולא קטנים.
בפרשה (כ, כג) יש אזהרה מלפגוע בכבודו של המזבח על ידי פסיעת רגליים על גביו. ועל אחת כמה וכמה מלפגוע בחברים ובמי שמקפיד על בזיונו. ורש"י הוסיף ללמוד מכאן על מעלת המטיל שלום בין איש לאשתו ובין חברים, שבזכות זה לא תבוא לו פורענות.
ואני לומד מכאן שצריך להיזהר מאד מלסמוך על מכתבים או פשקווילים או חרם ונידוי על פלוני ואלמוני, וחלילה מלהשתמש בזה למעשה. כי יתכן שבאופן מעשי אם יש אפשרות לפנות לאדם הנידון, חובה קדושה לעשות כן ולפעול עד כמה שאפשר להרבות שלום. ואין קץ לשכרו, כי הוא מקדש בזה שם שמיים ומונע חילול השם וקנאה ושנאה ותחרות, ואשריו ואשרי חלקו.

מוסר גם לגדולים

וכל אותם שמחזקים את הנידון להמשיך לסרב ולהתעקש, בודאי יתנו על כך את הדין. וכבר אמרו חז"ל (סנהדרין מט.) למה נהרג אבנר? על שלא עשה שלום בין שאול ודוד. ומכאן שגם אנשים גדולים צריכים ללמוד מוסר כל יום, כדי להגיע להנהגות טובות ומועילות.

יום ה'. על פי דרכו

צריך לדעת כיצד לדבר עם אנשים. על מי לצעוק, ואת מי לקרב. כל אחד ואחד לפי מעשהו ולפי שכלו.

הנה אברהם אבינו עליו השלום שנאמר עליו: "ואת הנפש אשר עשו בחרן" (בראשית יב, ה). אומר הרמב"ם (בפרק א מהלכות עבודה זרה הלכה ג) שדיבר עם כל אחד ואחד לפי מה שהוא, כלומר לפי דרגתו. ומפורש בתורה: "כה תאמר לבית יעקב" (שמות יט, ג), אמירה נעימה כי זה לבית יעקב דהיינו לנשים. ומאידך "ותגד לבני ישראל" (שם), דברים קשים כגידים וכמו שפירש רש"י, כי זה לאנשים ועמם אפשר לדבר בצורה קשה יותר. ובזה מתקנים ומשפרים כל אדם כפי התיקון המתאים לו.

יום ו'. אתערותא דלתתא בקדושת השבת

להזדרז ולשמוח בהכנות לשבת קודש. והתועלת הגדולה מקדושת השבת, היא שגם שומרי השבת מכניסים בה את לימוד התורה והקדושה. כלומר - לא מספיק שהשבת היא קודש, אלא באתערותא דלתתא מקדשים את השבת על ידי לימוד התורה, ואז באה התעוררות שלמעלה ומביאה שפע גדול והצלחה רבה.

פרשת תרומה

יום א'. שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם

נראה, שמה שמותר לספר לשון הרע לתועלת, זה כשיודע מהדבר בבירור. ואם רק שמע, צריך לומר שמעתי. ואם ראה, יכול לומר ראיתי בעיני. ועל כל פנים כבר ביארנו שאם פעם אחת ראה את פלוני עצבני או שדיבר לא יפה, אין זה אומר שראה בעיניו ויכול לספר שהוא כזה 'אשר יאמר כי הוא זה'. כי יתכן שזו התפרצות חד פעמית אחרי זמן רב של סבלנות שנתפקעה, ויש לשקול כן בכובד ראש עד שיאמר ראיתי בעיני שהוא כזה וכזה.

ומצינו בפרשה על עבד עברי אף שגנב ונתפס, ומי יודע כמה פעמים גנב וקלקל והזיק עד שנתפס. עם כל זה התורה הקדושה מלמדת אותנו לקדם ולשקם אותו ולא לדחות אותו מאחר שנתפס, גם יעבוד ויתקדם וגם מצות "הַעֲנֵיק תעניק" (דברים טו, יד). ובודאי שלא לדחות אבן אחר הנופל. כי יש מסכן מצד עצמו, ויש מסכן מצד שהיה שובב ומעד ונפל. והוא מסכן יותר! ועם כל זה יש לסייעו ולחלצו מצרתו ולא לדחותו. עבד עברי זה מסכן שעשה כן לעצמו בידיים, ועם כל זה התורה מלמדת אותנו כיצד לקרבו ולקדמו.

ומצינו כיוצא בזה בגמרא (חולין ס:) על הירח, שה' יתברך אמר ללבנה לכי ומעטי את עצמך, ונפגעה מאד. אף שהיה מגיע לה על שדיברה נגד השמש וביקשה עליה שתתמעט, עם כל זה ה' יתברך פייס אותה על ידי שהוסיף לה בלילה את הכוכבים. ומכאן שחובה לקדם ולעזור לכולם, גם לשובבים.

יום ב'. הכרת הפנים

הסימן שלא מקבל לשון הרע כשכבר שמע בטעות, זה על ידי שמתייחס ומתנהג אל אותו אדם ששמע עליו לשון הרע כבעבר. כי אפילו כשיש מקום לחשוש אסור להאמין, וההתנהגות איתו צריכה להיות כרגיל. אחרת, הרי זה דומה שקיבל לשון הרע. לכן הארת פנים כבעבר וכן אמירת שלום, הכל צריך להמשיך ולהיות כמו שהיה תמיד.

וכמו שאמר יעקב לנשיו: "רואה אנכי את פני אביכן כי איננו אלי כתמול שלשום" (בראשית לא, ה). כלומר הכרת פנים מעידה על הכל.

"שארה" בין בעל לאשתו ובין אדם לחבירו

ובעצם אפשר לכלול את זה בפסוק בפרשה, "שארה כסותה ועונתה לא יגרע" (שמות כא, י). שפירש הרמב"ן "שארה" קירוב בשר, כמו שאר בשרו. כלומר להתקרב ולתת לצד השני הרגשה טובה, וזה חוץ ממצות עונה. ויתכן שמצות שארה קיים גם בזמן ההרחקה, על ידי שמתייחס ושומע ומעודד כפי הצורך גם אם יזהר בכל דיני הרחקה שביורה דעה (סימן קצה). וכל אחד ואחד לפי מצבו ולפי תיקונו ולפי בעייתו, יש להתייחס אליו בתור שאר בשר. ורבי יוחנן היה מקדים שלום לכל אדם (ברכות יז.), כלומר הרגיש קשר עם כולם עד שהיה אפילו מקדים שלום. וכן בעל ואשתו שהאהבה ביניהם מתעוררת כפי הזמן, כך חובה לשמוע ולהשמיע זה לזה. ויתכן שאם אוכל עם אשתו ארוחת בוקר או ערב ושם לב לפטפוטים שלה ולעניני הבית, מקיים מצות שארה. כי על ידי זה מרגישה עצמה חשובה ושבעלה שייך רק לה, והתוצאות ברורות.

יום ג'. ה-כ-ל משמיים

מה פירוש "הכל מהשמיים"? באופן מוחשי! יש להרגיש כאילו ברגע זה ה' יתברך אמר לעשות כך או שיהיה כך.

רבינו החפץ חיים אומר בפרשת השבוע החולף (חלק ח על התורה ריש פרשת משפטים) שאפילו קיבל מכה במזיד, זו בעייה של המכה, אבל מצד המוכה הכל מהשמיים, שה' יתברך אמר למוכה עכשיו תקבל מכה. וזהו "שויתי ה' לנגדי תמיד" (תהלים טז, ח), כלומר להרגיש תמיד בכל פעולה שה' יתברך עומד עליו ועושה כן וממילא הוא רגוע יותר ודעתו מיושבת.

ועיין רמב"ן על הפסוק: "אלוהים לא תקלל" (שמות כב, כז), אף שהכוונה על בעל דין שהדיין חייבו בדין שלא יטען טענות ויקלל. עם כל זה למה לא כתוב דיין לא תקלל? ללמדנו שהדיין כאלוקים שה' איתו, ואם חייב אותך זה ה' יתברך חייב אותך, ותקבל באהבה שהכל מהשמיים והכל מה' יתברך.

גם איסור "לשון הרע" משמיים...

ומכאן נלמד גם לאיסור לשון הרע שבפרשה, "לא תשא שמע שוא" (שמות כג, א), שצריך להרגיש שה' יתברך עומד לך על הראש ומזהיר אל תשמע לו, זה לשון הרע! והכוונה בכל זה שלא תסתכל מבחינה חומרית מהיכן הבעיה מגיעה אליך, אלא מבחינה רוחנית תורנית, שמשמיים עשו כן. וחשבון נפש נוקב בודאי יפתור את הבעייה.

יום ד'. למזער את הנזק הכפוי

כשיש תועלת מותר לספר לשון הרע. אך צריך משנה זהירות שהתועלת ברורה והנזק רחוק, וכפי הצורך המדוייק בלבד. וכן יש להקפיד שיהא זה בשעה מתאימה, כלומר - קודם כניסת שבת שאין אפשרות לפעול, הרי זה מיותר לומר ולהזהיר, וכן קודם התפילה. וכן להציל עשוק מיד עושקו, מותר לספר אבל בשביל מה לספר זאת לכמה בני אדם או כמה חכמים, בשעה שיכול חכם אחד לפתור את הבעייה.

עונש בהמתנה

ובכלל אין למהר להטיל עונש, יש זמן! ולפעמים הזמן פועל יותר טוב מהשכל, והתוצאות טובות.

ומצינו בפרשה "ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלוקים ויאכלו וישתו" (שמות כא, יד). אף שנהגו קלות ראש לפי דרגתם, עם כל זה ה' יתברך חיכה קרוב לשנה מזמן קבלת התורה ו' בסיון עד א' ניסן שנה הבאה, ואז מתו נדב ואביהוא (עיין בתרגום יונתן בן עוזיאל כאן). והסבלנות שווה הרבה ומועילה לפתור בעיות באופן מדוייק, כי הזמן מחכים והעצבנות מסתלקת, והתועלת מושלמת בזה.

יום ה'. ובמושב לצים לא ישב

על ידי החברים יודעים מי האדם, אם מתחבר הוא לבני תורה בן תורה הוא ואם לפרחחים הרי מעיד על עצמו שפרחח הוא. וכמאמר חז"ל "לא לחינם הלך הזרזיר אצל העורב אלא שהוא מינו" (בבא קמא צב:). ומי שמתחבר לטיפוס שלילי, מותר לספר על כך לאחרים כי זוהי תועלת ממש. ובאופן זה לא צריך עדות וידיעה ברורה, עצם הדבר שהוא יושב בחברה לא טובה ומשוחח ונהנה ומסתכל וצוחק איתם סימן שהוא נגוע במחלה קשה והוא רקוב מתוכו, ויש להיזהר ולברוח ממנו. הצעירים - מתוך תמימות - לא מודעים לקלקול החברה. כשהם מדברים רק על כסף ותועבות ואוכל, זו סכנה! גם

בחתונה או באירוע יש להקפיד לא לשבת לידם. אם הזמינו אותך למסעדה על חשבונם, אל תלך! אפילו שזה בחינם, זה יעלה מאד ביוקר. כך זה עם חברים לא טובים.
בתורה הקדושה קובעת עצם הישיבה. בחור ישיבה נקרא כך על שם הפסוק "אשרי יושבי ביתך" (תהלים פד, ה), "ויעקב איש תם יושב אהלים" (בראשית כה, כז), ואמרו חז"ל אברהם זקן ויושב בישיבה וכו'. עצם הישיבה נפלאה ומועילה מאד, ודומה ממש לחנות של בושם שמתבשמים בעצם הכניסה אליה, ולהיפך - להיפך.
וכל זה מרומז בפרשה במלה אחת "עלה אלי ההרה - והיה שם" (שמות כד, יב), ומהו כפל הלשון? הרי ודאי שאם יעלה אל ההר יהיה שם. אלא ללמד שעצם זה שאתה עומד שם, זו עצמה מעלה. כי אתה עומד במקום מתאים לקדושה ולתורה ואתה שייך לשם, ואשריך.

יום ו'. גודל העלייה כגודל ההכנה

ערב שבת קודש. צריך להיות זריז וזהיר ולהכין צרכי שבת בשמחה, ולהתכונן להשתלמות הרוחנית המיוחדת בשבת קודש. ויש להבין מפני מה אין אנו מרגישים התעלות רוחנית בשבת קודש כמו בכיפור? הרי שבת קודש מעלתה יותר מכיפור, ועולים בה לתורה שבעה עולים ובכיפור רק ששה. וצריך לומר שזה מפני שלשבת קודש לא מתכוננים ולא מכוונים להתעלות בה, מה שאין כן בכפור שחושבים על מחילה וסליחה ועל דף חדש שרוצים לפתוח לשנה טובה. וממילא אין בשבת קודש ניצול מתאים להתעלות.
ויש כיוצא בזה ביורה דעה (סימן יט). שבבדיקת הסכין המיועדת לשחוט לא מרגיש בפגימה בפעם הראשונה והשניה, ואילו בפעם השלישית מרגיש מפני ששם אל ליבו. וכמו סיפורי צדיקים, שיש להקשיב ולשים לב וללמוד ממעשיהם כיצד אנחנו צריכים להתנהג, ולא רק לשמוע סיפורים דרך סקרנות, ורק באופן זה התועלת מרובה.

פרשת תצוה

יום א'. הקמצנות והצדקה

מידת הקמצנות קשה ורעה, ונובעת גם מחוסר אמונה שפרנסה משמיים, ושהכל קצוב מראש השנה עד ראש השנה. וגם יש לדעת שהעולם הזה וכל אביזריו אינם שלך, וממילא אין לך לחסוך או לקמץ בדבר שאינו שלך. תרומה - מלשון להרים להפריש לתת לאחרים. אם זה בכסף, בכבוד, בשבחים או בהתייחסות. כל דבר שגורם לחבר נחת רוח זה נקרא תרומה.

והתורה כתבה פרשה בתורה על כך, ללמדנו שהאופי הפנימי של האדם צריך להיות לתת לאחרים. ונפסק ביורה דעה (סימן רמז סעיף ב) ששום נזק לא בא מנתינת הצדקה בעין טובה.

יום ב'. לשון הטוב

כמו שיש מצוה להימנע מלשמוע לשון הרע או לגרום לשון הרע ויש בזה איסורים רבים, כך יש מצוה לגרום ולסייע שישמעו לשון טוב, ואשרי הזוכה לזה. על ידי עידוד ושבח וכבוד והערכה לאחרים, זוכה לשמוע ולדבר דיבורים טובים. למשל: בשעה שהחזן מתפלל, לענות אמן בקול רם ולתת לו חשיבות. הגעת לאירוע לכנס ומסיבה, להראות שאתה שייך להם לשתף פעולה במה שמתאים עבורך. מזגו לו שתיה, יטעם גם אם לא רצה. וגם כשעושה דיאטה ומשקה כזה לא מתאים, יכבד אותם וישתה מעט, ובודאי לגימה קטנה כזאת לא תגרום להשמנת יתר, ולומר כמובן תודה רבה. אלו דברים שתמיד אנו חייבים בהם. ובזה מראה לאחרים נחת רוח ומרבה אהבה ואחוה.

ורואים בפרשה שה' יתברך מבקש לבנות משכן. ונותן לנו הרגשה שאנו חשובים והוא מעוניין בנו, וכל רצונו בבניית המשכן רק להיות עימנו ובתוכנו, ודבר כזה מחזק אותנו מאד. ונלמד מכאן עד כמה יש לדקדק בענינים אלו של בין אדם לחברו.

יום ג'. כבדהו וחשדהו

כמו שיש מצוה לספר לשון הרע לתועלת להציל עשוק מיד עושקו, או להזהיר מחברים רעים שלא להדרדר איתם חס ושלום, או סתם עמי הארץ וליצנים שיש מצוה להיזהר מלשבת לידם וזוהי תועלת ומותר. הוא הדין שיש תועלת לאדם להציל את עצמו מנזק, ולהיזהר מאנשים ולחשוד בהם ולחשוש מהם. כמו שאמרו (עיין כלה רבתי פרק ט) כבדהו וחשדהו.

מצוה שלא לשמוע

ועצה טובה לכך; שלא להתחייב להם כלום, ולא לשמוע מהם סיפורים ארוכים. ראשית - חבל על הזמן. ועוד מי אמר שזה אמת? כי לא תמיד יש בכוחך לבדוק איפה הצדק. ובכלל, וכי אתה יכול לפתור בעיות של כולם. ולכן אם זה רק לשמוע שישפוך את ליבו, ניחא! וזו בעצם מצוה. אבל התחייבות לעזור לו, או להמליץ עליו בפני החכם, או להבטיח הבטחות, חבל לעשות כן, וצריך לברוח מזה כבורח מן האש. והכלל בזה; כל מי שאינך מכירו היטב, תזהר ואל תלחץ. ואל תחשוב אין ברירה ואתה חייב. אין הדבר כן, אלא אדרבה תאמר בהחלטיות: אינני מבין בזה! לא רוצה לשמוע! לך למי שמתאים! ושלום על ישראל.

שלא להכביד ולהלחיץ

ומצינו (עיין פירוש רש"י שמות כה, לא) שה' יתברך לא הקפיד על משה בעשיית המנורה, כי זוהי עבודה קשה. ולכן אמר לו ה' יתברך קח ככר זהב וזרוק באש ויצאה המנורה מאליה. אבל אנשים מכבידים ותובעים ומנצלים ויש להיזהר מהם, וצריך להדבק רק במי שיש לו יראת שמיים טהורה.

יום ד'. לא לידי מתנת בשר ודם

הנהגה טובה ששמענו מגדולי ישראל זיע"א, להשתדל עד כמה שאפשר שלא לבקש טובות מאנשים. לפעמים זה לא מכל הלב, ובפרט השאלת כלים כגון רכב ומכשירי חשמל, שיתכן שהנתינה לא מכל הלב ומקפידים. וגם סתם כך אין זה טוב לבקש ולהטריח אחרים כשאפשר להסתדר לבד. צריך לבקש תמיד מהקדוש ברוך הוא כל מה שצריך, "הרחב פיך ואמלאהו" (תהלים פא, יא), אבל מבשר ודם לא מרבים לבקש.

וסיפרו על הסטייפלר זיע"א שלא היה רוצה להטריח, והיה רגיל לומר לאנשים שהיה רוצה שיבואו אליו: 'כשתעברו ליד הבית תכנסו אלי'.

ואת זה רואים בפרשה שה' יתברך אומר "מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי" (שמות כה, ב), כלומר לפי נדבת הלב של האדם ואין חובה. ועל ידי זה הנתינה מושלמת מכל הלב, וגם לא מרגישים שעשו טובה לה' יתברך, אלא להיפך אשרינו שזכינו לתרום לכבוד ה'.

ובעצם תלמיד לרבו מצוה לשמשו כדי שיתחזק ויתעלה (כתובות צו.). אבל באופן כללי להשתדל מאד להסתדר לבד אפילו בבית. לא כמו אותו בעל שמבקש ממשפחתו כל רגע משהו אחר. פעם שיכינו לו שתיה, ופעם בגד מהכביסה, ופעם בגדים מהארון, ופעם ספר לקרוא. מה שאפשר להסתדר לבד הרי זה משובח.

יום ה'. ספק שמירת הלשון לחומרא

מי שמתחזה לצדיק ומקובל ואינו כן, מותר להזהיר אחרים שיזהרו ממנו, כי יש בזה תועלת. וכשיש ספק בדבר, והרושם שלו שלילי כי רואים שאינו עובד ה' ואינו בן תורה, אבל עדיין אין בית דין שפסל אותו. באופן כזה צריך לדבר יותר בעדינות, אבל לומר בהחלטיות שאין 'צורך' ללכת אליו. יש צדיקים מפורסמים ואמיתיים, ואליו לא צריך ללכת, ובזה יוצא ידי חובת הכל.

עבד עבדים יהיה לאחיו

ובעצם אנשים כאלה הם לא עובדים את ה', הם עובדים את האנשים, וגם יצר הרע עובד עליהם. וזוהי הסיבה שמי שצם ומפרסם זאת ברבים נענש על כך, מפני שמשתמש

במצוות של ה' יתברך להנאות שלו מאנשים. ואז אינו עובד ה' אלא עובד לאנשים ודינו כעובד עבודה זרה, שהוא עובד לזרים במקום לה' יתברך.

יום ו'. "שבת" אין כבודה מחול

להיות זריז ושמח בעבודות לכבוד שבת קודש. שבת דומה למלך, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול (סנהדרין יט:), והשבת תובעת עלבונה, ומשום כך מי שנלחם בשבת קודש נענש מיד.

עשיית השבת

ומאידך "ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת" (שמות לא, טז), כלומר על ידי גודל שמירת השבת אתה 'עושה' את השבת, והיא משפיעה שפע גדול עליך, ואשרי המבין זאת.

פרשת כי תשא - פורים

יום א'. המן- בעל לשון הרע

המן הרשע היה בעל לשון הרע שאין כמותו (עיין מגילה יג:). ומה יצא לו מזה? שתלו אותו על העץ. ואם לא היה מתנהג כן, היה יכול להיות מחסידי אומות העולם ולזכות לעולם הבא. וכעת שמו נשאר לדראון עולם בשביל כבוד מדומה ומדות רעות שהיו לו.

יום ב'. 'לא רוצה' - 'לא יכול'

להגיע לשמירת הלשון באמת, עד כדי למאוס בסקרנות המתועבת של שמיעת לשון הרע, צריך שני דברים: א) לא רוצה ב) לא יכול. לא רוצה לשמוע - זה מי שלומד הלכות לשון הרע, שבזה מגלה באמת שרוצה לשמור עצמו מלשון הרע. כמו שכותב רבינו החפץ חיים (בהקדמה לספרו משנה ברורה על הלכות שבת) שמי שאינו לומד הלכות שבת בודאי שנכשל בחלול שבת קודש. וכן הוא בלשון הרע. וכן לא יכול לשמוע - שנמצא תמיד בחברה טובה שאינם מפטפטים, ואז גם אם ירצה אין לו ממי לשמוע. ואותו עניין בשמירת העיניים. צריך לעצום עיניו שלא לראות, כמו לתלות וילון בחלונות הרכב. וצריך גם לשנן תמיד חומרת הדברים, שגם לא ירצה לראות. וכיוצא בזה יש דין בדיני ברכות ודברי תורה במקום ערוה וטינופת, יש שפוסקים שלא מספיק עצימת עיניים אלא שגם יחזיר את פניו.

וכל זה מרומז בפרשה, שמעיל הכהן הגדול מכפר על לשון הרע, והיה בו שפה לפיו סביב תפור שלא יפתח ולא יקרע (שמות כח, לב). וכך עשה ה' יתברך בפה שתי חומות, גם שיניים וגם שפתיים. ובעוונות הרבים עדיין יש כאלה שנכשלים והלשון שלהם בחוץ רחמנא ליצלן.

יום ג'. עין טובה

בכדי להיזהר מלשון הרע לא מספיק לשנן את ההלכות של רבינו החפץ חיים זיע"א, אלא צריך להגיע למצב כזה שהוא שונא לשמוע לשון הרע. לא אוהב סקרנות, לא אוהב לברר על אנשים. ואדרבה להיפך, אוהב לסייע לעזור וללמד זכות. וזהו תפקידו של עובד ה' אמיתי, אוהב כל מה שאוהב ה', ולהיפך - להיפך.

רודף שלום

ואהרון הכהן בפרשת השבוע זכה לחושן המשפט על לבו בזכות "וראך ושמח בלבו" (שמות ד, יד. ועי' רש"י שם). שזוהי דרגה גבוהה ועצומה מאד, להיות כזה צנוע ולוותר על הכל מכח ציווי ה' יתברך בלבד. ומדות כאלה של אהרון הכהן שהיה "אוהב שלום ורודף שלום" (אבות פרק א משנה יב) צריכים להיות נר לרגלינו בדרך החיים.

יום ד'. מסירות נפש

לא מספיק לשנוא לשמוע לשון הרע ולשנוא את הסקרנות, צריך גם מסירות נפש. כלומר להסכים להתנהג ממש כאילו אתה מת, כמו מת שלא מדבר ולא שומע כך האדם באותה שעה שמדברים לשון הרע בסביבתו. וזהירות מלשון הרע כאילו מבקשים ממך למות, כי זה לא קל. וכשאתה יודע שצריך מסירות נפש ממש, אתה יודע לקראת מה אתה הולך ולקראת מה אתה בא, ואז יש לך כוחות. וכן לגבי שמירת עיניים, צריך להסכים להיות עיור ממש כפשוטו, ולאהוב לסגור עיניים, ולשבת או לדבר עם עיניים עצומות. ועל ידי מסירות נפש כזאת באותו מצב שאפשר להיכשל בו בעבירה תגיע להישג גבוה ואשריך. ומצינו שה' יתברך אמר למשה רבינו "בקרובי אקדש" (ויקרא י, ג), כלומר ימותו ביום חנוכת המזבח שני צדיקים על קידוש השם. וכנראה שזהו הסוד של עם ישראל בזמנים מיוחדים, מסירות נפש לגמרי עד עפר. ובדורות שלנו הלואי שנזכה "לחיות" על קידוש השם.

יום ה'. הרחב פיך ואמלאהו

מי שזכה לשנוא את הסקרנות, ולשנוא לשמוע לשון הרע, וגם יכוון לעשות מסירות נפש למצוה זו, כעת יזכה למתנה מה' יתברך. מתנה זו נקראת תוספת קדושה שה' יתברך משפיע לאנשים כאלה. כי לפי פשוטו זה לא קל, אבל אחרי שיש התעוררות מלמטה יש סיוע גדול מלמעלה. וכמו שמביא בספר מסילת ישרים (פרק כו) שהקדושה "תחילתו השתדלות וסופו מתנה". ואז זוכים להרגיש הנאה גדולה מאד בבחינת "ונהנים מזיו השכינה" (ברכות יז.).

וכל זה מרומז בפרשה. שלאחר שבעת ימי המילואים של אהרון ובניו סמוך לפתח אהל מועד שהיו שם מסירות וקדושה וכוונות גדולות של עבודת ה'. אחרי כל זה מסיים הפסוק "וקדשתי את אהל מועד ואת המזבח ואת אהרן ואת בניו אקדש לכהן לי" (שמות כט, מד). כלומר שה' יתברך מקדש אותם בתורת מתנה קדושה נוספת על מה שהם עשו בעצמם. ולא לחינם נכתב בדברי הימים (א' כג, יג) על אהרון הכהן "קודש קדשים", ללמדנו עד היכן בשר ודם יכול להגיע. כי אם התחיל במסירות נפש, זוכה למתנות גדולות מה' יתברך. וודאי שכדאי לעשות כן ולהגיע לדרגות עצומות אלו.

יום ו'. היא קודש

ערב שבת קודש. זריזות ושמחה בהכנות לשבת קודש, ולהשתלמות הרוחנית להיות אורחים לפני ה' יתברך בשולחן של שבת.

ובפרשת השבוע אנו רואים דברים נפלאים על קדושת השבת. הפסוק אומר "ושמרתם את השבת כי קודש הוא לכם" (שמות לא, יד). ונראה לבאר כאילו כתוב קודש היא עליכם. כלומר שעל ידי שמירת שבת קודש, מקבלים ומרגישים תוספת קדושה מה' יתברך. וכגודל השמירה שעל ידה זוכרים תמיד את השבת ובזה מרגישים את שמירתה, כך גודל השפע שמקבלים מהקדושה ויהיה קודש עלינו.

ובש"ס (קידושין נז:) מבואר שהמלה קודש לא דומה לקדוש. שקדוש היינו מצד עצמותו ולכן לא תופס דמיו, אבל קודש זה שם קדושה המונח עליו ולכן תופס דמיו ועובר לקדש את המקח כמו שביעית. ושבת קודש אותו דבר, דהיינו שם קדושה חלה על היום הזה, וממילא כל השומר את השבת מרגיש את החלות הזאת, והיא חלה גם עליו בזכות שמירתו את השבת.

ועיין בזוהר הקדוש (האזינו דף רצז.) שדרגת קודש יותר גבוה מדרגת קדוש. ונמצא שאם ה' יתברך שם על השבת קדושה עילאית כזאת היא קדושה בלי סוף, בלי קץ ותכלית. וזהו מעין עולם הבא שנאמר על שבת קודש (ברכות נז:). והמכין עצמו לשמירת שבת גדולה כזאת עם פרטיה ודקדוקיה, בודאי יזכה למעלות קדושה גבוהות מאד.

פרשת ויקהל פקודי

יום א'. אל תהיה משונה

אם אומר על פלוני שהוא רגיל להתפלל לבד, זה גם כן לשון הרע. או: פלוני מתפלל אמנם בציבור אבל הוא עומד בעזרת נשים ולא עם כולם, גם זה לשון הרע. מפני שיש הנהגת חיים להיות כמו כולם.

והש"ס אומר (כתובות יז.) לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות. כלומר להיות כמו כולם. יושבים - תשב, עומדים - תעמוד, אוכלים - תאכל, אחרת תצא החוצה. העניין הזה להתנהג ולהיות כמו כולם, מראה על מצב רוח נפשי טוב, וכל המשנה ידו על התחתונה (ע"פ בבא מציעא עו.), וגם מראה שנפשו נמצאת בירידה.

הסטייפלר זיע"א חשש בזקנותו מכך שיארגנו לו מנין בבית כי אמר שמעכשיו לכל זקן יעשו בבית מנין. להיות בנורמה כמו כולם זהו סוד ההצלחה בחיים, וגורם לרוח ונפש בריאים. לפעמים יש צורך לאדם להחמיר או להיות משונה, וכגון בדברים שקשורים במצוות ויראת שמיים, כמו חשש תולעים באוכל או אירוע לא צנוע. אבל בדברים כלליים יש להשתדל מאד להיות כמו כולם, כי זהו כוחו של צבור. ההפגנה הזאת שיכינו לו תבשיל מיוחד או יחס מיוחד בצבור, לא מראה על מדה טובה. וזה דומה לאותו שוטה שהיה אומר שנראה לו שהוא יהיה מלך המשיח, או שהוא דוד המלך. אדם כזה צריך אישפוז, רחמנא ליצלן ממנו.

וכל זה מרומז בפסוק בפרשה, "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט" (שמות ל, טו). וזה נאמר על קרבנות צבור שכולם משתתפים שוה בשוה בקרבנות התמיד. תמידין כסדרן להיות כמו כולם חברה של תורה ויראת שמיים. בתפילות, בעבודה, בשיעורים, ולא לצאת לצדדים. וזהו סוד ההצלחה בחיים.

יום ב'. מפי עליון לא תצא הרעות

האיסור לשמוע לשון הרע הוא מכמה טעמים. א) חסר היום אנשים עם יראת שמיים, לכן אי אפשר להאמין לסיפורים, ומן הסתם מה ששמעת זה שקר. ב) הוא לא מדייק בדברים - במה שרואה, נראה לו שהיה כך ולמעשה זה לא מדוייק. ג) גם אם ראה וזה מדוייק, מי קבע שהוא לא מגדיל את הסיפור על ידי שמתלהב ומספר, ולא יודע מה היה קודם לכן. כי לדוגמא אם הכה את חברו יתכן שזה לאחר שסבל ממנו זמן רב, ואין זה אומר שהוא רגיל בהכאות וכיוצא בזה.

והנה בפרשה משה רבינו שמע מה' יתברך שישראל עשו עגל ולא שבר את הלוחות, וראה שזה כעין לשון הרע. עד שממש ראה בעיניים ואז עשה כן, כמו שכתוב "וירא את העגל" ורק אז "וישלך מידו את הלוחות וישבר אותם" (לב, יט).

יום ג'. מדות טובות

לשון הרע הורגת שלשה (ערכין טז:) המספר השומע ומי שסופר עליו. ולמה נהרג מי שסיפרו עליו, מה חטא? יתכן שהכוונה שבגלל שהיה ריב איתו, גם הוא נכנס לקטגוריה זו, וסובל ויכול להגיע לשפיכות דמים רחמנא ליצלן. ועוד שיתכן שהוא אשם, כי מי

שעושה ריב ומדון וגורם שישנאו אותו וידברו עליו נמצא שזה נהיה בגללו, וממילא גם הוא יכול להיות בעונש. ועוד שחז"ל אומרים (שבת קמט:) כי מי שחברו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקדוש ברוך הוא. וממילא יש להיזהר מאד ששום אדם לא יסבול בגללך, כי אף שהם לא בסדר עצם הדבר שהם בעונש בגללו, ממילא הוא גם לא בסדר.

ואיך מגיעים לכך להצליח להסתדר עם כולם, הרי זו עבודה קשה מאד? התשובה לכך היא על ידי מציאת חן. מי שזכה למדות טובות ובעיקר מדת הענוה יש לו חן מיוחד וכולם אוהבים אותו. וחז"ל אומרים (יומא כב:) שאול באחת - בעברה אחת שעשה - ועלתה לו לרעה, דוד בשתיים - שתי עבירות עשה - ולא עלתה לו לרעה. ופירש רבינו חננאל (שם) שזכה דוד המלך עליו השלום למציאת חן בעיני ה'.

וכן משה רבינו בפרשה, שה' יתברך אמר לו "כי מצאת חן בעיני" (שמות לג, יז), ועל ידי זה זכה להתייחסות מיוחדת מה' יתברך שעושה רצונו. ומכאן שהסגולה של מדות טובות, מועילה מאד, שעל ידי זה מסתדר עם כולם ויודע לכבד כל אחד ואחד ובפרט במשפחתו, ומרבה אהבה ואחוה ואשריו.

יום ד'. סבר פנים יפות

אסור לומר לגבאי אל תעלה את פלוני להיות חזן כי הוא מתפלל לאט או בקול רם מדי, כי יש אוהבים לאט ובקול רם. וגם זה נראה כהוצאת שם רע, כאילו שהגבאי יתייחס אליו בזלזול. אלא אפשר לפנות ישירות לאותו פלוני ולשבחו על התפילה, ולהוסיף ולעורר שכדאי קצת להיות זריז כפי המתאים לכלל הציבור. אבל כשהחזן לא ירא שמיים, גם אם קולו ערב, בודאי שצריך לומר לגבאי שלא יעלה אותו, כי העיקר חסר מן הספר. כשאין יראת שמיים קולו דומה לקול עורב ולא קול ערב.

ומצינו במשנה "והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות" (אבות פרק א משנה טו). כלומר לא מספיק לומר שלום, אלא לומר בפנים יפות ובנעימות שירגישו השומעים שהוא ממש מברך אותם שיהיה להם בוקר טוב ולילה טוב ושבת שלום.

וכן לפני ה' יתברך כתוב "ולא יראו פני ריקם" (שמות כג, טו). לא רק בעלייה לרגל שיש חובה להביא קרבנות עולות ושלמים, אלא גם בתפילה ובאמירת ברכות, שיהיה באהבה, בכוונה, בשמחה ובהכנה המתאימה, שיראו בה כמה כבוד שמיים יקר בעיניו. והלואי שנזכה לכך.

יום ה'. לאהוב את הזולת במצבו

כח ההרגל נהפך באדם לטבע, ומכח זה הוא אפילו לא מרגיש שזה דבר מגונה או חוסר דרך ארץ, או שזה מפריע לאחרים, כי כך נהגו בבית הוריו וכך הוא חי תמיד. ויש להליץ עליו כף זכות ולא להתלונן עליו או לספר על כך לאחרים, כי זה ממש לשון הרע ויתכן גם הוצאת שם רע, כי איננו מבין שיש כאן בעיה. ובעצם כשאוהבים מאן דהוא משלימים עם טבעיו ומעשיו, וכמו אחים שמבינים זה את זה ואוהבים ומכבדים. מי שאוהב את חברו 10% מקפיד עליו בשעת כעס 90% ומי שאוהב 50% מקפיד 50% ומי שאוהב 100% כמו אחים ממש אינו מקפיד כלל ועיקר.

וזה נקרא "ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו" (אבות ב, ד), כלומר עד שתכיר אותו, מעשיו, מקומו, משפחתו, ואז תבין מה שהוא עשה. על בעל ואשה שיש מצות "ושמח את אשתו" (דברים כד, ה), מביא החינוך שצריך שנה שלימה לכך מפני שעל ידי זה יכירו זה את זה ואת טבעיהם השונים. כלומר שאין מספיק מה שחיים ביחד לאורך זמן, אלא שנה שלימה דרושה בשביל להכיר את בן הזוג.

וכל שכן וקל וחומר עד כמה קשה להכיר אדם שאינך חי בחברתו ואינך רואה אותו כי אם מידי פעם. לפעמים קשה להתמודד בדין תורה מסובך ומורכב כי קשה לדעת ולהכיר את הכל למי שלא חי איתם ממש, מסיפורים ועדויות יקח הרבה זמן להכיר את הצדדים. יש עושים אוכל בחתונה מנה 20$ או 17$ ויש שעושים 30$ 40$, כמובן שיש שינוי באוכל, ואיסור חמור לדבר עליהם ועל האוכל כי זה טבעם שהאוכל זה לא העיקר אלא באים לשמח חתן וכלה ולעזור להם. וכן מי שאוכל עוף בידו ללא סכין, או אוכל עם פה פתוח, או מגהק באמצע, הוא סבור שאין בזה בעיה משום שהורגל בכך. ומי שיחשוב כך על אחרים, ימנע מעצמו הרבה מחלוקות ולאוין מהתורה והרבה עגמת נפש.

ומרומז בתורה בפרשה "כי על פי הדברים האלה וגו'" (שמות לד, כז), וזו תורה שבעל פה. כי ספר תורה שבכתב מתומצת מאד ומלא פרד"ס [=פ'שט ר'מז ד'רש וס'וד] ובתורה שבעל פה מסבירים הכל. והתחברו ויתחברו על כך ספרים בלי סוף. עד שהפסוק באיוב (יא, ט) אומר "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים", דהיינו יותר מהים שמקיף את העולם. נמצא שלהבין צריך הרבה השקעה והרבה זמן, וזה בתורה. וכן נכון הדבר לגבי טבעם ואורחותם של בני האדם, ועד שמבין את טיבם וטבעם ישמור על כבודם.

יום ו'. קודש לפי רמתך האישית

להיות זריז ושמח בהכנות לשבת קודש. והנה ה' יתברך כרת ברית עם השבת שנאמר "לדורותם ברית עולם" (שמות לא, טז). וכל עניני שבת הם אביזרי ברית של השבת.

ובפרשת יתרו (שמות כ, ח-יא) שבה הוזכר יום השבת לא נכתב העונש, כי אם בפרשת כי תשא (שמות לא, יד). ללמדנו שמטרת שמירת השבת אינה העונש, אלא להרגיש שקיבלנו מתנה מה' יתברך, להתקרב אל ה' על ידי שמירת שבת קודש. ולזה ה' יתברך תורם את חלקו בזה שכתוב "כי קודש הוא לכם" (שמות לא, יד), ומאידך ה' יתברך אומר לעם ישראל "וביום השביעי יהיה לכם קודש" (שמות לה, ב). וביאר הנצי"ב בספרו "העמק דבר" (שם) שהכוונה מצד עם ישראל להרבות כבודו. וכל אחד מרבה לפי רמתו, עמי הארץ מרבים קדושה בזה שלא משקרים, והיראים בזה שמקפידים על שמירת דבור חול בשבת, והיראים יותר גם במחשבה נזהרים, והיראים יותר אף אינם ישנים בשבת קודש ביום מכח הקדושה של השבת. וזה נקרא "יהיה לכם קודש", שאתם תעשו מהיום הזה קודש, שהרי אינו קדוש מצד עצמו (רש"י קידושין נז:). וכל אחד מקדש לפי דרגתו, ואשרי הזוכה לכך.

פרשת ויקרא

יום א'. אדם בלי תורה...

מותר לספר לשון הרע כששואלים על שידוך או על פועל לעבודה, כי יש בזה תועלת. ומותר לומר גם על אדם שנראה חרדי אם אינו משתתף בשיעור תורה, שאינו במסגרת של תורה. אף שזה יגרום שלא יתקבל לעבודה או שהמשודכת לא תרצה להפגש איתו. כי זה באמת מום, אדם בלי תורה חשוד על הרבה דברים. ובעל עסק בודאי יחשוש מלקחת אותו להיות קופאי וכיוצא בזה, וכן כלה הדורשת בחור עם שעות לימוד כל יום, בודאי שחובה לומר לה על מעשיו.

וזה מרומז בתורה פרשת ויקהל (שמות לה, א), שפירש בעל הטורים (שם) שיש תקנה להקהיל קהילות בשבת לעסוק בתורה. וזו תקנה גם לאותם שעוסקים במשך השבוע לפרנסתם ואין באפשרותם ללמוד בצורה מסודרת בימות החול, ובשבת מגיעים לשיעורים תמידין כסדרן ומחכימים ומשתנים לטובה במידות וביראת שמיים.

יום ב'. חסד

כל אדם צריך לעשות חשבון נפש עם עצמו כל יום, איזו מצוה של חסד עשה היום. לא סתם כתוב "רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד" (משלי כא, כא). ומרומז "אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי" (תהלים כג, ו). לחפש כל יום! קודם עם עצמו לעשות חסד, "גומל נפשו איש חסד" (משלי יא, יז). אכילה, שינה, רחיצה כפי הצורך, וגם שעל ידי זה יהיה חזק ובריא ויזכה להיות עובד ה' אמיתי. מי שבורח מחסד זו בעיה, כי אמנם

חסד שלא נפל עליו פטור, אבל חסד שנפל עליו ובכחו לעשותו חייב לעשות (ועיין ט"ז יורה דעה סוף סימן רנא).

ומדוייק בפסוק "נדבה בבוקר בבוקר" (שמות לו, ג), לרמוז שמהבוקר יש לחשוב איזו נדבה שהיא חסד יוכל לעשות. וגם נדבה לה', כלומר לכבוד ה' יתברך. ומי שבדרגה זו, זכה כבר גם לכתר שם טוב, ואשריו.

יום ג'. תפקיד האשה

בגמרא כתוב (יבמות סב:) אשה רעה צרעת לבעלה, רחמנא ליצלן. ואשה כזו מושלת בבעלה, וחייו אינם חיים (ביצה לג:). וזה יסוד של אשה קשה, כלומר עקשנית. שעל זה אמר הסטייפלר זיע"א להיזהר בשידוכים שהעיקר שלא תהיה אשה קשה. ההצלחה בבית שהאשה מתבטלת לבעלה, ולא מדברת הרבה, אלא שומעת אותו הרבה ומכבדת אותו כמו מלך כפסק הרמב"ם (פרק טו מהלכות אישות הלכה כ). ומותר לספר לשואל בשידוכים וכיוצא בזה על פלונית שהיא קשה שיזהר ממנה. וכן אם רוצים להעסיק אותה בתפקיד מסויים ואינה מתבטלת לתכתיבים, שמותר לספר שלא להפסיד את בעל הבית.

ומרומז בפסוק "ויבואו האנשים על הנשים" (שמות לה, כב), כלומר עם הנשים. והגברים בלשון עליהם, כלומר שהנשים מתבטלות לגברים ואינם עקשניות, אלא עושות הכל על פי הוראת הגברים. ואשה כזאת היא הכשרה בנשים שעושה רצון בעלה (תנא דבי אליהו רבה פרק ט), ושמחה שבעלה מסתכל עליה מלמעלה, ונותנת לו הרגשה שהיא מקטינה עצמה ולא מסתכלת עליו בגובה העיניים. ולכן גם לא מרבה להתווכח איתו, ועל ידי זה השלום והכבוד שוררים ביניהם.

ואמנם בעיקר בתרומה וכדומה צריכה האשה לקבל את אישורו של בעלה לרצונה לתרום למוסד או לארגון מסויים. שהרי כל כספה של האשה שייך לבעלה, ומה שקנתה אשה קנה בעלה (גיטין עז:). ואם נותנת תרומה נגד רצונו של בעלה הרי זה גזל. ומסופר על הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זיע"א שנשלח אליו מכתב מחוץ לארץ בו מבקשת אשה את ברכתו לזרע בר קיימא בתוספת סכום נכבד לתרומה. לאחר כמה ימים הגיע בעלה של האשה לרב שבאותה ארץ והתאונן על אשתו ששלחה סכום כסף גדול ללא אישורו, ובהיות שאינו מאמין כל כך בברכתם של הרבנים... אינו מסכים להוצאה זו. נבוך הרב מהפניה ולא ידע את נפשו, ניסה לשכנע את הבעל בכחו של הרב זוננפלד אך ללא הועיל. והנה תוך כדי שיחתם נכנס הדוור ובידו מכתב מישראל, על המעטפה רואה הרב את שמו של הרב יוסף חיים זוננפלד מירושלים. בחרדת קודש הוא פותח את

המכתב והא מוצא שהרב הגדול כותב לו כך: קבלתי מכתב מאשה בעירכם וצירפה לו סכום כסף, ובהיות ולא ציינה שבעלה אישר זאת הריני לבקשך למצוא אותה ולהשיב לה את כספה ולומר לה שהתפללתי עבורם...

יום ד'. לא תבערו אש המחלוקת

דבר חשוב בבית יהודי, אם הצליחו כל בני המשפחה להשתדל מאד שתהיה בבית אוירה רגועה ושלוה ואין צעקות ולא מריבות, זה נקרא בית טוב. וחז"ל (קידושין ע:) משבחים בית שאין בו מחלוקת. וזה היחוס האמיתי. כשיש צורך לעורר בבית, יש לגשת לשומע ולומר לו ולא לצעוק מרחוק. נכון שזה מאמץ, אבל זה מרבה אהבה. וכמו כן כשניגשים לדבר ההקשבה חזקה. ובפרט אם נוגע בו, או מכה בו מכה של אהבה בכתף וכיוצא בזה.

לפעמים צריך לוותר גם במחיר של להפסיד שיעור תורה, או להפסיד תפילה בצבור. אם האשה כעוסה והבית הפוך, וחינוך הילדים יכול להנזק מויכוח בבית במצב כזה. ואז עדיף להתפלל בבית ביחיד ולעזור בקניות או בנקיון עם האשה כפי הצורך. וכן לדוגמא להכין מוקדם ארוחת צהריים שיהיה מוכן כשמגיע הזמן. כל דבר שמונע עצבנות ומחלוקת העושהו תבוא עליו ברכה.

וכידוע רבינו החפץ חיים זיע"א פטר אשה שטרודה בגידול הילדים מתפילה, והובא בספר אור לציון (חלק ב עמ' עא). וכן התיר שם להתפלל בדרך אקראי ביחידות אם חושש שתתבטל כוונתו, ע"ש, וכן בנדון דידן.

וכל זה רמוז בפסוק בפרשה "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת" (שמות לה, ג). יש שלושים ותשע מלאכות, ולמה הדגש על איסור הבערה? ופירש רבינו האר"י ז"ל שהכוונה לאש המחלוקת. כלומר שיש לעשות כל מיני תחבולות למנוע אש, והיה ה' עם השופט. א"ש ראשי תיבות: אין - שלום, אין - שלוה, אין - שקט, אין - שלימות. ותרנות בבית מסלקת מחלוקת ומביאה שלימות.

יום ה'. בגדול החל ובקטון כילה

יסוד גדול! דבר טוב שעשית לחבר תרגיש שזה דבר קטן. אבל מה שאחרים עשו לכבודך אפילו דבר קטן, תחשיב את זה לדבר גדול ותודה להם מאד. מדיני לשון הרע שיש להיזהר להקטין את השלילי ולהגדיל את החיובי. לעולם אל תאמר הייתי באירוע והאוכל לא הספיק, עד שהגעתי נגמר, לא עשו לי מספיק כבוד. ואם היה בבית חברו והגישו לו 'רק' כוס מים, יכול לומר שהביאו כיבוד והיה נחמד. אין עניין לשומע לדעת עד כמה כיבדו והתייחסו לאדם הזה. ואם מגישים לו שתיה או כיבוד מסויים ואינו

רוצה, עצם העניין שטרחו עבורו והגישו והכינו, אין זה מן הכבוד לומר איני רוצה אלא אדרבה להודות ולומר תודה רבה ולהתייחס באהבה על שהגישו לו. ואז גם אם לא ישתה זה לא נורא. ואם לבסוף ישתה ויטעם מעט, הרי זה מתלמידיו של אברהם אבינו עליו השלום וממידותיו של אהרון הכהן, ואשריו. ואפילו ביום צום כמו עשרה בטבת שהגיע לחנות מסוימת להזמין ארון או מוצר חשמל, וכיבדו אותו בשתיה כי אינם מבינים בצום זה, אין צורך להקפיד עליהם, אלא לקחת ולומר להם תודה רבה. ואם ישאלו מדוע אינו שותה לומר להם שהיום יום צום ואסור לשתות, ובזה ירויח מכל הצדדים.

וכל זה מרומז בפסוק במלה אחת בפרשת ויקהל שכתוב "הביאו בני ישראל נדבה לה'" (שמות לה, כט). וכי ה' יתברך צריך נדבה? אלא שגדלותו וענוותנותו של ה' יתברך להתייחס אלינו כאילו עשינו משהו. ומכאן נלמד על אחת כמה וכמה שתפקידנו להתייחס זה לזה בכבוד ובדרך ארץ.

יום ו'. מנוחת הנפש

לשבת קודש יש להתכונן בשמחה בזריזות ובהתלהבות. ולהרגיש שמצות קבלת שבת קודש אין דוגמתה בכל המצוות, שהרי אין מצוה לקבל תפילין, לקבל תפילה, אלא רק קבלת שבת. כי זוהי קבלת השכינה. מקבלים את ה' יתברך לראשנו בשבת קודש, ומקדישים את כל יום השבת לכבודו יתברך.

וזוהי הסיבה שמנוחת השבת אינה מנוחת הגוף, אלא מנוחת הנשמה. גם אם יהיה עייף כל השבת, הסעודה והשינה הם אמצעי לתכלית שהיא השתלמות רוחנית ועלייה גדולה בתורה וביראת שמיים. וראיה מאדם הראשון שנברא בערב שבת קודש ומיד קיבל שמירת שבת, אף שטרם הספיק לטרוח או לעבוד בשביל להתעייף. ובכלל, אם העיקר היה מנוחת הגוף, אז למה אסור לעבוד בשבת קודש על ידי בעלי חיים, ולמה יש מצות שביתת בהמתו? אלא בודאי שמטרת השבת היא מנוחת הנפש, ואם בהמתו תעבוד בשבת קודש גם אם על ידי גוי, הוא יהיה טרוד במחשבה, האם הבהמה עובדת... והאם הכל בסדר... וכך ביאר הרמב"ן בפרשת יתרו (שמות כ, ח) עיין שם.

ולכן גם, גוי ששובת חייב מיתה (סנהדרין נח:), כי גוי חייב לעבוד, בלי עבודה העולם לא יוכל להתקיים. הם חייבים לעבוד! ורק יהודי המאמין בשבת קודש ושה' יתברך עושה הכל, יכול לשבות בשבת קודש.

פרשת צו

יום א'. דרך ארץ

"דרך ארץ קדמה לתורה" (עיין ויקרא רבה ט, ג), "אם אין דרך ארץ אין תורה" (אבות ג, כא). דרך ארץ - כלומר מדות טובות, ומי שאין לו לא יבין תורה. דרך ארץ פירושו שלא תובע מאחרים, שלא מטריד ומפריע לאחרים, יודע לכבד ולא להכביד עליהם לעולם. ושידוך טוב זה שידוך עם מדות טובות. ויש להיזהר מאד שלא להיכנס לבתים של אחרים בלי רשות, ולא להתעכב במקום כשלא קבע עם בעלי אותו מקום קודם לכן. ויסוד זה בפרשה שלנו. המדרש רבה בתחילת ויקרא (א, טו. ועיין שם במפרשים) אומר: מי שאין לו דעת נבילה טובה הימנו. ובדרך ארץ כלול שיודע להתנהג עם הוריו וזקניו, ויודע בעיות וצער של אחרים, וכיצד להקל עליהם, ואשריו.

ומדוייק בפסוק "ויקרא אל משה" (ויקרא א, א), אף שמשה רבינו היה כעין בעל הבית של אוהל מועד, עם כל זה לא היה נכנס ללא רשות עד שקבל מהקדוש ברוך הוא הזמנה להכנס.

יום ב'. הרגשה טובה

ביארנו לעיל על מי שטרח ועשה והכין, שגם אם אינך מעוניין בדבר תתייחס בכבוד ותראה לו שזה חשוב ושאתה נהנה ממנו. למשל טרחו להכין שתיה, אין לומר אני לא צמא, אלא תקח ותשתה, או תחזיק הכוס לעצמך. הביאו לך סידור, תקח גם אם אתה רגיל להתפלל בעיניים עצומות. התייחסות זה דבר גדול של בין אדם לחברו.

ויש להוסיף שרואים בפרשה שיש עניין גם להגדיל הטובה שעשו לך. כמו שחז"ל אומרים (ברכות נח.) אורח טוב אומר כל מה שעשה בעל הבית עשה לכבודי. וכשמגישים לו תה, צריך להודות כמו על יין ועל סעודה, ולשבח ולפאר גם על דבר קטן כגדול.

ומצינו בפרשה לגבי העוף הנקרב על גבי המזבח "ושיסע אתו בכנפיו" (א, יז). והמטרה לעשות את קרבן העוף של העני לגדול יותר כביכול על ידי שמשסף קורע ומפרק אותו שיראה מכובד. ומכאן שהקדוש ברוך הוא נותן הרגשה טובה לעני על ידי זה, שכאילו באמת עשה משהו גדול. וכן עושה הקדוש ברוך הוא עם העני, ודורש לשרוף את העוף עם הנוצות שיראה גדול על ידי שיעלה עשן וריח. והמטרה לתת לעני הרגשה אוהבת וטובה. וכן יש לנהוג תמיד עם כל אדם ואדם, ואשרי המבין זאת.

יום ג'. לא להכביד

להשתדל ולהיזהר מאד שלא להכביד על אחרים, ועל אחת כמה וכמה שלא לצער אחרים או להפריע להם. וגם בערב פסח שיש הרבה עבודה ונקיון ומוציאים הרבה

אשפה ופסולת החוצה, אסור לגזול את רשות הרבים, וכן את המדרכה שמיועדת למעבר ובפרט מדרכה צרה מהרגיל.

ולמדנו בפרשה שה' יתברך לא מטריח את עם ישראל. כתוב בפרשה על קרבן עולה ויורד שאם קשה לו יביא תורים ובני יונה. ובספרא (פרשת ויקרא פרק יח אות א) מבואר שלא חייבוהו לקחת הלואה לקרבן בדרגה גבוהה יותר. ומשמע שאפילו אם חסר לו זוז אחד להשלים לקרבן גדול יותר יביא יונה. ולמדנו שני דברים: ראשית, שלקחת הלואה זו אינה הנהגה טובה, כי קשה להחזיר ומצטברים חובות וזה גורם חוסר יישוב הדעת בעבודת ה'. ועוד שה' יתברך לא רוצה להכביד עלינו. ולכן גם קרבן בא מכבשים ועיזים הזמינים, ולא מחיות שקשה להשיגם. ללמדנו, תשתדל מאד שלא להכביד על אחרים, וה' איתך.

יום ד'. מצה מהודרת

המעלה הגדולה של בעל מדות טובות היא שגם באופנים קשים ואחראיים של דקדוקי מצוות לא שוכח מלהזהר בבין אדם לחברו. בבחינת "ראשו מגיע השמימה" (בראשית כח, יב) ועם כל זה הוא לא שוכח שהוא "סלם מצב ארצה" (שם). רבי ישראל סלנטר זיע"א היה אומר: מצה מהודרת זו מצה שבזמן העבודה לא פגעו ולא הלבינו פני אף אחד מהעובדים, ובעיקר את האלמנה שהיתה אחראית לתת מים לקמח, שאם לא צעקו עליה זוהי מצה מהודרת! וכן בעשרת ימי תשובה היה מקפיד גם על מי שהוא נראה "חסידא קדישא" ואימת יום הדין עליו, שיֵדע לחייך ולומר שלום בסבר פנים יפות לכל מי שפוגש.

ומסופר על הגר"י ארנטרוי הכהן זצ"ל שהיה אומר קודם שהיה עושה קידוש בליל פסח תודה רבה לאשתו ולמשפחתו על כל מה שטרחו עבור פסח הקדוש הזה.

וזה מרומז בפרשה שצריך שיהיה כל מה שאתה עושה יפה ומסודר ומכובד בעיני האנשים, ושאתה יודע לכבדם ולהעריכם ולומר את שבחם. והרמז בפסוק "את הראש ואת הפדר" (ויקרא א, ח). "פדר" זה שומן של בהמה שהיה צריך הכהן להניח על מקום השחיטה שהוא מכוער ומלוכלך בדם, וכך היה מקריבו על גבי המזבח. והמטרה היתה כדי שיהיה נראה טוב, ולא יראה כיעורו של מקום השחיטה, ואשרי השם דרכיו.

יום ה'. שריפת חמץ מהודרת

כתוב בפרשה "אשה ריח ניחוח לה'" (א, ט). כלומר על ידי הקרבן שמקריב לשם שמיים ועושה תשובה, יש בזה נחת רוח לה' יתברך. ולכן "זבח רשעים תועבה" (משלי כא, כז), שאינם עושים תשובה וקרבנם לא מועיל.

וכן בערב פסח ששורפים את החמץ זה כעין קרבן (עיין פסחים כז:), ולכן מחמירים דווקא לשרוף, אף שהשבתתו בכל דבר (שם). ועם כל זה יש להיזהר שלא יפריע או יזיק לשכנים על ידי האש שעושה פיח ריח ועשן. וכן לא להפקיר את האש וללכת כשהאש עדיין דולקת, כי יש חשש לתקלות שיתכן שילדים יעשו באש דברים אסורים ומזיקים. אש זה אחד מארבע אבות נזיקין (בבא קמא ב.). ומי שמניח לשריפת חמץ חבית גדולה מרכזית ומשותפת לכולם במקום מתאים, למנוע בעיות חס ושלום, זוכה לקיים את הפסוק "ריח ניחוח להי".

יום ו'. נס גדול בזכות שבת גדולה

ערב שבת קודש "שבת הגדול". להיות זריז וזהיר בצרכי שבת קודש. ומעלת שבת הגדול שנעשה בו נס. ומה שקוראים לה שבת הגדול אין זה מקטין חס ושלום את שאר השבתות, אלא אדרבה בזכות השבת נעשה נס באותו זמן במצרים. ושבת הגדול, הכוונה שבת שנעשה בה נס גדול, נמצא שזוהי מעלת השבת.

וזה מתאים למה שהביא רבינו החפץ חיים (מחנה ישראל סוף פרק כה) בשם האר"י הקדוש זיע"א שאומר: תבקש על בית המקדש וכבוד מלכות שמיים, ותכלול את הבעיות הקטנות שלך, וגם הם ייפתרו ויהיה בהם שפע וישועה וכל מה שצריך. וכן בנדון דידן, בזכות שעשו "משכו וקחו לכם" (שמות יב, כא) שביטלו את העבודה זרה של מצרים, זכו לנסים ונפלאות ולנס שבת הגדול. ומכאן גם שעל ידי שמירת שבת קודש במסירות נפש, זוכים לניסים גדולים.

ערב פסח

יום א'. חמת המציק

"כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" (משלי כז, יט), ועיין רש"י סוף יבמות (קיז.). וכן בהפטרת וישלח "מחמס אחיך יעקב תכסך בושה" (עובדיה א, י), וביארו המפרשים אם יעקב נהיה חומס וגוזל את עשיו, למרות היותו צדיק, בודאי שעשיו הציק לו מאד והוא צריך להתבייש על כך.

ומכאן שאסור לדבר לשון הרע על מי שהתפרץ ולא דיבר יפה, כי יתכן שהציקו לו והפריעו לו, וכשאין התייחסות מתאימה התוצאות מהצד השני שליליות למרות שאין טבעו ומזגו כן. כלומר חובה להקדיש תשומת לב והערכה כבוד וחיזוק עם כל מי שנפגשים, ובפרט סבר פנים יפות. אחרת, התגובות מהצד השני בהתאם. ובש"ס אמרו (קידושין נו:) לא עכברא גנב אלא חורא גנב [=לא העכבר הגנב אלא החור שאליו הוא

מבריח את גנבותיו הוא הגנב]. ומכאן שאחרים לפעמים הם גורמים שלא להתנהג טוב והם האשמים בדבר.

ומפורש בפרשת צו "צו את אהרון" (ויקרא ו, ב). ופירש רש"י תזרז ותחזק. ומה אהרון צריך חיזוק, אחרים על אחת כמה וכמה! ואפילו במקום מצוה וכבוד ורק מעט חסרון כיס, כי יש לו את העור של העולה. ועל אחת כמה וכמה באנשים דעלמא וחסרון כיס גמור וחסרון נפשי, שצריך לחזק ולחשוב שזה צו כמו צוואה שיש בה תועלת רבה.

יום ב'. ערב פסח. ביעור חמץ

להזהר מאד שלא להזיק לשכנים על ידי שריפת חמץ, שגורם עשן וכיוצא בזה, "כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש" (שמות כב, ה). ובאש תמיד חייב המבעיר, וכל שכן כשמדליק ברשות הרבים. ואם חברו הדליק אש אפשר לבקש רשות להשתמש באותה אש, ולשם מה להדליק אש חדשה? ובודאי שצריך לכבות את האש כשהולך משם. והכי טוב להדליק בחביות וכיוצא בזה, שבזה האפשרויות שיקרה נזק פחותות ויש נקיון וכל מה שצריך. והלואי שנבער את המדות הרעות שבתוכנו, ואשרי השם דרכיו.

להתעלות בכח גדול

בליל פסח ה' יתברך בעצמו ירד למצרים, כי היו במ"ט שערי טומאה, וצריך היה שהקדוש ברוך ה' בעצמו יוציא אותם, וזה נשאר לדורות. ולכן נזהרים בפסח מאד כל ישראל. ולכן סופרים עומר שמקריבים משעורים, מאכל בהמה, לרמז שצריך להמשיך ולהתעלות - אחרת נהיה כבהמות. ולכן שבע שבתות, שבשבת יש לזכור ולהתקדם (בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א).

לא תשכח!

כתוב בישעיה (נא, יג) "ואיה חמת המציק", ופירש רש"י שאין לפחד מהגויים שמא מחר איננו, ולהיזהר שלא לשכוח את ה' בזה שחושבים סיבות חיצוניות. והיינו שלא לפחד מהגויים שהרי יתכן וכבר מחר הם לא יהיו קיימים. וכן במלאכי (ג, יד) "אמרתם שוא עבוד אלוקים", עצם המחשבה שהרשעים טוב להם זו עבירה כי יש שכר ועונש (בשם הגרחמ"ש שפירא שליט"א).

בטחון

הבטחון שורש לאמונה. בקריעת ים סוף נבקע כל פעם קצת, ככל שנכנסו יותר כך נבקע יותר. וכן במן, בכל יום ירד מן, ולא מראש לשנה שלימה. וכן ברפידים בא עמלק על ששאלו היש ה' בקרבנו אם אין (שמות יז, ז), וכשנלחמו בעמלק גם כן היתה ההצלחה במלחמה לפי החיזוק הרוחני שהיה בעם ישראל. וכל זה כדי לחזקם באמונה ובטחון בה'. וזה לימוד לכל הדורות.

הבטחון בה' הוא לא לדאוג למחר. ונכון שבבטחון אין הכרח שיהיה רק טוב, אבל כלול בבטחון שלא להיות מוטרד מה יהיה. וזה העיקר! הרד"ק במלכים (ב ד, א) על התרגום עם אשת עובדיה במקרה של עובדיה הנביא, מסביר שה' יתברך רצה להראות ולקיים את הפסוק "מלוה ה' חונן דל" (משלי יט, יז). והכל לפי הזכויות של האדם, וכפי הצורך של הדור מתעורר הנס. אצל אשת עובדיה זה על ידי טיפת שמן שהתרבה (מלכים ב א, ז), ולאחרים באופן אחר (בשם הגראי"ל שטיימן שליט"א).

יום ג'. יום טוב הראשון של פסח. מסירות נפש

"משכו וקחו לכם איש שֹה לבית אבות שֹה לבית" (שמות יב, כא). ומכאן שלפעמים כפי הצורך צריכים להתנהג כמו פנחס (במדבר כה ז-ח), לקדש שם שמיים ולבער את כל מיני עבודה זרה ואפיקורסות מכרם בית ישראל. כשמכוון לשם שמיים באמת, יש סיעתא דשמיא גדולה מהשמיים להצלחה. ועל זה אנו אומרים בהגדה של פסח את הפסוק בספר יחזקאל (טז, ו) "ואומר לך בדמיך חיי", דהיינו דם פסח. שעשו את מעשה הקרבן במסירות נפש ולא חששו מהמצרים, אלא שמעו לגדולי ישראל.

יום ד'. א' דחוה"מ פסח. לשון הרע על מצות

אסור לדבר לשון הרע על ארץ ישראל, שהמרגלים נענשו על כך, רק לשבח את הארץ. "וראה בטוב ירושלים כל ימי חייך" (תהלים קכח, ה). וכן על המַצוֹת הקדושות שהזוהר הקדוש (פרשת תצוה דף קפג:) אומר על זה "נהמא דאסוותא" [=לחם של רפואה]. וכפי זכותו ותיקונו של האדם זוכה להנות מהמצות. ובודאי שלא לומר שנהיה לכלוך בבית מהמצות, והרבה פירורים בשיניים וכדומה. כי לפי גודל המצוות והזכויות של האדם כך גודל הנאתו הגשמית מהמצוות.

בן חורין

ויתכן עוד, שמה שאנו אומרים בתפילה "זמן חרותנו" הכוונה בזה שזה תאריך שבו אפשר להתקדם ולעבוד על עצמנו להגיע להיות בן חורין, ולהשתחרר מעול הציבור הרחב שאין בו תורה אלא נגרר אחר המודה והחברה הכללית. בן חורין תפקידו לשבור מוסכמות של הרחוב ולהכנע רק לתורה. מי שמפגין את זה ומי שזוכה לכך הוא בן חורין אמיתי. כמה שיותר יבין היהודי את התורה, יהיה יותר בן חורין, ואשריו.

יום ה'. ב' דחוה"מ פסח. הרוחניות שבגשמיות

"אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה" (אבות פרק ו משנה ברורה עיין שם). אם אדם עובד ועמל לפרנסתו, כשלומד בסוף היום שעה אחת, יהפוך את כל היום לטובה. וזה כעין מרגוע. וזה נקרא להחזיק במושכות ועל ידי זה להנהיג.

ויש כמה דוגמאות שמכניסים את הקדושה ומסייעים לגשמיות, ועל ידי זה הכל על מקומו יבוא בשלום. למשל: לעשות פגישה בבית לזוג מסויים למטרת שידוך, או להביא רבנים או אנשים חשובים לפגישה בבית. ואם זה מפריע לבני הבית כדאי לעשות פשרה. כגון להביא ולדאוג לנקיון שלא יפול על בני הבית, העיקר שלא להכביד על בני הבית. וכן סעודה רביעית שרצונו לעשות עכשיו, אבל אינו יכול לבקש תבשיל לכבוד מלוה מלכה, שיאכל מה שיש. וכן טיול שרוצים המשפחה לעשות בחול המועד והבעל מעכב, עדיף לעשות והאחריות הרוחנית תהיה עליו שישמרו על הקדושה ועל הצניעות. ולא כדאי להפקיר אותם, אלא אדרבה יתחזק למשוך במושכות ולהנהיג את הבית על הצד התורני הרוחני.

וכמו שכתב הבן איש חי בספרו עוד יוסף חי על התורה (פרשת פינחס) על הפסוק "לרב תרבה נחלתו" (במדבר כו, נד). כי בן חורין שוקל בשקל הקודש כיצד לכוון את המשפחה. דהיינו להתקדם ברוחניות, ולעזור בגשמיות שלא להכביד, וטובים השניים יחד.

יום ו'. עש"ק חוה"מ פסח. שבת - קיום העולם

יום השישי. זהירות וזריזות ושמחה לכבוד שבת קודש, ובפרט שזה גם שבת וגם קדושת חול המועד. ובגמרא (ביצה יז.) כתוב ששבת קדושה עוד מששת ימי בראשית, עוד לפני שנולד עם ישראל. ולכן אומרים "מקדש השבת" בלבד. אבל בחגים אומרים "מקדש ישראל והזמנים". שהחגים הגיעו לנו בזכות שיש את עם ישראל שיצא ממצרים, וחכמי ישראל שבכל תקופה הם המקדשים את החגים על פי מועדי הלבנה. ורק שבת היא משמת ימי בראשית.

ואת המתנה הגדולה הזאת של השבת, נתן ה' יתברך לעם ישראל בלבד. גוי יכול לשמור את כל המצוות ולקיימן, חוץ משמירת שבת קודש שאם שומר שבת חייב מיתה (סנהדרין נח:). והטעם לכך כי העולם אינו יכול להתקיים בלי שבת, ולכן היה צורך ליצירה הקדושה הזאת של שבת קודש עבור קיום העולם, וזה מתאים אך ורק לעם ישראל שהם מחזיקים ומקיימים את העולם על ידי התורה הקדושה.

פרשת שמיני

יום א'. ה' דחוה"מ פסח. לתת הזדמנות נוספת

צריך לתת הזדמנות ואפשרות לכל אחד ואחד לשנות את עצמו ולהתקדם לטובה. ולכן מי שמכיר בחור מסויים שבעבר לפני כמה שנים היה מאחר לקום ומתפלל ביחיד

וכיוצא בזה, ולא ראהו כמה שנים, וכעת שואלים עליו בשידוך, יתכן שכעת חזר בו והוא חכם ולמדן, וצריך להיזהר בזה מאד!

וקראנו היום בתורה (במדבר ט, ו) על פסח שני. שעם ישראל עשו בפסח הראשון בטהרה, וחלק מהאנשים נושאי ארונו של יוסף (עיין סוכה כה. ושם) לא עשו את הפסח, וקיבלו הזדמנות לעשות פסח שני. ומכאן שיתכן תחליף ואפשרות לעזור ולסייע בכל בעיה, כדי להתקדם ולקיים מצוות ומעשים טובים. ודעת תורה בודאי תעזור בזה.

יום ב'. שביעי של פסח. באבוד רשעים רינה

טבעו של בעל מדות רעות שלא יחזור בו עד שימות, רחמנא ליצלן ממנו. כמו חנניה בן עזור נביא השקר, שהסכים למות שקרן ולהסית ולקלקל, העיקר שלא להודות שטעה, כמבואר בספר ירמיה (פרק כח). וזו הסיבה שפרעה הרשע נשאר ברעתו ולא הודה על האמת שיש בורא לעולם. ואפילו לאחר מכת בכורות שחזר בו ואמר "קומו צאו מתוך עמי" (שמות יב, לא), שינה דעתו ורדף אחריהם. ומתי נגמר הסיפור וידעו כולם שה' אמת ותורתו אמת? בקריעת ים סוף שפרעה טבע עם כל עמו. ואז כולם צעקו ואמרו "ה' ימלוך לעולם ועד" (שמות טו, יח), שראו והבינו שיש בורא המשגיח ומכוון את הכל.

ובזה מובן שבברכת "גאל ישראל" שלפני ערבית, כתוב "מלכותך ה' אלוקינו ראו בניך על הים יחד כולם הודו והמליכו ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד". למה דוקא בים? כי שם ראו כולם שכבר אין מתנגדים ואין אפיקורסים והאמונה ניצחה, ואז צעקו כולם "ה' ימלוך לעולם ועד". כמו ויכוח ציבורי באמונה שהיה בזמנו של רבי יהושע (בחגיגה ה.) ואחרי כן בזמנו של הרמב"ן, שלבסוף ענו כולם "ה' ימלוך לעולם ועד".

יום ג'. אסרו חג פסח. הרגע האחרון

התורה הקדושה מקפידה לשמור על הסיום בכל דבר ובכל פעולה, כדי להשאיר טעם טוב ולהראות אהבה וחשיבות לאותו עניין. ולכן יש מעלה באסרו חג שמוסיפים שמחה וקדושה ליום נוסף. וכן שבת קודש בשעת אחר הצהריים שנקרא "רַעֲוָא דְרַעֲוִין", והוא עת רצון. ויש אנשים בעוונות הרבים מחכים לצאת השבת, וכבוד השבת הוא להתעכב עד כמה שאפשר.

וכן שביעי של פסח שכתוב במפורש בתורה "וביום השביעי חג לה'" (שמות יג, ו). והקשה הרמב"ן למה השמיט הפסוק יום ראשון שזה גם חג לה'. ותירץ שמדובר לעניין תשלומין שיש לו גם אחרי החג, לכן הפסוק הדגיש כך. ויש שתירצו לפי האמור להראות חביבות החג עד הרגע האחרון. ומכאן המקור לסעודה שלישית בשביעי של פסח למרות שמן הדין אין לה שורש.

ומכאן מוסר השכל למעשים טובים שלא להתייאש עד שמגיע הסוף, ועד הסוף לעשות ולחזק ולהשלים פעולה טובה. ובפרט בין אדם לחברו שעוזר ומסייע, או שיחה בטלפון שמחזק ומעודד. להיזהר מאד להשלים השיחה בצורה יפה, כדי להשאיר טעם מתוק. ומאידך מי שפקעה סבלנותו ולקראת הסוף נחלש ולא התנהג כל כך טוב, אין להאשים אותו. כי לפעמים יצר הרע משפיע בדברים קטנים בעוונות הרבים ושאור שבעיסה מעכב, וחייבים לדונו לכף זכות (רש"י תענית ד.).

הכל הולך אחר החיתום

וכמה חבל על אלה שלא נזהרים לומר "עלינו לשבח" או שאומרים במהירות ומחכים כבר לסיום התפילה כדי לפטפט עם חבריהם וכיוצא בזה. ורבינו המשנה ברורה (סימן קלב ס"ק ח) מביא שצריך לומר עלינו לשבח באימה וביראה כי כל צבא השמיים שומעים, והקדוש ברוך הוא יחד עם פמליה של מעלה ועונים ואומרים "אשרי העם שככה לו", עיין שם. וממש כיוצא בזה נאמר בדין קריאת שמע שצריך לקראה באימה וביראה (אורח חיים ריש סימן סא). ומרן השלחן ערוך (סוף סימן צב) מביא שגם לאחר סיום תפילת העמידה אסור לעסוק בענייני חולין עד שיעבור שיעור הילוך ארבע אמות שכל זמן זה של ארבע אמות תפילתו שגורה בפיו ורחושי מרחשן שפוותיה, עיין שם. ומכאן לומדים שגם לאחר שסיום התפילה ממש עדיין קשורים לתפילה על פי הטבע. ומכאן למצוות שבסיומן יש להקפיד מאד, שרואים בזה אהבת המצוות. ועל זה אמרו חז"ל (סוכה לח:) "שיירי מצוה מעכבין את הפורענות".

יום ד'. התלהבות בעשיית המצוות

אמרו: ההכרח לא יגונה ולא ישובח (עיין מהרש"א חידושי אגדות בבא בתרא פ:). כלומר אין לשבח מי שעושה את חובתו שמוכרח לעשות, וכן אין לגנות מי שבעל כורחו עשה מה שלא צריך, כי זה לא מכוונה ודעת אלא בהכרח. דוגמא: חברת נקיון שעשו עבודה טובה, זו חובתם ואין מה לשבחם. וכמובן מצד דרך ארץ והכרת הטוב של המקבלים יש להודות ולשבח, אבל החברה הזו אינה יכולה לתבוע שבחים כי זו חובתה. אבל מי שלא חייב בעבודה זו והתכופף כדי להרים נייר מהרצפה, זוהי מעלה ושבחו גדול.

תמיד צריך לחשוב האדם מה "חובתו" בעולמו, מה הוא חייב לעשות ולא מה חייבים לו. יש מי שחושב שאם הוא בא לבית הכנסת מגיע לו כוס תה, מזגן, חזן מיוחד, הרבה תאורה במקום וכו', וזוהי הסיבה לטענות רבות שיש לאנשים. והאמת שצריך לחשוב להיפך, מה אני חייב לעשות ולשפר. ולכן גבאי ושמש בית הכנסת או פועל בנין עושים חובתם ואינם רשאים לבקש שבחים על כך, ואנו מצידנו משורת דרך ארץ צריכים לכבד

כל אחד ואחד. וכן הטועה ומוכרח במעשה מסויים, יש לדונו לכף זכות, כי ההכרח לא יגונה.

ומצינו (ויקרא פרק ח) על משה רבינו ע"ה ששימש את אהרון ובניו כל שבעת ימי המילואים, ורחץ אותם ומשחם בשמן והלביש והקריב הקרבנות, וכמובן שעשה הכל בכוונה עצומה ולשם שמיים. ולא מצינו שקיבל שכר על התנהגות זו, או מִלה טובה, כי זה חובתו לעשות. והמפרשים אומרים כיוצא בזה על עשיית מצוות שאין שכר עליהם, כי ה' יתברך ברא אותנו וכולנו שלו וחייבים לעשות. אלא שעל השמחה וההתלהבות במצוה, על זה יש את השכר הגדול, שזה תוספת על המחוייב, והבן (ועיין תוס' חולין פז. ובחתם סופר שם ותרווה עונג).

יום ה'. קדושה המשפיעה לעולם

יש עניין להעריך מאד כל מה שעושים עבורנו, ומאידך- מה שעשינו לעשות ולחשוב שזה קטן. למשל: בישול האוכל דורש הרבה עבודה ומחשבה מה לבשל, קילוף, תבלין, בישול, אש גבוהה ונמוכה ועוד ועוד. ואפשר להרוס הכל במלה אחת שאומרים: חסר מלח. ויש להיזהר בזה מאד. וכן מי שטרח ועשה דבר חשוב והיה חסר פרט מסויים, צריך להסתכל על הכל באופן כללי ועל ידי זה מעריכים יותר ולא להתמקד בפרט החסר. גם מבחינת האמונה, כשלא מבין הנהגת ה' יתברך זה בגלל שמסתכל על אותה נקודה בלבד, אבל באופן כללי יש לה' יתברך חשבונות רבים לטובה ולתיקון בזה, ואנו אין בכוחנו להשקיף על הכל ולכלול את כל המעלות והחסרונות שבדבר. ולכן האמונה מחייבת אותנו שלא לשאול מה ולמה, אלא אדרבה לדעת ולהבין שזה התיקון שלך ותעשה ותפעל לפי אותו מצב. למשל: פלוני נולד בן לרב גדול ומצליח בלימודיו, אלמוני בן למשפחה חילונית ועבודתו קשה והוא משתדל ועמל כפי תיקונו ואשריו, ויתכן ששכרו יותר מאותו בן של רב. או בן למשפחה בעייתית ועניה ובעלת חולאים ויסורים, זהו תיקונו וזה מה שדורשים ממנו. לא יותר! ואל תקנא באחרים, אלא הסתכל בעצמך מה חובתך לעשות. כל פעולה גדולה מורכבת מהרבה חלקים, ויש להעריך הכל ולעשות כפי הצורך באותו עניין.

ומצינו בפרשה על משה אהרון ובניו בשבעת ימי המילואים, כמה התקדשו בימים אלו, עד שזכו לקדש את שבט לוי לעולם. וזה התחיל מאותה קדושה שארכה שבוע ימים ברציפות, ממש כמו יום כיפור. כך בכל מעשינו לחשוב על המעשים שיהיו בשלימות עם כל הפרטים ופרטי הפרטים, ואז נצליח.

יום ו'. שבת - שמחה בלבד

"והיה ביום הששי" (שמות טז, ה), לשון שמחה וזריזות, בערב שבת קודש עבור ההכנות הקדושות לשבת. ואין שום צער או מזיק או חשש חס ושלום, כשעושים הכל לכבוד השבת. כי רק שמחה עצומה מגיעה ממצות שבת קודש. כשיודעים את גודל ההכנה וההשתוקקות לשבת, אז זוכים לברכה מה' יתברך.

וזה לא דומה לפרשת השבוע פרשת שמיני, שנאמר "ויהי" (ויקרא ט, א) לשון צער, כי מתו שני בני אהרון, וגם משה הצטער שלא שימש בקודש בעבודה זו. שבת קודש רק שמחות מביאה. וכדברי הפייט (בפיוט כי אשמרה שבת) "השמחים בו שמחה [בלבד] משיגים, כי יום שמחות הוא ותשמחני".

פרשת תזריע ומצורע

יום א'. בושה חיובית ושלילית

לפעמים יושבים עם מאן דהוא והוא אינו מדבר ולא מגיב, ואף לא אומר תודה רבה, ובקושי מנענע את הראש ועונה על שאלות ברמז באצבעותיו ובעיניו. ואמנם יש לחשוש שהוא חס ושלום כסיל או בעל גאוה, אבל האמת שיתכן שהוא אדם נפלא ובעל דעה אלא שפשוט מידת הבושה שרתה עליו בתוקף - ודאי שלא במקום הנכון - ודין גרמא שקשה לו להגיב או לפתוח את הפה. ואין לקטרג עליו ולומר שהוא בעל גאוה או לא מבין עניין למרות שראו בעיניים את ההתנהגות שלו. ופעם היה אחד כזה שמימיו לא עלה לספר תורה, ומעולם לא ידעו אם הוא כהן או ישראל, כי הבושה השפיעה עליו מאד. ומצינו במשנה "ובוש פנים לגן עדן" (אבות פרק ה משנה כ).

ובפרשת השבוע: שהיה אהרון בוש מלהתקרב ביום השמיני לעשיית הקרבנות. וזוהי בושה חיובית! שבגלל חטא העגל התבייש אהרון להכנס לתפקיד הקדוש, אף שזה ראוי לו בלבד. כמו שכתוב "וחטאתי נגדי תמיד" (תהלים נא, ה). אבל בושה שלילית אינה טובה וצריך טיפול מגיל קטן להרגיל להביע את עצמו ולשמוע אותו, ולתת לו לקרוא בקול רם וכיוצא בזה לחזק את נפשו. או להתחיל איתו גם בגיל גדול בפני חבר אחד בלבד להשמיע קולו ולדבר, ולאט לאט יוסיף דעת להביע את עצמו גם בפני המשפחה וגם בפני הצבור. והעיקר שלעת עתה אל תחשוב עליו מחשבות שליליות.

יום ב'. דרך ארץ

עיין במסכת יומא (ד:) שדרשו על הפסוק "ויקרא אל משה וידבר" (ויקרא א, א), שלא ידבר אדם עם חברו אלא אם כן קרא לו, שכן עשה ה' יתברך למשה רבינו. ומרומז כן בפרשת שמיני "קרא משה לאהרון ולבניו" (ויקרא ט, א) ואחר כך "ויאמר אל

אהרון'' (שם שם, ב). כנראה שזה דרך ארץ שלא יתחיל לשוחח עם חברו קודם שקרא בשמו, או קודם שראהו ונענע בראשו.

וזה דומה לגמרא (נדה טז:) שאסור להיכנס לבית פתאום מבלי לדפוק בדלת או לצלצל בפעמון. וכמו שבבית דופקים ומחכים שיפתחו, ואם פתחו לא נכנסים מיד פנימה אלא שואלים קודם מה שרוצים, כך אי אפשר לנגוע באיש או לשוחח איתו מבלי להקדים את שמו או איזה סימן שרוצה לשאול משהו, ורק אחר כך לדבר. וכל זה משורת דרך ארץ. וה' יתברך לא רק שמצוה לעשות כן, אלא הוא עצמו ישתבח שמו עושה כן בפועל. ומכאן גם שאם כבר נכנס לבית שלא יסתכל בכל הבית על הריהוט ועל החדרים, כי אין זה דרך ארץ להיות סקרן. ונראה שגם אין זה דרך ארץ להביט בחברו יותר מדי ולמדוד אותו מכל הכיוונים, כי לעניין זה גם כן צריך לבקש רשות... ואשרי השם דרכיו (מועד קטן ה.).

יום ג'. למד לשונך לומר איני יודע

לומר איני יודע זוהי הנהגה בתורה (ברכות ד:). כלומר לא להתבייש כשאומר טעיתי, אני חוזר בי, אני אבדוק מה היה. כי איש כזה שאומר איני יודע, מראה שיש לו אהבת חכמה ואהבת אמת שרוצה להתקדם ורוצה להצליח. לאהבת החכמה שורש גדול להרבה דברים, שעל ידי זה מוותר על ענינים אחרים שאינם עיקר ואפשר להסתדר בלעדיהם. גם בבית, יתכן שאשתו תתרומם ותאמר לו אני לא מרשה, והוא נכנע. ואין זה זלזול בכבודו, אלא פשוט בעניינים גשמיים כאלה שקשורים לילדים, יתכן שאינו מבין ולכן מסכים איתה. וכאילו אומר לה איני יודע, ואיני מבין בזה, מה שתאמרי נעשה. וזה גם בשידוך. בחור שאינו מסוגל להודות ולומר טעיתי, בחור שמשנה דברים ומפחד לומר את האמת, זה סימן שאינו תלמיד, שאינו אוהב חכמה, שאינו מחפש את האמת להתקדם בחיים. וזה נובע מכך שאין לו רב. מי ששומע לרבו, הוי אומר שמעלה בדעתו ובמעשיו שאינו מושלם אלא זקוק עוד ללמוד ולהתקדם, ואז קל לו לומר איני יודע ואיתו כדאי להשתדך. וזה גם בעסקים ובכל דבר. וגם שכן שרוצה לשכור את הבית, אם יש לו רב ששומע לו, הוא עדיף משכן אחר עשיר שרוצה לשכור שמחזיק מעצמו. ועל כל בעיה, אין תקנה איתו אלא רק על ידי משטרה ובתי משפט. אז מה שווה? ואף אם ישכור בשכר גבוה יותר אין בזה לא טעם ולא ריח.

ומצינו בפרשה על משה ''וישמע משה וייטב בעיניו'' (ויקרא י, כ), שלא התבייש לומר שמעתי ושכחתי (רש''י שם). וזוהי מידתם של גדולי ישראל, אהבת האמת בלבד! ואשרי הזוכה לכך.

ובעצם, המודה על האמת ואומר טעיתי או שכחתי אין זה מוריד מערכו, אלא להיפך מוסיף בערכו מצד נוסף. שהרי עד עכשיו לא ידע ולא דייק וחסר לו משהו, ומעכשיו מדייק ומוסיף ומושלם הוא בעוד תוספת חכמה, ואשריו.

יום ד'. א' דר"ח אייר. בריחה מהבעיה איננה פתרון

לא טוב בכל בעיה לחפש לעשות שינוי, או לפתוח משהו חדש. אם יש בעיה עדיף לפתור אותה ולא לברוח ממנה ולעשות מחלוקת ולהקים משהו חדש. כי אנשים בלי תורה, על כל בעיה שיש מאיימים לעזוב ולפתוח משהו חדש. וזה דומה לפוליטיקה, שכל חצוף מאיים לצאת ברשימה נפרדת. ויש כאלה המתיימרים להיות חרדים או בני תורה ומדברים דיבורי אפיקורסות, לפתוח מפלגה חדשה חס ושלום. ממש כמו קורח שנאמר עליו "ויקח קורח" (במדבר טז, א) ובתרגום אומר "וְאִתְפְּלֵג קורח" (שם). אלא יש בעיה? צריך לעזור לפתור אותה ולסלק קוצים מהכרם, ולקבל הדרכה מגדולי ישראל. וזוהי חומרת לשון הרע שמחפש לומר משהו חדש לגרום שינויים, והתורה נגד שינויים. ולכן זה נקרא לשון הרע, כי אם כוונתו לשם שמיים שירוץ לספר בפני בית דין. ולמה מגלגל דברים בפני אנשים מהרחוב שדעתם קצרה ופיהם גדול ויעשו מזה מטעמים וייגרם חילול השם.

וזה מתאים לראש חודש. שזכו הנשים לקבל את היום הזה שלא לעשות בו מלאכה בזכות שלא הסכימו לעשות את העגל. הערב רב רצו מיד שינויים ואמרו "קום עשה לנו אלוהים" (שמות לב, א) והשפיעו על כולם, ועם כל זה צבור הנשים היה איתן בדעתו לחכות בסבלנות ולא למהר ולא לשנות. ולזה קיבלו שכר ומתנה את יום ראש חודש.

ומכאן גם לבחור ישיבה שקשה לו במסגרת מסויימת, שצריך לעזור לו להתאקלם שם ולפתור את בעייתו, ולא להורות לו מיד לעבור למקום אחר. או יש כאלה שעל בעיה ששמעו מאיימים לפתוח תלמוד תורה נוסף או ישיבה חדשה וחושבים שיצליחו, ואינם מודעים לעומס ולקושי הרב הקיים בזה. או בעיה שיש עם גבאי בית הכנסת או בית המדרש, כל כך קל בדרכי נועם לפתור את הבעיה, במקום לאיים ולצעוק שיש לפטר אותו חס ושלום. ולגרום מחלוקת, לשון הרע, רכילות, חילול השם, קנאה ושנאה ותחרות, ואין הצר שווה בנזק המלך. אבל בעוונות הרבים הצעירים מצערים את הזקנים (ערכין יג:), ואינם מבינים הרבה, ורוצים לחתוך בבשר החי. ואשרי הדור שהקטנים נשמעים לגדולים ומבטלים דעתם מיד.

יום ה'. ב' דר"ח אייר. אין להתייאש

מראש חודש לומדים שאסור להתייאש לעולם. חודש מלשון התחדשות. גם אם עוברים עלינו מצבים לא קלים יש להתחזק באמונה ולהאמין שהכל מהשמיים לטובה, ולדעת שגם ליסורים יש סוף. וזה סימן גם מברכת הלבנה שמתחדשת כל חודש, ומברכים ואומרים שגם עם ישראל עתידים להתחדש כמותה.

וזה נרמז במה שקרה בראש חודש ניסן בזמן משה רבינו. שאמר לו אהרון הכהן קדשי שעה אכלו אפילו באנינות אבל שעיר ראש חודש שהוא קדשי דורות שזה קיים כל חודש אסור לאונן (ויקרא י, יט ורש"י שם), כי גם אם שרפו חודש זה יאכלו את שעיר ראש חודש של חודש הבא. כך מוסר השכל, אם חודש אחד נשרף לנו, לא להתייאש חס ושלום אלא להתחדש ולאכול בחודש הבא בשר ודגים וכל מטעמים גשמיים ורוחניים. והעיקר לצפות לישועה.

יום ו'. "שמירת הלשון" בשבת

ערב שבת קודש תזריע ומצורע. להיות שמח וזריז בהכנות לשבת קודש, במטרה להגיע להשתלמות רוחנית בתורה ובקדושה. וכמו שלעניין ברית מילה "וביום השמיני ימול בשר ערלתו" (ויקרא יב, ג), ואמרו שהמטרה היא שעל כל תינוק יעבור יום השבת בטרם נימול, [שהרי אם נמול ליום השמיני יצא שבכל יום בשבוע שיוולד יעבור עליו יום השבת לפני הברית]. כך האדם צריך לדעת שאם שבת קודש עוברת עליו - ולא שהוא עובר על השבת - והוא נכנע לקדושת השבת, ויודע לשמור על הלכותיה וקדושתה ועלייה הרוחנית שבה, אז זוכה להמשיך ולהתקדם הלאה.

והסימן למעלה זו, על ידי שמירת הדיבור בשבת קודש. שלא ידבר שום חשש של דיבור חול, ובודאי שיש גם למעט בשיחה בטילה. ואז אור השבת יאיר עליו כל השבוע ויצליח.

פרשת אחרי מות וקדושים

יום א'. תועלת הצלה

מותר לספר לשון הרע להציל עשוק מיד עושקו, כמו שפסק רבינו החפץ חיים זיע"א (חלק ח כלל י סעיף ד). וגם רכילות מותרת כשרואה שמאן דהוא בחוצפה ובעזות מנסה להשתלט על ארגון או על עניין מסויים שלא על פי דעת התורה הקדושה, ונותן חיתתו על כולם או על איש מהמתעסקים בדבר, שמותר לספר ולהפעיל כדי לבטל את הקלקול הזה. אבל כשאין תועלת, כגון שזה היה באופן חד פעמי וכיוצא בזה, אסור לספר לאחרים ואסור לגרום מחלוקת. ויש להאמין שהכל מהשמיים, וה' יתברך שולט עלינו, ולקבל את זה בהתאם.

וזה מרומז בפסוק בפרשה "אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת והיה בעור בשרו לנגע צרעת והובא אל אהרן הכהן" (ויקרא יג, ב), כלומר תבוא לכהן לבדוק ולדעת למה ה' יתברך עשה לך כן. והדברים נוראים! להבין שמחלות עור למיניהן תלויים בעוונות שלנו. וכן זבובים המזיקים זה מהשמיים, וכן פחד וחלומות קשים וכל מיני מרעין בישין. כי ה' יתברך הוא השולט על גופנו, והוא קובע הכל.

היום תאמצנו

ואשרי מי שמבין ומגיב בהתאם, ויודע להתפלל. כמו שאמר רבינו החפץ חיים זיע"א בספרו על התורה (ריש פרשת משפטים) שאם קיבל אגרוף בפניו אפילו במזיד, זה מהשמיים. וכן כל מיני טרדות שיש על האדם לעשות היום ואינו יודע מאיפה להתחיל, ויש לו הרגשה קשה ועומד בפני יאוש שלא מדעת, עליו לדעת שמהשמיים הם כל אותם טרדות שיש לו באותו יום. ויחשוב על הפסוק "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו" (תהלים קיח, כד), כי אחרים רחמנא ליצלן נכנסים "היום" לבית העלמין, והוא נכנס 'רק' לקצת טרדות ובילבולים מה' יתברך, שהוא השולט עלינו ועושה לטובתנו.

יום ב'. איזהו קמצן

רבי ישראל סלנטר זיע"א היה אומר: 'קמצן' הוא מי שלא מוציא כשצריך, 'פזרן' הוא מי שמוציא כשלא צריך. כי העיקר להקל ולחיות טוב כדי לעבוד את ה'. מה שעוזר ומסייע ויש באפשרותך להחזיקו, תשתמש בו ותקל מעליך. ומאידך מה שלא מועיל, אל תקח ואל תעשה. כמו להרבות באוכל הרי זה מזיק, אל תקח ואל תאכל. להביא הביתה ספר או חוברת או מכשיר מסויים שמצאת, נכון שזה שוה משהו, אבל אם לך אין שימוש אל תיגע בו. כי לך אין בו תועלת וזוהי חסכנות שנובעת מקמצנות וממחשבה שאפשר לעשות מזה כסף, ולפעמים זה נתקע בבית או בחצר כמה שנים סתם ללא תועלת עד שזורקים אותו בערב פסח. רק מה שצריך ועוזר ומסייע ומיקל בעבודת ה' לפזר עליו ולא לחסוך, כי הוא חשוב ומועיל.

ומצינו בפרשה שכשהכהן אומר על בית שיש בו נגע צרעת שהוא טמא, אז כל הריהוט והכלים נטמאים. אלא שלכל הכלים יש תקנה בטבילה, חוץ מכלי חרס שאין להם טהרה. ולכן כתוב בתורה "ופינו את הבית" (ויקרא יד, לו) קודם שיבוא הכהן, שלא יאמר "טמא" ואז יהיה הפסד לאותם כלים. ומכאן שהתורה חסה על ממונם של ישראל, ויש להיזהר בזה מאד.

ומכאן על תלבושת וחליפה וכיוצא בזה, שלא לבזבז כסף רב ולעשות חובות סתם אם אפשר בפחות. וכמו שכתב המסילת ישרים (פרק יג) "שלא ללבוש בגדי פאר". וזהו

פסק הרמב"ם (פרק ה מהלכות דעות הלכה ט) מלבוש תלמיד חכם מלבוש נאה נקי... ולא ילבש לא מלבוש מלכים... ולא מלבוש עניים... אלא בגדים בינוניים נאים". וכן בכל פרט ופרט, החכם עיניו בראשו כיצד להתנהג כדי להקל ולעבוד את ה' יתברך בנחת ולא בצער.

יום ג'. אהבת ישראל

ו' אייר תשס"ד, (יום העצמאות למניינם).

יש לשנן היטב ולחזק את העוצמה של היהדות מכל הכיוונים. מצד אחד אהבת ישראל, חובה קדושה לכל יהודי בכל מצב ובכל זמן, וזה בגדר חוק מבורא עולם. וצריך לקרב ולעזור עד כמה שאפשר לכל אחד ואחד. ומי שעושה ריב מחלוקת וכיוצא בזה מפסיד הרבה, כי גורם על ידי זה לדיבורי לשון הרע רכילות ומחלוקת. משל למה הדבר דומה, למי שנפגע מחברו על עניין מסויים ובכעסו מחלל שבת או נכשל בכשרות וכיוצא בזה, שאין קשר בין הדברים וטעותו חמורה. כך הכועס או עושה מחלוקת כשנפגע, זו עבירה גדולה מאד וחמורה כל כך, ואין לה קשר לבעיה שיש לו עם חברו או שכנו. כי אהבת ישראל זה חוק! ולכן גם זה נקרא שנאת חינם, כי שנאה זו בחינם באה ואינה קשורה לבעיה שלהם שניתן לפתור אותה אצל החכם.

שנאת המסיתים

אבל המסיתים ושונאי ה' שהשפיעו על אחרים נגד הדת מצוה לשנוא אותם ולדונם לכף חובה. וכך יש להתייחס לציונות המזוייפת שבודאי אינם מנהיגים את העם. המדינה שלנו ולא שלהם, והקופה שלנו ולא שלהם. והם גוזלים את הרש, ועושים חוקים נגד המוסר והשכל. וברור שמכיון שבזכות התורה בלבד העולם קיים, הרי שהתורה, היא ורק היא שומרת על עם ישראל וחיילי ישראל. וממילא נמשיך בדרך התורה והיראה ונזכה בקרוב לגאולה השלימה, אמן ואמן.

יום ד'. 'חכמת' המסכן בזויה

אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות (סוטה ג.). לפעמים בגלל תאוה של רגע אחד יורדים למ"ט שערי טומאה, רחמנא ליצלן. ממש טפשות! ואין שכל בזמן התאוה. נמצא שעבירה זוהי שטות ושגעון.

ונראה שעוון לשון הרע זה שגעון חמור יותר שאין כמוהו, כי אין תאוה לכך ולא הנאה ולא כלום. ולכן פסק רבינו החפץ חיים זיע"א (חלק ח לאוין ה) שהמספר לשון הרע נכשל גם בגאוה, שחושב עצמו יותר מאחרים שהרי מדבר עליהם, וכן נכשל בחילול השם כי עושה דבר שאין בו הנאה וזהו שגעון כפול, רחמנא ליצלן. ובתוך שגעון זה

שהוא מספר לשון הרע, נכשל גם שמתערב בנושא ובעניין שלא קשור אליו כלל ועיקר. וגם מעולם לא ידע את האמת, כי את המציאות המדוייקת גם לקרובים קשה לדייק, מי נגד מי ומי הרע פחות והרע יותר. ולכן כשאין תועלת ממש תברח מלספר ואפילו מלהסתכל.

ומצינו בפרשה על עניין המצורע שכתבה התורה "ואם דל הוא ואין ידו משגת" (ויקרא יד, כא), כלומר אם בעל לשון הרע שנהיה מצורע הוא דל עני ואביון ואין לו אפשרות להביא קרבנות, אז יביא תורים ובני יונה. וזה פלא! כל כולו עני ואביון, ומה לו לדבר על אחרים. איזו רוח שטות נכנסה בו, ושגעון גדול. גם עני, וגם מדבר על בן אדם ללא תועלת, ומוציא שם רע ומקלקל וגורם מחלוקת חילול השם רכילות קנאה ושנאה. היש לך שוטה גדול מזה? ועדיין הוא דל. ומכאן עד כמה עמוק ומסובך הרגיל לספר או לשמוע לשון הרע, ואשרי הנזהר.

יום ה'. נאמנים פצעי אוהב

מי שמקבל עונש מהשמיים בגלל עוונות שעשה, אין מה להצטער ולבכות עליו, כי זה התיקון שלו וזה מכפר עליו. ויש לדעת ולהבין, צער ויסורים ומחסומים ודברים שמגבילים את האדם וסובל מכך, כל זה מהשמיים לטובתו ולכפרת עוונותיו. כמו שכתוב "ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו" (נחמיה ט, לג). ובפרשה מסופר על מי שלוקה בנגע צרעת שצועק ברחוב, "וטמא טמא יקרא" (ויקרא יג, מה). וכשרואים אותו אין מה להצטער, אלא לברך את ה' שמעניש אותו בעולם הזה כי זהו תיקונו. וזה דומה לדג שמכים אותו ומת וחותכים ממנו ומבשלים לכבוד שבת קודש, שזהו לתיקונו. ומרן שליט"א ביביע אומר (חלק יוד עמ' תפג) התיר להלשין למלכות על מי שחטא בעוון מסויים שמסכן את הציבור ועל ידי זה יהיה במאסר עולם עד מיתתו, מפני שמזיק ומסוכן לצבור, ועליו אין להצטער.

ומכאן יש ללמוד גם למי שסובל כפי השגחת ה' יתברך עליו, שעליו לקבל באהבה ולהצדיק את הדין, כי עצם זה שבעיותיו הן מה' יתברך ומבין וחושב כן, זה עצמו דרגה גבוהה באמונה.

יום ו'. שבת לה'

"והיה ביום הששי" (שמות טז, ה). להיות שמח וזריז בהכנות לשבת קודש. שבת זהו יום מיוחד ששייך לה' יתברך, וכולנו אורחים לפניו ביום זה. וה' יתברך לא מרשה לנו להתעסק בשבת קודש בדברים אחרים. ואפילו במצוות אחרות אין להתעסק, פרט ללימוד התורה כפשוטו ממש.

ולכן כתוב בפרשה "את שבתותי תשמורו" (ויקרא יט, ל), ודרשו חז"ל (עיין יבמות ו. ושבועות טו:) שאפילו בית המקדש לא דוחה שבת ויום טוב. וכאילו למדונו שבשבת קודש אין לעסוק אפילו במצוות אחרות, רק תורה! כי לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהם בתורה (ירושלמי שבת פרק טו הלכה ג). ואם כן יש לשאול איך אפשר בשבת קודש לאכול ולישון, הרי זה נוגד את מטרת השבת? אלא שלכן ה' יתברך הפך את זה למצוה. מצוה לסעוד בשבת ומצוה לישון וכן קצת מותר לפטפט. אבל שאר הזמן רק תורה, ותורה בלבד. וזהו לשון הפסוק "שבתותי" כלומר שבת שלי, של ה' יתברך, ואסור ליגע בה כלל ועיקר, ואשרי המבין זאת.

פרשת אמור

יום א'. מסירות נפש בגשמיות...

בעניינים גשמיים מצוה וחובה לעשות השתדלות כידוע. לא שהיא מועילה, אלא שהיא מוכרחת שלא יראה שזה נס. ובודאי שאין בה צורך ואסור למות עליה. אם זה בפרנסה, לעבוד עד צאת הנשמה, טעות גמורה. כי בין כך הכל נגזר מהשמיים, ורק צריך השתדלות. וכן להשיג עבודה או שידוך מתאים, לא להגזים בהשתדלות. ועל אחת כמה וכמה שלא לעשות ריב ומחלוקת נגד הורים, זה לא שווה. ובודאי שלא לומר אני הולך עם זה עד הסוף, כלומר עד מותו חס ושלום. כי בגשמיות אסור שיהיה כזה דבר, שהרי לבסוף יהיה מה שרוצה ה' יתברך. והנדחה מפני השעה, שעה נדחית מפניו (ברכות סד.).

מסירות נפש ברוחניות!

אבל ברוחניות מצוה להכניס לראשנו ולזכור תמיד את יום המוות. כמו לפני השינה "והאר עיני פן אישן המוות", וכן בשמע ישראל שיש לכוון על רצון למות על קידוש השם, וכן באמירת "יהא שמיה רבה". ובגמרא במסכת מכות (יוד.) תלמיד שגלה מגלין רבו עמו, שבלי תורה הרי הוא כמו מת, כי הם חיינו ואורך ימינו. וכן בגמרא תמורה (טז.) שאמר יעבץ אם איני לומד תורה אני מת ומיד זכה, עיין שם. וזהו מסירות נפש לרוחניות, וכן מועיל להנצל מפחד של עבירות. ולכן אמר ה' יתברך "אחרי מות שני בני אהרן" (ויקרא טז, א), וסיים "ולא ימות" (שם שם, ב), וכן "כבלע את הקדש ומתו" (במדבר ד, כ). ללמד שרק ברוחניות תלך עד הסוף עם זכרון יום המיתה. אבל בגשמיות די בהשתדלות בלבד, ואת המשך העבודה יש להשאיר לה' יתברך.

יום ב'. חינוך לדוגמא

חינוך זוהי עבודה קשה ואחראית מאד, ומי יעמוד בסוד ה'. יש מחנכים והורים שמכים את הילדים, ויש גוערים ויש מוכיחים ויש שמעירים תמיד הערות. והחינוך הטוב ביותר ללמוד איתם ולקדם אותם, ולשמש להם דוגמא אישית על ידי התנהגות מיוחדת מאד מצד ההורים ומצד המחנכים.

ומדוייק ומרומז בפסוק "וכפר בעדו ובעד ביתו" (ויקרא טז, ו). שתמיד הכהן ראשית כל מכפר על עצמו ומראה טהרה גדולה, ואחר כך מכפר על ביתו, ואחר כך על כלל ישראל. כך החינוך העקיף עדיף מחינוך ישיר עם הערות, ודוגמא אישית משפיעה לטובה יותר מכל דרך חינוך אחרת.

יום ג'. נח למטה

כל מה שאדם עושה בעולם הזה, צריך שיהיה לו אהבה חשק ושמחה למה שהוא עושה. אחרת התוצאות לא טובות. לא סתם אומרים: מי שאוהב את העבודה אין לו כאבי גב. כמו יעקב אבינו עליו השלום "ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה" (בראשית כט, כ), ואומר הנצי"ב (שם) שבאהבתו "אותה" הכוונה שיעקב אהב את העבודה, ולכן היה לו קל.

גם במשפחה, בחברה, בקהילה, בכל מקום שאתה חי פעיל וזמין, צריך לאהוב את המצב הקיים ואת הצבור. מי שנשוי וכל שבוע מסוכסך עם חמיו וכן עם שכנים, זו בעייה במדות. צריך לאהוב ובחכמה לנווט את חייו שיצליח להסתדר עם כולם. בקהילה שאתה נמצא בה שם תתרום הוראת קבע, שמה תעזור לתושבי השכונה. כמו רבי שמעון בר יוחאי (בשבת לג:) שתיקן את העיר טבריה ועשה להם הרווחה, כי "חן מקום על יושביו" (סוטה מז.).

ומסתברא שזה לא לשון הרע לומר על בחור שמועמד לשדוכין, שהוא לא מסתדר עם חבריו או שכניו, או שישנם בעיות במשפחה. כי הצד השני צריך לדעת אם זו בעיה במדות שלו או משהו אחר. ומי ששייך לה' יתברך אוהב מה שה' אוהב, ולהיפך להיפך. ומצינו בפרשה שה' שונא את תועבות מצרים. ותפקידנו לנהוג כך, ולאהוב קדושה וטהרה, ולחיות עם זה. כמו שכתוב "חבר אני לכל אשר יראוך" (תהלים קיט, סג).

יום ד', פסח שני. ההשתדלות מול האמונה

יש להבין, מכיון שהכל מהשמיים, אז למה להתפלל ולמה להשתדל? אלא המטרה היא שזה לא יראה כמו נס שפתאום הטבע פעל לטובתו, ועל ידי שמשתדל ועושה משהו מתקיים הפסוק "וברכך ה' אלוקיך בכל אשר תעשה" (דברים טו, יח). ולכן צריך גם להתפלל, שזה שמתפלל זה העיקר להראות על האמונה שהכל מה' יתברך, והתפילה

משנה את הטבע לטובה. אבל העיקר להבין שזו רק השתדלות, ותו לא מידי. אבל במצוות ומעשים טובים תעשה יותר מהשתדלות. תבקש ותפעל ותעשה שרירים חזקים, להראות עד כמה שאיפתך באמת לעשות רצון אבינו שבשמיים.

וזה בעצם מה שהיה בפסח שני. אנשים טמאים שהיו פטורים מקרבן פסח עושים השתדלות ופועלים במרץ בפני משה רבינו, לבקש כיצד תינתן להם הזכות לקיים מצות פסח. וזה בעצם מה שה' יתברך רוצה מאיתנו תמיד, בגשמיות - תתנו לו את העבודה, וברוחניות - תפעלו ותשתדלו ותתחזקו להיות לרא"ש [=ר"ת לעשות רצון אבינו שבשמיים].

ולכן כתוב בתורה "קדושים תהיו" (ויקרא יט, ב). ולא כתוב עשירים תהיו, גיבורים תהיו, חכמים תהיו. כי אלה המעלות רק בידי ה' יתברך, ותעשו השתדלות ומספיק. אבל ברוחניות תשירו ותנגנו ותבקשו ללא הפסקה, ולה' הישועה על הצד הטוב ביותר.

גשמיות רוחנית

ונראה שגם בגשמיות אם יכוון שזה אמצעי לרוחניות, דינו כרוחניות. ויש להתייחס לזה כמו פסח שני שזכו עם ישראל שתכתב פרשה על ידם.

והיום יום ההילולא של רבי מאיר בעל הנס, שאמר במשנה (אבות פרק ו משנה א) "כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה". כלומר שעל ידי הרוחניות יזכה להרבה דברים, ובודאי שכלול כאן עניינים הגשמיים הזקוקים לכל אחד ואחד. ואחר כוונת הלב הן הן הדברים.

יום ה'. השפעות שליליות

מי שגדל בבית גרוע, אשר תמיד היו בו צעקות וקללות וחוסר עדינות באוכל וכיוצא בזה, זה גורם לו תסביכים בעתיד וזקוק לטיפול וחיזוק והנהגה נכונה בכל המישורים הנ"ל. ומאידך מסתבר שאם הוא בשלבי עלייה נכונים ויש לו בית קבול לטהרה, שאסור לספר למשודכת על הבית שלו ועל העבר שלו בדברים אלו. ואם מוכרח לומר, שיעשה זאת בעדינות, לא להבליט או להדגיש, וגם להוסיף שהוא בשלבי עלייה גם בנושאים עדינים אלו וזו רק שאלה של זמן ותו לא.

ומכאן יש להיזהר מאד על השפעת הורים או סבא וסבתא על נכדים. אם באותו בית יש תמיד צעקות ואלימות ולבוש פרוץ, וגם אם הבנים באותו בית מסתובבים בלבוש פרוץ ולא צנוע, זה הרגל מכוער מאד שמשפיע על אותם נכדים מתוקים להרע ולא להטיב. וצריך חכמה גדולה בזה כיצד להתמודד עם הורים ובנים כאלה. שגם לכאורה חייבים לבקר אצלם וגם שלא ישפיעו מחוסר עדינותם על זרעם אחריהם.

וזה גם פירוש הפסוק "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט, טז), כלומר כל דבר שלילי ומזיק, הרי זה כמו דם אל תעמוד לראות או לשמוע, ואז תגיע להמשך "ואהבת לרעך כמוך" (שם שם, יח).

יום ו'. זכור ושמור

להיות שמח וזריז בהכנות לשבת קודש, ולצפות להגיע להשתלמות רוחנית מתאימה לנשמתו. וזה "מעין עולם הבא" למבינים.

ובפרשתנו פרשת אמור מוזכרים כל החגים והמועדים ובראש ובראשונה מוזכרת "שבת קודש" (ויקרא כג, ג), ונקראת שבת שבתון.

ואם היינו רוצים לצייר יהודי שומר שבת, כלומר בשב ואל תעשה, היה מאד קשה לנו לעשות כן. וניתן לצייר יהודי שזוכר את השבת, בקידוש בתפילה ובלבוש המיוחד, שבכלל מאתיים מנה. כשרואים מי שזוכר את השבת, כל כך בהתפעלות ובהתלהבות בודאי יש כאן גם שמירת שבת קודש בדביקות גדולה. וזהו שבת שבתון, שבת לשמור ושבת לזכור, גם בבחינת "סור מרע" וגם מבחינת "ועשה טוב".

פרשת בהר ובחוקותי

יום א'. ל"ג בעומר

בלימוד שלומדים מרבי שמעון בר יוחאי הקדוש היום, מה שכתב בזוהר הקדוש (פרשת במדבר) לעשות מצוות בשמחה לפני ה' יתברך. והזוהר הקדוש אומר שזה פירוש הפסוק "ואהבת את ה' אלוקיך" (דברים ו, ה), כלומר אהבת ה' יתברך ניכרת במצוות שעושה האדם בשמחה. ולהגיע לשמחה צריך להיות בדרגה גבוהה של אמונה, שמאמין שהכל מהשמיים וה' יתברך משגיח עליו בפרטים ובפרטי פרטים ועושה הכל לטובתו בלבד. מי שמרגיש כך יכול להגיע לשמחה גם במצבים קשים, ובודאי שאין לו קנאה כלל. ואז הברכות והמצוות שעושה יהיו בשמחה ובכוונה שלימה.

יום ב'. הקרוב קרוב קודם

רואים בפסוק בפרשת אמור הוכחה שיש לדאוג למשפחה שלו יותר מלאחרים, וכמובן לעצמו קודם מלאחרים. ויש להוסיף שבדאגתו לעצמו מקבל יותר כח ואפשרות לעזור למשפחתו ולאחרים. ובש"ס (כתובות נא:) אמרו "ומבשרך לא תתעלם" (ישעיה נח, ז), שאמר ישעיה הנביא שיש לטעון ולדאוג לקרוביו גם בבית דין באיזה טענות יוכל להצליח. כשיש תפקיד מסויים וגם קרוב משפחתו מתאים, יכול להקדימו. אם אינו מתאים, כמובן שאסור להציע אותו אף שהוא קרובו או אחיו, מפני שהורס ומקלקל ולא

מטפל בבעיות, ואהבה כזאת מקלקלת את השורה. ומכאן גם לדרגות של דאגה לשלומם ואחריותם של קרוביו, ומסירות לטפחם ולחזקם.

וזה מה שראינו בפסוק (ויקרא כא, א וב) על איסור טומאת מת לכהנים, ועם כל זה לשבעה קרובים התירה התורה לכהן להטמא, כי זה משפחה ולא שייך לנתק קשר איתם.

ובגמרא כתוב (זבחים ק.) שאם אינו רוצה להיטמא להם מטמאים אותו בעל כורחו, שנאמר "לה יטמא" (ויקרא כא, ג). ומכאן שהחסד מתחיל בבית. קודם עם עצמו ששומר על גופו, ומתרחץ כפי הצורך ואוכל פת שחרית (עיין ויקרא רבה לד, ג), ואחר כך למשפחתו ואחר כך לקרוביו ושכניו וכל ישראל.

יום ג'. ימין מקרבת

יש להזהר שלא להכות בשתי ידיים. ולכן הקפידו בש"ס (סוטה מז.) ואמרו לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. וגם אם דחית מאן דהוא, ולא משנה על מה, אם זה פיטור מהעבודה, או הורדה במשכורת, או מניעה מלהיות חזן וכיוצא בזה, אל תעשה זאת עד הסוף. תן לו בנעימות מכתב פיטורין, תן לו תפקיד אחר או תשפר לו דברים אחרים. וגם בשידוכים, אם יש בעיה שחובה לאומרה, אם על פי דעת תורה היא לא בעיה כל כך, תאמר את זה. אך אל תבליט או תדגיש את הפגם או תפחיד כמה פעמים, אלא תאמר את הבעיה ותציע להתייעץ, ומיד תמשיך לשבח ולומר מעלות של המדוברת או של הבחור. ומצינו בפסוק (ויקרא כא, יז) שה' יתברך פסל כהן בעל מום מעבודה בבית המקדש. ועם כל זה הקדיש פסוק מיוחד (שם שם, כב) שיכול לאכול מהקרבנות. ללמדנו תתייחס ותגיד גם מלה טובה וחיזוק מתאים כפי הצורך. והעיקר ימין מקרבת.

יום ד'. כל המשנה ידו על התחתונה

ה' יתברך אוהב את מעשה ידיו, ולכן אמרו (סנהדרין לט:) מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה. והטבע הרי זה מעשה ידיו. ומה שבטבע גם בריא לאכילה, אין בו עיבודים ושינויים וחומרים וכיוצא בזה. וזה גם מראה על גדלותו של ה' יתברך, פירות וירקות עם כל הצבעים הטבעיים והמזינים, שבהם רואים השגחת ה' יתברך. כי מי היה יכול לצייר כל כך הרבה ציורים באוכל. ולכן התורה אוסרת הרכבת אילן או כלאיים בירקות, כי זה נגד הטבע שעשה ה' יתברך. ומאותה סיבה גם אסור לעשות כישופים, כי זה שנוי בטבע.

וכן מצוות שציוה ה' יתברך, זה מתאים לנו מאד כי זה חלק מאיתנו ומהטבע שלנו. כשיש ציווי ה', זה מה שמתאים לנו בדיוק. ולכן צריך להיזהר מאד שלא להיות משונה

מן הבריות, ולהתנהג כמו כולם טבעי ומסודר וזה מה שמתאים לנו. ולכן איסטניס [=מעודן ורגיש] חייו אינם חיים (פסחים קיג:), כי הטבע מחייב להתנהג כמו כולם. אדם שהוא אלרגי לכל מיני תופעות גם כן סובל הרבה, וצריך להתפלל עליו.

גם בעל מדות רעות זה נגד הטבע שרוצה ה' יתברך שנתהלך בו, והוא צריך להיות מטופל ולהתחנך ולהתקדם.

וכל זה מרומז בשלוש מילים בפרשת אמור שקראנו בתורה בשבת האחרונה "ובארצכם לא תעשו" (ויקרא כב, כד). וזה מוסר השכל על כל מיני שנויים בטבע שניתן לנו על ידי הקדוש ברוך הוא שזה דומה לסירוס בעלי חיים שאסרה התורה. ואשרי השם דרכיו (מועד קטן ה.).

יום ה'. היחס לזולת

אף שלמדנו לעיל שבתחילה תדאג ותשבץ את עצמך כדי שתוכל להתקדם ולהסתדר בישוב הדעת, יש להוסיף שאל לך לשכוח גם את אחרים. כלומר אם אפשר להילחץ קצת בכדי שגם אחרים יהנו, למה לא? וזה לא רק בנסיעה או בהסעה למקום מסויים ויש מקום בהסעה שצריך לעשות חסד ולקבל חבר נוסף שמבקש, אלא גם בעזרה וסיוע לזולת יש להיזהר בזה מאד שלא לשכוח את אחרים.

ומצינו הנהגה של ה' יתברך שציוה בתורה על הקרבת העומר, ומיד הוסיף וחיזק את המצוות לקט ופאה. ולמה? יש שתירצו שהמטרה היא לדעת שגם צדקה לעניים זה רק בגלל ציווי ה' כמו עומר, ולא בגלל רגשות רחמנות טבעיים.

ולהאמור יש להוסיף ולומר שכוונת התורה ללמדנו שגם כשאתה דורש ופועל ועושה לצורך עצמך שזה חיובי ביותר, תשתדל מאד שלא לשכוח את האחרים. וכך דקדק ה' יתברך ובעשרת הדברות ביחד עם האמונה בה' יתברך בפסוק "אנכי ה' אלוקיך" (שמות כ, ב), אמר גם "כבד את אביך ואת אמך" (שם שם, יב) שזו מצוה של הנהגה. ומבואר בגמרא (קידושין לא.) שהגויים התפעלו מזה מאד. ומכאן להנהגה שלנו תמיד.

יום ו'. נשמה יתירה

להיות שמח זריז וזהיר בהכנות הקדושות לשבת קודש.

ומצינו בפרשה שגם על שמיטת קרקעות נאמר בפסוק "שבת לה'" (ויקרא כה, ד), וזהו שבת לשם ה'. ולשם ה' הכוונה שירגיש שהעיקר בשבת קודש הוא מצבו הרוחני ועלייתו הרוחנית. נכון שיש מצוות גשמיות כמו עונג שבת ושינה ומנוחת הנפש וכיוצא בזה, אולם יש לדעת שכל זה אמצעי להגיע לעלייה רוחנית. ולכן אמרו חז"ל 'נשמה יתירה' ולא גוף או נפש, כי זה יסודי בנשמה להרגיש רוחניות יותר. וזהו בעצם מעין עולם

הבא שכתוב בגמרא (ברכות נז:). ואף שרש"י (ביצה טז.) מבאר שנשמה יתרה פירושו שיש רוחב לב לאכול ולשתות, אבל הוסיף גם מנוחה ושמחה. ובודאי שזה שייך יותר לרוחניות שזוהי התכלית הרצויה, והאוכל הוא רק אמצעי לכך.

פרשת במדבר

יום א'. הונאת דברים

הונאת דברים חמור יותר מהונאת ממון (בבא מציעא נט.). ואם בממון יש לבוא לבית דין ולשמוע את שני הצדדים ולשקול ולפשר לכתחילה או לפסוק את ההלכה (כמבואר בסנהדרין ו.), עד כמה יש להיזהר בהונאת דברים החמורה יותר. ואין להורות בזה לעולם בסברא או פלפול או טענה, אלא רק בית דין. ומי שהוא חלש בזהירות בדיני ממונות, מותר לומר כן למשודכת שלו או לשאלה שנשאל בדומה לכך. כי אנשים כאלה מזיקים והורסים כל חלקה טובה ומצערים אחרים בכספים שלוקחים בהלואה או שקים שחוזרים או עסקים שאינם אמינים בהם, ויש להיזהר מהם מאד.

ומעשה שהיה עם מרן הרב שך זיע"א (הובא בספר תורתך שעשועי) שלקחו ר"מ ממקום שלימד בו למקום אחר, ולא הצליח באותו מקום חדש והפסיד גם את פרנסתו מהמקום הקודם. ושאלו איך לנהוג? ופסק שאין טעם שימשיך כאן במקום שלא מצליח, אולם מאידך אינו יכול לחזור למקום הקודם. לכן אמנם יש לפטרו מיד, אבל לשלם לו משכורת עד שימצא מקום מתאים. ומכאן נלמד על גודל הזהירות הנדרשת.

ונראה עוד שבכל הונאת ממון יש ממילא גם הונאת דברים. כי הצער גובר, והנפש כואבת ומתייסרת ואדם בהול על ממונו (פסחים יא:). והזהירות בכל זה היא מסודות ההצלחה.

יום ב'. והחזקת בו

מצות "והחזקת בו" (ויקרא כה, לה) שקראנו בשבת קודש בתורה, מתפרשת בכמה אופנים. פשט הפסוק הוא שמי שקיים חשש שירד מנכסיו ויפסיד, מצוה גדולה לתמוך בו מיד ולעזור לו שלא יפול. וזה גם בגוף, מי שנפל או שבור ונדכא, מצוה לשמוע אותו לחזקו ולעודדו. וזה קשור מאד לאהבת ישראל, כי בדרך כלל אוהבים את המשפחה. ובתורה מודגש "וכי ימוך אחיך" (שם) והתורה כבר מדגישה שזה כמו אחיך, ויש להשתדל עבורו כמה שיותר.

ושמעתי בשם הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א שאם חס ושלום בהכנסת ספר תורה נפל ספר תורה לקרקע, אף שהמפיל חושש על חייו והרואים גם כן רוצים להתענות

כפי המנהג, עם כל זה כעת ימשיכו בשמחה ובריקודים ולמחר יתענו, כי זוהי המצוה השייכת לזמן זה.

והפסוק "והחזקת בו" מתאים לפסוק (משלי ג, יח) "עץ חיים היא למחזיקים בה". שצריך להחזיק ולחזק את התורה ולעזור לכולם, בגוף, בנפש, בנשמה, ולהרבות כבוד שמיים תמיד.

יום ג'. לשקוד על טובת חבירו

הנהגה גדולה ועצומה רואים בפרשה, עד כמה יש להיזהר בדברים שבין אדם לחברו ולשקוד בטובת חברו. לדוגמא: מי שהתרגל לקבל ממך טובות, כמו אוכל ביום שישי וכיוצא בזה, והוא כבר חי על זה, יש בעיה להפסיק לתמוך בו. או פועל שעובד אצלך והביא את בנו שישב בצד, כי אין מי שישגיח עליו, יתכן שיש חובה על בעל הבית להאכיל גם אותו, כי מה הוא יעשה לבד ומהיכן יאכל. וכן מי שלקחה אשה אליה הביתה לעבודה יומית כמה שעות ביום והתרגלה וחיה ממשכורת זאת, קשה לפטרה או להוריד לה שעות. וכן מי שהתרגל למשכורת נוספת בגלל פרמיות ובונוסים, יתכן שאי אפשר להפסיקן. וכן טיפים שמתפרנסים מכך וכל כיוצא בזה. וכן אם אתה נמצא בבעיה שנפלה במיוחד עליך כי אתה שם, או בתפקיד הזה או בכישורים המתאימים לזה, שחייב להמשיך ולחזק ולסייע. ועל אחת כמה וכמה בבית להקשיב ולהתייחס למשפחה ולסייע להם על המחיה ועל הכלכלה כפי כוחו.

וכל זה מרומז בפסוק בפרשה שלנו "ויצא מעמך הוא ובניו עמו" (ויקרא כה, מא). ופירש רש"י אף שהאדון קנה לעבד רק אותו, עם כל זה מהיכן יחיו עשרה בנים שיש לו, מי יאכילם וישקם. ולכן חייב גם לפרנס אותם עד שיצא העבד בשמיטה או ביובל. וכמו שפירש הרמב"ן (שמות כא, ג) שזה חסד מה' יתברך שלא ינזקו בניו היקרים כשהאבא עֶבֶד במקום אחר, ואיך יסתדרו. ומכאן עד כמה יש לשקוד במצות אהבת ישראל עם כל פרטיה ודקדוקיה.

יום ד'. לא תרדה

אסור לבעל עסק להשתלט על פועליו ולרדות בהם ולהעסיק אותם באכזריות. ואסור לו לחשוב שהם חיים בזכותו, וכן לנצל את זכותו ולבקש דברים שאין לו צורך בהם. ואפילו הורים, אם יודעים שהבן לא עושה כל כך באהבה, יש למעט מלבקש. ואדרבה, כשרואים שהוא נהנה כשעושה משהו ומחמיאים לו על כך, זה מצויין. באופן כללי אסור להתנהג עם אדם פועל, שמש, שליח וכיוצא בזה כמו עבד כנעני, אלא בכבוד גדול.

ומעניין שגם בעבד כנעני לא כתוב בפסוק בפרשת בהר שמותר לרדות בו, אלא רק כתוב לעולם בהם תעבודו (ויקרא כה, מו). ומסתברא שאיסור לא תרדה שייך גם על גויים, שדברים שאסור לנו לעשות ולצער את אחינו גם אותם אסור לצער. ואפילו בעלי חיים שסוחבים עגלה טעונה בעלייה והחמור כושל, אסור להכותו כדי שיתאמץ הלאה, כי יש כאן איסור צער בעלי חיים.

וזה כוונת הפסוק בפרשת בהר (שם) "ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך". ועיין בספר החינוך (מצוה שמז) שכוונת הפסוק שלא לקחת עבדים מעם ישראל, כדי שיהיו עבדי ה', ולא לעניין עבודת פרך בגויים, עיין שם.

יום ה'. איסתכל באורייתא וברא עלמא

הטבע כפוף למעשה המצוה, ועבירה היא שנוי בטבע. בגמרא (סוטה ג.) כתוב אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות. כלומר בעל עבירות הוא שוטה. ומכאן שמי שהוא ירא שמיים הוא חכם. ומפורש בפסוק "ראשית חכמה יראת ה'" (תהלים קיא, י). וגם בגמרא (שבת ל:) יודעים רשעים שדרכם למיתה אלא שחֶלְבּ מונח על כסלם, עיין שם. ומי שבריא בנפש הוא בעל מדות טובות, שמתגבר על כעס, קנאה, גאוה ומחלוקת. ולהיפך להיפך, כלומר חולה נפש.

גם מובא בגמרא (תענית ז.) שמי שמדבר לשון הרע שהתורה אסרה, ישוך אותו נחש. כי בלשון הרע אין הנאה וגם הנחש כן שהרי טועם בכל מאכלו טעם עפר. והוסיף רבינו החפץ חיים זיע"א (בהקדמה לספר שמירת הלשון) שבעל לשון הרע מחלל שם שמיים, משום שעושה עבירה סתם להכעיס. כמו מי שיש לו בשר של בהמה שחוטה וכשרה לאכילה ובשר נבילה, ואוכל דוקא נבילה. ותרי"ג מצוות הם תרי"ג גלולות של בריאות. כמו אקמול, אספירין, אופטלגין, אינסולין, מפני שהמצוות מקיימות את הגוף בטבע. זה מה שה' יתברך ברא בעולם.

וכל זה מרומז בפסוק בפרשת בחוקותי "והשמותי אני את הארץ ושממו עליה אויביכם היושבים בה" (ויקרא כו, לב). ופירשו רש"י והרמב"ן (שם) שיש כאן ברכה שארץ ישראל אינה סובלת גויים, ובארץ הם לא יהנו ולא יהיה להם ישוב טוב. ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות (כלים פרק א משנה ו) ומתאימה לעם ישראל בלבד.

וכן המצוות מתאימות לגופנו, והעבירות מזיקות לגוף. והתורה הקדושה מרפאת את הגוף "ולכל בשרו מרפא" (משלי ד, כב). לדוגמא מתענים ביום כפור הקדוש למעלה מעשרים וארבע שעות וזה מסוכן לדעת הרופאים. ומאחר שכך ציוה ה' יתברך, מצוה אגוני מגנא, ושומר מצוה לא ידע דבר רע (קהלת ח, ה). וכן ברית מילה, להסיר הערלה

ביום השמיני ולעשות פריעה ומציצה בלי הרדמה זה סכנה, והמצוה מגינה. וזו הוכחה שהמצוות מתאימות לגוף, ולהיפך להיפך.

יום ו'. צבא ה'

להיות זהיר וזריז לכבוד שבת קודש, והעיקר שמחה גדולה להשתלמות המתקרבת בשבת קודש. וצריך להרגיש כמו צבא. כמו שיש בצבא סוד צבאי, כך בשבת קודש דברי תורה בלבד. וכן בגדי צה"ל ובשבת קודש בגדי שבת. רכוש צה"ל, ובשבת קודש אורחים אצל ה' יתברך ורכושו הבלעדי של ה' יתברך. להרגיש כמו צבא. ומרגישים כן על ההתנהגות שלנו בשבת קודש, ואשרי הזוכה לכך.

פרשת נשא

יום א'. הכשר לדיבור

היום מתקיים כנס שמירת הלשון בבית המדרש. צריך תעודה להיות בקי בספר שמירת הלשון של רבינו החפץ חיים בכדי שנוכל לפתוח את הפה. וכמו כל בעל מלאכה שצריך תעודה על מומחיותו באותה מלאכה, וכן סופר שצריך תעודה, ואחרת אסור לו לכתוב. וכמו שוחט שאסור לו לשחוט בלי הסכמה. ובהם יכול לעבור על לאו אחד בלבד, ובלשון הרע כל רגע כמה וכמה לאוין ועשין, ועל כל מלה ומלה עובר עשרות עבירות, רחמנא ליצלן. ובלי תעודה כיצד אפשר לפתוח את הפה? ותעודה זו ניתנת למי שבא לכנס ומקבל על עצמו לשנן שתי הלכות לכל הפחות בכל יום, ואחרת חייב להיות אילם, כמאמר חז"ל (חולין פט.) ישים עצמו כאילם. והלואי שלא ניכשל כלל ועיקר.

יום ב'. סבר פנים יפות

דבר גדול וחשוב מאד לקיים דברי שמאי שאמר במסכת אבות (פרק א משנה טו) הוי מקבל כל אדם בסבר פנים יפות. ויש דרגה יותר גבוהה, לא רק לקבל מי שבא אליך אלא גם מי שלא בא אליך ממש. מרצה בכנס מסויים או בשיעור תורה, או מארח שבאים לביתו, או בעל השמחה בחתונה וכיוצא בזה, שמברך ומשבח את כולם ואומר להם שהוא שמח שהגיעו כולם בלי יוצא מהכלל. וכן כשמקדים הדרשן ואומר ברשות הקהל והנשים שבאות לשמוע וכן הילדים החביבים המסתופפים כאן. משפטים כאלה מעוררים את הלבבות, ואתה מרבה אהבה כשאתה מתייחס בכבוד לכולם.

ומרומז בפרשה מנין בני ישראל "שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים" (במדבר ב, לב). כך שכל אחד מרגיש שהוא חלק מעם ישראל, וזה מחזק מאד. ואשרי מי שיודע לחזק אחרים בצניעות ובחכמה כזאת.

ונראה שגם צריך לנהוג כך כשמשתתף בסעודה ומודה לכולם, לא לשכוח בתוך הדברים גם לשבח את בעלת הבית על הכיבוד והסדר והמאכלים המשובחים, וכמובן בצניעות אף מבלי להזכיר את שמה, ואשריו.

יום ג' ערב קבלת התורה. להתחתן עם התורה

נראה שקבלת התורה פירושו להתחתן עם התורה, להתייחד עמה, לעשות הכל על פי דעתה, וכמובן לשמח את התורה. ממש כמו בעל ואשה בחיי משפחה, וכלשון זה מוזכר בזוהר הקדוש (עי' לעיל בפרשת בשלח יום א). ומכאן עד כמה החיוב להרגיש שהתורה חלק מאיתנו, ואי אפשר לזוז ממנה כחוט השערה. וזוהי קבלת התורה אמיתית.

יום ד'. חג שבועות תשס"ד. חכמי ישראל בטבע העולם

חז"ל אמרו (שבת פח.) שהמלאכים עיכבו את נתינת התורה, עד שמשה רבינו עליו השלום אמר להם שהמצוות שבתורה לא שייכות להם, שאין להם פריה ורביה ולא כיבוד אב ואם, וניצח אותם. וקשה, וכי מה חשבו המלאכים מעיקרא, הרי ודאי שידעו שאין ההלכות וההנהגות של התורה שייכות בהם. ונראה ליישב, שהמלאכים רצו שההבנה בתורה ופסקי ההלכה וההנהגה הנכונה, תהיה על פי דעתם ולא על פי דעת חכמי ישראל. כי איך שיהיה, התורה קדושה ועצומה מאד, והיה לדעתם מתאים יותר שההכרעות והביאורים השיטות והחידושים יהיו מהמלאכים דוקא. ועל זה ענה משה רבינו שהתורה בארץ ולא בשמיים. ללמדנו שהקובעים בהבנת התורה והזוכים לדייק בפירושה הנכון והאמיתי, הם דוקא חכמי ישראל שהם בארץ.

וכמו שאמרו חז"ל (ראש השנה כה.) "אשר תקראו אֹתָם במועדם" (ויקרא כג, ד), "אתֶם" כתיב. כלומר, עם ישראל קובעים למטה ואז עושים כן למעלה. והטעם לכך, מכיון שהתורה למטה בארץ, הטבע כפוף לתורה. ומה שאומרים חכמי ישראל, בשמיים מכוונים שגם הטבע יהיה כך. וגוף האדם יהיה מתאים להלכה שנקבעה על ידי חכמי ישראל.

וזוהי השמחה שלנו בחג שבועות שזכינו לקבלת התורה אשר מתאימה לרמ"ח איברינו ושס"ה גידינו, ועל ידי קבלת התורה זוכים להרגיש טוב בעולם הזה, ואשרינו.

יום ה'. העולם מתאים לדרך התורה בלבד

העולם הזה מתאים לחיות בו על פי התורה בלבד. לגויים מתאים לחיות על פי השכל המוסר וההגיון. כשקיבלנו את התורה, נתחדש לנו יסוד גדול, אשר רק על ידי התורה הקדושה ניתן לשפר ולשנות ולתקן את המידות שלנו. ולכן התורה נתנה דוקא לעם ישראל. שעל ידי התורה, ניתן להשיג חיי עולם הזה והבנה אמיתית בתורה ובמצוות.

וזה לא פלא עד כמה הקפידו חז"ל הקדושים בתיקון המדות של האדם, והש"ס מלא מזה ומסכת אבות כלולה בזה. ואשרינו שזכינו לקבלת התורה.
וניתן להרגיש כן על האדם כשאינו מתבייש במצוות. ואדרבה להיפך, בפני רבים ופרסום גדול, מקיים את הפסוק "ויגבה לבו בדרכי ה'" (דברי הימים ב יז, ו). ובודאי נזהר תמיד בקיום כל מצוה קלה כבחמורה. הציבור הכללי מסכן, מבקש ישועה ואין, נמצא במ"ט שערי טומאה ומצבו הרוחני קשה מנשוא, רחמנא ליצלן. וכיצד ניתן לחשוב עליהם ועל מעשיהם ולהתייחס אליהם. וזה הסעיף הראשון בשולחן ערוך "ואל יבוש מבני אדם המלעיגים עליו בעבודת הבורא". ובזה ניכרת אהבתו והבנתו בתורה.

יום ו'. טעם השבת

כידוע כל דבר בעולם שנהנים ממנו נמאס לבסוף, חוץ מהתורה הקדושה. שדומה לאמא שמניקה את בנה שתמיד נהנה ומרגיש כמו פעם ראשונה, כך התורה הקדושה לא נמאס ללומדה לעולם, ותמיד נהנים ממתיקות התורה. ומרומז בפסוק בתהלים "לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד" (תהלים קיט, צו). יש קץ לכל דבר שאדם עושה עד שהוא קץ בו, חוץ מהתורה הקדושה.
ונראה שזוהי גם מעלת שבת קודש, גם אם יחזור האדם על מאמרי חז"ל בסעודות ועל שירי שבת קודש כמה פעמים, יזכה לתענוג מיוחד מעין עולם הבא.
ומרומז בפרשת נשא (במדבר ז, יב והילך) ששנים עשר פעמים חוזרים על קרבנות הנשיאים, אותו דבר בדיוק נמרץ. הוי אומר שהתורה והמצוות רחבים הם מאד ואין להם קֵץ ותכלית ואין האדם קֵץ בהם. ומי שיאמר ברכת המזון בכוונה גדולה ולאט לאט בשבת קודש, יזכה שתתקבל תפילתו בהרחמן. כי הרחמן זוהי זכות למי שכיון היטב בברכת המזון שיבקש רחמים מהרחמן הגדול. ואין לך יום שמתאים לכך יותר משבת קודש, ואשרי המכוון לכך.

פרשת בהעלותך

יום א'. הפליה מותרת

יש להיזהר מאד לשבח את כולם ולתת מתנות לכולם, למנוע קנאה ותחרות. ובפרט בילדים, שלא יהיה כמו יעקב אבינו שנתן כתונת פסים ליוסף וגרם לקנאת שאר האחים (עיין שבת י:). ומאידך, תפקיד צריך לתת לכל אחד כפי כוחו וכפי חכמתו, שלא לגרום נזק והפסד חס ושלום.

ומצינו בפרשה על בני קהת שתפקידם חשוב ביותר ושל בני גרשון פחות, ואין כאן קנאה. כי תפקיד תלוי בכישורים, בזכויות, ביראת שמיים. אבל בשבחים וכבוד כולם שוים. ומצינו גם בש"ס (כתובות קג:) על רבינו הקדוש בשעת מיתתו, שחילק תפקידים לבניו ותלמידיו כפי כוחם וכפי הזמן העומד לרשותם. ורק על ידי זה יש תועלת לכולם.

יום ב'. חלוקת תפקידים

אחד היסודות החשובים שעוזרים לשלום בית, זה הבנה הדדית בין בני הזוג. וגם הילדים שרואים שבין ההורים אין מחלוקת, ואז הערה מאבא או מאמא זו הערה משניהם יחד, וכך יש עליהם יראת שמיים. ונתן להגיע לכך על ידי חלוקת תפקידים, האשה בענייני הבית והאיש בעניינים הרוחניים. ולפעמים צריך להעביר את תיק החינוך לאשה, כי היא חכמה ופיקחת ומדברת בנחת וכו'. והעיקר שידע כל אחד את מקומו ותפקידו, ואז זה משלים את זה. וכן בקהילה, או בבית הכנסת, גבאים בתפקידם, חזן בתפילה, צבור המתפללים בשתיקתם בתפילה, וכן על זה הדרך.

ומרומז בפסוק "איש איש על עבודתו ואל משאו" (במדבר ד, יט). כלומר כל אחד והתפקיד שלו, ואז אחד מסייע לשני ואחד מחכים את השני ומועיל עבורו. ובש"ס (ערכין יא:) אמרו משורר ששיער בשל חברו [=כלומר לוי שתפקידו לשיר בבית המקדש ששימש בתפקיד שמירת השערים במקדש במקום לשיר] חייב מיתה בידי שמיים, עיין שם. ומכאן גודל הזהירות המתבקשת והתועלת הנובעת מכך.

יום ג'. ביעור חמץ רוחני

כל מה שמיותר בבית, לא שימושי, לא מועיל, ולא עוזר, אלא סתם תופס מקום, עדיף לזרוק או לתרום או למכור. בית צריך לראות בו מקום שמביא תועלת ושימוש מתאים לצורכי הגוף והנפש. לפעמים משאירים עד פסח וזורקים, ולפעמים ממשיכים להצניע. אם יש מחסן מתאים לדברים שיתכן שיועילו פעם, אפשר להטמין שם. אחרת, להשמיד ולבער ולקיים בערתי הנזק מן הבית.

וכן דברים טמאים ומסיתים על אחת כמה וכמה שיש לבערם מן הבית.

ומצינו בפרשה "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש" (במדבר ה, ב). אם טומאה גשמית שטהרתה גשמית במקוה יש לסלק מן הבית, על אחת כמה וכמה שיש לסלק מן הבית טומאה רוחנית שאין לה טהרה לעולם "ובערת הרע מקרבך" (דברים יג, ו). וכן דעות שונות ומשובשות ובפרט מחשבות אסורות, יש לבער לגמרי מהראש, ולהיות מיושב וחושב לטובה ושמח בעצמו ומנצל את זמנו לתורה ויראת שמיים, ואשריו.

יום ד'. חשד ובירור עד למסקנה

החושד בכשרים לוקה בגופו (שבת צז.). וגם בלב אסור לחשוב ולחשוש, כמו שמשמע מרבינו החפץ חיים זיע"א (עיין כלל ד סעיף ג). ומאידך כמו שמותר לספר לשון הרע כשיש תועלת, כך מותר לחשוד כשיש תועלת וחוששים מן הבאות. ועל ידי האזהרה, רגועים ולא חוששים. ולא לחינם אמרו חז"ל (מסכת דרך ארץ רבה פרק ה) כבדהו וחשדהו, עיין שם. וגדולי התורה וראשי ישיבות תמיד חושדים וחוששים ומגיבים בהתאם, מחשש שלא תצא תקלה חס ושלום, וזוהי תועלת לשמה.

ובזה מובן למה כשהוכיח משה רבינו את בני גד ובני ראובן (במדבר לב) והשיבו לו, לא התנצל על דבריו, כי זהו תפקידו לחשוד ולהזהיר. ומה גם שעדיין לא ידוע אם יעשו את מה שאמרו, וחיכה לראות כיצד יתנהגו. ולכן ציוה את יהושע שתמיד יעקוב אחריהם לראות מה קורה איתם. אבל מרים הנביאה שדיברה במשה ללא תועלת נענשה (במדבר יב). וכן סוטה שהשפילו אותה במחיקת שם שמיים ופריעת ראש ובגדים ושתיית מי המרים, כשלא צבתה ולא נפלה סימן שהיא כשרה, ולכן יתקיים בה "ונקתה ונזרעה זרע" (במדבר ה, כח), שנושעת בכל המצטרך לה כמבואר בחז"ל (ברכות לא:).

כשאומרים "מרן שליט"א חזר בו" או "הרב פלוני שינה דעתו", אין זה גנאי חס ושלום, אלא אדרבה, זוהי מעלה שכעת הבין העניין טוב יותר. ואם זה היה בעינים מעשיים ציבוריים, אף ששינה דעתו אין זה לשון הרע מה ששמע עד עכשיו, אלא בירורים כיצד להתנהג, ולה' הישועה.

יום ה'. נזירות בזמן הזה

כיום, אין דיני נזיר. ופסק הרמב"ם בהלכות נזירות (סוף פרק ב וסוף פרק י) שלא לנדור בנזיר, שאין בית המקדש ואי אפשר להביא קרבנות, ויהיה נזיר לעולם או שיחכה למשיח ואז יביא קרבנות. ונראה עם כל זה, שיש נזירות גם בזמן הזה. כמו שמירת העיניים, התגברות בקדושה, ענוה טהורה, מתן בסתר. וזה קשה הרבה יותר מנזירות. נכון שנזיר מתגבר על תאות היין ועל היופי החיצוני ולזה מגדל שיער, אבל תאוות קשות של עריות ומדות רעות, המתגבר עליהם זוהי נזירות אמיתית ונכונה גם בזמן הזה.

יום ו'. שבת עונג ושמחה

צריך להיות זהיר וזריז בהכנות לשבת קודש, ולהיות שמח שמגיע כעת להשתלמות רוחנית גבוהה. ששבת מעין עולם הבא (ברכות נז:).

ובפרשתנו בפסוק "וביום שמחתכם" (במדבר י, י) דרשו בספרי (שם פיסקא מ) אלו השבתות. נמצא שגם בשבת קודש יש מצות שמחה. וכן כתב בעל הטורים (שם).

וכן בתפילה ''ישמחו במלכותך'', משמע שיש שמחה בשבת. ומאידך שבת מצטרפת לשבעה שיושבים על המת ואינה מבטלת, מה שאין כן יום טוב שמבטל כי יש בו מצות שמחה (כמבואר בתוס' מועד קטן כג:). נמצא שזו מחלוקת אם יש מצות שמחה בשבת (ומרן שליט''א האריך בזה ביביע אומר חלק ד עמ' קד עיין שם).

ונראה שיסוד המחלוקת תלוי בזה שלדעת השלחן ערוך שמותר בשבת קודש לדבר דברים בטלים וכן ללמוד חכמות כפי הצורך, נמצא שהעיקר זה עונג ובזה יש לו עונג ומותר. אבל למי שסובר רק תורה ותשבחות ותפילות לה' יתברך בשבת קודש ושום דיבור אחר אסור כמבואר בזוהר הקדוש, והובא בהנהגות לשבת (עמ' צו.), נמצא ששיחת חולין אסורה לגמרי. וזה קשור לטעם שיש שמחה בשבת, כי השמחה היא גבוהה הרבה יותר מעונג וממלאת את כל כולו של האדם. וכי מי ששמח בחופת בנו יחידו מסוגל לשמוע פוליטיקה באותו רגע או לפטפט עם חבריו? הרי כל כולו שמח ומסור לאירוע המכובד. ועל אחת כמה וכמה שבת קודש שהיא מיוחדת שהעולם כולו מקנא בנו על שזכינו. וממילא שבת קודש מיוחדת אך ורק לתפילות, תהלים, תשבחות ותורה בלבד. ואשרי מי שמבין כך ומתנהג בהתאם.

פרשת שלח לך

יום א'. כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם

כל מצוה ומעשה טוב שאתה עושה לעצמך עשית, ולהיפך להיפך. אי אפשר להזיק לאחרים, כי הכל בהשגחת ה' יתברך, אבל חוזר כל מעשה למקורו ולעצמו. כמו הפתגם ''זרוק חוטרא אעיקרא קאי'' (ילקוט שמעוני בראשית פרק כא סימן צה) כלומר אם תזרוק מקל יחזור הוא לקרקע ממנה שולח.

לדבר על עצמו לשון הרע ממש מותר בשני תנאים. א) לא לספר עוונות שעשה כשאינם ידועים, שזוהי חוצפה (ברכות לד:). ב) לא לספר על עצמו בפני מי שאינו מכירו, כי נכשל בעוון ''לפני עור'' (ויקרא יט, יד), כידוע. ועל כל פנים על אחרים אסור לדבר, וזה בסוף חוזר על עצמו. וכן אסור לקלל, כי כל מה שקילל דוד המלך את יואב הכל נתקיים בזרעו כידוע (סנהדרין מח:). וכן לגבי מצוות ומעשים טובים, כתוב במדרש: וכי ה' יתברך צריך שנשחט עוף מהצוואר ולא מהעורף, אלא המצוות ניתנו לצרף [=מלשון צירוף בירור זיכוך ונקיון] את ישראל (בראשית רבה מד, א). ובזה פירשו את המשנה (מכות פרק ג משנה טז) ''רצה הקדוש ברוך הוא לזכות [=לזכך] את ישראל''. וממילא המצוות כולן מועילות לנו.

וכן לומר שלום לחבר ופנים שוחקות ומלבין שיניים, זה טוב לעצמך ותקפיד לעשות כן. ואף אם זה לא מכל הלב, תמשיך לעשות כן ותקיים מצוה, כי עדיף להכשל באהבת חינם מלהכשל בשנאת חינם. והחיצוניות משפיעה על הפנימיות (חינוך מצוה טז). העיקר שתדע, כל מה שאתה עושה, חוזר אליך ועליך. ותזהר מטעויות ומהחלטות חדות ומהירות.

וכל זה מרומז בפרשה, "אל מול פני המנורה" (במדבר ח, ג), ופירש רש"י מול האמצעי שלא יאמרו לאורה הוא צריך. כלומר ה' יתברך לא צריך שנאיר לו. זוהי מצוה שתאיר עלינו, ובעבורנו אנחנו מקיימים מצוות ומעשים טובים.

יום ב'. מצות "הנקיון"

סדר ונקיון לגוף ומצוות ולימוד תורה לנשמה, משלימים זה את זה ועל ידי זה נעשה עובד ה' בשלמות. ועיין לחז"ל (נדרים פ:) עד כמה הקפידו על כביסה ורחיצה, עד שאמרו שזה קודם לשתיית מים של עיר אחרת הנמצאת במחסור. נורא! גם הקפידו חז"ל על נטילת ציפורניים שלא יהיה עודף על הבשר (עיין בן איש חי פרשת דברים שנה ראשונה סעיף יג), גם נקיות וגם טהרה. וכן להסתפר אחת לשלושים יום כמו שפסק הבן איש חי (בספרו תורה לשמה סימן שפח) ועיין סנהדרין (כב:).

ומרומז דבר זה בפרשה, שבשביל הטהרה של שבט לוי במקדש ובמשכן ציוה ה' יתברך לגלחם כמו מצורעים ואפר פרה וקרבנות והנפה וכיבוס בגדים. נמצא שנקיון הגוף והנשמה גם יחד, מסייעים לקדושה ולעבודת ה'.

יום ג'. ללמוד... ולעשות ולקיים

שיחתן של תלמידי חכמים צריכה לימוד (סוכה כא:), וכל שכן שיחה של תורה. ולחיות על פי התורה הקדושה שצריך לימוד בעיון גדול, אחרת יש חוסר הבנה גדול והתוצאות קשות. וכמו כן בעניין הדרכה לחתן וכלה שזה חיובי כל כך שידעו כיצד להתנהג תמיד. וכן כושר בעבודה, והנהגה טובה לקדם את עצמו בתועלת גדולה עד כמה שאפשר. ואפילו הרגלי אכילה נאותים וכן צורת הבישול צריך ללמוד כדי להצליח ולהשיג את מירב התועלת הדרושה לגוף.

ולדעת חז"ל (חולין כד.) חמש שנים לוקח ללמוד ולדעת מה תפקידך ומה הדרך הנכונה שלא תעשה טעויות.

ולמדו כן משבט לוי כמבואר בפרשה, שמצד אחד נאמר: "מבן חמש ועשרים שנה ולמעלה יבא לצבא צבא" (במדבר ח, כד), ומצד שני כתוב: "מבן שלשים שנה" (במדבר ד, ל). זאת אומרת שמתחילת ההתלמדות ועד הכניסה לתפקיד בפועל צריך חמש שנים.

ומכאן אשר כל דבר כדאי ללמוד קודם מאדם בעל נסיון ועם דרך נכונה, וההצלחה תאיר פנים יפות.

יום ד'. יחס גם לפעולות

לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות (כתובות יז.). וזה לא רק עם האנשים עצמם, אלא גם עם פעולות שעושים, מכתבים שכותבים, אם זה קשור אליו ישים לב מה כתוב, מה דורשים, מה מציעים. להקדיש זמן קצר לדברים אלו, זה נקרא מנהג דרך ארץ (ברכות לה:). לדוגמא, אם הגיעה הזמנה לחתונה או לאירוע אחר, לבדוק התאריך והאנשים. ואם יש חובה ללכת, לרשום ביומן. הגיע מכתב, לקרוא אותו בכובד ראש. להקפיד על תיבת דואר לקבלת מכתבים. ולשים לב על הודעות בלוח מודעות, ולא לומר לא ידעתי לא שמעתי. וכן להקפיד על מכתבים מהנהלת תלמודי התורה, או מכתב מהבנק ודף חשבון. כשלא עוקבים ולא עונים - מפסידים. כמו דו"ח תנועה, אם לא מגישים ערעור או שלא באים לדין, מפסידים.

וכל זה מרומז בפסוק בפרשה. שלכאורה למה היה צריך משה רבינו לתקוע בחצוצרה בכדי להזמין את שנים עשר הנשיאים, וכי לא היה עדיף לשלוח שליח בית דין אליהם, במקום להרעיש לכל התושבים שיתבוננו אם זה בחצוצרה אחת או בשתי חצוצרות והכוונה גם לקרא להם. אלא שלפעמים מגיע שליח בית דין והאיש לא בבית והמשפחה לא מסרו לו את ההודעה או ההזמנה. וכמו שלפעמים מגיע מכתב והמשפחה זלזלו בו ואבד או נקרע וחסר הסבר. לזה תוקעים בחצוצרה ולא ניגשים הביתה, ואז אינו יכול לומר לא קראו לי או לא קיבלתי הזמנה, כי רק על ידי חצוצרה מתקבלת הזמנה וכולם שומעים בכל מקום שהם.

ומכאן גם, מאחר שבדברים אלו מצוי תקלות רבות אין לכעוס על כך. מכתב מסירה ביד או בדואר רשום, עדיין אין בו בטחון שהגיע ליעדו או שנלקח מתיבת הדואר, וצריך שני עדים ליתר בטחון. ומי שמעורב עם הבריות באופן חיובי בלבד, ידע תמיד להסתדר על הצד הטוב ביותר.

יום ה'. שותפות בשמחת החבר

השתדל תמיד לשתף פעולה ולהיות נוכח במקום שזה חיובי, ועל ידי זה מרבה שלום ואהבה. כמו אירועים משפחתיים, ללכת אף לכמה דקות. כמובן אנוס רחמנא פטריה, אבל לא לעזוב חברים במלחמה ולא בשמחות ובכנסים. עצם שיתוף הפעולה, מרבה אהבה ואחווה. העיקר שהראה את עצמו, וזה גם מונע לשון הרע ורכילות. וכשבאמת לא יכול לבא, כדאי לומר את הסיבה לכך, כדי למנוע חשד בכשרים.

וזה מרומז בפרשה, שמשה רבינו אמר ליתרו: "אל נא תעזוב אותנו" (במדבר י, לא). ופירש אור החיים הקדוש, שחשש משה רבינו מחילול השם שיהיה על ידי עזיבת יתרו את ישראל אחר קבלת התורה, עיין שם.

ונראה כי מה שאמרו חז"ל (ביצה כד:) אל ימנע אדם עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת. כי על ידי זה משיג חידושים ופסקי הלכה שלא שמע. הוא הדין לא למנוע עצמו מלהיות "חבר אני לכל אשר יראוך" (תהלים קיט, סג) ויתקדש שם שמיים על ידו.

יום ו'. ובחרת בחיים

שמחה וזריזות בהכנות לשבת קודש. ומצינו בפרשה (במדבר טו, לו) שאת מקושש העצים רגמו באבנים, כלומר שהשבת נקמה בו והרגתו. ומאידך פקוח נפש דוחה שבת (שבת קלב.), אף שבית המקדש לא דוחה שבת (יבמות ו.). פקוח נפש דוחה שבת, וכאן הורגים אותו בגלל השבת? אלא שכשהיהודי שומר את השבת, השבת שומרת עליו וגם נדחית מפניו ומחללים שבת לכבודו ובשבילו אף בספק פקוח נפש (ירושלמי יומא פרק ח הלכה ה). וכשלא שומר את השבת, השבת תתבע עלבונה ממנו ותזיק לו. ואם צריך, היא גם תגרום למותו, כמו שכתוב "מחלליה מות יומת" (שמות לא, יד), רחמנא ליצלן. השבת דומה בזה לתורה הקדושה שנאמר עליה (יומא עב:) זכה נעשית לו סם חיים, ולהיפך להיפך. כך שמירת שבת קודש סם חיים ומקור ברכה ומעין עולם הבא למבינים.

פרשת קרח

יום א'. זהירות בקבלת אחריות

שליח צבור שמציעים לו לעבור לפני התיבה צריך לסרב בתחילה כידוע (ברכות לד.), ורק אחר כך להתכונן ולעלות. ומשמעות הדברים, שצריך להיזהר גם שליח ציבור מלקבל אחריות, שהרי לומדים מהחזן דקדוק בתפילה ולשון תחנונים. וכן בכל פעולה. לא כדאי להתחייב, כי אם יש התחייבות צריך לעמוד בה. שהרי מצד אחד כתוב במשנה: "במקום שאין אנשים השתדל להיות איש" (אבות פרק ב משנה ה) ומאידך: "וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמיים, שזכות אבותם מסייעתן" (שם משנה ב). כלומר להיזהר מהצבור ולעשות הכל לשם שמיים, כי לצבור יש זכות אבות, ויש לדעת מה ההנהגה הנכונה. והתשובה היא שתלוי באדם אם הוא ראוי לכך ויעזור לסייע שתהיה בשליחות שלו יראת שמיים ואהבת התורה וקידוש השם אזי ירוץ לעניין זה, ואם חס ושלום לא, אז יברח כבורח מן האש.

ומצינו בפרשה שהמרגלים קיבלו אחריות והתקלקלו והרסו את כל הדור וגרמו חילול השם נורא ואיום. וכן למשל, אדם קיבל אחריות לקחת חבילה של מאן דהוא, ופתאום לא מסתדר לו. חייב לדאוג שחבילה זו תגיע ליעדה, שהרי קיבל על עצמו. ואינו יכול לומר רציתי לעשות טובה ולא הצלחתי, אלא יצלח את הירדן ויעשה טובה זו כפי שנתחייב. ושנינו בגמרא (בבא מציעא פ:) שמור לי ואמר לו הנח לפני, שומר חינם. והטעם, מפני שלא קיבל עליו לשמור. ומכאן, שעל קבלת אחריות צריך להיזהר ולהתפלל הרבה שלא תצא תקלה חס ושלום, ושלום על ישראל. ומכאן גם מוכח שמותר לומר לגבאי על פלוני שאינו מתאים להיות חזן, כי אינו מדקדק או שאין לו יראת שמיים וכו', כי איש כזה אינו יכול לקבל אחריות כדי להיות שליח ציבור. ועדיף שיהיה כאחד העם.

יום ב'. פחד חיובי

לדעת התורה הקדושה אדם בעולם הזה נקרא חלש, נזקק, מושפע מאחרים, וזקוק תמיד לחיזוקים. והרי אפילו דיין מושפע מבעלי דינים מצורתם ולבושם, עד שחייבו להלביש את בעל הדין העני כמו בעל הדין העשיר (שבועות לא.). וזה מה שקרה ליהושע וכלב אשר פחדו מעשרה המרגלים וחיפשו דרכים להציל את עצמם מההשפעה השלילית שלהם. ומכאן עד כמה יש להיזהר.

ולמדתי מכאן שמשכורת 7000 שקל במפעל עם חברה לא טובה, בדיבור וליצנות וכיוצא בזה, ומאידך 4000 שקל בחברה טובה, רציניים ואחראים ללא יצר הרע, זה האחרון חביב ועדיף. ואשרי אדם מפחד תמיד (משלי כח, יד).

יום ג'. אדם כי יקריב "מכם"

בזמן שבית המקדש היה קיים, היו קרבנות עגל, פרה, עז, כבש, תורים ובני יונה, וכן מנחת סולת, וכן מי שרוצה תורם יין ושמיים בו מלח ומקריבים על גבי המזבח לכבוד ה' (זבחים צא:). והיום אין לנו כלום, ומקיימים את הפסוק "ונשלמה פרים שפתינו" (הושע יד, ג). אבל יש קרבנות חשובים יותר, כמו מי שמתגבר על כעס קנאה וגאוה, או נקמה המתוקה מדבש כלשון המסילת ישרים (פרק יא), ועוצר עצמו לפי דעת התורה ומרבה שלום, הרי זה קרבן ממש.

וחז"ל אומרים (סוטה ח:) על הפסוק "זבחי אלוקים רוח נשברה" (תהלים נא, יט) שכוונת הפסוק על בעל מדות טובות החביב בעיני ה' יתברך מכולם, שכאילו הקריב כל הקרבנות כולם. וכן כשיש לאדם תשוקה של עבירה ומתגבר עליה, כמו שמירת עיניים ותאות אכילה אסורה וחשש עריות וכיוצא בזה, המתגבר נקרא גבור, וזה קרבן לה'. וזה דומה לקרבן יין שנאמר בפרשה "ויין תקריב" (במדבר טו, י). שחז"ל בזבחים (שם) למדו

מכאן על קרבן יין ושמן כידוע. גם לרבות עישון סיגריות, ההורס ומכלה ומזיק מנפש ועד בשר. והמתגבר וחוזר בו מתאוה זו, הרי זה קרבן גדול לה' יתברך, ואשריו.

יום ד'. נקדש את שמך בעולם

תפקידנו בעולם הזה להרבות כבוד שמיים ולעשות חסד עם אחרים. תלוי במצב, באפשרות ובמסירות. לפעמים קשה ואז על פי ההלכה פטור, אבל אם בפעולה זו יש גם כן קידוש שם שמיים, או אם לא יעשה אותה יהיה חס ושלום חילול שם שמיים, באופנים כאלו אין סברא של "אין זמן" או קושי וכיוצא בזה. כי לקדש שם שמיים וכן למנוע חילול שם שמיים, זוהי חובה קדושה, תמיד ובכל מצב ובכל זמן.

וזה הפסוק בפרשה "כי דבר ה' בזה" (במדבר טו, לא), ופירשו חז"ל (סנהדרין צט:) זה הלומד תורה ולא מלמדה. נמצא שמניעת תורה ומצוות, ומניעת זיכוי הרבים הרי זה בזיון לכבוד שמיים חס ושלום ועונשו חמור.

עלינו לשבח

ומכאן לבן תורה אמיתי ועבד ה', שצריך תמיד לשבח אחרים העוסקים בקודש, הן בבתי כנסיות הן בתלמודי תורה ובתי מדרש וכיוצא בזה. להראות שהעיקר אצלנו שיתרבה כבוד שמיים בעולם, גם אם זה לא על פי הדרך והרצון שלנו. העיקר שיש בזה דרך התורה והיראה וה' יתברך שמח בהם, חובתנו לחזקם ולהרבות אהבה ואחוה שלום ורעות.

יום ה'. למען תזכרו ו-ועשיתם!

יש מילים מקבילות. מזמין – מוזמן, רודף – נרדף, משפיע – מושפע, נותן – מקבל, מסית – מוסת, מזהיר – נזהר, וקשורים זה בזה. ונראה שיהודי תמיד נקרא מוסת או נזהר, תלוי בחברה, בשמיעה, במעשים ובשאר דברים חיוביים שעושה או להיפך. ולכן דרשה התורה מכל אחד ואחד המזכה את הרבים, שיהיה תמיד נזכר וזוכר ושם על ליבו מה שעושה. ומה שיכול להיות שלא יזכור. וכן תלמידים בתלמוד תורה, לפני כל הפסקה צריך המלמד דקה אחת להזהירם לא להשתולל בחצר. מי שצריך להתפנות, לשתות, לוותר לחברים, ולחזור מיד בצלצול הפעמון לכיתה, וכן הלאה.

וגם אנחנו זקוקים לכך, הנה, יוחנן כהן גדול נעשה צדוקי כי הוסת (ברכות כח.). אלישע בן אבויה התקלקל (חגיגה טו:). והעולם הזה מלא נסיונות וזקוקים למזכירים רבים. כמו מזכיר שתפקידו להזכיר לבעל העסק או המוסד על פגישות חשבונות וכיוצא בזה. אותו דבר המצוות מזכירות לנו שיש בורא לעולם, והם ציצית תפילין, מזוזה, ואפילו ברכות, מבואר ברמב"ם (פרק ק מהלכות ברכות הלכה ג) שיש ברכות שנתקנו רק כדי שנזכור את ה' תמיד. וכמו שאמרו, "מצוה" חוץ מפשט המלה שהכוונה ציווי ה' יתברך, עוד

בה, מלשון צוותא שהמצוה תדבק באדם ברמ"ח אברים ושס"ה גידים שלו, כדי שיזכור ויתעורר ותמיד להיות עובד ה'.

יום ו'. ישמחו השמיים ותגל הארץ

להיות שמח וזריז בהכנות לשבת קודש. ומבואר בזוהר הקדוש (פרשת קרח דף קעו:) קרח עשה מחלוקת נגד השלום ונאבד מן העולם. וגם שבת נקראת שלום, שהשבת עושה שלום למלעלה ולמטה, אחרת אין שלום ואין כלום. ובזה מובן למה אומרים "שבת שלום" ולא "שבת שמח" כמו חג שמח, מפני שהיסוד של שבת זה עונג ולא שמחה. ומטרת השבת להרבות שלום גם בגשמיות על ידי שיתוף כל המשפחה בהכנות לשבת ובסעודות. ובעיקר ברוחניות, שהשבת זה השתלמות רוחנית. וכשלומד בשבת קודש מתעלה ומרבה שלום בעולם.

פרשת חקת

יום א'. בחוצפה יסגא

"עזות פנים" עוון גדול וחמור, עד שאמרו במשנה "עז פנים לגהינם" (אבות פרק ה משנה כ). ובתפילה כל יום אומרים "שתצילני היום ובכל יום מעזי פנים", ומקורו בש"ס (ברכות טז:). ועזות פנים מביאה את כל העבירות שבעולם, כי בושת פנים מביאה יראת שמיים (רש"י סוף פרשת יתרו). ועז פנים מותר לקרותו רשע (תענית ז:). ועזות פנים זוהי חוצפה, שחז"ל (סנהדרין קה.) אמרו על כך שזה כמו מלך בלי כתר. כלומר רק חסר לו כתר, אבל כוחו גדול. כי אנשים לא עונים לו כי הוא עז וקשה, ובינתיים הוא עושה מה שרוצה, ולכן אחת דינו לגהינם. ומרומז בזה שכדאי וצריך להפליל איש כזה כדי לסגור אותו, שלא יוכל להשתמש בעזות פנים שלו לעשות מעשים רעים.

וכל זה מרומז בתרגום יונתן בן עוזיאל בפרשה שקראנו בשבת שאמר על הפסוק "ויקומו לפני משה" (במדבר טז, ב) "קמו בחוצפה". שלפני החכם ובפרט לפני גדולי ישראל יש להתנהג בעדינות גדולה ולקום בדרך ארץ ועם בקשת רשות לדבר לפניהם. וכשבאו קרח ועדתו לפני משה בחוצפה, התוצאות ידועות.

וכבר רמז כן רש"י על הפסוק "ותקרבון אלי כולכם" (דברים א, כב), שבאו בערבוביא, ילדים דוחפים את הזקנים וזקנים דוחפים את הראשים, עיין שם. וה' יתברך יזכנו למידת הענוה והצניעות בושת פנים ויראת שמיים.

יום ב'. ושוחד לא תקח

נגיעה אישית, זה שוחד ממש. והתורה הזהירה על הפסוק "ולפני עור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, יד), שלא לתת עצה שאינה הוגנת. וזה נובע מיראת שמיים, אחרת כל אחד משוחד ונגוע בדבר וחושב בטובתו בלבד. וכן אי אפשר לשאול בחור על חברו ולסמוך על זה ממש, כי יתכן מחמת קנאה שרואה שחברו משתדך, ינגן את המִלים אחרת, שלא יתלהבו ממנו. וחז"ל אמרו במדרש רבה (לב, ב עיין שם, ועיין תנחומא תזריע ט) כל אומן שונא בן אומנתו, כי יש לו סיבה אישית בגלל הפרנסה והכבוד וכיוצא בזה.

וכיצד הצליח קורח להשפיע על מאתיים וחמישים מהסנהדרין, על ידי שנהנו מממונו (רש"י סנהדרין נב:). ומאידך, משה רבינו עליו השלום אמר "לא חמור אחד מהם נשאתי" (במדבר טז, טו), כלומר שלא נהנה מהם כלל, ואדרבה הם נהנו ממנו. וכן אמר שמואל הנביא כמפורש בהפטרת קורח (שמואל א יב, ג). וכן אמרו חז"ל (בכורות כו:) שאסור לכהן לחזר אחר מתנות כהונה שיתנו לו, כי בזה מחלל שם שמיים ושם הכהונה. וכל הנביאים עשירים היו (נדרים לח.). ורק דעת תורה היא דעה אמיתית ללא נגיעות. ואשרינו שזכינו לגדולי ישראל בכל הדורות שמאירים עינינו בחיי יום יום.

ומאידך גם ה' יתברך לא לוקח שוחד, וכתוב בפסוק "אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד" (דברים י, יז). והכונה שלא תחשוב שאם עשית מצוות מסויימות כמו צדקה ועזרה לזולת, זה יהיה במקום שאר כל המצוות. אלא כל מצוה שעשה האדם מחוייב הוא בעשייתה, ואין בה כפרה או הקטנת העונש ממצוה אחרת שמוטל עליו לעשותה ולא עשה. ובאמת עצם קיום המצות מקרב אותנו לה' יתברך. וזה מה שנושא האדם איתו לעתיד לבא.

יום ג'. בקש שלום ורדפהו

מהגמרא בסנהדרין (מט.) למדנו שנענש אבנר בן נר על שלא עשה שלום בין שאול ודוד. ועל אחת כמה וכמה בעל המחלוקת עצמו שצריך להשתדל לעשות שלום ולרדוף אחרי השלום, ורק אחר כך כשאין ברירה, עושים ברוגז על פי דעת תורה. לדוגמא, פלוני מקפיד עליך או עושה פרצופים או דיבר אצל אחרים עליך, אל תשאיר בלב ותוסיף שמן למדורה לחרחר ריב ומחלוקת. כי גם אם הוא אשם שהתחיל בכך, עם כל זה חובתנו לתת לו סולם לרדת מהעץ, ולנסות לפתח הרגשה טובה של אהבה ואחוה. ולכן חובה לגשת אליו ולשאול אותו על מה הכעס שלו, ואיך להרגיע את העניין. ואם באמת פלוני צודק ואתה קצת אשם, מסתברא שאתה חייב לגשת אליו ולנסות לפייס ולהסביר, להתנצל ולשבח ולומר מלה טובה לפתור את הבעיה. וגם אם אתה צודק, עם כל זה פלוני

נפשו מרה לו, אולי מחמת קנאה, ואולי מרה שחורה, ואולי מה שעובר עליו שאצלו הענינים לא מסתדרים. ועל ידי שניגש אליו ומרגיע את האוירה מסלק חרון אף מישראל. ומצינו בפרשה שמשה מנסה לפייס את משפחת קורח וגם שולח אנשים לקרוא לדתן ואבירם, וכשאינם באים לא מתייאש, אלא הוא עצמו קם והולך אחריהם. ורק אחר כך מתפלל עליהם לרעה וקורא להם רשעים.

כמובן שצריך באמת התנצלות מתאימה ולא לומר רק "אני מתנצל" או "אני לא אשם". אלא לתת שבחים ולכבד אנשים ולשתף את עצמו בבעיה קצת, ולומר מלה נכונה שתעזור להרגיע את האוירה. וזה הסולם המתאים. כי מסתבר שגם אבנר בן נר לא היה קטיל קני באגמא (סנהדרין לג.), אלא שלא טרח מספיק. ולמדנו ממשה רבינו שצריך לטרוח הרבה, ורק אחר כך כשאין ברירה וכולנו אומרים משה אמת ותורתו אמת, ועדת קורח אומרים להיפך חס ושלום. רק אז נבלעו באדמה ושלום על ישראל.

יום ד'. ועשית הישר והטוב

ראובן ושמעון 'ברוגז' כעת זה עם זה. ופתאום שאלו מראובן על בנו של שמעון בעניין שידוכים, או על שמעון בעניין תפקיד מסויים. כאן ראובן בסכנה, כי בגלל הרוגז שיש ביניהם יתכן שיאמר מלה לא טובה, כי במצב קשה שכזה יצר הרע מנסה לטשטש ולגרום למחלוקת. וכשהוא רוגז על חברו, כיצד ישבח את בנו. ודעת התורה שאין קשר בין הדברים. עם שמעון לא מסתדרים, אז למה לקלקל ולהפריע במה שקשור עם שאר אנשים לקלקל להם את החיים. ואדרבה, לא לומר מי נגד מי, כי זה לא קשור לעניין, וחייב לשבח את הצד של שמעון ולומר כל האמת. וראובן בנסיון גדול. הגע עצמך אם יפגש את שונאו בתאונת דרכים, וכי ישתמט וילך לו ויעבור על הפסוק "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט, טז), בודאי שלא. והוא הדין במקרה שלנו, כי אם יעשה פרצופים וינגן בצורה לא נכונה, הרי זה גורם לו נזק וצער וזה בעצם פיגוע. אז אוי ואבוי לו על כך. ולזה אמרו דעת קנית מה חסרת (נדרים מא.).

וכן לומדים ממשה רבינו בפרשה. כשהתחילה מגיפה בעם בגלל קרח, היה יכול לומר לעצמו שב ואל תעשה ולהמתין לסיום המגיפה. אבל משה רבינו, על דעת עצמו ובלי ציווי ה', נזכר בסוד שגילה לו מלאך המוות שהקטורת עוצרת מגיפה (שבת פט.), ומיד הורה לאהרון לעשות כן והמגפה נעצרה. וכן דוד המלך עליו השלום היה מתפלל על שונאיו "ואני בחלותם לבושי שק" (תהלים לה, יג), דהיינו כאשר היו שונאיו חולים היה דוד לובש שק ומתפלל עליהם. וכן בעמידה כולנו עומדים ואומרים "רופא חולי עמו ישראל" או "שים שלום טובה וברכה... עלינו ועל כל ישראל עמך", ובזה כוונתנו על

כל ישראל ממש וגם על שונאינו. ומנין כוחות אלו העוזרים להרבות שלום? אלא שזה תפקידו של בעל אמונה, לדעת לעזור לכולם במה שיכול גם במצבים קשים, אחרת עובר על "לא תָקום ולא תִטור" (ויקרא יט, יח) ושאר עבירות חמורות וחבל.

ובזה מובן מהי שנאת חינם, כי גם אם חברך פשע נגדך, אין זה מתיר להשמיץ אותו, ואם עושה כן הרי זה בחינם, כי צער זה לא מגיע לו ממך, ואין אתה צד בעניין זה כלל. ונראה עוד שסוד זה שקיבל ממלאך המות, מלמד אותנו, אף שה' יתברך עושה מגיפה, תנסה אתה לעצור בכוחות שבידך. כי ה' יתברך לא ציוה אותו על הקטורת להצילם ועשה כן מעצמו. ומכאן על גודל חיוב הטירחה בעניין אהבה ואחוה ואהבת שלום, ולא להיפך חס ושלום.

יום ה'. יש דין ויש דיין

כידוע, האדם זקוק למזכירים רבים, ולכן ציוה ה' יתברך בתורה על מצות ציצית תפילין ומזוזה. ולכן גם תיקנו חכמים ברכות, כדי לזכור את ה' יתברך תמיד כמבואר ברמב"ם בהלכות ברכות (פרק קמא הלכה ג), עיין שם.

ומצינו בפרשה שצריך גם תזכורת לראות עונשים של אנשים שנכשלו. כמו מרים בלשון הרע "זכור את אשר עשה ה' אלוקיך למרים" (דברים כד, ט). וכן בפרשת אחרי מות שרש"י מבאר שם (ויקרא טז, א) שזה מפחיד כשרואים שפלוני מת כשעשה עבירה. וכן מחתות השרופים בהקטרת קטורת שנשרפו והמחתות נעשו ציפוי למזבח (במדבר יז, ג), שיראו תמיד ויזהרו. וכן מקל שקד של אהרון הכהן שהיה בבית המקדש (במדבר יז, כה), שיראו ויזכרו תמיד שלא להרהר על הכהונה.

וכל זה מתאים לדברי רבינו תם המפורסמים בספרו ספר הישר, שיש לזכור תמיד כי העולם הזה "נוה התלאות", ויש עונש נורא ומחלות קשות ומיתות משונות ובעיות קשות בפרנסה. ועל ידי זה מתעורר לענוה ולקיום מצוות.

וכיום יש פתגם ידוע "לי זה לא יקרה". וזוהי טעות, כי אדרבה צריך לחשוש ולהיזהר תמיד ולומר פן זה יקרה לי חס ושלום, ועל ידי זה מתעורר ומתנהג בהתאם. וזהו השורש של יראת שמיים שביאר רבינו המסילת ישרים (פרק כד) שזהו יראת העונש. וכתב שם שזוהי יראה של נשים ועמי הארץ. ואמר המשגיח הגדול הגאון הצדיק רבינו יחזקאל לווינשטיין זצוק"ל שהלואי שתהיה לנו יראת שמיים של אותם נשים ועמי הארץ שעליהם התכוון המסילת ישרים.

ובעצם רואים בפרשה שצריך לפחד מהעונש ולעשות תזכורות גם מצורת העונש. כמו אותו אבא שהכה את בנו ותלה את המקל במרכז הבית, שתמיד יראה הבן ויפחד ויתנהג

במדות טובות ודרך ארץ. ולא לחינם מבואר בשולחן ערוך בהלכות מלמדים (יורה דעה סימן רמה סעיף יז) שהדבר היסודי שצריך להיות למלמד, זה לא ידיעה בתחום הפדגוגי והפסיכולוגי, אלא יראת שמיים. וכשהוא "בעל יראה" זה כבר מעלות ביראת שמיים, כמו "בעל בית", "בעל עסק", "בעל קורא" וכו'. כי אם יש יראת שמיים יש הכל. כי ירא שמיים, בוודאי מכין טוב את השיעורים לתלמידים, ובודאי אינו מחסיר ואינו מאחר, ובודאי אוהב התלמידים כבניו. וגם אינו ישן בשעה מאוחרת כדי שיספיק להתכונן ולישון בזמן כפי רצונו ולבוא לתלמוד תורה. כי יש לו יראת שמיים, וכך צריך להיות על פי התורה.

והיום ה' תמוז תשס"ד הוריתי למלמד בתלמוד תורה שנמצא בשנת אבל על אביו ז"ל ורוצה להתפלל ולהיות חזן כי יש לו חיוב. ואמרתי לו שעדיף שיתפלל במנין פועלים, ויתמיד לשמור על זמני הלימוד והעבודה בתלמוד תורה. ויהיה בזה נחת רוח גדול לאביו שנלב"ע יותר מלהיות חזן ולגזול את התלמידים חס ושלום.

יום ו'. באה שבת באה מנוחה

ערב שבת קודש. מצוה להיות זריז וזהיר ושמח בהכנות לשבת קודש, שבת המלכה. ולהתכונן להשתלמות רוחנית נכונה כדי להתעלות מקדושת השבת ששקולה כנגד כל המצוות.

ונראה לבאר עניין השביתה בשבת קודש, שהרי מבואר בספר בן איש חי (עיין פרשת לך לך שנה שניה הלכה ט ופרשת וישלח שנה שניה הלכה ה) על שמירת שבת קודש. במחשבה - שלא חושב על עניני החול, בדבור - שלא מדבר שיחת חולין אלא רק בדברי תורה, ובמעשה - שנזהר בט"ל מלאכות ותולדותיהן וגזרותיהן שלא לפגוע כלל בקדושת השבת.

אך יש להוסיף נקודה נוספת יסודית ומרכזית שיש לכוון בשבת קודש, והיא להתקדש ולהתעצם במחשבה בריכוז גבוה. וזה נוסף על עניין המחשבה שלא לחשוב בעניני החול, שזה רק ב"שב ואל תעשה" ורק בזהירות מהאיסור של שבת קודש, אלא גם ב"קום ועשה" כלומר לפעול ולעשות מחשבה חיובית של הכנה עצומה וגדולה לקבל התעלות רוחנית וקדושה עילאית מעין עולם הבא ממש בשבת קודש. וחז"ל אומרים (ברכות נז:) שבת מעין עולם הבא. וברור שכדי להרגיש זאת צריך הכנה גדולה מאד מאד מצד האדם לכדי להגיע לכך. וזה דומה לרמב"ם (סוף הלכות מקואות) שאם כיון האדם עצמו להתקדש הרי זה טהור. כלומר עצם המחשבה וההתאמצות להגיע לכך, כבר יש בה מעלה גדולה ויקבל שפע גדול מהשמיים. וכיוצא בזה בהלכות שחיטה (יורה דעה סימן

יח סעיף יז) שלפעמים לא מרגישים בפגם הסכין, ורק אחרי בדיקה שלישית מרגיש, שכוון ליבו באחרונה. ומרומז במסכת ברכות (טו.) אחר כוונת הלב הן הן הדברים, עיין שם. וכן מדין קדיש (משנה ברורה סימן נו סק"א) שיש להתאמץ ולכוון היטב, עיין שם, וכן בנדון דידן. וזוהי הלכתא רבתי לשבת לענ"ד.

פרשת בלק

יום א'. נגדה נא לכל עמו

איש מסתורי שלא יודעים היכן הוא, יש לחשוש ליראת שמיים שלו. כי ירא ה' אמיתי, יודעים כולם את סדר יומו ומה מעשיו. כמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (שער א אות לא בעיקר התשיעי) על הפסוק "לתאוה יבקש נפרד" (משלי יח, א). שבעל תאוה מסתתר תמיד ופתאום נעלם, ומדי פעם נהפך לאיש מסתורי. ואם על שבת קודש נאמר "חמדת ימים אותו קראת" (שחרית של שבת), על איש כזה אפשר לומר "חמדת לילות" עליו קראת, רחמנא ליצלן.

אמנם כשיש סגן או חבר ותיק שאפשר תמיד לשאול אותו עליו, ניחא. לכל מנהל מפעל או ראש ישיבה ראש עמותה וכיוצא בזה יש סגן וזכותו לחתום ולאשר דברים, והוא תחת מינויו של בעל העסק הראשי. ושמעתי פעם סברא בדיני ממונות, שאם הסגן או הממונה מחלק מתנות מהמנהל או מאשר דברים, ומרבה לזה וממעט לזה, אין בעיה של גזל, כי אם מינו אותו לכך הוי אומר שזה על דעת בעל העסק הראשי, וזהו בעצם כוחו של סגן. וגם בבית האשה סגנית לבעלה ודרכה אפשר לדעת היכן בעלה ומתי יחזור, וכיצד אפשר לקבוע פגישה איתו וכיוצא בזה.

ומרומז יסוד זה בפרשה שעסק הפרה נעשה על ידי אלעזר בנו של אהרון. ופירש רש"י מצוותו בסגן. כלומר משה רבינו, סגנו זה אהרון. ואהרון, סגנו זה אלעזר. ורואים שלפעמים יש מצוה שיהיה דוקא על ידי הסגן, וגם בהוראה מעשית יש כיוצא בזה, שלפעמים החכם לא אומר מה לעשות, אלא סגנו אומר בשם החכם תעשו מה שנראה לכם במקרה מסובך שכזה. ואשרי השם דרכיו ומניח סגן ועוזר ושמש ומשמש בקודש וכיוצא בזה יראים ושלמים אשר תמיד מקדשים שם שמיים, ומכניסים בצבור אהבה ואחוה שלום ורעות, ואשריהם.

יום ב'. קברות התאוה

מותרות זה דבר קשה וחמור מאד. וזה נובע מהרגל מגיל קטן, או מההורים שמתרגלים לקנות הרבה ובאיכות גבוהה. ועל ידי זה נכנסים לחובות גדולים ובוכים לפני ה' יתברך,

ומשיב פניהם ריקם, כי לא מגיע להם. וחייבים לרדת מהרמה הקלוקלת הזאת. והכל קצוב בראש השנה (ביצה טז.). ואסור להגזים במותרות כי יתכן שלא קצבו לו כל כך, ומסתבך ועל ידי זה אינו עובד את ה' יתברך. ולא לחינם אמר יעקב אבינו עליו השלום "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש" (בראשית כח, כ). אפשר לקנות חולצה שמחירה 30-40 שקל ולא במחיר 200 שקל. ומי שיתרגל להוצאות כאלה, וחושב שכולם מסתכלים עליו, טועה. וחז"ל הביאו (סוכה נו:) "לוקוס לוקוס! עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל". ובדרך צחות אמרו "לוקסוס לוקסוס", שזה מכלה הממון וגורם חובות גדולים. ולכן אין שלום בית ואין עבודת ה', וחבל.

כששואלים על בחור למטרת נישואין, מותר לומר שהוא נוהג מידי פעם לאכול במסעדה וכיוצא בזה, או שמתלבש באופנה יוקרתית, שהמשודכת תקח את זה בחשבון לדעת מי עומד לפניה.

המפרשים (עיין ספר ראש דוד למרן החיד"א זיע"א תחלת פרשת אמור, וספר בני יששכר מאמרי חג הסכות) מקשים למה עושים בסוכות זכר לענני כבוד ולא זכר לבארה של מרים וזכר למן. ומתרצים כי מים ולחם, ה' יתברך יודע שאי אפשר לנו להתקיים בלעדיהם וזו זכותנו לבקש ולקבל, אולם ענני כבוד זה כמו מזגן ונעים וטוב, וצריך זכויות לזכות לכך, ואם מהשמיים לא נותנים סימן שלא מגיע לנו. ועל כן על אותה השפעת טובה נוספת אנו מודים לה' יתברך באופן מיוחד.

ומדוייק בברכות השחר "שעשה לי כל צרכי", כלומר ה' יתברך נתן לי הצרכים שלי, ומה שלא נתן, עדיין לא מגיע לי.

וכך בפרשה (במדבר כ, ב), ישראל ביקשו מים ונתקבל באהבה לפני ה' יתברך, ולא היה קפידא עליהם. ואדרבה, משה נענש שהכה את הסלע. והכלל בזה מה ומי שלא עושה חובות, אין זה מותרות. אסור להיכנס לחובות! ומאידך מה שדומה ללחם ומים, אין זה מותרות. ומה שאפשר להשיג בהישג יד, אסור לקנות מן המוכן אם זה צורך הוצאות מיוחדות, ולה' הישועה.

יום ג'. הודה ולא בוש

לפעמים מזכיר המפעל או שמש האדמו"ר או משמש בקודש של הצדיק או שרת בית הספר, דוחה מי שהגיע מסיבות שונות, או שטוען שאין זמן, או שנגמרה הרשימה וכיוצא בזה. ופתאום נשתנה העניין ויש מקום, או אישור כניסה, ואז צריך אותו מזכיר או משמש בקודש לשנות דעתו וחייב לשנות דעתו. אך עושה את זה בחוסר ברירה, בפרצופים, בעצבנות, כי חייב לומר ההיפך מהמכוון. ומעלה גדולה של אהבת ישראל

צריכה להיות לו כדי לשנות דעתו בשמחה ובאהבה, ולהסכים עם השנוי שנוצר כעת. וזוהי עבודה של תקון המדות של אותו איש צבור. וכן דיין שקיבל ושמע תובע ונתבע, ולבסוף הנתבע יצא זכאי, בזמן שחשבו כולם שהתובע צודק וצריך מכאן והלאה ללמד דעת, כי צריך לפעמים לשנות דעתו בין רגע לטובת הצד השני.

ומצינו כן בפרשה (במדבר כ, ב) שעם ישראל ביקשו מים, וה' יתברך לא הקפיד עליהם, ולא עוד אלא שהקפיד על משה שהכה את הסלע. ולפי כל הפירושים שהביא אור החיים הקדוש שם יוצא שההתנהגות של משה רבינו עליו השלום לא היתה כרצון ה' יתברך. ולפירוש רש"י הקפיד וכעס עליהם, וכאילו התביעה עליו. נכון שביקשו מים ומשה נפל על פניו והתפלל, אבל עצם הדבר שה' יתברך הסכים איתם, היה צריך משה להתייחס אליהם יותר בסבר פנים יפות, ועל זה תבעו אותו מהשמיים. נכון שפרשה זו עמוקה מאד מאד ומי יעמוד בסוד ה', עם כל זה מוסר ההשכל שנוגע לנו על גודל הזהירות של בין אדם לחברו, שגם כשכבר חוזרים בנו לעשות מה שצריך בסבר פנים יפות.

ומכאן לעניין שלום בית, כשיש קפידא וצער בין בעל ואשתו או בין שני שותפים, כשטיפלו בעניין על ידי יועץ מתאים, או בורר המקובל על שניהם, צריכים אחרי זה לחזור לעצמם ולהיות טבעיים יותר ומקוריים יותר כפי רצון ה' יתברך, ואז גם בשמיים יעזרו להם יותר ויתקיים בהם הפסוק "חדש ימינו כקדם" (איכה ה, כא) שאמר הנביא ירמיה במגילת איכה.

יום ד'. פלס ומאזני משפט ביד ה'

להבין בעניינים שבין אדם לחברו זה לא קל. לפעמים שואלים על בחור בעניני שידוכין את חבריו ומכריו, והם לא מדייקים. למשל: בחור עם מדות רעות, ברור שצריך להיזהר ממנו. אבל לומר על בחור "שמחזיק מעצמו" האם זה גאוה, האם זה גנאי, יתכן שזוהי מעלה בגדר "ויגבה לבו בדרכי ה'" (דברי הימים ב ז, ו) הנאמר על יהושפט מלך יהודה כידוע (כתובות קג:). משה רבינו היה עניו מכל אדם, ואין הכוונה שחשב עצמו לכלום, שהרי בודאי ידע שהוא גדול הדור ואבי הנביאים, אלא שהשתמש עם זה רק לטובה, כלומר כיבד והעריך את כולם וביטל עצמו ולא הקפיד. אבל כשהגיע כבוד שמיים הוא היה נלחם מלחמת ה', כמו עם קורח, וכמו ששבר את הלוחות כי עשו את העגל, ועיין רש"י (סוף פרשת וזאת הברכה) שזהו מתוקף הענוה שלו. כלומר מאחר שהפסוק משבחו על ששבר את הלוחות נמצא שמה שהיה עניו גדול מאין כמוהו זה בגשמיות, אבל ברוחניות זה שבחו וגדולתו שעם כל הענוה שיבר את הלוחות, כזו קנאת ה'.

ומה שאמרו בגמרא (ראש השנה יז.) ''משים עצמו כמי שאינו'', הכוונה שלא מקפיד ומלא בסבלנות וכבוד לכולם, אבל בודאי שיודע את ערכו. נמצא שמושג כזה של מחזיק מעצמו, אין זה גנאי!

לפעמים מתרגל מאן דהוא מבית אביו בלבוש מכובד יותר, ולאכול בעדינות יותר, עם סכו''ם ופה סגור, ואין זה אומר שהוא גס רוח חס ושלום, אלא דרך אכילה שהורגל בה. וכן בשאר מעלות וחסרונות של האדם צריך חכמה גדולה לדעת ולהבחין באמת, כמו שכתוב ''כי האדם יראה לעיניים וה' יראה ללבב'' (שמואל א טז, ז).

וכל זה מרומז בכך שאמר משה רבינו לאדום בפרשתנו, ''וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים'' (במדבר כ, טז), ופירש רש''י זה משה. וה' יתברך לימד את משה שלפעמים צריך להעריך לדבר בלשון מכובדת והערכה עצמית גדולה כדי לשמור על רושם מתאים בפני השני. כמאמר חז''ל (סוטה מט:) ''לא תתני ענוה דאיכא אנא''.

וכן כשמדבר בטלפון או במכתב יכול כמובן לזהות את עצמו בתואר שיש לו כדי לבאר ולהבין ולהתייחס לדברים כפי מה שצריך. והיסוד בחיי היום יום הוא, שיהיה מדות טובות והכנעה ועם כל זה לא להנזק. לדעת תמיד לדבר בהכנעה, אך לא להכנע.

יום ה'. צריך שיחלה עצמו עליו

הפסוק בתורה בפרשת קדושים ''לא תעמד על דם רעך'' (ויקרא יט, טז), כפשוטו להציל עד כמה שאפשר ולמנוע שפיכת דם. והבורח ואינו מציל כאילו הוא הרגו. ונראה שיש כאן כוונה נוספת להתפלל לה' יתברך על חולים במצב קשה או תאונת דרכים קשה ואין בידו להושיע, אבל יש בידו להתפלל, ולמה יחשה? ויתכן שהתפילה תעזור ותסייע עוד לפני הטיפולים של מד''א וזק''א וחבריהם. ומצינו בתורה (בראשית כא, יז) על אברהם אבינו עליו השלום שהתפלל על אבימלך גם לאחר שגנב את אשתו, ועשה בזה קידוש השם גדול. וזוהי דרגה גבוהה של אהבת ישראל, לא רק לסלוח למי שפגע בך, אלא גם לעזור לו ולהתפלל עליו שיהיה לו טוב.

וכן מצינו בפרשה שבאו בני ישראל לאחר שסבלו מהנחשים, וביקשו סליחה ממשה רבינו שדיברו נגדו. ''ויתפלל משה בעד העם'' (במדבר כא, ז), כלומר לא רק שסלח להם אלא גם התאמץ בתפילה שיהיה להם טוב. ויש דרגה גבוהה עוד יותר, שאפילו לא באו לבקש סליחה ועדיין מקשים ערפם, והוא גם מוחל להם וגם מתפלל להצלחתם, וכשאומר ''רופא חולי עמו ישראל'' (שמונה עשרה), או ברכת ''גואל ישראל'' (שם), מכוון גם עליהם, כי עמו ישראל בודאי שכולל גם אותם.

ויש עוד הנהגה להתפלל גם על הרשעים בגהינם, ויש מכוונים כן באמירת "יהא שלמא רבא" כמודפס בסידורים. אבל יתכן שאין לנו חובה לדאוג למתים, עדיף להתרכז במחשבה ולהציל באופן מעשי ולהתפלל בכוונת הלב על עמך ישראל, וזוהי חובתנו התמידית לעזור ולסייע ולהציל בגשמיות וברוחניות. ולא מצינו שיש חובה לדאוג למתים, רק שיש חובה שלא להוציא שם רע על המתים (כמבואר באורח חיים סימן תרו סעיף ג). וגם זה באופן שאותו אדם שמת לא הסית ולא הדיח אחרים מדרך הדת והיראה. אבל במסית ומדיח, מצוה לרודפם בחייהם ובמותם, ולדונם לכף חובה, ועליהם נאמר (משלי י, ז) "שם רשעים ירקב". ועיין במסכת יומא (לח:) מה שאמרו בזה, עיין שם.

גם נראה, שאדרבה לא כדאי לפרסם עניין זה כלל שאפשר להתפלל על המתים ולהצילם מגהינם, וגם לא תקון לנפטרים. כי זה יכול לגרום בעקיפין שלא יהיה לעמי הארץ פחד מיום הדין, שיכולים לחשוב שעל ידי שיתן סכום כסף לתיקון, יוציאו אותו ישר מגהינם לגן עדן. ולפרסם דברים כאלה זוהי טעות חמורה המשפיעה על עמי הארץ שלא תהיה עליהם אימת הדין. ובודאי שתיקון זה אינו כפשוטו, ויש להשפיע עליהם ולהפחידם מאימת הדין. וכמה רבינו החפץ חיים זיע"א היה מצטער שבדור האחרון ממעטים לדבר על עונש גהינם. והיסוד של הקדיש שאומרים לעילוי נשמה, בעוונות הרבים כמה אנשים נכשלים בזה וחושבים שהקדיש עיקר, ואינם שומרים שבת וקיום מצוות רחוק מהם. ורבינו הגאון רבי יוסף חיים בספרו בן איש חי (פרשת ויגש שנה ראשונה סעיף טז) התמרמר על זה שאותם האנשים בדורו חושבים שהעיקר אמירת קדיש, רחמנא ליצלן מהאי שבשתא. ואנחנו קמנו ונתעודד לקיים את הפסוק "לא תעמד על דם רעך" (ויקרא יט, טז), כפשוטו וכמדרשו ברוחניות וגשמיות, ולה' הישועה.

יום ו'. שבת קדש בלתי לה' לבדו

ערב שבת קודש להיות זריז וזהיר בהכנות לשבת קודש, ולצפות להשתלמות רוחנית כל רגע.

ונראה שכמו שבבית מלון יש מצוה גדולה וזהירות רבה לשמור על הצניעות, הן בקדושה הן בחדר האוכל אם אוכלים יחד, וחייב לבטל מעצמו את יצר הסקרנות שלא להביט אנה ואנה. כך בשבת קודש, חוץ מהעניין שיש להזהר ולכוון להתקדש בקדושת השבת וזה עוזר מאד להשתלמות, עוד בה שעל ידי שהוא מסיר אוזניו ועיניו מכל מיני מפריעים למיניהם, הרי זה עוזר לעצמו להגיע להשתלמות עם הכוונה הדרושה.

והתעלות זאת יכולה להיות גם בשלחן שבת בצורה שקטה ובלי פרסום. וראשית יזהר שלא לתת למאן דהוא להכניס פוליטיקה או עניני חוץ לשלחן שבת. ועוד צריך לזרוק

מידי פעם הערה או קושיה או שבח לחתן ולכלה אם זה בשבת חתן, או סתם מלה טובה לבעל הבית שהוא מתארח אצלו. ועל ידי זה מסתבר שהאוירה תתרומם ותתעלה, ותהיה תועלת מרובה לכל המשתתפים בסעודה. ושלחן שבת נהפך להיות כעין סמינר לחיזוק, וזוהי המטרה הנכונה בשבת קודש.

פרשת פנחס

יום א'. אמת בחדרי חדרים

אסור לגנוב ואסור לשקר. זה לא בגלל שיתכן שיתפסו אותו על כך, ואם כן יצר הרע היה מביא אופנים ותחבולות שונות לגנוב ולשקר ולא יתפס, אלא זה אסור בגלל שכך ציוה ה' יתברך. ומותר לספר על בחור שמשקר אם יש בזה תועלת כמו בשידוך או להתקבל לעבודה וכיוצא בזה, כי זוהי מידה רעה עד מאד. וכל ימיו בפחד ומתח ומוחו חושב כיצד להצדיק את עצמו, ואינו עובד ה' כלל.

ומצינו בפרשת בלק (במדבר כב, לג ברש"י) שאפילו בלעם הרשע לא עמד בתוכחה של האתון, כי מאחר שהאתון בהמה ואין בה דעה לשקר, בלעם שתק ולא יכל לצעוק על האתון שהיא משקרת. ומכאן שכנגד האמת אי אפשר לעמוד, ולעולם האמת מנצחת. וצריך הרבה עבודה להיות תוכו כברו ופיו ולבו שוין כדי להיות איש אמת.

ונראה שיש להזהר בזה גם במעשים. למשל, שתה מים בכוס, לשוטפו ולהחזיר למקומו. כי אם היו אחרים רואים בודאי שהיה שוטף, ואין זה אמת להחזיר כך למקום. וכן עלה על כסא להוריד ספר ונשאר סימן על הכסא, ולא ידעו לעולם שהוא עשה כן, מדת האמת זועקת לנקות את הכסא גם כשאין סימן של אבק, אלא האמת לנקות כסא מחשש שמא התלכלך וכיוצא בזה, אינה נותנת לו מנוחה. וכמה מסכן האדם אשר חי בשקר.

לפעמים בכנסים מוכרים תמונות צדיקים וכיוצא בזה ואומרים שזו תמונה אחרונה או מכירה אחרונה, וממשיכים אחר כך למכור ואין זה אמת. כי בגלל שאמרו שזה אחרון רבו הקונים אותו, ולמה לשקר. ויתכן גם גזל וגם חשש חילול השם. כי תפקידנו בעולם הזה לקדש שם שמיים, ולהראות לכולם על אחריות ונעימות שבתורה, וזה כלול באהבת ה'. ויש הרבה השלכות של חוסר אמת, ואפילו אם משבחים אותו שיודע כמה מסכתות ואין זה אמת, חייב לומר להם שאינו בקי. ועיין במסכת בבא מציעא (כג:) שאפילו כשבקיא יש להתנהג בענוה, עיין שם. ו"אמת מארץ תצמח" (תהלים פה, יב), והאמת מנצחת תמיד, וצריך סבלנות.

ומעשה באחד שנסע במכוניתו ואמר בטלפון שהוא כעת בירושלים, אך חברו שנסע כנגדו, ראה אותו בעירו, ונתגלגל הדבר והתפרסם ששיקר. ונעשתה מחלוקת גדולה, גם על מי ששיקר וגם על הרואה אותו, שבמסיח לפי תומו סיפר שראה אותו בעירו. ובמקום ברכת הרואה נהפך לקללת הרואה. וכל זה מכח השקר הנורא.

יום ב'. אהבה שאינה תלויה

מעלת החברים לקיים בהם "ואהבת לרעך" (ויקרא יט, יח) כפשוטו, לעשות טוב ונעים לכל אחד ואחד. אבל יש כאן נקודה נוספת למחשבה, לפעמים בגלל שחברים אוהבים זה את זה, יש מחשבה כאילו חברו חייב לו הכל. ולפעמים באמת אינו יכול לעשות, והוא מקפיד עליו. נמצא שתקנתו קלקלתו, והאהבה שהיתה ביניהם גורמת חס ושלום קלקול ושנאה שלא נעשה רצונו. ומעלת החברים האמיתיים לדעת שעיקר החברות ברוחניות, לעזור ולחזק זה את זה. וכמו שעשה מרן החיד"א שטר התחייבות עם גדולי הדור שבדורו להוכיח זה את זה, והודפס בספרו הנורא של מרן שליט"א "ענף עץ עבות" בסופו, עיין שם. ובדברים גשמיים גם יש לעזור זה לזה, אבל לא לתבוע ולבקש עד כדי שיהיה ביניהם ריב ומחלוקת.

למשל חברים טובים מאד שביקש אחד מחברו לחתום ערבות למשכנתא וכיוצא בזה, וחברו הטוב מסרב וטעמו ונימוקו עימו. שהרי יש עניין גדול שלא לחתום ערבות, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות דעות (פרק ה הלכה יג), ורק למען קרובי משפחה חייבים להתאמץ בזה. ואם מקפיד וכועס, אינו צודק למעשה בזה. והוא חושב שחברים טובים חייבים לעשות כן. או שלא בא לאירוע של שמחה שהיה לו כי היה עסוק. ובמקום להקפיד עליו, צריך לומר לו אני כל כך אוהב אותך שאינני מקפיד עליך.

ומוצאים כיוצא בזה אצל רב גדול שטרוד ועסוק ראשו ורובו, ותלמידיו יש להם ברית וחנוכת בית וכיוצא בזה ואינו מגיע, כי הוא עסוק וטרוד. ואילו לבעלי בתים שאינם מבינים, ויתכן שיקפידו, שם הוא הולך ושמח בשמחתם, כי לרוב אהבת התלמיד לרבו אינו מקפיד. וזו טעות של תלמידים מסויימים שמקפידים שהרב יגיע, ומטריחים ומפעילים כוחות שיהיה נוכח בשמחתם. ואהבת חברים צריכה להיות כמו תלמיד לרבו שלרוב אהבתו אליו והכנעתו מפניו, אינו מרגיש רע אם לא הגיע ואף אינו מקפיד, ומסתפק בברכתו של רבו שמועילה כפל כפליים.

ומצינו טעות זו בפרשה אצל בלק ובלעם, שהיו חברים טובים ועשו שלום נגד ישראל, ועם כל זה ברגע שבלק ראה שבלעם לא עוזר לו, גירשו מעל פניו וביישו ואמר לו שלא מגיע לו כבוד. ואלו הם חברים מזוייפים ושקרנים הדורשים טובת עצמם. וחברים

אמיתיים אלו חברים של תורה ויראת שמיים, שעליהם נאמר "חבר אני לכל אשר יראוך" (תהלים קיט, סג).

יום ג'. צום יז בתמוז תשס"ד. מה' יצא הדבר

מיסודות האמונה להאמין שהכל מהשמיים. צער, כאב, פרנסה קשה, פחד, בעיות פרטיות וכלליות, הכל מה' יתברך. ומי שכואבת לו היד, נכון שזה נעשה בגלל שהרים או דחף או קיבל מכה מדבר קשה, עם כל זה עליו לחשוב למה ה' עשה לו כן, אולי התגאה בידו הכאובה, ושמא התפילין שמניח על ידו לא כל כך כשרות. ואולי דיבר לשון הרע ולכן צמח לו פצע בפה, אף שזה נעשה על ידי שהתמיד בשתיית חלב לא רתוח שזה גורם בדרך כלל בעיות אלו, עם כל זה הכל קשור לאמונה מהשמיים ועליו לחשוב על איזו עבירה קיבל כן. ועיין במשנה ברורה (תקמט סק"א) שבתענית יש להרהר בתשובה, שהגלות בגלל מעשינו הרעים. ומי שצם והתענה ולא עשה תשובה, תפס הטפל ועזב העיקר.

וכן בפרשה, שבלעם נתבע משמיים למה לא חשב שאם האתון נעצרת יש בעיה עם ה' יתברך. ואמר בלעם "חטאתי כי לא ידעתי" (במדבר כב, לד), שתבע מעצמו שהוא חוטא שלא התבונן לדעת למה האתון נטתה מהדרך. והדברים נוראים, שעל כל כאב יש לחפש את השורש והמקור.

יום ד'. להתמקד בחיובי

אהבת ישראל תמידית לכל אחד ואחד זוהי מעלה עצומה. והעצה לכך לא להסתכל על חבר נקודתית, על פעולה שלילית שעשה, אלא כללית. למשל: אשתו שכחה, והקדיחה התבשיל. זה מפריע. אבל כשמסתכלים כללית על מעשיה הטובים, בנקיון, בחינוך הילדים, זה מרגיע מאד. וכן בחברים שעשו משהו שלילי, באופן כללי אין אדם שאין בו מעלות, ויש רק לחפש ולמצאם.

וזה בעצם העניין של לדון לכף זכות גם כשלא מוצא מהיכן, כי אפשר לטעות ובמצבים קשים לעשות טעויות, ואין זה פוסל אותו לגמרי. וזה דומה ליופי. יופי פירושו שלימות. עולם יפה מאכל יפה. שמש לבד זה משעמם, אבל שמש מלמעלה ירק מלמטה וצפצופי הציפורים זה ביחד נהפך לעולם יפה. ואפילו סלט ירקות בכמה צבעים, אדום, ירוק, לבן צהוב, זה מושך את העין. וזו שלימות.

וזה הפסוק במשלי (יא, כב) "נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם". כלומר אשה יפה ויש לה עזות פנים או מדות רעות, או סתם אשה קשה, מה שווה היופי החיצוני, זה

יופי כמו זהב באף חזיר. יופי פירושו שלימות. וכן בין אדם לחברו, שישראל ערבים זה בזה (סנהדרין כז:) הכוונה משלימים זה את זה, וזוהי שלימות כללית ויופי אמיתי.
ומרומז בפרשה שבלק אמר "אפס קצהו תראה" (במדבר כג, יג), בשביל לקלל להסתכל על עוון שעשו. "וכולו לא תראה" (שם), כי בכולו יש גם הרבה מעלות לעם ישראל. והוסיף בעל הטורים שבתנ"ך יש עוד מקום אחד בלבד שכתוב וכולו "וכולו מחמדים" (שיר השירים ה, טז). כלומר אם תראה את כולו תתבונן שיש כאן גם מעלות וממילא כולו מחמדים, ותשקוט הארץ.
וכך יש להתבונן בעיניים של אמונה על מה שקורה בארץ. ועל מה שעובר על כל אחד ואחד, בכל מיני מצבים. אם מסתכלים על אותה נקודה זה לא נובע מאמונה, אלא בדיוק להיפך זה נובע מעיניים טבעיות שהכל במקרה. האמונה מלמדת אותנו לראות ולהבין ולדעת "וכולו מחמדים", כלומר שיש השלכות מהעבר ומהעתיד על מה שאתה רואה. והכל תלוי במצוות ועבירות של אותו אדם. וגם הבעיות הכלכליות, בודאי שזה גם תלוי בנו. נכון שהממשלה היא ממשלת רשע, ורוצה בעקירת התורה והמצוות בעוונות הרבים, אבל באמת כל זה בעוונותינו הרבים ותלוי במעשים שלנו. ושלא נשכח שאת ראש הממשלה הנוכחי מהימין כל גדולי ישראל פסקו לבחור בו, ודעתם דעת תורה, ובודאי זהו רצון ה' יתברך. והתוצאות ברור שזה בגלל המעשים שלנו. כי אחרת "כולו מחמדים", והיה שפע מלמעלה. אבל כעת "אפס קצהו תראה" ורואים בשמיים קלקולים ובעיות רוחניות שיש בנו וגם בינינו, והתוצאות בהתאם בעוונות הרבים.
וכידוע בזוהר הקדוש באידרא (במדבר דף קל.) אומר, זכו "עין ה' אל יראיו" (תהלים לג, יח), לא זכו "עיני ה' משוטטות בכל הארץ" (עיין דברי הימים ב טז, ט), והדברים נוראים.

יום ה'. טוב לגבר כי ישא עול

משמעת, יסוד גדול בחיי האדם. "עבדא בהפקרא ניחא ליה" (כתובות יא.), ופריצותא דעבדי (ביצה יד:), וזוהי הסכנה הגדולה ביותר. הפקרות וחוסר משמעת הורסים את הכל. יש אנשים שיש להם משמעת על אוכל, כשמגיע הזמן ניגשים בהתלהבות ומרבים לאכול בשקידה גדולה. ויש המשוחחים על אוכל, לפני ואחרי, כאילו עברו עליהם שבע שנות רעב, כי זוהי המשמעת שיש להם. יש הורים שעוזרים לילדים להוציא רשיון נהיגה ויושבים אתם ומקשיבים להם, כי לזה יש משמעת מצידם. יש אמא שמזהירה בבוקר את הבן כשהולך לבית הספר, ואומרת תאכל את הפרוסה, תשמור על הנעלים שלך וכיוצא בזה, וזה מה שיש לו בראש. אבל אמא שאומרת לבן תקשיב היטב בכיתה,

תכבד את המורה כמו את ה' יתברך, בהפסקה תוותר לחברים ואל תעשה ריב, ולא תרים ידיים וכיוצא בזה, זוהי משמעת מועילה שגורמת לילד אהבת תורה חכמה ודרך ארץ.
ומצינו בפרשה שבלעם מברך על כך במקום לקלל, שהרי מברכותיו של אותו רשע אנו לומדים מה רצה לקלל, "ויהפוך ה' אלוקיך לך את הקללה לברכה" (דברים כג, ו). כי ה' יתברך הנהיג אותנו על ידי התורה, ועם ישראל אמרו "נעשה ונשמע" (שמות כד, ז). ומשמעת זו מעלתה גדולה מאד, עד שמקנאים ומברכים עליה. כמו הפסוק "הן עם כלביא יקום" (במדבר כג, כד), שקמים לתפילה זוהי משמעת עצומה. גם כשעייף מאד, יודע שעכשיו הזמן להתפלל וקם בזריזות. וכן "לא הביט און ביעקב" (שם שם, כא), כלומר יש להם מעשים טובים ולא מעשים רעים.
וכן הפסוק "מי מנה עפר יעקב" (שם שם, י) שאפילו בעפר עושים מצוות כמפורש בפירוש רש"י (שם), זוהי משמעת בכל דבר ובכל זמן. ובמדרש רבה (שם) הוסיפו חז"ל הקדושים שהחכם משכיב את התלמיד הסורר על הספסל ומכהו ופיו מגיע לעפר, כזו משמעת ראה בלעם והתפעל ובירך אותם.
משמעת תלוי באוזן. "ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל לשמוע" (ברכות קריאת שמע) מי שאוהב חכמה, שומע ומקבל מתחזק ומתקדם. ולא לחינם קבעו חז"ל (בבא קמא פה:) חרשו [=אם אדם הכה באוזן חבירו והפכו לחרש] משלם דמי כולו, כי האוזן האיבר היקר שבגוף האדם יותר משאר האיברים וגם יותר מהעיניים.
בספר הנהגות עין טובה (עמ' קסו) מחדש, כיצד עם ישראל נכשלו בבנות מואב, רחמנא ליצלן, ועוד שמשה רבינו חי איתם. מפני שפשוט מאד לא היתה להם משמעת נגד עריות, כי לא דיברו איתם על כך. שהרי תמיד היו בתוך ענני כבוד ורק בשיטים יצאו לטייל ואז קרה מה שקרה, והדברים נוראים. משמעת סוד ההצלה בחיים.

בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך

היום י"ט תמוז תשס"ד מלאו שבע שנים לפטירתו של רבינו הגרב"צ אבא שאול זיע"א. ובספרו "אור לציון - מוסר" מאריך לבאר שלדעת תורה זקוקים בכל בעיה, ובכל עניין יש לשאול להוראת חכם, ואשרי מדבר על אוזן שומעת.

יום ו'. לבוא אל שלחן המלך

להתכונן לשבת קודש באהבה בשמחה ובזריזות. בערב שבת קודש יש לחשוב שכאילו הגיעה הזמנה מה' יתברך להסתופף בשולחנו של מקום. ועל זה נאמר "אַתְקִינוּ סְעוּדְתָא דְמַלְכָּא... עֲתִיקָא קַדִּישָׁא".
פי שנים בכל אשר ימצא לו

וההתנהגות שלנו בשבת קודש צריכה להיות "פי שניים" בכל מה שעושים, כמו שיש נשמה יתירה בשבת, וזה תוספת. כמו שמוסיפים מחול על הקודש, כמו שבוצעים על לחם משנה, ובחול מספיק ככר אחד שלם לבצוע עליו. כך בתפילה וקיום המצוות צריך פי שניים. אם בחול ברכת המזון חמש דקות, בשבת קודש עשר דקות. יותר בדביקות, יותר בכוונה. תפילת שחרית שעה ביום חול, בשבת קודש שעתיים ושלוש. למשוך את המצוות של שבת קודש כמה שיותר. ובעיקר לימוד התורה. צריך להרגיש עלינו תוספת ממש בשיעורי תורה בשבת קודש, ובניצול הזמן עד כמה שניתן להשיג.

זכר לדבר מדברי חז"ל (יבמות סג:) למי שיש אשה נאה "מספר ימיו כפליים". כך מי שמרגיש מתיקות משבת קודש, כל מעשיו פי שניים מיום חול באיכות ובכמות.

וכל זה מרומז בפרשה בעניין הקרבנות שכתוב "וביום השבת שני כבשים" (במדבר כח, ט), כלומר קרבן מוסף בשבת קודש זה שני כבשים נוספים על שני כבשים של קרבן התמיד. ויש לנו בשבת קודש עבודה גדולה לא פחות מהעבודה של סדר ליל פסח.

פרשת מטות ומסעי

יום א'. והמשכילים יזהירו

כבדהו וחשדהו, זה דבר כללי שמותר לחשוש מכל אחד ואחד, ולכבד את כל אחד ואחד. וגם מי שאתה חושש ממנו תעשה בחכמה שלא ירגיש, ותרבה שלום בעולם. באופן מעשי זה נקרא "להתרחק" מבעיות.

ולמדנו בספר הקדוש של רבינו החפץ חיים (עיין הלכות רכילות כלל ט ועוד). שמותר גם להזהיר אחרים כשיש שמועה לא טובה וקשה לברר, או שאין כוחות לברר. ולכן יש לומר לשואל בעדינות להתרחק. אם זה לעניין שלא לשכור דירה ממנו, ואם זה שלא לקחת אותו לפועל, וכן בשאר דברים, כי לחשוד ולחשוש מותר תמיד. ואין בזה סתירה לדין כף זכות. כי זה כלול בעניין "כבדהו", אבל להתעסק איתו, אין לנו כח, וצריך לברוח ולהתרחק בעדינות וזה "חשדהו".

ולכן מפורסם בתורה שמו של זמרי בן סלוא. ופירש רש"י (במדבר כו, יד) ללמדנו אף שהיה נשיא של השבט בתפקיד ושררה ומשרה גדולה לא נמנע פנחס מלהורגו. ללמדנו שהחיצוניות לא קובעת, וכשצריכים לקיים מצות "קנאין פוגעין בו" מקיימים. וכשצריכים להתרחק, מתרחקים.

ומסתברא שזמרי היה נראה חרדי לכל דבר בלבושו, בצורתו, בזקנו, ועם כל זה פנחס לא עשה לזה חשבון. כי צריכים לחשוד כשצריך, וצריכים לפגוע כשחייבים על פי הדין. והעיקר להתרחק עד כמה שאפשר כשאין הכרח, ולה' הישועה.

יום ב'. אוי לרשע ואוי לשכנו

חבר רע ושכן רע זה בעיקר ברוחניות ולא בגשמיות. לדוגמא, שכן שעושה רעש בלילות ומשמיע שירים בקול רם ומפריע למנוחת יתר השכנים, ולפעמים גם בניו זורקים קליפות לחצר למטה וכיוצא בזה. נכון שזה נגד ההלכה, אבל יש לדונו לכף זכות. כי בניו שובבים קצת ואשתו לא משתלטת עליהם. וצריכים לוותר להם עד כמה שאפשר ולהרבות אהבה ואחוה. וכמובן שאסור לשונאם או לספר עליהם לשון הרע ורכילות וכיוצא בזה. וכן חבר שיש לו בעיה בגשמיות, אוהב לאכול ולהנות יותר מדי, מתנהג בצורה זולה מדי, לא מכובד, כל זה לא נורא, ועדיין אין זה חבר רע, כי זה בגשמיות בלבד ולא משפיע על אחרים.

אבל שכן שבנותיו מסתובבות בלבוש פרוץ, ומביתו מושמעים בקול שירי תועבה, והם קלים ביראת שמיים, זה שכן ריק שהשפעתו מסוכנת. וכן חבר לספסל בבית הכנסת ובבית המדרש אשר הוא אדיש בעבודת ה' ומתנהג בליצנות ומדבר שטויות, אין לו רמה רוחנית, מתלהב מהנאות עולם הזה ומדבר על כך הרבה, זה חבר שמצוה בחכמה רבה להתרחק ממנו.

ומצינו בפרשה שה' יתברך מבקש לחסל את כל ארץ מדין. ולמה, בגלל עוון פעור שזה עבודה זרה, ובגלל כזבי בת נשיא מדין שזה עריות, ותו לא. על מצרים הרעים שהתעללו בנו בכלל לא כתוב בתורה שצריך להכותם, אלא להיפך, "לא תתעב מצרי" (דברים כג, ח). וכן עמון ומואב מפורש בתורה גם סיבה גשמית דהיינו "על דבר אשר לא קדמו וגו' ואשר שכר עליך וגו'". (שם שם, ה) כל זה בגשמיות, ולכן אסור לחסל אותם, אלא רק לא להתחתן איתם. חוץ ממדין שצריך להם שיטת החיסולים.

וכן דתן ואבירם מפורש בפסוק בפרשה "אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קורח בהצותם על ה'" (במדבר כו, ט). ומבואר באור החיים הקדוש זיע"א (שם) שקורח המסכן לא היה אשם, הוא נפל עם חברים רעים כמו דתן ואבירם, ועד שהבין מה קורה כבר היה מאוחר ונבלע באדמה.

ומכאן עד כמה יש להיזהר ממרעין בישין שמפריעים בעבודת ה'. ולברוח מהם כבורח מן הנחש ומאש שורפת. ומי שמהפך היוצרות ומכבד שכן או חבר רע ברוחניות בגלל שנראה מכובד וסמכותי, ומזלזל בשכן המרעיש בחדר מדרגות, הוא טועה ומתעה את

משפחתו. ועליו אמר ישעיה הנביא (ה, כ) "הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע", עיין שם. ואשרי מי שזכה להיות בחברה טובה.

יום ג'. המקרב את קרוביו

נראה בסיעתא דשמיא שורש המלה משפחה, ביאורה מלשון מספחת. כמו "מְסְפַּחַת" בפרשת תזריע (ויקרא יג, ו), שהצרעת מתפשטת בהמשך בגוף ומתווספת עוד ועוד רחמנא ליצלן. וכן הפסוק בישעיה (יד, א) "ונספחו על בית יעקב", ופירש רש"י "ונתווספו", עיין שם. וכן משפחה, הכוונה כשיש בעל ואשה, יש אבא ואמא וזרעם וזרע זרעם, אלה נקראים משפחה. שנתווספו לבני הזוג עוד אנשים קרובים אליהם מאד.

ומצינו השבת בפרשה קרוב למאה פעמים את המלה משפחה. "חנוך משפחת החנוכי לפלוא משפחת הפלואי וגו'" (במדבר כו, ה-נ). ומכאן שהתורה הקדושה מתייחסת למשפחה בחשיבות מרובה, שתפקיד ההורים לשמור על המשפחה ולדאוג לצרכיה הגשמיים ובעיקר הרוחנים.

ומצינו בפרשת בא על קרבן פסח שהפסוק אומר "למשפחותיכם ושחטו הפסח" (שמות יב, כא). התורה הקדושה רואה בעין יפה את גידול המשפחה ואת האהבה אליהם. אם כל הורה ידאג למשפחתו, עם ישראל יפרח ויצליח. לא להזניח את המשפחה כלל, בגשמיות וברוחניות. עצם הדאגה לשלומם והתשומת לב והדבור המתאים, מחזק ומעודד ומקרב מאד, והתוצאות חיוביות.

יום ד'. השבח 'איני יודע' גם לגדולים

תמיד צריך האדם להקטין עצמו ולחשוש שמא אינו מדייק. אם זה ביראת שמיים שחושש תמיד מעצמו ושומר על הקדושה ונזהר מאד מיצר הרע, ואם זה בחכמה שחושש תמיד בדברים שצריך שיקול דעת, שמא אינו מדייק ושוקל ומברר ואינו נבהל להשיב. וחז"ל אומרים (ברכות ד:) למד לשונך לומר איני יודע, כשמחפשים בחור טוב לשידוך מתאים, יש לשים לב עד כמה יש לו אהבת החכמה. והסימן לכך, שהוא אוהב לשתוק ולשמוע, חושב הרבה ומדבר מעט. הטפשים חושבים מעט ומדברים הרבה. אהבת החכמה היא הסוד של החיים.

הגאון רבינו עקיבא איגר זיע"א שמרן שליט"א ביביע אומר חלק יו"ד כותב עליו בהערצה גדולה, היה אומר פלא שאנשים לומדים דף גמרא ומבינים מהר, אני תמיד קשה לי ומניח בצריך עיון... חכם אמיתי לא עונה מהר על שאלה הדורשת שיקול דעת ואחריות או בירור על האופן שהיה המעשה. כשאין זמן, בכלל לא שומעים לא עונים ולא נכשלים.

ומצינו בפרשה על בנות צלפחד שעמדו בפתח אוהל מועד מטעמי צניעות, ולא נכנסו בפנים קרוב למשה רבינו ולגדולי ישראל, גם מטעם צניעות וגם מטעם קדושה. ומשה רבינו לא חשב לרגע שהוא בדרגה עצומה וגבוהה כל כך ולכן יש להם בעיה להתקרב, והם נזהרו בכך כי תמיד צריכים לחשוש ולהזהר, וזה נובע ממעלה גדולה של יראת שמיים. וכן לאחר ששאלו אותו, היה מקום לחשוב שמשה רבינו יענה מיד, בפרט שזוהי פרשה מיוחדת של שאלה שבאה על ידי נשים. ופתאום משה רבינו לא רק שלא שולף את התשובה, אלא גם אומר: אני לא יודע, אני צריך לשאול את ה'. ומפורש בתרגום יונתן בן עוזיאל שכוונת משה ללמד שתמיד אפשר לומר איני יודע. אני צריך לעיין ולבדוק. וגם בפני אנשים שבאים ומתרשמים ופתאום צצה שאלה והרושם שלו נפגע לכאורה כשאומר איני יודע, עם כל זה אינו מתבייש לומר כן. ואדרבה אשרי מי שזכה להגיע למדה זו.

ואפשר לומר לפי תרגום יונתן בן עוזיאל שמשה רבינו רק עשה עצמו כאינו יודע, ללמדנו דעת ויראת ה'.

ומכאן גם בעניני הבית והמשפחה. לשמוע זה את זה ולחוות דעה בנחת וסבלנות ולא להחליט מהר, לשבט או לחסד. ועל ידי זה מרבים אהבה ואחוה בבית, בועדה, בעמותה, ובכל מקום שרוצים להמתיק סוד וליישב הדורים. וכמה נואלו אותם עמי הארץ אשר בישיבת חברים או בעל ואשתו, מחליטים מיד על דעת עצמם במקום לומר את העניין בתור הצעה בלבד ולשמוע את כולם כדי להראות אחריות לעניין, ותשועה ברוב יועץ (משלי יא, יד).

גם נראה שאם יש בעמותה או באותה ישיבה סוערת, אדם גדול, באופן זה לא שייך לעשות הצבעה והרוב יקבע, זו טעות. אלא כולם מדברים ומחוים דעה, ולבסוף החכם מחליט וכולם מקבלים. כי הוא שמע כל הצדדים, וגם כל מה שיחליט זה מהשמיים לטובה ולברכה. כי בעלי בתים ועמי הארץ, אחרי הכל דעתם אינה דעה החלטית, ומושפעים אף הם ממה שאמר חבר פלוני ואלמוני. והחכמה תחיה בעליה (קהלת ז, יב), וזה החכם שעושה הכל לפי דעת תורה צרופה. יש לו אהבת ישראל אמיתית ואין לו נגיעה אישית, ורק הוא קובע ומהשמיים מסכימים אתו בודאי.

יום ה'. עשה לך רב

כל דבר בעולם צריך אישור ואסמכתא שזה טוב ומועיל. ועל פי חוק צריך לכל עסק, עמותה, מוסד, רופא, רשיון ותעודה מתאימה שיש בה עדות על שהכל אמת. וכמה מתגלים שקרים בעולם על רופאים רוצחים ואינם מבינים, וכן על רופא טבעוני וכיוצא

בזה שהוא שקרן ולא למד כלום. וכן בעסקים וכיוצא בזה. ואפילו נהגים בכבישים מסכנים חיי אדם כי אין להם רשיון או שסידרו להם רשיון מזוייף על ששילמו שוחד. והם וכיוצא בזה מושחתים עד היסוד ומצוה לאוסרם בבית כלא ותשקוט הארץ.

בתורה הקדושה צריך אישור ואסמכתא וחיזוק, וזה עניין של דעת תורה. ואז כשעושים כן, זה מביא ברכה ושפע. כי בשמיים מסכימים ויש תועלת וזה אמת.

ומצינו בפרשה שה' יתברך ביקש ממשה שיסמוך את ידו [=כלומר יד אחת] על יהושע. ומשה רבינו סמך שתי ידיו עליו בעין טובה ובשמחה. ומכאן שצריך כל אדם שיהיה לו קשר עם רב מובהק המכירו ופותר בעיותיו בסבלנות ומקשיב לו. כשהולכים לצדיק פעם בכמה זמן לבקש ברכה, עדיין זה לא נקרא שיש לו רב המכוון אותו. רב, פירושו מנהיג המכוון ופותר בעיותיו ומחזק אותו ואת משפחתו. ואותו רב, כוחו מגיע לו מרבו ורבו מרבו עד משה רבינו עליו השלום, ועד ה' יתברך.

ומדוייק ומובן מה שכתב בעל הטורים על משה רבינו שסמך ידיו על יהושע "ויצוהו" (במדבר כז, כג). מה ציוהו? שיעסוק בתורה תמיד, כי זהו האמת. רק עסק התורה מראה שייכות של תלמיד לרבו עד משה רבינו. וזוהי מעלתם של רבנים אמיתיים. מזוייפים, הם אלה שאינם לומדים תורה, ועל אחת כמה וכמה אותם שיודעים רק לקרוא תהלים וזוהר וכיוצא בזה ואינם מבינים כלום, לא בהלכה ולא בדעת תורה. ובודאי שאין להם השקפה טהורה ולא כלום.

וכמה נואלו אותם המזלזלים בלומדי תורה ואברכים השוקדים על לימודם שהם בונים ומחזיקים את העולם והם תלמידי תלמידיהון עד משה רבינו ע"ה. ובמקום להעריך ולכבד אותם, מכבדים אנשי ציבור וראשי ממשלה הרחוקים מהתורה ומאהבת ישראל, ואין להם לב רחמן ולב אמת, ועקומים בדעותיהם ובליבם, ואין להעריך אותם. ובעלמא דשיקרא הכל הפוך בעוונות הרבים, ואשרינו אנחנו שזכינו להיות קשורים לגדולי ישראל עד משה רבינו בהר סיני. וזה כוחנו הגדול להמשיך ולקדש שם שמיים ברבים.

יום ו'. "שבת" היא קדש ומעשיה קדש

ערב שבת קודש. מצוה להיות זריז וזהיר להתכונן להשתלמות בקדושת שבת קודש, ולעשות הכנה נפשית לכך.

ומצינו בפרשה שעם ישראל נתנו מכס מהשלל של המלחמה, וגם נתנו תרומה למשה רבינו לכפר על עצמם, בגלל שיתכן שפגמו בעיניים באותו זמן (שבת סד.). וכן מצינו במלחמת יריחו, שבגלל שזה היה בשבת קודש, קיבלו על עצמם שלא להנות מהשלל והכל יהיה חרם לה'. הכסף והזהב, כלי נחושת והברזל קודש הוא "וכל כסף וזהב וכלי

נחשת וברזל קודש הוא לה''' (יהושע ו, יט). ופירש רש''י שם, בגלל שהיתה המלחמה בשבת קודש, עיין שם.
וכן חז''ל מספרים (שבת קנ:) על חסיד אחד שחשב בשבת לגדור את שדהו ונמנע ולא גדר גם ביום חול, מפני שהקפיד על קדושת השבת וקנס את עצמו, ונעשה לו נס שהעניין סודר מאליו על הצד הטוב ביותר, עיין שם. ומכאן לומדים שכל מה שנעשה בעבירה יש להימנע מלהשתמש בו. ובספר חסידים מסופר על אחד שחילל שבת ואמר לו החכם שיתרום את הכסף שהרוויח ממעשה זה לצדקה, כי מחשבה, דיבור ומעשה בשבת קודש צריך שיהיה רק לכבוד ה' יתברך בלבד ולא לעבירות חס ושלום.

פרשת דברים

יום א'. ומגיד לאדם מה שיחו
לומדים מפרשת נדרים על כח דיבורו של האדם עד כמה חמור הוא. ומלה בסלע ושתיקה בתרי (מגילה יח.). ועל ידי הדבור בנדר ושבועה יכול לעבור על עשה ולא תעשה. ויש שתיקה שהיא כדבור, כשהבעל שותק על נדרי אשתו, הרי זו הקמה, וכאילו אישר את נדרה וקיימו. ויש דבור שהוא כשתיקה שבדיבורו אינו מגלה את דעתו נגד החכם ובודאי לא נגד גדולי ישראל, אלא להיפך, מחזק ונכנע לדעתם, זוהי כעין שתיקה. ואמרו במשנה באבות (פרק א משנה יז) ''ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה''.
ונראה עוד, שאם בעל שומע את אשתו ומתייחס אליה בהקשבה נכונה, הרי זה כמו דבור, וכן תלמיד לרבו. וכן להיפך המדבר בבית הכנסת וחברו שומע ושותק ואינו מוחה בו, הרי זה כמדבר ואוי גם לו מיום הדין. ועיין לרבינו הגאון רבי יוסף חיים זיע''א בספר בניהו (ברכות ו.).
יום ב'. והייתם נקיים מה' ומישראל
לומדים מהפרשה שצריך להיות אחראי, לאהוב את האמת ולא להסתיר כלום. וזה גם מראה על יראת שמיים. למשל, בעל שמראה לאשתו תלוש משכורת שקיבל, וכן להיפך, כל מעשיה עושֶׂה על פיו ולא מסתירה כלום. או אדם שקיבל חפץ מסויים בהשאלה ומחזיר סגור בקופסה, וכשמחזיר אומר לו שיכול לפתוח ולבדוק אם הכל בסדר. וכן מנהל גמ''ח או עמותה או בית מדרש וגבאי צדקה אוסף סכום מכובד מביא ומדווח על הכל לראש הישיבה ולא מסתיר כלום, ומראה קבלות ומספר מה היה. ובעיקר לא משתמש בחלק מהכסף קודם לכן, אלא רק בהסכמת ההנהלה ובראשם הרב, זה גם מראה על יראת שמיים וגם על האמת הצרופה.

מסופר על הסבא מנובהרדוק זיע"א שהחזיר חצי סיגריה לישיבה, מאחר שבזמן שהיה בתפקידו בישיבה עישן חצי סגריה על חשבון קופת הישיבה כהוצאות הדרך ואילו את חציה השני עישן לאחר שסיים את שליחותו. [וזה באותם הזמנים שעדיין היה מותר לעשן]. עד כדי כך דקדק בממון ההקדש.

ויסוד זה רואים בפרשה שכתוב "ויביאו אל משה... את השבי ואת המלקוח ואת השלל" (במדבר לא, יב), כלומר הביאו והכינו הכל. להראות שהגדולים הם קובעים מה לעשות ואיך לעשות.

וכן בפרשת וישלח "ויתנו אל יעקב... ויטמן אתם יעקב תחת האלה" (בראשית לה, ד). וכל זה נובע ממעלתם שאינם אנשים מסתוריים, אדם מסתורי וחששן ועסוק עם עצמו, אינו עובד ה' אמיתי וחבל עליו.

יום ג'. ותרן בגשמיות קפדן ברוחניות

יראת שמיים, פירושו להקפיד מאד על מצוות ועברות, ומאידך בשאר דברים לוותר ולשתוק ולהאמין שהכל מהשמיים ולא להקפיד כלל. בבית כשנשבר כוס צלחת וכיוצא בזה, כשהאוכל לא מוכן בזמן, כשהכביסה לא מזומנת כשצריך, לא לכעוס, הכל מהשמיים. אולם אם אחת מבנות הבית נחלשה בצניעות, לעורר. כשהבן מיהר מאד בברכת המזון, להזכיר לו. ולפעמים צריך להגביה את הקול. אלו הם סימנים של יראת שמיים.

משה רבינו ע"ה הקפיד על פקודי החיל, שרי האלפים והמאות שלא הרגו את הנקבות, וה' יתברך הסכים איתו, כי הקפיד על רוחניות שלהם. ומאידך, בפרשת חוקת (במדבר כ, י) כשהכה את הסלע והקפיד על עם ישראל, בשמיים הקפידו עליו ונענש שלא יכנס לארץ. כי ביקשו מים, ולא היה צריך להקפיד עליהם.

יראת שמיים ניכרת באדם במעשיו, מידותיו והנהגותיו ומה עומד מול עיניו. אמא שמזכירה לבן כשהולך לתלמוד תורה לשמור על הנעליים החדשות ולגמור את הכריך, זה מה שיש לו בראש, אבל כשאומרים לו להקשיב היטב בכיתה לכבד את המורה כמו את ה' יתברך, לוותר לחברים, זה מסייע בידו לדאוג לעלייתו הרוחנית. והלואי שנזכה לכך.

יום ד'. ולמוכיחים ינעם

כמה דברים לומדים בפרשת מטות מההתנהגות של משה רבינו עם בני גד ובני ראובן והם: א) מותר לחכם או לרב גדול לצעוק ולעורר את הציבור בכל אופן, גם אם הצד השני צדיק וחסיד. כי תפקידו של החכם להוכיח ולומר מוסר ולהיות מגיד מישרים לחיזוק עם

ישראל תמיד. ב) תפקיד הצבור לשתוק ולהקשיב, גם אם הם באותה בעיה מושלמים וזה לא שייך אליהם. למשל, לחיזוק בנושא טהרת משפחה, גם החרדים צריכים להקשיב ולהתעורר עוד ועוד. מוסר, תמיד צריך לשמוע, גם להתחזק, וגם כדי לשמור על הקיים. ג) חכם גדול צריך לחשוש ולחשוד אולי משהו לא כשורה. ולכן בודק ושואל ומתנה תנאים וכופל תנאים, ומקדים ומאחר מה שצריך, כדי להשיג תועלת והבנה בעתיד עד כמה שאפשר ללא תקלות. ועיין ביביע אומר (חלק ו עמ' שדמ) משא ומתן באמונה עם רבינו הגרי"ש אלישיב שליט"א בדין תנאי כפול, וכל זה מכח דבריו של משה רבינו בפרשה שחשש והעלה תנאים מגבילים ומכריחים לפעול בהתאם ללא תקלה.

ומכאן שאין להתבייש מלשאול פרטים נוספים בדברים בעיתיים ומסופקים. וגם אין חובה לומר תשובה מיידית, אלא לשאול ולחקור ולהתייעץ בכובד ראש עם דעת תורה, ואין מה למהר כלל.

יום ה'. התקן עצמך בפרווזדור "כדי" שתיכנס לטרקלין

חשוב מאד שלאדם יהיה נח בעולם הזה. כל מה שגורם לחיים קלים יותר, מסייע לנו לעבוד את ה' טוב יותר. וכמובן כל זה בתנאי שלא יהיה זה בגדר מותרות ולא נגרם מצד עצלות.

למשל: הגיע הזמן לומר תיקון חצות ומתעצל לגשת לסלון להביא סידור, זוהי עצלות. אבל אם יכול לקנות עוד סידור או להשיג "סדר תיקון חצות" שיהיה לו בחדר ואז יקרא מתוכו, הרי זה טוב. וזה נוחיות שעושה לעצמו ובזה הוא עובד ה'. וכן כשמשפץ ביתו ומוסיף חדרים ובונה בית כסא [=שירותים] נוסף וכן קערה עם ברז מים לנטילת ידיים, הרי זה נח מאד וזה עוזר לעבוד את ה', במקום ללכת למטבח או למקום אחר שאינו במקום הטינופת ליטול ידיים. ומאידך יש להיזהר שלא להכנס לחובות רבים ולהגיע לחוסר ישוב הדעת בזה, כי אז מה שיהיה אין כאן עבודת ה'. אבל כשאפשר לקדם את החיים ולנצל את המדע לתועלת בקלות כדאי לעשות כן. כמו להוסיף עוד שקע ומתג ליד המיטה כדי שיוכל לכבות החשמל כשרוצה לישון וכל כיוצא בזה.

ובש"ס (ברכות נה.) מסופר על רב יהודה שמביתו עד בית המדרש היו עשרים וארבע בתי כסא [=שירותים], והיה בודק את עצמו בכולם. והכוונה בזה שהיה עושה לעצמו ולגופו חיים קלים ונוחים עד כמה שאפשר. ומאידך במדות טובות וזריזות במצוות ואהבת ישראל ועמל תורה, בזה מייגע את גופו בזכות השלוה הניתנת לו שצרכי הגוף מתוקנים וקלים.

ומצינו בפרשה שה' יתברך נתן ללויים ארבעים ושמונה ערים הם ומגרשיהם. והתורה מפרטת - אלף אמה ואלפיים אמה. וחז"ל אומרים (סוטה כז:) אלף אמה נוי ואויר, והשאר שדות וכרמים. והתורה מפרטת כל כך עניין זה. ורואים שהתורה כביכול דורשת מהאדם לחשוב כיצד לחזק ולפאר את האוירה מסביב. ומכאן גם המקור שיש להקפיד על כל השכנים בבנין ולחייבם לעשות גדר מסביב לחצר ולחניה, וכן דשא עשב מזריע זרע נאה נקי ועדין. ובודאי שזה כלול גם במצות "ונשמרתם מאד לנפשתיכם" (דברים ד, טו).

וראה והבן מה שאמרו חז"ל (נדרים פ:) על הפסוק "והיו הערים להם לשבת ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכשם ולכל חַיָתם" (במדבר לה, ג), ופסוק זה נאמר על שבט לוי, שהכוונה נקיון וכביסה, אחרת זה גורם למחלות קשות.

ואם התורה הקדושה מציעה הצעות כיצד לקדם צרכי הבית ועל מה להשים דגש ולהקפיד, הוי אומר שאסור לנו לזלזל במטלות אלו. לא רק בית מתאים כדי לעבוד בו את ה', אלא גם בית שיהיה ברמה של סדר ונקיון ואויר מתאים ועצים וזרעים, וכל זה מסייע להגיע לרוחניות ודרך נכונה בדבקות בה' יתברך.

יום ו'. דורשי ה' לא יחסרו כל טוב

להיות זריז וזהיר בהכנות לשבת קודש, ובשמחה לרכז המחשבה כדי להגיע להשתלמות רוחנית בקדושה וטהרה, גם בערב שבת קודש של שבת חזון.

ומרומז בפרשה על מעלת השבת. שמשה רבינו אמר לישראל "ה' אלוקיך עמך לא חסרת דבר" (דברים ב, ז), כלומר אם אתה זוכה להרגיש שה' יתברך אתך, לא חסר לך כלום. והפסוק לא אומר יש לך הרבה, או יש לך הכל, אלא "לא חסרת דבר". מפני שבאמת, הדרגה הגבוהה באמונה זה לא שרואה הרבה גשמיות, אלא זה שרואה הרבה את ה' יתברך ומרגיש אותו בכל צעדיו "לנגדי תמיד" (תהלים טז, ח). וקדושת השבת להרגיש מעין עולם הבא (ברכות נז:) תלוי בזה שמרגיש בשבת קרבת ה' ולא חושב על כלום מענייני החול. ומקיים את הפסוק "ויום השביעי שבת לה' אלוקיך" (שמות כ, י), כלומר יום השביעי שייך לה' יתברך בלבד, ולחשוב ולדבר רק רוחניות. ומי שנמצא בדרגה כזאת באמת מרגיש גם את הפסוק "לא חסרת דבר", ואשריו.

פרשת ואתחנן

יום א'. הערה מתוקה

"קצר וקולע", זהו כוחו של דקדוק בדבור עד כמה שאפשר. יש פה קדוש, פה מתוק, פה גדול. לצדיקים פה קדוש (עיין ר"ן נדרים ב.). ולבעל טוב יש פה מתוק, שיודע להמתיק בבית את האוירה עם אשתו (עיין עבודת הקודש להחיד"א פרק א). ולבעל לשון הרע יש פה גדול ואוי לו מיום הדין. ומי שיש לו פה גדול ומדבר הרבה, מצוה להתרחק ממנו, והוא אדם מסוכן.

ומצינו על משה רבינו שהוכיח את עם ישראל ברמזים דקים ובמלה אחת בלבד (עי' בפרוש רש"י ריש הפרשה). וכמו שכתב בספר הנהגות לשבת קודש (עמ' ז) לעטוף את ההערה בסוכריה. ולפעמים הסוכריה מגיעה לאחר שהקשיב היטב לדבריו והתייחס אליו בכבוד, ואז ההערה מתקבלת לטובת כל הצדדים. ואשרי המבין זאת. כי גם משה רבינו הקשיב לישראל במדבר ארבעים שנה, ותוכחתו ברמזים נכתבה בתורה לדורות עולם.

יום ב'. לברך את ישראל

אהבת ישראל צריכה להיות ברמ"ח איברים ושס"ה גידים, במחשבה בדבור ובמעשה. מחשבה - זה בלב לאהוב כל יהודי באמת מכל הלב. והפסוק בתורה צווח ואומר "לא תשנא את אחיך בלבבך" (ויקרא יט, יז). והסמ"ג, הובא בברכת פרץ (פרשת קדושים), מביא שעיקר השנאה היא בלב ואז עובר בלאו מהתורה. בדבור - זה לשבח ולכבד ולשמוע את החבר, ואף לברך אותו בברכת ברוך הבא חיים טובים וכיוצא בזה. וכן במעשה - לעשות גמילות חסדים בכל מיני אופנים של סיוע ועזרה לזולת, כמו סל שבת וכיוצא בזה.

ומרומז בפרשה על משה רבינו עליו השלום ששיבח את עם ישראל ואמר עליהם "והנכם היום ככוכבי השמיים לרוב" (דברים א, י), ומיד אחרי השבח הזה מברך אותם ואומר "ה' אלוקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים" (שם שם, יא). ומבואר בזוהר הקדוש (ריש פרשת במדבר) שהמשבח את חברו צריך מיד לברכו שלא ישלוט עליו עין הרע חס ושלום ושלא יחשבו שהוא מקנא בו. ומכאן עד כמה יש להיזהר בכל מעשינו להרבות אהבה ואחוה שלום ורעות, ואף לסור מחשד קל שבקלים ביחס לזולת.

יום ג'. תשעה באב. אהבת ישראל

היום יום תשעה באב. האם יש נושא ועניין גדול יותר מאהבת ישראל באמת שצריך לקבל על עצמנו להתחזק בו ביום המיוחד הזה. והצעתי בצבור לומר כל בוקר קודם פרשת העקידה, את הקטע המיוחד של הריני מקבל על עצמי מצות "ואהבת לרעך כמוך" בכוונה ובעיון. ואף תאמר את שמות חבריך המסויימים שאתה מקפיד עליהם או ברוגז

איתם כעת, במטרה להשלים וגם להרבות אהבה. כי אין קשר בין קפידא ורוגז לאהבת חינם. ומותר לתבוע חבר לדין תורה ואין חובה לוותר על כספך וזכויותיך, אבל בדרך ארץ ובאהבת חינם. ואין היתר לגרום שנאה ומחלוקת ולשון הרע בגלל טענות שונות, ולכן זה נקרא שנאת חינם, שהיא אין לה עניין וקשר עם טענות שביניהם.

וסוף הכבוד לבוא

ואחת הסיבות לחוסר אהבת ישראל היא שמרגיש כביכול שכבודו נפגע כשהוא מוותר או כשלוקח ללב מה שעשו לו. וזוהי טעות יסודית, כי בעצם הכבוד זה מהשמיים, ומה שמגיע לך, גם אם תוותר יחזור אליך בשלמות. וכבר כתוב "והעושר והכבוד מלפניך" (דברי הימים א כב, יט), וכן כתוב אין אדם נוגע במוכן לחברו אפילו כמלא נימה [=כרחבה של שערה] (יומא לח.).

ועיין במוסר שקראנו היום בחוק לישראל (פרשת ואתחנן יום ג), שהוא יום תשעה באב ומוסר מותר לקרוא בו. ומבואר שם על צדקיה שהיה מלך ישראל והיה צדיק גדול (כמבואר בערכין יז.), ועם כל זה נענש מאד על שלא שמע לקול ירמיה הנביא. והוא חשש שהכבוד שלו יפגע אם ישמע לנביא, כי אולי יתכן שימסרו אותו ביד הכשדים. והנביא הבטיח לו בשם ה' שלא יגעו בו לרעה (כמבואר בספר ירמיה פרק לח), ויצר הרע בלבל את צדקיה. ולבסוף נתפס ושחטו את בניו וסימאו את עיניו ובזיונו היה גדול פי אלף אלפים. לשנוא יהודי שלא הסתדרת איתו, זו עבירה, וזה כמו לחלל שבת בגלל שהשכן עושה רעש בבנין, רחמנא ליצלן מטעויות כאלו. וכנראה שצריכים הרבה להתפלל על כך, ולה' הישועה.

יום ד'. מלה בסלע ושתיקה בשנים

חז"ל אומרים שב ואל תעשה שאני (ברכות כ.). כלומר, פעולות שנעשות בקום ועשה, לפעמים אין להם סמכות ולא רשות וממילא אין להם כח לפעול. אבל לפעמים על ידי שב ואל תעשה, על ידי שתיקה, או על ידי חוסר התערבות לדבר שלא מוכרח, אפשר לפעול. וזוהי מעלה גדולה וכוחה גדול, גם להשכין שלום וגם למנוע מחלוקת וגם לא להיכנס לבעיות שאינן הכרחיות. ובלשון עממי, אל תכנס למטה חולה, כלומר זוהי מחלה מדבקת ועדיף לברוח.

וחז"ל הקדושים קיבלו כח לעקור מצות שופר בראש השנה שחל בשבת וכן מגילה ולולב כי יש חשש שיטלטלם ברשות הרבים, וכן לבטל ולעקור מצות ציצית מסדין כי יתכן לעבור על כלאיים. וכל זה בשב ואל תעשה. ורש"י בברכות (כ.) אומר אין זו עקירה, כי דבר תורה נעקר מאליו. וכן בגמרא (יבמות צ:) שב ואל תעשה לא מיעקר הוא, עיין שם.

ואין הכוונה שעל ידי שב ואל תעשה אין זה כח חזק, אלא אדרבה להיפך, קום ועשה אין זה כח חזק כי זה נגד ההלכה נגד התורה ומי יכול נגדה. אבל שב ואל תעשה זה כח עצום ונורא כמו "מים שקטים חודרים עמוק", כלומר בשקט ובחוסר עשיה הדברים מועילים ומשפיעים ועוקרים דין תורה. ואין זו עקירה ממש, אבל למעשה הם פועלים פעולתם ומבטלים את המצוה.

ומכאן שורש טוב והנהגה טובה לשבת בשקט גם אם קיבל עלבונות וכיוצא בזה. כי אם יצעק ויעשה מלחמה, יתכן שאינו צודק או יתכן שאין לו כח לילחם. אבל כששותק זה כח עצום, כי ה' יתברך נתן כח בטבע לשתיקה גם ברוחניות לחכמי ישראל לעקור מצוה כשצריך, וגם בגשמיות לכל אדם אם יזכה להיות מהנעלבים והנרדפים, שבזה יצליח בעתיד בסיעתא דשמיא.

ודוד המלך עליו השלום רומז על כך בתהלים (לח, יד) "ואני כחרש לא אשמע", וסמיך ליה "אתה תענה ה' אלוקי" (שם, טז). והדברים נוראים ומאירים למבין.

ומצינו בפרשה שמשה רבינו מתלונן על עם ישראל "ותקרבון אלי כולכם" (דברים א, כב), וביקשו לשלוח מרגלים ויצאה תקלה. כי לא היו צריכים להכנס לזה כשלא ביקשו מהם, ובפרט שמשה רבינו גדול הדור מטפל בעניין. כי כל דבר שעוסקים בו גדולי ישראל, אסור לנו להכניס עצמנו לשם, וצריכים לתת ראשנו תחת כפות רגליהם.

וכן בפרשת ואתחנן "ותקרבון אלי" וכו'. וזה היה במעמד הר סיני וגם שם משה רבינו התאונן שהיו צריכים להתאמץ עוד קצת ולשמוע מה' יתברך עשרת הדברות ולא לבקש ממשה כמבואר בפירוש רש"י שם. וכן בפרשת מטות "ויבואו בני גד ובני ראובן" (במדבר לב, ב) לעניין הנחלה בעבר הירדן מזרחה, אף שזה היה נוגע להם לפרנסה אישית, חז"ל הקדושים במדרש רבה שם (כב, ז עיין שם) מביאים שבשמיים הקפידו עליהם שלא היו צריכים לבקש וזה היה בא אליהם מעצמו. וזה נורא ואיום למתבונן, ונענשו שגלו קודם גלותם של יתר עשרת השבטים.

וכנראה שצריך להתבונן היטב בהרבה דברים כדי להבחין בין קום ועשה לבין שב ואל תעשה. כי בהרבה פעמים, שב ואל תעשה עדיף והוא מנצח במערכה. וכשאין ברירה מספיק להפנות אותם לחכם או יועץ מתאים. וכמה צריכים אנחנו לשמוח שיש מנהיגים בדור וגדולי ישראל המובילים ואחראים על הכל ברוחניות וגשמיות, ולהם ורק להם משפט הבכורה והבחירה.

ובזמנו אמרו על מרן הרב שך זיע"א שלקח על עצמו אחריות של הדור. וחכם שלום כהן שליט"א ראש ישיבת פורת יוסף בירושלים, אמר על מרן שליט"א שקיבל על עצמו

אחריות להנהיג ולהוביל ולחזק את כל יהדות ספרד ולהחזיר עטרה ליושנה. ואשרינו שזכינו לכך.

ומעניין שבאמת גם על בנות צלפחד נאמר "ותקרבנה בנות צלפחד" (במדבר כז, ח), וזכו שפרשה נאמרה על ידם ונכתבה בתורה לדורות עולם. וצריך הרבה חכמה כדי להבחין ולהבדיל בין קום ועשה או שב ואל תעשה דעדיף. ויש ללמוד מכאן בעיקר בדברים שקשורים לאמונה בחיי יום יום, שבמקום לכעוס ולהקפיד ולחשוש ולגרום מחלוקות או חוסר הבנה בין הצדדים, עדיף לשתוק ומה שיהיה יהיה. כי אחרי הכל זו לא סכנת נפשות. ורק בסכנה הקפיד הכתוב ואמר "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט, טז), ותו לא. ובזה זוכה ומזכה ושם שמיים יתקדש ברבים, ואשריו.

יום ה'. שלום שלום לרחוק ולקרוב

לא לעשות מחלוקת עם אף אדם בעולם לעולם. וזאת מכמה סיבות. א) מי אמר שתצליח להלחם בו, אולי להיפך, הוא ינצח במערכה ואז כבודך יפגע ושמך הטוב ירד. וגם חילול השם, ועוד כיוצא בזה והתוצאות קשות. ב) גם אם תנצח, השאלה היא אם זה על פי ההלכה. אם לפי הדין, לפי דעת תורה, אתה לא צודק, אתה בבעיה. כיצד נלחמת והרעשת עולמות והפעלת כוחניות יתירה והצד השני פחד ושתק, בו בזמן שאין הצדק איתך. ועל פי הדין אתה הוא הרודף והמכה, ובשמיים הולכים עם החלשים. והפסוק אומר "והאלוקים יבקש את נרדף" (קהלת ג, טו). ומה העצה שלא להיכשל בבעיות כאלה? לבדוק ולשאול תמיד דעת תורה אם בכלל מותר להגיב, ויתכן שעדיף לשתוק, כי ההלכה והתורה הקדושה זה החוזק שלנו. ואם אין לנו הוכחה מהתורה הקדושה שהצדק איתנו אנחנו חלשים ומצווים שלא להגיב. וכידוע, בדרך כלל מי שלא מגיב מרויח. זה לוקח קצת זמן, אבל הזמן עושה את שלו לטובתו, ובשמיים מסדרים את הכל. ומצינו בפרשה שה' יתברך הזהיר את עם ישראל לא להלחם באדום ולא בעמון ולא במואב. והפסוק אומר: "כי עז גבול בני עמון" (במדבר כא, כד), כלומר חזק הגבול. ובמה זה חזק, לא בגלל שזה דומה לחומת יריחו, שגובהה ורחבה שוין (ברכות נד:), אלא בגלל ציווי ה' יתברך שאמר "אל תצורם ואל תתגר בם" (דברים ב, יט), כלומר אל תתחיל איתם. ואם כך מזהיר ה' יתברך, נמצא שהם הכי חזקים שבעולם, כי אין רשות לנגוע בהם לרעה.

ומספרים שהגר"מ פיינשטיין זיע"א היה צריך להפגש עם עשיר אחד מתומכי התורה שזמנו מצומצם, וכשהגיע העשיר והתכונן הרב להתקרב אליו, ראה שמישהו עדיין מתפלל ואוחז בעמידה ואסור לעבור כנגד המתפלל, והמתין עד שסיים. ולאחר מכן

התנצל בפני הנדיב על האיחור והסביר לו שאם אסור לעבור כנגד המתפלל, זה כמו קיר בטון שאי אפשר לזוז ממנו בגלל ההלכה שאוסרת זאת.
ומרומז בפרשה בפסוק "רפאים יחשבו אף הם כענקים" (דברים ב, יא). ומבואר במפרשים שרפאים היו גיבורים ונחשבו כמו ענקים שכולם מפחדים מהם. אולם יתכן לומר שרפאים הכוונה חלשים. כמו בספר ישעיה "רפאים בל יקמו" (כו, יד), ובחז"ל (כתובות קיא:) במרפה עצמו מדברי תורה הכתוב מדבר, עיין שם. וכן בנדון דידן. אם ה' יתברך לא מרשה לנו להלחם עם מואב, ממילא גם רפאים שבהם כלומר חלשים שבהם נחשבים כענקים וכחזקים. כי אם תלחם איתם, זה נגד התורה ונגד ההלכה.
ומכאן למדנו על בן תורה ואיש תורני שהוא תמיד מוגבל ואחראי ושוקל מעשיו ולא ממהר לעולם. ולא בגלל שאין לו כח, אלא בגלל ההלכה ודעת התורה המזהירה אותנו על כך. והמזהיר והנזהר שלומם ירבה כמי נהר.

יום ו'. שבת קודש לה'

להיות זריז וזהיר ושמח ומתלהב בהכנות לשבת קודש, כל זה נחשב הכשר מצוה. וכל רגע כקידוש השם, שמתכונן ועושה הכל לכבוד שבת המלכה. ורבינו הרמח"ל בספרו דרך ה' (חלק ד) מביא שמעלת שבת קודש גדולה הרבה יותר מימות החול. כי ביום חול צריך להתעטף בציצית ולהניח תפילין בכדי להתקדש. ואף אם יניח כל היום כולו, לא יגיע למעלת שבת שמצד עצמה ראויה לעלייה רוחנית עצומה אף ללא טלית ותפילין.
ומפורש בפרשה "ויום השביעי שבת לה' אלוקיך" (דברים ה, יד). ורבינו החפץ חיים זיע"א (מאמר עת לעשות שבסוף ספר תורת הבית) הביא דברי רבינו בחיי (שמות כ, ט) שיום שבת קודש שייך לה' יתברך, וזה יום שלו בלבד ואין לעשות מה שמתחשק לנו, אלא רק את רצונו של ה' יתברך. בינה זאת.

פרשת עקב

יום א'. ותן בלבנו בינה... לשמוע

יש חשש לשון הרע על מי שאומר: באתי לפלוני, ולא קיבל אותי ולא רצה לשמוע ודחה אותי מיד, מפני שזה מראה על תכונה של זלזול בזולת. והתורה הקדושה מקפידה בכך מאד. ואפילו די בזה שישמע אותו דקה אחת או עשרים שניות, רק במטרה להתייחס אליו בכבוד, ואחר כך יקבע אתו לזמן אחר. ואפילו מי שמתפלל כעת ונמצא בפסוקי דזמרה או בברכות קריאת שמע, וניגש מאן דהוא לדבר עמו, צריך להקשיב לדבריו ואפילו למלה אחת או שתיים ולראות מה בפיו, וכפי העניין ירמוז לו שיפגש עמו אחר

התפילה וכיוצא בזה. העיקר הקשבה קלה, וזה מדרכי הענוה והצניעות. ועל אחת כמה וכמה שלא לטרוק טלפון בפנים, כי זה פוגע. וכשאין ברירה, לומר לו שמוטל עליו כעת לעשות מעשה מסויים באופן דחוף ואין זמן. וכן בשיעור תורה, חובה להקשיב לחכם, ולא לזלזל על ידי שמדבר עם רעהו באמצע, או קורא תהלים מול החכם ומתנועע כאוות נפשו. נכון שאין חובה לשמוע כל אחד, וכשצריך לצאת יוצאים ואפילו קודם השיעור או באמצע כפי העניין, ונכון שחייב החכם לדון לכף זכות, אבל אין זה פוטר את השומע שנמצא בשיעור מלהתנהג בהקשבה נכונה ובדרך ארץ.

שומע תפילה

ואנו מתפללים בברכת שמע קולנו "כי אתה שומע תפלת כל פה", ובסידור כוונת הלב הביא פירוש שאפילו גוי שמתפלל ה' יתברך שומע אותו. ומה שאמר משה רבינו בפרשה "וַיִּתְעַבֵּר ה' בי למענכם ולא שמע אלי" (דברים ג, כו), אין הכוונה שה' יתברך לא שמע ולא התייחס אליו, חס ושלום, אלא הכוונה שלא קיבל את הדברים ולא ביטל ממנו את הגזירה שלא להיכנס לארץ. יש שמיעה שהכוונה לשמוע כפשוטו, ויש שמיעה שהכוונה לקבל את הדברים ולהסכים איתם ולפעול בהתאם, כמו שמע ישראל. ומי שיתנהג כה' יתברך לשמוע ולכבד ולהתייחס, גם בשמיים ישמעו אותו ויצליח.

יום ב'. בשעה ששמאל דוחה תהא ימין מקרבת

חז"ל אומרים (ברכות כז:) שאחר ההדחה של רבן גמליאל מהנשיאות, לא מינו את רבי יהושע, מפני שרבן גמליאל נדחה בגללו ויהיה לו צער גדול אם רבי יהושע יהיה הנשיא. ומכאן שכשדוחים מאן דהוא יש לעשות זאת בחכמה, שהפגיעה לא תהיה קשה אלא קלה עד כמה שאפשר. ואף יש להמליץ בפני אחרים שיקבלוהו לתפקיד כדי שיוכל להסתדר במקום אחר, ואף לתמוך בו ולסייע בינתיים כפי הצורך.

ולכאורה זה דומה קצת לפרשה שמשה רבינו מתחנן על נפשו להיכנס לארץ, וה' יתברך עוצר אותו ואומר לו "רב לך" (שם), ומצוה עליו למנות את יהושע תלמידו. ויש כאן הרגשה כאילו שאם יהושע לא היה מתאים כעת יתכן שמשה רבינו היה ממשיך, או שלפחות הבן שלו היה המנהיג. ואולי היה עדיף שאחד מהשבעים זקנים הוא זה שיחזק את יהושע ולא לבקש דוקא ממשה שיחזק ויזרז אותו שיקח את כסאו ואת תפקידו, שהרי זה לא קל.

ויש כזה אופן במנהל תלמוד תורה או מזכיר בבית המדרש שמפטרים אותו ומביאים חדש ומבקשים מהראשון שיתן הדרכה מתאימה לשני בנוגע לניהול ולשימוש במחשב ולרישום התלמידים וכיוצא בזה. והראשון לפעמים לא מוכן, או שמאחר להדרכה, או

שלא מגלה הכל, או שרק עושה פרצופים. וכל זה סימן שהוא לא עמד בנסיון שניסו אותו מן השמיים, כי אחרי הכל הרי זה מה' יתברך. והפסוק צווח ואומר "והעושר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל" (דברי הימים א כט, יב), כלומר בהכל. גם בתלמוד תורה גם בבית המדרש וגם בכל מקום אחר, וצריכים חכמה גדולה וחיזוק באמונה שלא להשבר כלל. ואדרבה ללמוד קטע באמונה, כדי לדעת כיצד להגיב ומה לעשות.

והנה משה רבינו נצטוה לעשות כן ליהושע, וה' יתברך לא חשש מכבודו הפגוע של משה, ולמה? אלא ודאי שה' יתברך ידע את תכונתו הגדולה והטהורה של משה רבינו, שלא רק שהוא לא ייפגע אלא אדרבה יעשה כן בשמחה. וזוהי הדרגה הגבוהה באמונה. ובאמת, משה רבינו עשה כן. שכתוב בתורה בפרשת פינחס (במדבר כז, כג) שסמך את שתי ידיו עליו ובירכו.

ואשרי ילוד אשה כזה, ששוכח מתשוקתו על בנו שיהיה המנהיג ומחזק ומשבח את תלמידו כבקשת ה' יתברך. ועליו נאמרו דברי המדרש (במדבר רבה פרשה ד, כ) כל המרבה כבוד שמיים וממעט כבוד עצמו, כבוד שמיים מתרבה וכבודו מתרבה, ואם חלילה להיפך, כבודו הוא שמתמעט וכבוד שמיים במקומו מונח. וכמו שעשה דוד המלך עליו השלום, וכן עושים הצדיקים שדואגים תמיד להרבות כבוד שמיים ולשמח את ה' יתברך, ובזה מרבים כבוד שמיים מאד.

ובעצם זוהי הנהגה של גדולי ישראל שליט"א בכל הדורות, לא רק שלא מקבלים כסף מהמסכנים והחלשים הבאים אליהם כשמלאים צרות ויסורים, אלא אפילו מחזקים ומעודדים אותם, וכפי הצורך תומכים ברוחניות וגשמיות כפי האפשרות. ולכן מהשמיים כבודם מתרבה, ותמיד שומעים אותם וסרים למשמעתם. ותלמידי חכמים אמיתיים שבדור נקראים בשם משה כידוע (עיין מסורת הש"ס ביצה לח:).

יום ג'. למזהיר ולנזהר שלומים תן

להפחיד ולהזהיר את עם ישראל שיש שכר ועונש בגהינם וגן עדן, ולפעמים יש שכר ועונש אף בעולם הזה, זה דבר חיובי ומועיל. פחד ואֵיום חיובי שנעשה ונכתב בתורה הקדושה כמה פעמים. גם בקריאת שמע בפסוק "ועצר את השמיים" (דברים יא, יז), וגם בהרבה פרשיות בתורה כמו בפרשת ואתחנן "כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלוקיך מקרבך" (דברים ד, ג), וכן "הגדתי לכם היום כי אבד תאבדון וגו'" (דברים ל, יח). ורואים שזה עניין חינוכי ומועיל ממדרגה ראשונה, לעורר אנשים ותלמידים ואפילו ילדים בעניין שכר ועונש. ואף ששנינו במסכת שמחות (ב, ו) שאסור לאיים ולהפחיד תינוק, זה מסוכן והוא יוכל להזיק לעצמו או להיכנס לפחד ונזק גדול

חס ושלום. עם כל זה, כשמוכיחים אותם על פי התורה הקדושה, ומזהירים בעדינות שיש עונש ושכר על ידי ה' יתברך, אין בזה נזק ופחד שלילי חס ושלום, אלא פחד חיובי והמסייע לכל אחד ואחד להיות זריז וזהיר במעשיו שלא להכשל בעבירות. ועל ידי זה ירגיש שמחה והנאה כל רגע שהוא מתגבר על יצרו הרע.

והמדע המטופש חושב שזה לא חינוכי וזה מפחיד ומכניס אותם ללחצים ודחף פנימי שלילי, ומאידך הם ביניהם מלאים כל חייהם בפחד ואיומים ותחקירים וחשדות זה עם זה. ופחד שלילי שיש להם משלטון החוק, לא משפיע עליהם כלום. ובחדרי חדרים הם והמחוקקים שלהם עוברים על חוקיהם ולועגים על עצמם. כי זה פחד שלילי מאימת החוק וחושבים שהעיקר להיזהר שלא יתפסו אותך. אם נתפסת, סכנה. ואם הצלחת, תמשיך לעבור על החוק ותרויח. ולכן המצב המדיני והחברתי נראה כמות שהוא, רחמנא ליצלן.

אבל דרך התורה הקדושה שמלמדת ומזהירה אותנו על שכר ועונש, זה חיובי ומועיל מאד. כי זה לא אזהרה של בני אדם, אלא מה' יתברך. ומה שמזהיר אותנו ה' יתברך זה מתאים לטבע שלנו, ומועיל ומחנך אותנו. ורואים במציאות על צדיקים וחסידים ואנשי מעשה ואפילו על ילדים תינוקות של בית רבן, אשר כמה שהם יותר יראי שמיים הם יותר רגועים ושקטים ומאושרים גם בעולם הזה. ורבינו החפץ חיים זיע"א התמרמר מאד על אותם דרשנים שלא מרבים לדבר על שכר ועונש וגהינם וגן עדן, כי זה הדבר המגביל וחוסם אותנו מעבירות ועוזר לנו תמיד, ואשרינו שזכינו להבין זאת.

יום ד'. דע מה שתשיב

"שואל כעניין ומשיב כהלכה (אבות פרק ה משנה ז), זוהי מעלה גדולה במשנה. אבל מה לעשות אם מאן דהוא שואל שלא כעניין, בפרט בשאלות שאינם צודקות כלל. למשל: לא כל אדם מוכן לומר מה הגיל שלו ומה ההכנסה חודשית שלו, ובודאי שאין חובה לענות על כך. אבל צריך בחכמה לברוח מזה, ולענות ולומר פרנסה מהשמיים וכל אחד לפי מעשיו, או עדיין לא הגעתי לגיל 120 שנה, וכיוצא בזה. ואין צורך לומר לשואל מה איכפת לך, או למה אתה מתערב בדבר שלא שייך לך וכיוצא בזה, כי כמו שאין לשאול שאלות כאלה והשואל טועה, כך אין לענות תשובות כאלה והעונה כן גם הוא טועה. "שואל כעניין" זוהי מעלה, ו"משיב כהלכה" זוהי מעלה נוספת, גם להשיב כעניין למי שלא שאל כעניין. ועל אחת כמה וכמה מי ששואל סתם שאלות, כמו "האם תגיע היום לחתונה?" למה שלא יענה לו כן או לא, או אני אשתדל. ואין צורך לומר לו מה איכפת לך וכיוצא בזה.

גם שאלות באמונה מותר לשאול. ואשרי מי שיענה לו תשובות נכונות ומועילות וגם ילמד אותו יסודות באמונה, וגם יסביר ויגדיר לו מהי מצות אמונה שיסודה מתחיל כשנגמר ההגיון כידוע.

ומצינו מקרא מפורש "והיה כי ישאלך בנך וגו' ואמרת אליו" (שמות יג, יד). ומכאן שניתן לשאול שאלות באמונה אם רוצה להבין ולקבל. וכמובן שצריכים לדעת לענות, ולענות בנעימות. והפסוק אומר "ואמרת אליו" (שם) אמירה נעימה (שבת קה.). שאלות באמונה מותר לשאול. תשובות נגד האמונה אסור לענות. ומזה יש להיזהר שבעתיים, מאותם שמנסים להסביר הנהגת ה' יתברך ואינם משיבים את נפש השואל. זה בעיה! וכמו כן אסור להתווכח באמונה עם מי שלא רוצה לשמוע ולקבל.

ומו"ר ועט"ר הגאון רבי ראובן פיין זכר צדיק לברכה וזיע"א היה אומר שזה לא חכמה לשאול שאלות, החכמה לומר תשובות. הן בהבנה בגמרא, או בהלכה, או בהנהגה להבין דעתם העמוקה של גדולי ישראל. יש לחשוב הרבה להבין דבריהם, ולא להקשות ולהיות תוהה ובוהה על מה שאמרו.

איך שיהיה, שאלה שגורמת גירוי לענות לעניין, יש בה מעלה גדולה ומסייעת להקשבה אצל השומעים וכבוד שמיים מתרבה בעולם, ואשרינו.

יום ה'. דע את אויבך

היסוד הגדול שמביא יראת שמיים בבחינת "סור מרע" שזה ההכנה הגדולה ליראת שמיים, תלוי במשפט המפורסם "דע את אויבך". פשוט להכיר את האויב ולדעת באיזה נשק הוא יכול להזיק, ובאיזה מקום טוב להסתתר ממנו. ובכן, יראת שמיים יכול להשיג רק מי שבורח ממקום עבירה ושונא מקום כזה ומוכן לוותר עליו ולהשמידו מעל פניו. ויודע שהנשק המסוכן הזה זה חברה לא טובה שאפילו בהסתכלות בעיניים מקלקלת ומשפיעה לרעה. ולא לחנם אמרו חז"ל (מגילה כח.) אסור להסתכל בפני אדם רשע. וכן מצות שמירת העיניים והתגברות על יצר הסקרנות ושנאה לעיתונים ולתקשורת אסורה, בגלל שזה מושך, זה גרוע ומסוכן יותר מסם המות. ושאני מינות דמשכא (עבודה זרה כז:). זה נקרא "דע את אויבך". אדם כזה לא נכשל וזוכה לתוספת מרובה של יראת שמיים.

ומצינו בפרשה שהזהירה התורה על שבעה גויים להחרים אותם, לא לכרות ברית - "ולא תחנם" (דברים ז, ב) לא תתחתן עמהם, וכל מה שיש להם תתוצו, תשברו, תגדעון, תשרפון. וכל זה נובע מכך שאנחנו עם סגולה, כבשה אחת בין שבעים זאבים (אסתר רבה י, יא). מליארדי אנשים וכולם לא נבחרו, כי אם עם ישראל המעט, הנרדף, הגלותי,

בזכות השבועה ובזכות אבותינו הקדושים. נתאר לעצמנו שבאים לארץ ישראל ורואים גוי שנראה מכובד ועשיר ומפורסם, ומצוה להורגו ולשוחטו, כי הוא משבעה עממים שהיו אז בארץ ישראל שהתורה אסרה. וגם אם יתחנן על נפשו צריך לשוחטו. וגם אם יבכה ויסכים להיות עבד עבדים, מצוה לקוברו ולטהר את ארץ ישראל. וזה ציווי ה' חזק ונפלא. וזה נסיון גדול לעם ישראל שלא להתלהב ולא להתרשם מהחיצוניות שלו.

ומכאן נלמד עד כמה יש להיזהר מכל מיני מעשים ודיבורים, ספרים, חוברות, עיתונים, המשפיעים והורסים את כל היראת שמיים שלנו.

פעם התקשר איש תורני ושאל על פלוני מהעיר שלו שנשוי לגויה ויש לו שתי בנות וחזרה האשה לחו"ל למשפחתה וכעת לא נותנים לה לבוא לארץ, והוא בוכה ומבקש עזרה. ואמרתי לו הלואי שתמות ולא תחזור, שלא תקלקל אותו. ועל זה שהוא בצער על כך, כדאי שיעשה תשובה מיד. ואם ודאי שלא יעשה תשובה עדיף שגם הוא ימות כעת ויעשה פחות עבירות, וזה לטובתו. וזוהי הסתכלות הנכונה על החיים, על מצוות ועבירות. ואמרתי לאותו איש תורני, גם לך מגיע עונש, לא מספיק שלא כואב לך, עוד אתה רוצה לעזור לו שהיא תחזור. אתה שונאו ואני אוהבו, וזה אמת. וכל זה נובע מכך שלא מכירים את האויב וממשיכים להדרדר, רחמנא ליצלן מהם.

ומכאן מוסר השכל נוקב ויורד עד התהום. לאותם הורים "שדואגים" לבניהם וטורחים ומחפשים עבודה שיהיה להם מקצוע בחיים, ועוזבים את דרך התורה ונכשלים ויורדים מהפסים ובסוף בוכים על חלב שנשפך. וכן לבנות, מרשים להם לעבוד במקומות מפוקפקים ועל ידי זה מתקלקלות וגדרי הצניעות נפרצים ואחר כך מתחתנים עם בחור מהרחוב, מהצבור הכללי, לא דין ולא דיין. ואחר כך יש בעיות של שלום בית, שהרי עם הארץ מכה ומנצל והורס (פסחים מט:). וכל זה נובע מכך שאינם מכירים את יצר הרע ואת הקלקול החיצוני שברחוב. והיה עדיף לגבי אותו בן ואותה בת שיהיו בלי עבודה, ויהיו עניים, וילבשו בלויי סחבות, והעיקר שישארו עם יראת שמיים ויקימו בתים לתפארת בעניות ובשמחה, ויזכו לדור ישרים יבורך.

יום ו'. אהגה בתורת אל ותחכמני

[ציון רשב"י, כא אב תשס"ד]

להיות זהיר וזריז ושמח בהכנות לשבת קודש, ולהתכונן להשתלמות רוחנית בריכוז והכנה גדולה לעלייה רוחנית. ובאמת מבואר בספרים שיש סגולה בשבת קודש להבין ולהשכיל בהבנה בתורה ועיון באמונה בחידושים גדולים, שביום חול לא היה יכול

להבין. עצם קדושת יום השבת מסייעת להתקרב אל ה', ואז יש חכמה גדולה להבין ולהשכיל.

ומכאן יש ללמוד שסגולה גדולה לחזור על הלימוד בסוף השבוע, והזמן המתאים ביותר זה שבת קודש. ואז גם אם היו קצת ספקות וחוסר הבנה, על ידי השינון והחזרה בשבת קודש, יוכל להבין ולהתעמק בקלות גם בדפי הגמרא שבאמצע השבוע היה קשה לו הרבה יותר. והרי חז"ל אומרים (מגילה כח:) "שמעתא בעיא צילותא". ושבת קודש זה הצילותא הגדול ביותר כי יש אז קירבת ה' גדולה מאד.

ונראה שזוהי גם מעלת רבי שמעון בר יוחאי וחבריו בזוהר הקדוש, שגילו סודות התורה, סודות נפלאים ועצומים, אשר כל תורת רבינו האר"י ז"ל זיע"א מקורה בזוהר הקדוש ובאדרות. ונכון שבש"ס כתוב (בבא מציעא פה.) שזכו בזכות צער המערה שהיו טמונים בה. אבל יתכן שהמיוחד בצער מערה הוא מה שזכו לקירבת ה' שאין כמוה בעולם, קדושה, צניעות, לשם שמיים, פרישות מאכילה. ובודאי כל זה מוסיף מעלות עצומות בקדושה, וגם קירבת ה' עצומה. ולזה זכו לסודות עצומים כאלה זיע"א.

ומספרים שפעם שני למדנים למדו יחד והתקשו בהבנת דברי רבותינו בעלי התוספות, האחד התעמק עד שהבין, ואילו השני התפלל והבין מיד. וכידוע רבינו החזון איש זיע"א מביא באגרות שהתפילה עוזרת להבנת דברי תורה. ומסתברא שגם צדקות וקדושה בדרגה גבוהה עוזרת לתורה או מצד המשיג שהוא עצמו מקפיד מאד בקדושה, או מצד הזמן ואין לך זמן קדוש כמו שבת קודש שאפשר להבין בה בקלות יותר דברים עמוקים. ואולי זה רמוז בדברי רבינו הגאון רבי יוסף חיים (בן איש חי ריש פרשת שמות שנה שניה) ששעה בשבת הרי היא כמו אלף שעות בחול. שהכוונה היא שמה שאפשר להשיג בחול באלף שעות אפשר להשיג בשבת קודש בשעה אחת לרוב קדושת השבת.

והיום כא אב תשס"ד, זכינו לקרוא בחוק לישראל פרשת ראה יום א', את דבריו הקדושים של הזוהר הקדוש (מקץ דף רב.) בציונו הקדוש של רבי שמעון בר יוחאי זיע"א. האומר, שעל ידי שמרגיז את יצר הטוב על יצר הרע ושוברו לגמרי, יוכל להתקיים ולהתעלות בעבודת ה' בכמה אופנים, וגם אם נגזר עליו בשבועה, הכל מתבטל ממנו וכאילו לא חטא כלל, עיין שם. ומכאן שעל ידי התשובה משיגים קירבת ה' עצומה. וזוהי מעלת רבי שמעון בר יוחאי וזוהי מעלת השבת, שאפשר להגיע להישגים גבוהים בזכות שמירת וקדושת שבת קודש. ואשרי מי שיודע ומבין ומשתדל בכל כוחו לעשות כן.

פרשת ראה

יום א'. אדישות אסורה

[צפת, כא אב תשס"ד]

מה שאמר דוד המלך עליו השלום בספר תהלים (מט, ו) "עוון עקבי יסובני". דהיינו עבירות שאדם דש בעקביו, מסובבות ובאות עליו ביום הדין, זה גם בעבירות שבין אדם לחברו. לדוגמא השוכר בית או בית הארחה לשבוע ימים לעשרה אנשים, ומביא איתו חמישה עשר אנשים. יש לו בעיה בהלכה, כי יתכן שאסור. הבית נהיה משומש יותר על ידי חמישה עשר אנשים, וגם יותר הוצאות של מים וחשמל וכיוצא בזה. וכן שימוש במזגן כשיש אויר נהדר מבחוץ, ובבית שלו בודאי שלא היה מדליק במצב כזה. וצריך שאלת חכם. ובכלל הלכות שכנים ושותפים זה כל כך מורכב ומסובך ולכל צד יש צד, ולכולם יש טענות וצריך הלכה ברורה. אחרת, דש בעקביו ואסור. וזה נובע מאדישות שלא חושש לנזק חברו, ודורש רק טובת עצמו, וחושב שאם משלם עשרת אלפים ש"ח עבור עשרה אנשים, מותר לו גם לעשות ולהרויח קצת על חשבונו. וגם חושב שזה בגדר "זה נהנה וזה לא חסר".

וכמו שיש להיזהר במצוות שבין אדם למקום, שהמצוה תהיה בשלמותה עם פרטיה ודקדוקיה ולדעת "ששיירי מצוה מעכבין את הפורענות" (סוכה לח.), גם בין אדם לחברו יש להיזהר בכך. ועוד יותר יש להיזהר, כי קפידא של חברים ושכנים כשהם צודקים על פי ההלכה עושה רושם בשמיים, וזה לא בריא לשום צד.

לשקוד בטובת חבירו

ורבינו יונה החסיד בספרו הקדוש שערי תשובה (שער ג אות יג) מביא שיש חיוב על כל אחד ואחד לשקוד בטובת רעהו, עיין שם. ולמדנו מדבריו תרתי, א) לא מספיק שחושב איך לא להזיק לחברו אלא צריך גם לחשוב איך לעשות טובה לחברו. ב) לא מספיק לעשות טובה אלא צריך לשקוד על כך תמיד. וזה דרגה גבוהה באהבת ישראל. ובודאי שמי שהוא אדיש, הוא דש בעקביו ועובר על זה. ועיין רש"י (גיטין נז.) שביאר דש מלשון אדיש, עיין שם.

ונראה שמצוה זו כלולה במצות "הוכח תוכיח" (ויקרא יט, יז) דהיינו, כמו שיש מצוה להוכיח ולעזור ולסייע לכל יהודי כדי למנוע אותו מעבירה, ויש בזה מצות השבת אבידה דהיינו השבת נשמתו, אחרת נתבע על זה גם בשמיים למה היה אדיש כשהיה בידו לתקן ולהוכיח. הוא הדין בהשבת גופו או השבת ממונו, יש מצוה מן התורה לדאוג לכך (עיין בבא קמא פא:), אחרת, יש בו חטא.

למשל למנוע ולהפריש את חברו מלעשן כשיש בכוחו לעשות כן ודבריו נשמעים כי עושים לו חשבון, מסתברא שחייב לעשות כן. בפרט לבחור תמים ומשועמם שעושה כן להעביר את הזמן מבלי שכל, ומעלה עשן - כל שהוא רבי. הוא רבי קטן שמבזבז זמנו וגופו בהבל וריק. וכן הרואה לכלוך על כסא במקום ציבורי שאפשר להנזק בו כי הוא לא ניכר, כמו דבק, צבע, או כסא הספוג במים וכיוצא בזה, מסתבר שחייב לנקות או להתריע ולסמן על כך. ומי גרע מאבידת ממונו שחייב להחזיר פרה שאבדה לו? ומי שאדיש בכל זה, עדיין חסר לו הרבה באהבת ישראל.

ונראה שיש שתי מצוות הכי תדיריות שבעולם ואין כמותם. ולרוב תדירותם, רבו הנכשלים בהם מחמת אדישותם ודורסים בעקב עליהם. והם לימוד תורה ואהבת ישראל. ובספר חובות הלבבות (אהבת ה' יתברך פרק יוד) חידש ומצא מצוה אחת תמידית מכל רמ"ח עשה, והיא מצות לימוד התורה, עיין שם. וזה אמת לאמיתה למי שנמצא עם עצמו ועם בוראו, אבל כשנמצא עם אחרים יש לו עוד מצוה תדירה כל רגע ורגע והיא - אהבת ישראל. שיש בה דוגמאות לאלפים ורבבות, כדי לשבץ עצמנו בכל מיני אופנים פעולות ומעשים של אהבת ישראל. וזה דומה לדברי התוספות בסוכה (לט.) שאין מספר לדינים ולאיסורים הנוהגים בקדושת שביעית, כך אין שיעור קץ תכלית וסוף למצוות הנוהגות בקדושת אהבת ישראל. וזה כלול בשלוש מילים של רבינו יונה הנ"ל "לשקוד בטובת חברו", והלואי שנזכה לכך.

יום ב'. ה' עמך

[צפת, כ"ב אב תשס"ד]

לפעמים בן אדם רואה איזה עול מוטל עליו ואיזה קושי יש בדבר ומקבל יאוש, כי לא יודע ממה להתחיל ומהיכן להתחיל. וכן אשה בנקיון הבית והמסתעף, ובפרט אחרי שבת קודש, נקיון, כביסה, כלים, ריצפה, ועם כל זה עייפות, ולא יודעת ממה להתחיל. אז מה עושים? ובכלל, בן תורה בודאי רוצה להתעלות בתורה ויראת שמיים ומדות טובות, וכשרואה את תוקף עבודת ה' ולימוד הש"ס ועומק התורה, יכול חס ושלום לקבל יאוש שלא מדעת. והחיזוק הגדול שצריכים לחשוב עליו ולקבל כח וחשק ושמחה להתחיל ולהמשיך בעבודות הבית ובעבודות ה' ובכל דבר הדורש מאמץ, הוא לחשוב ולדעת שעל הכל מושל ה' יתברך, והוא מביא כוחות ועצות וכח וזריזות ולהתחיל ולהמשיך. ועם תפילה קצרה לפני כן ואמונה גדולה, בודאי תהיה לו הרגשה טובה ומצב רוח מרומם להתחיל ולהמשיך.

ומצינו בפרשה שאם עם ישראל מפחדים מהגויים שהם רבים וחזקים ואומרים ''איכה אוכל להורישם'' (דברים ז, יז). ואז הפסוק אומר: ''לא תירא מהם זכור תזכור את אשר עשה ה' אלוקיך לפרעה ולכל מצרים'' (שם שם יח). כלומר לזכור מה עבר על עם ישראל ומה עשה להם ה' יתברך. וזה מביא כח ושכל להבין ולהשכיל שהכמות לא קובעת. תתחיל ותכוון שה' יתברך עושה ועוזר, ותקבל כוחות ותראה הצלחה.

ומכאן תשובה וחיזוק לתלמיד המתחיל בישיבה קדושה וחושש על הצלחתו בעתיד. וכן לילד המתחיל בכיתה א' ומפחד. וכן חתן הנושא אשה ומקבל עול המשפחה והפרנסה. וחז''ל אומרים במדרש איכה (ג, כז) על הפסוק ''טוב לגבר כי ישא על בנעוריו'', פירוש: זו אשה! שיחשוב היטב, ה' יתברך עושה ועוזר בכל, ואנחנו רק פועלים, וההצלחה באה מה' יתברך. וזה מחזק מאד כשיודע שיש לו את ה' יתברך, והכל ממנו לטובה.

והאמת היא שזה בעצם סוד ההצלחה שלנו. כשחושב בעיקר על ה' יתברך ויודע שהוא המנהיג והמוביל בכל מעשיו, זה גם סגולה שיצליח, כי מזמין את ה' יתברך לעזור לו. מי שחושש ומפחד, מראה בדעתו שסומך על עצמו ולכן חושש מהתוצאות. והאמונה היא כח שמסייע להצליח, וגם נותנת הרגשה טובה ומחשבה טובה בהמשך הדרך.

יום ג'. אין יאוש בעולם כלל

[צפת, כ''ג אב תשס''ד]

ביום כ''א אב תשס''ד, פגשתי במירון בציון של רבי שמעון בר יוחאי הקדוש את ידידי מלפני כשלושים שנה. הרה''ג היקר והמיוחד הר''ר שלמה הלוי שליט''א בנו של המקובל המפורסם חכם ששון הלוי זצ''ל זיע''א. ואמר לי חידוש תורה. והוא תירוץ נחמד על השאלה למה ה' יתברך נתן אפשרות לעם ישראל במצרים לרדת למ''ט שערי טומאה, הרי היה יכול לעצור אותם באמצע. אלא ללמדנו שגם אם אדם הדרדר מאד עד הסוף ממש חס ושלום, לא ייאש, יעשה תשובה ויתקבל באהבה.

ונראה שזה קשור לפסוק בפרשה ''ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא'' (דברים ז, כו). שכוונת הפסוק, אם בדיעבד הבאת תועבה והרי אתה בחרם, וירדת למטה הרבה, ואתה בסכנה מהתורה, ומה יעשה? ''שקץ תשקצנו'' ואז החרם יוסר ויתבטל ממך. וזהו הלימוד כנ''ל שתמיד אפשר לתקן. גם מי שכבר בחרם, שלא ייאש, יתקן עצמו ויהיה מתוקן מן השמיים ויעלה למ''ט שערי קדושה. ואפילו אם היה בשער הנו''ן של טומאה חלילה יזכה ויעלה לשער הנו''ן בקדושה, שכבר נתן לנו הקב''ה את תורתו בהר סיני להעלותנו מכל שער שהוא ואפילו משער הנו''ן, וכדברי אור החיים הקדוש בפרשת שמות (שמות ג, ח עיין שם).

בין אדם לחבירו

ומכאן גם לבין אדם לחברו, שאם חברו חוזר בו ומצטער על מה שעשה, גם אם בתחילה חשב עליו שהוא חרם משוקץ מתועב, עם כל זה כשחזר בו והוא בסדר אתך, תשכח מהעבר ותקבל אותו בחזרה. כי אם ה' יתברך מקבל אותנו לאחר שהיינו בתוך מ"ט שערי טומאה, צריכים אנו ללמוד ממידותיו ולהשלים עם חברנו ולהרבות ולהתחזק במצות אהבת ישראל.

יום ד'. ברוך אומר ועושה

[צפת, כד אב תשס"ד]

יש מעשה מפורסם בין חתן וחמיו. שהתחייב אבי האשה להאכיל את חתנו עם משפחתו על שולחנו חמש שנים, ואינו עומד בדיבורו. החתן פנה לחכם שהוא גם רבו של חמיו וביקש לעמוד על כך שיעמוד חמיו בהתחייבותו. הרב קרא לחמיו ושאלו מה יש לו לומר על טענותיו של החתן. ענה החם ואמר, אדוני הרב, ארוחת בוקר לחם, דברי חלב וירקות, לא טוב? צהריים, בשר ודגים תוספות ומטעמים, לא טוב? וכך האריך ואמר כל מיני שמות של מאכלים ומטעמים שונים למיניהם. לשאלת החכם את החתן מה יש לו לומר על דברי חמיו. ענה ואמר, אדוני הרב, מה שהוא אומר זה נכון, אבל שיתן. הוא רק אומר שמות של מאכלים ומטעמים אבל אינו עושה ולא נותן כלום. מדבר הרבה ואפילו מעט לא עושה (עיין בבא מציעא פז).

ומכאן לאהבת ישראל. כשרוצים לקרב מאן דהוא, הוא צריך להרגיש שאוהבים אותו ועושים לכבודו ומראים לו שיש לנו אפשרות לכך. לפעמים אומרים ולא עושים, ואז אין אמון באותו אדם. אפילו להרים טלפון אחר שדיברו וסיכמו שיפעלו בנדון, זה כבר מראה על התקדמות. וכל שכן אם שולח לו ועוזר לו, באופנים כאלו מתגלה אהבה באמת. למי שמבטיח אסור לנתק את קשר, צריך לחזור ולדבר ולהמשיך להבטיח ולעשות גם מעשה, סיוע שיש בו ממש. ואז אפשר לקרב ולחזק ולפעול בהתאם. וזה כמו שאמרה נעמי לרות על בועז הצדיק "כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום" (רות ג, יח).

ומצינו בפרשה שכך מציע לנו ה' יתברך לקבל ממנו יראת שמיים, "כי אם ליראה" (דברים י, יב) והפסוק מסיים "לטוב לך" (שם שם יג). כלומר יהיה לך טוב, וה' יתברך יעשה לך טוב. והפסוק מוסיף שכבר עשה פעמים רבות דברים טובים לעם ישראל, ומכאן שה' מבטיח ועושה וגם כוחו גדול ואין כמוהו שיכול לעשות. וגם ה' יתברך אוהב אותנו ואת הגר ואת היתומים והאלמנות, כלומר את החלשים הצנועים

והעלובים. ובודאי לא יעזוב אותם. אז בודאי שאין להתייאש אלא להתאמץ ולהתחזק ביראת שמיים, ולהמתין לטוב מה' יתברך.
ומסתברא שגם בבית היהודי, צריכים להיות דיבורים כאלו בין שני בני הזוג שפסק הרמב"ם (פרק טו מהלכות אישות הלכה יט) שהבעל צריך להרבות באהבתה ובתשומת לב ובדאגה לשלומה ולשמוע אותה, והאשה צריכה להרבות בהכנעה ובהתבטלות אליו ולהתנהג לפניו כמו שהוא שר או מלך. וכוונת הדברים שהבעל אומר כן לאשתו שהוא אוהבה, וגם עושה כן ומקיים "ברוך אומר ועושה". וכן האשה צריכה לומר לו תמיד שתעשה כל מה שהוא אומר, וגם תוכיח את עצמה ותעשה כן בפועל. ואז הדברים משפיעים מאד.

פועל אמת שפעולתו אמת

ולמדנו כן מה' יתברך שהוא הראשון, שכל בוקר בברוך שאמר משבחים אותו "ברוך אומר ועושה". וחז"ל מסבירים לנו (רש"י ירמיה כח, ז) שזה רק במה שמבטיח לטובה, אבל הבטחה לרעה הוא גם חוזר בו ולא עושה. וזהו כבודו של ה' יתברך. ויש אנשים טפשים מבטיחים ולא מקיימים, אבל להרע מבטיחים ולא מוכנים לחזור בהם עד שיעשו מעשיהם הרעים, רחמנא ליצלן מהם. ואנחנו עם ישראל הלואי שנזכה ללמוד ממידותיו של ה' יתברך ונשמע למצוותיו, שבודאי שזה הכי טוב שבעולם.

יום ה'. נפשי חולת אהבתך

[צפת, כה אב תשס"ד]

אהבת ה' יתברך לעם ישראל היא בלי גבול וללא קץ, אהבה עצומה מועילה ואמיתית. וכל רגע שיהודי נזכר עד כמה ה' יתברך אוהב אותנו ומחיה אותנו והוא מלך עוזר ומושיע ומגן, צריך שיהיה ליבו מלא שמחה שה' יתברך משגיח עליו ורוצה בטובתו ומחיה אותו כל רגע ורגע ומנשים אותו לחיים טובים.
אבל מצות אהבת ה' יתברך שאנחנו חייבים בה, זוהי מצוה שיש בה דרגות רבות בלי סוף. ו"על כל פשעים תכסה אהבה" (משלי י, יב). ואהבת ה' יתברך הגדולה, זה מי שמקיים את הפסוק בשיר השירים (ה, ז וח) "מצאוני השומרים הסובבים בעיר הכוני פצעוני נשאו את רדידי מעלי... אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני". כלומר לקבל מכות ופצעים ולומר בקול רם שאני חולה אהבה על ה' יתברך. וזוהי מצות "ובכל מאודך" הנאמרת בקריאת שמע. כי "בכל לבבך" שפירושה לאהוב את ה' יותר מעצמך, עם כל הלב, עוד אפשר לקיים. וכן "ובכל נפשך", למות על קידוש השם עוד אפשר לקיים, כי אם יהיה צורך באופן מעשי, נמות וניפטר מן העולם מיד. זה עוד

קל!!! ומה שקשה זה "ובכל מאודך", כלומר לחיות ולסבול את החיים ולקבל מכות ופצעים כמו בעיות בפרנסה, בעבודה, בריאות, משפחה, שכנים, שלום בית, שידוכים, ועם כל זה להיות כל רגע ורגע חולה אהבה על ה' יתברך. זה לא קל!!! לחיות עם ה' יתברך במצבים לא קלים, ולעבוד את ה' יתברך בשמחה זוהי עבודה קשה. וזה לא סתם בשמחה, בשמחה פירושו תפילות בכוונה, עבודת ה', חיזוק למשפחה, ולהמשיך להיות טוב לכולם. זה נקרא לעבוד את ה' יתברך בשמחה.

ואפשר להוסיף שזה קשה הרבה יותר כשהוא ומשפחתו ברוך ה' עובדים את ה' יתברך כמה שיותר ומרגישים שהקדוש ברוך הוא כביכול לא משפיע עליהם מחסדיו. יש מחסום ועיכובים, וכאילו ה' יתברך מעליב אותם. והם נעלבים מה' יתברך ואינם עולבים, אלא ממשיכים בעוצמה בעבודת ה' ועומדים בנסיונות. זוהי מצות אהבת ה' יתברך במעלה רבה ועוצמה גדולה.

וזה מרומז בפרשת השבוע החולף, בפרשת "והיה אם שמוע" (דברים יא, יג) שנאמרה בפרשת עקב. לא כתוב ובכל מאודכם, ובפרשת "שמע ישראל האמורה בפרשת ואתחנן כתוב "ובכל מאודך" וכמובן שפרשת "שמע ישראל" זוהי דרגה גבוהה יותר של עובד ה'. והמהרש"א (ברכות לה:) מביא שלכן בפרשה שניה כתוב "ואספת דגנך" (דברים יא, יד), כי מי שלא זכה לעבוד את ה' בכל מאודו, הוא בגדר הטבע ועליו לעבוד להתארגן ולהסתדר ולקיים "ואספת דגנך", אבל החסיד הגדול שרואה בכל מדה ומדה את ה' יתברך ומודה לו ומקבל באהבה ומקיים "ובכל מאודך", ורואה תמיד רק את ה' יתברך כי "אין עוד מלבדו" (דברים ד, לה) כפשוטו ממש. איש כזה גם ישועתו מעל הטבע ופרנסתו בניסים גלויים יום יום ושעה שעה.

ובאגרות רבינו מרן החזון איש זיע"א (חלק א סימן קסא) מובא שאמר כן על עצמו שפרנסתו בדרך נס מה' יתברך. וכנראה שזה לא קשור לבן תורה או לבעל הבית. יתכן, מי שנראה בן תורה, שבמסגרת השקפתו הוא עדיין בפרשת "והיה אם שמע", ויש לו עוד הרבה לשמוע וממילא הוא צריך לקיים "ואספת" בכוחות עצמו. וגם יש בו חשש עבודה זרה "השמרו לכם וגו'". ויש בעל הבית מלא וספוג ביראת שמיים ועבודת ה' וזכה לאהבת ה' בדרגה גבוהה מאד. והוא חי בניסי נסים מעל הטבע. ורבינו החזון איש כשבא לכתוב פרוזבול בפני בית הדין בבני ברק, אמר להם: "אני בעל הבית מבני ברק מבקש לעשות פרוזבול". ואנחנו לא נדע מה נעשה, והלואי שנגיע לטיפה מן הים ממדרגות ומחשבות אלו. ועיין בזוהר הקדוש (ואתחנן דף רסז.) אריכות רבה בעניין אהבת ה'.

ומכאן לבין אדם לחברו. אהבת ישראל ואהבת משפחתו בדרגה גבוהה, זה כשרואים ופוגשים בבית גם במצבים קשים מהרגיל, ויש עבודה קשה במצות "ובכל מאדך", ועם כל זה אהבת הבית והמשפחה קיימת לחיים טובים. זוהי מעלה גדולה של עמידה בנסיון. וזה שילוב של שני דברים. גם אהבה למשפחה וגם אהבת ה' יתברך, שמאמינים שהכל ממנו בלבד, ו"אין עוד מלבדו", ואשריו.

שבוע זה, שבוע של נופש בעיר הקודש צפת ת"ו, עזר לנו לחשוב יותר ולכתוב יותר ולהתקדש הרבה יותר, בזכות הצדיקים זיע"א הנמצאים בגליל בכלל, ובצפת בפרט.

יום ו'. מסיני נצטוו צוויי פעליה "כראוי"

מה התשובה שאומרים למי שחושב שהוא שומר שבת, כי אשתו מדליקה נרות, ויש לו פלטה במטבח, והוא לא מדליק אש. ובליל שבת קודש הוא מגיע לבית הכנסת, ורק בבוקר הוא עייף כי חסר לו שינה. איך להסביר לו שעדיין אינו שומרי שבת.

ובכן, שתי תשובות בדבר. א) ללא לימוד הלכות שבת הוא בודאי מחלל שבת. וכמו שהביא רבינו החפץ חיים זיע"א (בהקדמה למשנה ברורה חלק ג) שעל ידי הלימוד בהלכות שבת יודעים המותר והאסור, ואחרת, בודאי שנכשלים בחילול שבת קודש. ורבינו החפץ חיים הביא כמה דוגמאות לכך.

ב) וזה גם עיקר חשוב, כי עיקר מטרת השבת זה לא בשב ואל תעשה, שלא לחלל שבת, אלא בקום ועשה, להתקדם ולהתעלות בהשתלמות רוחנית תורנית בשיעורי תורה וחיזוקים מהפרשה כדי לעבוד את ה' יתברך טוב יותר. זוהי מטרת השבת, עלייה והשתלמות רוחנית.

ומי שמבין זאת, מתכונן מיום שישי להיות זריז וזהיר, ומרוכז בעצמו כיצד להשלים את המלאכה כדי להגיע ליישוב הדעת בשבת קודש. ואז זוכה לתקן מה שפגם בכל העבירות (כף החיים סימן רנ סק"ה בשם האר"י ז"ל) ובפרט בפגם ברית קודש (קול ששון בשם האר"י ז"ל), וגם זוכה לינצל מחבוט הקבר (שם), והכל בזכות קדושת שבת.

פרשת שופטים

יום א'. דם-וכרת-יה

המלה הטמאה והארורה בלע"ז: דמוקרטיה, חופש והפקרות, זוהי הסכנה הגדולה לעם ישראל. וכמו הפתגם המשובש שיש היום בצבור הכללי "איש איש ואמונתו" או "איש באמונתו יחיה", וזה הפוך מהפסוק המקורי שאמר הנביא חבקוק (ב, ד) "וצדיק באמונתו יחיה". והכוונה לאמונה המקורית בתורה הקדושה מבריאת העולם ועד קבלת

התורה בהר סיני ועד ימינו אנו. אחרת, זה לא אמונה. זה סתם תאוה ותועבה להצדיק את עצמם.

וזה מתאים לפסוק "בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה (שופטים כא, כה). ומזה יצא פלגש בגבעה וצרות צרורות לעם ישראל. וברגש הכי מסוכן כיום, זה מי שעושה מה שרוצה ואין מי שיגביל אותו ויעצור אותו, וחושב שעושה דבר טוב וישר. ולמעשה, אין עקום כמוהו. כי אין לו רב וחכם שיגלה את אוזנו ויאיר את עיניו, והוא כמו עוור באפילה עושה מה שרוצה.

ומרומז גם בפרשה "לא תעשון... איש כל הישר בעיניו" (דברים יב, ח), כלומר להקריב קרבנות בבמות היה מותר עד בנין בית המקדש, ומזמן שנבנה בית המקדש נאסרו הבמות. ומבואר בספר מלכים (ב יב, ד והילך, ועוד) שהרבה מלכים צדיקים לא הצליחו לטפל בעם ישראל להפסיק עם הבמות שנאסרו מזמן שנבנה בית המקדש על ידי שלמה המלך ע"ה. ולמה לא הצליחו? כי עם ישראל חשבו שעושים מעשה טוב, כי האבא והסבא שלהם היו מקריבים בבמות, ולא היו שמיים על לב לכך שכעת נבנה בית המקדש ונאסרו הבמות. ומי שחושב שמעשיו ישרים והוא ישר בעיניו מאד קשה לשנותו. ורק כשיש לו חכם ששומע ומתייעץ עמו, ואינו סומך על עצמו כי חושש שיתכן שמחשבתו עקומה, עושה הכל על פי דין התורה הקדושה, ויצליח.

ומכאן לאדם שאין לו רב ואין לו חכמה שמכוונת אותו קדימה, ומחליט ועושה על ידי עצמו, שיש לברוח ממנו כבורח מן האש. גם אם הוא בבית לומד וקורא ספרים וזוהר ותהלים, זה עוד יותר מסובך שחושב עצמו לחכם ואין לו הכנעה, ואי אפשר להאיר את עיניו. וכשיש בעיה, אי אפשר לשוחח איתו כי אינו שומע. ומהרמב"ם במסכת אבות (פרק א משנה טז) משמע שגם חכם אמיתי צריך חכם שיהיה מעליו, עיין שם.

ומכאן לסכנת הדמוקרטיה הארורה וסכנת "איש הישר בעיניו יעשה", שלמעשה אין עקום כמוהו. כי יש לו שכל עקום וראש עכו"ם ועליו נאמר "וישר באדם אין" (מיכה ז, ב).

יום ב'. הולך את חכמים יחכם

הפתגם הידוע "הרוצה את הרב יבוא אליו" זה נכון וחשוב. ובלשון חז"ל (בבא קמא פה.) "מי שיש לו כאב הולך לבית רופא". החכם מייעץ ומחזק ורואה קדימה כיצד לשמור ולא להיכשל. ומה עושים כשתלמיד או מאן דהוא לא רוצה לבוא לרב? בכח לא כדאי, אלא כדאי לתת לו מתנה או לעשות איזה הסכם עם הרב על דבר שאותו תלמיד

מאד אוהב וישמח לטובת עצמו לבוא לחכם. ואז החכם רואה ומחזק ומזמין אותו שוב לחיזוק. העיקר שנשבר הקרח והוא מתקרב.

לפעמים תלמיד נחלש והוא בירידה. יש עצה טובה לקחת אותו בדחיפות לגדולי ישראל שליט"א, ומספיק שידברו איתו עשרים שניות ויברכו ויחזקו את רוחו זה כבר מעורר, והרושם נשמר זמן רב, וחוזר חלילה.

ורואים יסוד זה בפרשה. לאכול מעשר שני זו מצוה על הבעלים, מעשר שני לא שייך לכהן או ללוי. אבל יש לאכול פירות אלו אך ורק בירושלים, צמוד וקרוב לבית המקדש. וזה מפני שאז הוא רואה כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם, ומקבל יראת שמיים מכח החברה הטובה והסנהדרין שבלשכת הגזית שרואה שם (תוס' בבא בתרא כא. בשם הספרי עיין שם).

וזה פתרון להרבה צעירים שעושים בעיות ומצערים את הזקנים ואת הבוגרים מהם ואת הוריהם, לדחוף ולקרב אותם בפני החכמים. הן בשיעור תורה בחביבות, הן בעצה טובה ונכונה לשלום בית, ושלום על ישראל.

ורועה כסילים ירוע

ומכאן שאסור להפנות לכל מיני חכמים בעיניהם שאין להם יראת שמיים גדולה, כי הם רק מקלקלים. ומעשה שהיה באחד שאוכל ומקיא וצריך לעבור צינתור בושט להרחיב את השריר ולהחזירו לקדמותו. ואחד "חכם" אמר שלא יעשה כי זה קרה לו בגלל כוחות הטומאה, ובינתיים אינו אוכל ומרזה ומאבד נוזלים וחייו בסכנה. והחכם האמיתי אמר לו לעשות כן מיד אצל רופא הכי מומחה. כשכואב צריך רופא, ועם הרבה תפילה ה' יעזור שיהיה בהצלחה.

ומעשה שהיה באשה אחת שחלמה שנפלה לה שן קדמית ואמר לה "החכם" כל מיני דברים בטלים. והאמת היא שלא צריך תענית, אלא הרבה קודם לזה. אשה זו צריכה להתחזק בצניעות ולהתלבש צנוע וטוב יותר. שן קדמית מרמז על הצניעות כי גם הלבוש זה נראה קודם מהגוף, ואסור שיראו את הגוף קודם, רחמנא ליצלן. וזה אמת! וזה כוחה של מעשר שני, שבאים לחכמים, למען תלמד ליראה שתזכה ליראת שמיים.

יום ג'. או חברותא או מיתותא

מבהיל עד כמה התורה הקדושה מקפידה על חברה טובה, חיבור טוב, "וקנה לך חבר" (אבות פרק א משנה ו). כי חיבור טוב מתעלים איתו, וחברה רעה מדרדרים איתה, והתוצאות קשות. וכן מסית ומדיח (דברים יג, ז) זה העוון היחיד שמותר להורגו על ידי עדים אפילו בלי התראה (סנהדרין סז.), מפני שבשמיים מחמירים מאד על מסית

נגד התורה. ורבינו החפץ חיים פסק (רכילות פרק ט הלכה ו באר מים חיים ס"ק ט עיין שם) שאפילו ספק אפיקורוס או חשש, מותר לספר ולפעול מבלי לבדוק יותר, וזה לרוב חומרתו.

ונראה שאפילו מסית בלי כוונה כמו חבר קל דעת בלבוש, או שבדיבור שלו וגורם להתקררות ביראת שמיים בתכלית, הרי זה מסית. ומה יש להתחבר אליו? ומצינו בפרשה שאנשים כאלה חייבים מיתה.

ומכאן לתקשורת שכולה שקר המסיתה נגד הדת והאמונה, שחייבים לנתץ ולבטל ולהוציא מהבית. ומי שלא עושה כן, גם חסר לו אהבת ה' יתברך, וגם היראת שמיים שלו כולה בסכנה, כי הוא תמיד שומע נגד התורה וההשקפה הטהורה. מספיק ששומע שאומרים לו, לא העיקר תורה וצריך עבודה, או מה שווה שלא עובדים, או לא צריך להיות חרדי חזק. כל זה הסתה נגד הנשמה, וצריך בחכמה לברוח מהם כבורח מן האש ולהכנס לאש של התורה, ואשרינו.

יום ד'. התפעלות מבוקרת

כתוב במשנה (אבות פרק ג משנה ט) "ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו". כי יהודי בעולם הזה צריך בעיקר להתפעל מתורה, מיראת שמיים, מעבודת ה'. ואם באמצע לימודו מתפעל מחרישה או מעץ יפה, נמצא שהתורה פחות חשובה בעיניו, ויש כאן זלזול בתורה חס ושלום.

והדברים נוראים, עד כמה התורה הקדושה דורשת מאיתנו לדעת ולהעריך כל רגע וכל מִלה בתורה הקדושה. כמו שכתוב (פאה פרק א משנה א) "ותלמוד תורה כנגד כולם". וכן בן אדם שנראה יפה וגבוה, ועושה רושם חיצוני מובהק. לא להתרשם מכך, אלא אם כן יש לו בפועל יראת שמיים, כי זה העיקר. ואוי לנו שצעירים מתלהבים ומספרים על אוטו מיוחד ועל מכשיר מיוחד, שהכל חיצוני. ה' יתברך מבקש מאיתנו להרגיש רושם חיובי מהתורה והמצוות בלבד.

לכן גם אסרה התורה לעשות כישוף וקסם וכיוצא בזה, כי זה גורם להתפעלות ולהערכה לדברים חיצונים. וירא ה' אמיתי נזהר שלא להסתכל על קוסמים וזריזות ידיים וכיוצא בזה. כדי להרגיש תמיד רק התלהבות מהתורה הקדושה, והתפעלות מאהבת ה' יתברך על כל מה שברא בעולמו. ולא טוב עושים אלה שחוזרים מטיול ומספרים שטויות שראו פה ושם, פרט לספר נפלאות הבורא שרואים בטבע שאז זה מצוה.

ומרומז בפרשה (דברים יג, ב) נביא או חולם חלום, מצליח לעשות אות ומופת, ועם כל זה מכיון שהוא מדבר נגד מצוה שבתורה, מצוה להורגו ולא לחמול עליו.

ומכאן שאין להתפעל ממקובל שמגלה על פי השמות והתאריכים כל מיני דברים סודיים במשפחה. את זה גם הגויים עושים על ידי מגלה עתידות בכוס קפה, אלא להתפעל ממקובל שלומד ביום חמש עשרה שעות, וכולו יראת שמיים ומדות אצילות ותרומיות. וזה מצוי אצל גדולי ישראל האמיתיים שליט"א. וכן אברכים השוקדים על לימודם באמת שהם שוים את הכל, ובזכותם אנחנו חיים.

יום ה'. אלא המעשה

הרמב"ם המפורסם במסכת אבות על המשנה (פרק ג משנה טו) "והכל לפי רוב המעשה". מלמד שהעיקר לעשות הרבה מעשים טובים, שעל ידי זה יש תרגול במעשים והנהגות טובות להמשך הדרך. ועדיף לתרום אלף פרוטות לאלף עניים מלתרום הכל לעני אחד, כי על ידי זה מתרגל יותר לצדקה. ובכלל תמיד יש לעשות חשבון נפש גם במעשים הטובים, האם עשיתי היום חסד עם ישראל, והאם היום עבר עלי מבלי שצעקתי או הקפדתי או כעסתי על מאן דהוא.

ומרומז בפרשה (דברים יד, כא) שבשר נבילה יש לתת במתנה לגר תושב אוכל נבלות, או למכור לנכרי - שאסור לתת לו מתנה כי אינו שומר שבע מצוות בני נח (פסחים כא:). והקדימה התורה נתינה למכירה, ללמדנו שנתינה קודמת למכירה. ואם יש לו שני שכנים, גר תושב ונכרי, עדיף להעניק לגר תושב במתנה מאשר לנכרי בכסף (עבודה זרה כ.). ולמה, כדי להתרגל במידת החסד.

והדברים נפלאים עד כמה חייב האדם להדמות לבוראו במעשיו הטובים והישרים. שעל זה נאמר "כי בצלם אלוקים עשה את האדם" (בראשית ט, ו). והרמב"ן פירש שהכוונה על התכונות הטובות שבאדם להדמות לה' יתברך. ויש להתבונן בזה הרבה, בכל פעולה בבית, במשפחה, בחברה, בעבודה, בקהילה, שכל מעשיו יהיו אך ורק טובים בלבד, ואז זוכה להרבה מצוות ואשריו.

המדרש עיקר

ושאל מר בני רחניאן הי"ו. מה שוה שיעשה האדם הרבה חסד, אם לאחר מכן פוגם בעיניים. והאמת, שאין קשר ביניהם, ובשמיים שוקלים מצוות ועבירות. אבל נראה עוד שבאמת הפוגם בעיניו במזיד וגופו וכולו מטונף מאד, אדם כזה, אין לו את הכוחות לעשות כל כך הרבה חסד. נפשית זה קשה לו, ואינו זוכה להיות נמשך לכך. ואם עושה, אולי זה במטרה לקבל כבוד או מבחינה מוסרית. אבל לדמות אליו מצוה מה' יתברך, לא יעלה ולא יבוא. כי נתינה לגר תושב במקום מכירה לנכרי, הבאה בגלל ציווי ה' יתברך,

זה המקדש והמועיל ומשנה את מדות האדם להיות דומה במעשיו לה' יתברך, ולראות עליו צלם אלוקים.

יום ו'. עונג וגם שמחה

להיות זריז וזהיר ושמח בהכנות לשבת קודש. השבת שיסודה השתלמות רוחנית, ולה מחכים כל השבוע, ומקדושת השבת יש ברכה לכולם. ולכן ההכנה ביום שישי צריכה יסודות גדולים. ויסודות אלה הם השמחה הזריזות הזהירות וריכוז המחשבה הנכון להגיע לכך, בגדר "כאיל תערוג על אפיקי מים כן נפשי תערוג אליך אלוקים" (תהלים מב, ב).

ובזה מובן כיצד על ידי אכילת סעודות שבת קודש זוכים להנצל ממלחמת מגוג ומגוג משעבוד מלכויות ומדינה של גיהינום. היתכן? על ידי אוכל, ויהיה טעים ככל שיהיה, ויעשו בו עונג שבת וכבוד שבת, אבל מהו העיקר שממנו מגיעים לשכר עצום שכזה.

ונראה שהעיקר זה העלייה הרוחנית באמת, ועלייה זו תלויה קצת בפינוק הגוף לכבוד שבת. כלומר הגוף נהנה לכבוד זה שאחר כך יעסוק בתורה ובתפילה ובשירה ובעבודת ה' בשבת קודש מתוך יישוב הדעת. כעין מיני מתיקה שמרגילין לתורה (ירושלמי תענית פרק ד הלכה ה), וכעין לימוד בתורה שמוצלח יותר על יד נהר מים (הוריות יב.). כך על ידי עונג שבת בגשמיות, מגיעים לעונג רוחני שהוא מעין עולם הבא.

פרשת כי תצא

יום א'. מה חובתי ואעשנה

רבינו הרמח"ל בתחילת ספרו הקדוש "מסילת ישרים" (פרק א), מלמד אותנו שתמיד נדע ונחשוב "מה חובתו בעולמו", כלומר שיחשוב תמיד מה תפקידי, איפה טעיתי, במה נכשלתי, מה אני עוד חייב לעשות. אבל לעולם לא לחשוב מה השני חייב, כי גם אם השני לא עושה תפקידו זו בעיה שלו, ואתה תעשה את חובתך. למשל בשלום בית, מי שאשתו לא עושה חובתה אין זה פוטר אותו מחובתו, אלא להיפך יעשה את המוטל עליו והיא תבין לבד את הרמז ואת האחריות שלה. וכן חברים שותפים, מי שמתעצל בחובתו, אפשר לקרוא אותו לסדר אצל החכם, או לקרוא אותו לדין תורה. אבל ודאי שאין זה פוטר אותך מלעשות מה שצריך. כמו הנעלבים ואינם עולבים (שבת פח:), שודאי שמי שמעליב לא בסדר, יש לו בעיה, אבל הנעלב יעשה מצוה גדולה אם ישתוק. ואם בשתיקה זו תהיה תועלת וקידוש השם, הרי שזה חובתו בעולמו כעת, ועשה כן ואשריו. נמצא שהעושה חובתו פותר בעיות, ומרבה שלום ואשריו.

ומצינו בפרשה על זהירות מגאוה אצל מלך ישראל (דברים יז, כ). וזה פלא, שהרי מצד אחד כתוב מלך פורץ גדר (בבא קמא ס:), ומלך אין כבודו מחול (קידושין לג.), והמורד במלך חייב מיתה (ועיין יומא כב:), ושאול הפסיד מלכות בגלל שויתר למורדים (עיין שם). ואפילו נביא משתחוה לו (מלכים א א, כג, ונפסק ברמב"ם סוף הלכות מלכים), ומותר לו להרוג את המורדים (רמב"ם שם, ועיין שמואל א ח, יא-יז). ולעשות אלמנות ויתומים זוהי זכותו ולפעמים חובתו כמו שציוה דוד המלך עליו השלום על שלמה להרוג את יואב ואת שמעי (עיין מלכים א ב, ה-ט). ומאידך חייב המלך לעשות כן בענווה ולהיות באמת צנוע ועניו, ולאהוב את העם ולכבדם ולסייע בעדם בגשמיות וברוחניות. והחידוש הוא, שכולם חייבים לכבדו וזה תפקידם, והוא חייב להיות עניו וזה תפקידו. וכשציוה דוד המלך עליו השלום את שלמה בנו על יואב ושמעי להורגם, זה לא היה סתם לכבוד עצמו, אלא כדי שיזכו לעולם הבא, וכמו שפירש רש"י (שם). ומאידך מלך שהורג מוטל עליו לפרנס אחר כך את האלמנה והיתומים, משורת דרך ארץ. וענוה גדולה מכולן (עבודה זרה כ:), וזה אף במלך. וזה חובתו בעולמו.

ופסוק מפורש "לבלתי רום לבבו מאחיו" (דברים יז, כ). הפסוק קורא לצִבּוּר הרחב "אחיו", וגם מזהירו שלא יתרומם למעלה, אלא ירד אל העם ויהיה איתם. והלואי שנבין תמיד מה חובתינו לעשות. ועיין סוטה (כב:) האומר מה חובתי ואעשנה מעליותא היא, והבן.

ומעשה בחזן אחד שלא התנהג כפי הדין בתפילה. ומצוה על החכם להוכיחו ולתקנו, כי זוהי חובתו, ומאידך מצוה על הקהל לומר לו "חזק וברוך" על התפילה. כי אין קשר בין הדברים. וכן שכן שלא מתנהג בדרך ארץ, הוא בבעיה קשה ויש להוכיחו. ומאידך השכן שכנגדו חייב להתנהג בכבוד ודרך ארץ, כי זוהי חובתו. על כל אדם מוטל לרדוף ולדעת את החובה המוטלת עליו.

יום ב'. העיקר והטפל בעיני האיש הגדול

ידוע המשל של ה"מסילת ישרים" (פרק א) בשם המדרש. משל לעירוני [=איש פשוט] שנשא בת של מלך, כל מה שיביא לה לא תהיה מרוצה, כי בארמונו של המלך היו לה דברים נפלאים הרבה יותר ממה שנותן לה ממאכלים ומגדנות של העיר או הכפר. כך הנשמה שהיא חלק מה' יתברך, דורשת רוחניות ושום הנאה ותאוה גשמית לא יספקו אותה. ומאידך, הגוף דורש גשמיות ואינו חושק ואף אינו מבין ברוחניות. וכל אדם צריך להגיע לדרגה שחש מרגיש ומתנהג ביחס שכל העולם הזה הוא פרוזדור והעולם הבא טרקלין (עיין אבות פרק ד משנה טז). ונשאלת השאלה איך עושים זאת?

והנראה בזה בסיעתא דשמיא. חז"ל אומרים (בבא בתרא יב.) חכם עדיף מנביא, ונביא ממלך, וכל שכן שחכם עדיף ממלך. כי חכמתו שלו באה אליו בעמל ויגיעה, ונביא מקבל מה' יתברך כפי רצון ה'. ועד כמה שהחכם גדול בחכמה, זוכה לדעת ולהרגיש שהעולם הזה כולו הבל, ואין צורך וחשק להיות סקרן או להסתובב ולדעת מה קורה. ואדרבה אומר זכותי שלא לדעת, ומרגיש עונש כשיש לו ביטול תורה. אבל מלך שאין לו תורה וכבודו הגדול זה רק בזכות הציבור ולא בזכות עצמו (תוס' סנהדרין יט.), ממילא בכל אופן צריך לשמור על כבודו ולהראות שהוא חשוב וצריכים להשתחוות לו, כי אחרת במה נדע שהוא מלך. אבל חכם, התורה היא חלק ממנו ואינו רוצה יותר כלום. וכגודל אהבת התורה כך גודל ההתרחקות שלו מהעולם הזה, ואז זוכה להרגיש זאת שהעולם הזה פרוזדור, ומרגיש שהוא כמו בת מלך ממש. נמצא שהפתרון להפטר מענייני העולם הזה הוא להשתקע בתורה וללמוד דף גמרא ופרק משנה.

ובזה מובן ומוצלח לראות בחור שהיה בעבר מה שהיה, ובזמן שהתחיל ללמוד תורה באמת, בהבנה, בעומק, ובנעימות וחביבות, הצליח מיד להסתדר בהרבה ענינים, וגם בשידוך מתקדם ומתחתן. ואיך זה? והתשובה פשוטה, לפני כן כשהיו רחוקים ממתיקותה של התורה, הקפידו על מתיקות של עולם הזה ואז כל דבר היה מפריע, הגובה, החיצוניות, המשפחה, משפט מסויים שפוגע ומעליב וכבר נעשה ברוגז, ונתעכב זמן זמנם זמניהם. והנה כשטעם טעמה של תורה נוכח לדעת שענייני עולם הזה אינם כל כך מעכבים ו"עין ה' אל יראיו" (תהלים לג, יח), ויש להסתכל בעיקר על יסודות של יראת שמיים ומדות טובות, וכבר לא מפריע לו כל דבר קטן. ואז החיים מתחילים לרוץ טוב יותר ובקלות יותר, ושלום על ישראל.

יום ג'. איש על משמרתו ואל משאו

מי שזכה לתפקיד מסויים, ודאי שזה מהשמיים, ויש לתת לו הרגשה טובה ונחת רוח שהוא מבצע תפקידו כהלכה. וזה נכון גם בגשמיות וגם ברוחניות. למשל שמש שמכין בבית הכנסת תה לכולם, זה תפקיד מכובד. להצליח ולעשות כזה חסד, ולהנעים לכולם בשתיה חמה בשיעור תורה. ופתאום בא אחד שרוצה להכין לעצמו לבד, יש חשש של פגיעה באותו שמש, שכאילו לא סומך עליו וגם מראה את עצמו משונה, וכאילו שהוא מכובד מכולם. וכן חזן הקורא בתורה ואחד העולים רוצה לקרוא לעצמו בתורה, זה לא טוב, החזן הכין הקריאה, תן לו לקרוא, ואל תראה שאתה גם יודע לקרוא. אדרבה תתנהג בענוה, ותחזק את התפקיד שלו, ותראה לו שהוא יודע לקרוא בטעמים ואתה מרוצה ממנו. וכן בשבת חתן, ואחד המכובד מהמשפחות מקדש על היין בקול רם וכולם

יוצאים ידי חובה, ומאן דהוא מבקש לעשות לעצמו קידוש, בזמן שהמקדש ירא שמיים ומדקדק בתיבות הברכה, ממש מִלה במִלה. אז למה לעשות לבד, ולתת הרגשה שלילית כאילו הקידוש הכללי לא בסדר, וגם להראות את עצמו. עובד ה' משתדל להיות כמו כולם, ואשריו.

לאחרונה יצא מנהג כזה שאבי הבן מבקש למול את בנו והמוהל מסייעו. ובדרך כלל התינוק הנימול במילה שכזו בצער, ופעמים שהמילה לא יצאה כהלכה ונשארו ציצין, וצריך תיקון הגורם סבל נוסף לנימול. אז למה לחפש מצוות כאלה, הלא כבר כתוב בהלכה "שלוחו של אדם כמותו" (קידושין מב. ונפסק ברמב"ם אישות פרק ג הלכה יד). וכי חסר מצוות שיעשה בדקדוק רב. לברך ברכת שהכל בדקדוק, כדאי שבעתיים. וכן אהבת ישראל בשלמותה, אף עם אנשים קשים, או כאלה שהציקו לו. ואין צורך לדקדק כן במצוות מעשיות.

ומצינו בפרשה שלא כן על כהן שהוא משבט הלוי, "ובא בכל אוות נפשו" (דברים יח, ו), שיכול להקריב קרבנות שלו אף במשמרת של כהנים אחרים. כמובן שזו זכותו, אבל אין זה חובה לעשות כן. ואיך שיהיה, יש להבין מה נתכוונה התורה, וכאילו לשבור את המונופול של הכהנים שבאותה משמרת שלא יחשבו שהם בלבד ראויים כעת וחשובים. ועל כל פנים לעצמנו בודאי שיש להיזהר בזה.

יום ד'. אל תסג גבול עולם

לפעמים רואים בספרים שכתוב "איסור השגת גבול ידוע". ובאמת, מקור איסורו ידוע בתורה בפרשת שופטים (דברים יט, יד). והכוונה בעיקר על מי שגוזל קרקע מחברו על ידי שמזיז את הגבול שבין שדהו לשדה חבירו קדימה ואחורה. ובמסכת פאה (פרק ה משנה ו ופרק ז משנה ג) למדו מכאן גם שאסור לגזול את העניים, בפרט בדברים שנהגו כבר לזכות אותם. ומכאן שאיסור השגת גבול, פרושו כל דבר שהיה לאדם מוחזקות בזה, תזהר מאד שלא תגע בו לרעה אפילו אם כוונתך לטובה, וצריך אישור ופסק הלכה אם מעשיך וכוונתך רצויים.

ומרן שליט"א ביביע אומר (חלק ז סימן כג) פלפל באורך אם יש מוחזקות במצוות, ונפקא מינה לעניין מי שתרם פרוכת לארון הקודש בבית הכנסת וזכה במצוה זו, ובא יהודי נוסף ותרם גם כן פרוכת לעילוי נשמת הוריו והראשון מתנגד, ויש בזה אריכות דברים עיין שם. וכמה פלפל בשערי תשובה (סימן תפב) כדי להבין למה יעקב לקח את הבכורה והברכות במקום עשיו, ולמה בועז זכה במצוה לישא את רות ולא הגואל ששמו טוב שהיה קרוב יותר אליה. וכמה פלפלו בספרים הקדושים בעניין כל הזכויות

שמורות בהדפסת ספרים והעתקת דיסקים בצריבה וכיוצא בזה, שמוזילים בזה את השוק, ומאידך מפסידים את היצרן שעשה זאת ויש לו זכות יוצרים בזה. ובש"ס אמרו (יבמות צא. ובבא בתרא קלג.) "גנבא גנובי למה לך".

ומכאן שאסור גם לגנוב חידושי תורה ולומר אותם בשם עצמו, אלא יש להזכיר ממי שמע, או לומר שראה בספרים ושמע מרבנים, ובזה מקדש שם שמיים. והאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם (מגילה טו.).

חלקו מחמאות

ובכלל מי שעושה מעשה טוב ומועיל, אף שאחרים יעשו זאת פחות טוב ממנו, יש עליו להיזהר מאד שלא להחליש את ליבם ולא לגרום להם צער חס ושלום. ולפעמים גם במעשה טוב, כמו שבא כביכול לעזור ולסייע, אם זה יגרום שאותו אחד שעשה זאת עד עכשיו יעריכו אותו פחות כי השבח יגיע כעת למישהו אחר, אין הצר שווה בנזק המלך. וזה הכל תכסיסי יצר הרע, רחמנא ליצלן. והירא את ה', יסייע לכולם וישבח את כולם. וכשעושה חוזר ואומר זה בזכות פלוני אלמוני. ולא מחכה שיחזיקו לו טובה על חשבון אחרים, כי זה גם בגדר השגת גבול. ואשרי מי שהגיע למעלה זו.

יום ה'. תמימות ותום

נראה לפרש את הפסוק "תמים תהיה עם ה' אלוקיך" (דברים יח, יג), כפשוטו ממש. להרגיש תמיד שאתה עם ה' יתברך בחדרי חדרים, וכמובן בכל מקום. ומי שחושב כך בודאי יגיע לשמחה גדולה וחשק גדול, גם להיות בצניעות מיד מבלי לאהוב את הרחוב ואת החיצוניות ואת הצורך לראות את העולם. הדבקות שלו בה' והשאיפה שלו להגיע לדבקות זו, מסלקת ממנו את החשק והגירוי לטייל ולהסתובב. זה דרכו של עשיו שנאמר עליו: "ויהי עשיו... איש שדה" (בראשית כה, כז), פתוח, חיצוני, סקרן, נפש רחבה. אבל יעקב "ויעקב איש תם יושב אוהלים" (שם), יושב באוהל ושמח כל רגע על הזכות שהגיע לכך.

וקודם פסוק זה של "תמים תהיה", כתוב בתורה על מעוננים וקוסמים ושואלי אוב וידעוני, שצריך להתרחק מהם, כי אלה אוהבים פרסום ורושם והתקהלות וחיצוניות והכל אחיזת עיניים. והתמים אשר רואה בכל בעיה ובכל מצב את ה' יתברך בלבד ולא את הסיבות הכלליות, אלא הכל מהשמיים, כלומר ה' יתברך הוא הסיבה לכך, מי שעובד על עצמו להגיע למחשבה כזאת שזוהי מצות "ובכל מאדך" (דברים ו, ה), וממילא הוא תמים עם ה', כי אין סיבות אחרות ולא מעניין אותו דבר. ויש בזה כבוד שמיים גדול, ובודאי יקבל מנה אפים מה' יתברך.

יום ו'. עת למהר

מצוה גדולה להיות זריז וזהיר ושמח בהכנות לשבת קודש. בעוד מספר שעות מוזמנים כולנו לשולחן של ה' יתברך, והסעודה על חשבונו. ואפשר להגיע בסעודה הזו עם תכנית נכונה להשתלמות רוחנית ועלייה גדולה באמונה וביראת שמיים.

עת להאט

נקודה חשובה שצריך לעורר על יום שבת קודש. והיא, לעשות הכל לאט לאט ובנחת, אין מה למהר, הרי אסור לרוץ בשבת. ולרוץ, לאו דוקא. העיקר להימנע מבהלה וחוסר ישוב הדעת הגורם למעשים שיהיו באופן עראי ולא קבע. ועראי זה פירושו ריצה ובהלה ללא ישוב הדעת.

ויש ללמוד מפסוקי דזמרא, שכתוב בשלחן ערוך (סימן נא סעיף ח) אין אומרים הזמירות במרוצה כי אם בנחת. וכן ההליכה בשבת לאט ובנחת, אסור לרוץ. וכן בבית המקדש, הכהן הגדול הולך לאט שמכח המהירות יש חשש שיקרע המעיל, ולכן גם נתפר המעיל בצורה עדינה שכזו, שעיקר המטרה היא שתהא ההליכה איטית בבית המקדש (החינוך סימן קא). וכן העליה למזבח בבית המקדש היא בכבש לאט לאט, כי במדרגות קופצים מהר.

בשבת קודש, כולנו דומים לכהן גדול לאט ובטוח בכל המעשים ובזה זוכים לעונג שבת עם לב רגוע, ועלייה רוחנית מעין עולם הבא.

פרשת כי תבוא

יום א'. החכמה תחיה בעליה

כדי להתגבר על יצר הרע, צריך להתחיל עם הגיון בריא המשפיע על השכל להסכים ליצר הטוב, ולדעת שלמעשה לא משתלם לעבור עבירה. למשל: להביט במכשיר הטמא, מזיק גם לעיניים, וזה מצד ההיגיון. ושמירת העיניים זה גם בריאות לעיניים טובות וחזקות, וגם איסור חמור מאד שהתורה אוסרת לפגום בעיניים. וכן אכילה מרובה מזיקה לגוף מאד. ולדמיין את התוצאות והסרחון של התועבות, זה יעזור שתקבל כח להתגבר, כמובן עם סיעתא דשמיא מה' יתברך. וכן להבין בשכל והגיון בריא שאם יש מחלוקת במשפחה או בקהילה, רק נזק בלתי הפיך יוצא מההתערבות בזה, וזה מצד ההיגיון. ואחר כך להוסיף שגם לפי התורה זה חמור מאד. ויסוד זה מובא בשל"ה על התורה (סוף פרשת ויצא), עיין שם.

וכן משמע מהפרשה שקראנו בשבת החולפת שכדי להנצל מאשת יפת תאר, כתוב בתורה (דברים כא, יב ויג) שתגלח את ראשה, שתראה משונה מן הבריות, ותגדל

צפורניים מטונפות, ויתכן שעל ידי זה יצרו הרע ישבר, וחום התאווה ירד, ויינצל אותו אדם מהאש בנעורת ולא תהבהב בו. ואז יקיים את המשך הפסוק "והיה אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה" (שם, יד).

הנאת "עולם הזה" יש רק בדרך התורה

ובעצם זו כוונת התורה הקדושה, שנאמר עליה "ובחרת בחיים" (דברים ל, יט). כלומר שדרך התורה זה חיים עבורך. כי בלי תורה, כשיש רדיפה אחר תאוות, רצונות, מחלוקות ושנאת חינם, הגוף סובל, ומתקלקל, ואין לו עולם הזה.

ומרומז כן בפירוש רש"י בפרשה על הפסוק "בנים אשר יולדו להם" (דברים כג, ט), שעמון ומואב גרועים יותר מהמצרים ולכן לעולם אין מקבלים מהם גרים, וזה משום שהם החטיאו את ישראל בעוד שהמצרים רק התעללו והרגו בהם. שההורגו הורגו בעולם הזה, והמחטיאו מוציאו "מן העולם הזה ומן העולם הבא" (במדבר רבה כא, ה). נמצא שהחוטא אין לו גם עולם הזה. והדברים נוראים. כי אין ישוב הדעת והנאה בעולם הזה בלי תורה, ואשרי המבין זאת.

יום ב'. שמיים לרום וארץ לעומק

יש הבדל גדול בין ההנהגה של ה' יתברך בשמיים, ובין ההנהגה שלנו בארץ. כידוע, בשמיים מסתכלים על אותו רגע של האדם כיצד מתנהג, דהיינו "באשר הוא שם" (בראשית כא, יז). אם כעת צדיק לא מענישים, ולהיפך, יתכן שיקבל עונש באותו רגע שעושה עבירה, וזה תלוי בחשבונות שמיים. העיקר לדעת שבזמן עשיית עבירה, אתה בסכנת נפשות. ומכך מקבלים יראת שמיים. שכשיודע שאם יעשה עבירה יכול למות מיד באותו רגע, ממש כמו מכת חשמל, יזהר יותר וישמר על נפשו.

וזה מה שאמרו במסכת אבות (פרק ב משנה א) "והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה", כי גם מצוה קלה סכנה לעבור עליה. "באשר הוא שם" בין לחיוב ובין להיפך. ומאידך הנהגת בית דין בארץ על פי התורה הקדושה ועל פי דעת תורה, להיות עם עיניים צופות למרחוק, מה התוצאות ומה יהיה הסוף. ו"בן סורר ומורה" נהרג על ידי בית דין (דברים כא, כא) למרות שלעת עתה הוא עדיין זכאי. וזה פלא, הוא כעת זכאי וכמעט צדיק ולמה להרגו. אלא שלימדתנו התורה שעדיף שימות עכשיו בעודו זכאי, כיון שבעתיד יכול להיות רשע חס ושלום (סנהדרין עב.).

וכן יש לחשב בכל פרט בחיים. לישון בזמן, כדי לקום מוקדם לתפילה. לא לקבל חזן בקול נעים וערב אם אין לו יראת שמיים ויתכן שיפריע ויגרום לדרדר את בית הכנסת וצבור המפללים, אף שיש לו ילדים וזקוק לפרנסה, כי העתיד זה העיקר מה יהיה עם

הנוער והצעירים ביראת שמיים. ואם רוצים, שיעזרו לו בדרכים אחרות. ויש ללמוד מכאן להמון בעיות המתעוררות, שהתכלית היא הקובעת.

ורבינו הרמח"ל זיע"א בספרו הקדוש "מסילת ישרים" (פרק כ) כותב שהבא להתחסד חסידות אמיתית צריך שישקול כל מעשיו לפי התולדות הנמשכות מהם, עיין שם. והוא אשר דיברנו, לראות בעבודת ה' ובכל עניין ועניין מה התוצאות ומה התכלית, ואז יעשה לשם שמיים ויצליח.

מותר האדם מן הבהמה

וראה זה פלא. תיכף ומיד לאחר פרשת בן סורר ומורה שנהרג וגם מגיע לפסוק "ותלית אותו על עץ" (דברים כא, כב), כמבואר בפירוש רש"י, מיד אחר כך נצטוינו בתורה על השבת אבידה של בהמה וכלים לבעלים, וכן להיזהר בצער בעלי חיים במצות "הקם תקים עמו" (דברים כב, ד). וכיצד זה שבן אדם כזה הורגים, ובהמה כזאת שפוגשים בדרך חייבים להישאר ולעזור לבעלים, וכל יהודי מצווה בזה. והתשובה היא שכל בן אדם יש בו דעת ויכול להגיע עד השמיים במעשיו הטובים, או להיפך חס ושלום. ומאחר שנצטוינו להביט למרחוק על התוצאות, לכן ציותה התורה "ימות זכאי ואל ימות חייב". אבל בהמה ובעלי חיים אין להם דעת, והמצב של עכשיו קובע מה לעשות. ומאחר שיש חשש לנזק והפסד, חובה להצילם ולקיים השבת אבידה.

ואדם בלי תורה ובלי דעת תורה, עושה אחרת. באנשים, מכבדים ומסייעים ומסתכלים על הנאה של אותו רגע, ואף שבעתיד זה יזיק מאד בגשמי ורוחני. ומאידך מזלזלים בבעלי חיים ובאיסור לצערם. וכמה הקפידה התורה שלא לאכול לפני שהם אוכלים ולא לשחוט עופות בפני עופות אחרים וכל כיוצא בזה, ואשרי השם דרכיו.

יום ג'. המקרב את קרוביו

מהגמרא (קידושין מא.) משמע שהאוהב את אשתו, מקיים מצות "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח). כלומר, מצות "ואהבת לרעך" זה לא באהבה לאחרים בלבד, ואילו לאשתו יש ציווי או פסוק אחר, אלא אותו שורש ומקור לאהבת כל אדם הוא המקור לאהבת האשה. וכן "לא תשנא" (ויקרא יט, יז) שייך גם בבית עם משפחתו, שכשיש שנאה חס ושלום עובר על פסוק זה.

יש שטועים וחושבים שעם שכנים ואנשים זרים, צריך להתנהג בעדינות ולכבד ולא לזלזל ולא להטריד ולא לעשות מעשים שגורמים מאיסות וכיוצא בזה, אבל בבית אין בעיה, כי זוהי אשתו והם בניו ובנותיו. וזו טעות חמורה! כי מצוות שנצטוינו על בן אדם לחברו, וכי בבית זה לא קיים. ואדרבה, שנינו במסכת דרך ארץ (זוטא פרק ג עיין שם)

"הוי... שפל רוח בפני כל האדם ולאנשי ביתך יותר מכל אדם". וכן בש"ס (סנהדרין יד. וצב.). ובבאר הגולה (ביורה דעה סימן שלד) מביא שהמכה בנו הקטן שלא לצורך ושלא לשם חינוך חייב נידוי. נמצא שבמשפחה והקרובים אליו יש חיובים וזהירות לא פחות מאחרים, ואדרבה יותר מאחרים. והעולם טועה בזה ונזהרים בכבוד שכנים וחברים בגלל שלא נעים ועוד סיבות, ובבני הבית מזלזלים.

וזה מרומז בפרשה. הפסוק תובע את הבעל שהוציא שם רע על אשתו, ומענישים אותו "כי הוציא שם רע על בתולת ישראל" (דברים כב, יט). לא כתוב בפסוק שהוציא שם רע "על אשתו", אלא על בת ישראל. כלומר שעל עצם הדבר שזלזל ובייש בת ישראל, על כך נענש.

לפעמים בכדי שיהיה בבית מצב עדין ונעים ושלום בית, יש לחשוב כאילו הוא בבית של אנשים זרים. ושם, הרי לא כועס ולא מקפיד ולא תובע אלא מבקש בעדינות יתירה, ומזה ילמד להתנהג כן גם בבית שלו. כי כמו שלא יפגע ולא יצעק על השכנה, או על סתם בת ישראל, כך לא יתנהג עם אשתו. ופסוק זה מלמד אותנו לחשוב כך.

עת לאהוב

ובזה מובן למה כתוב בפסוק "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח). למה לא כתוב לאהוב "יהודי" כמוך? כי לאהוב כל יהודי זה קל מאד, כי אין לך עמו כלום אין קשר אין עבודה משותפת ואין הזדמנויות לכעס ולרוגז, אבל לגבי רעך ומשפחתך יש אלף תירוצים של יצר הרע למה אינך אוהבם ולמה הכעס והקפדה עליהם צודקת. וכביכול כוונת הפסוק, תתייחס לרעך כמו אדם זר, ואז תמיד תתנהג בדרך ארץ ותזכה לשלום בית נכון.

ועת לשנא

ומאידך אם באמת נכשלה אשה זו בעבירה, ואין זה הוצאת שם רע, אלא אמת ודינה בסקילה, כדין ארוסה שקלקלה עצמה. באופן זה חייבת סקילה ואין החתן הארוס יכול לומר שמוותר לה וסולח, זה לא מועיל. הפסוק דורש מאיתנו להיות כפופים לדעת התורה הקדושה. כשצריכים לאהוב, גם אם יש בעיות, חובה לאהוב ולכבד. וכשצריך עונש, מענישים על פי דעת התורה הקדושה, וציווי ה' בלבד הוא הקובע.

יום ד'. פרוס לרעב לחמך

אמנם, שעת אכילה שעת מלחמה (זוהר פרשת פנחס דף רעב.), וקודם הסעודה יש לאדם שתי לבבות (בבא בתרא יב:), והרבה אוכל מזיק ודומה לסם המות (רמב"ם פרק ד מהלכות דעות הלכה טו), והנכנס לבית לא יבקש לאכול (שלחן ערוך סימן קע סעיף יג). כל זה הוא מצד האדם האוכל, אבל מצד המאכיל, חייב לדאוג שיהיה אוכל מוכן וזמין ותבשיל מתאים כפי הצורך וכפי הנהוג וכפי המצב המרגיע את המשפחה. ואם

דוד המלך עליו השלום לא היה רעב באחיזת בולמוס, לא היו נהרגים נוב עיר הכוהנים (סנהדרין קד.). ומכאן שיש להיזהר מאד בבית ובמקומות ובשעות של זמן האכילה, שיהיה הכל מוכן למנוע עצבנות, כעס ומחלוקת. וכן שתיה תמיד במקרר, מים קרים על נפש עייפה. זה חסד מצד המשפחה שמשתדלים להיות תמיד במצב הכן, אם יש צורך לאכילה ושתיה כפי הבאים והרגילים באותו בית.

ומצינו בפרשה שהקפידה התורה על פועל בעבודה בגידולי קרקע שיכול לאכול כפי שבעו מהפירות שקוטף או בוצר וכן מהמלילות, ואסור לבעל הבית לעכב אותו. וכן פאה בשדה, הן באילן או בתבואה או פרט ועוללות בענבים. שדעת התורה הקדושה להשתדל להעניק אוכל ושתיה כפי הצורך בכל מקום ובכל זמן. וכיוצא בזה בדין שמש (אורח חיים סימן קסט סעיף א), מידת חסידות ליתן לשמש מכל מין ומין בסעודה. בקיצור, חובת האדם אוכל שלא לתבוע, וחובת המאכיל להגיש תמיד לכולם בזהירות בכבוד ובאהבה. וכמו שכתב רבינו המשנה ברורה (שם). ומכאן יש ללמוד עוד, שלא לצער אנשים באוכל לעולם, ואין בודקין למזונות (בבא בתרא ט.).

יום ה'. ארחץ בנקיון כפי

נקיון וסדר, בתורה הקדושה הם יסוד גדול וחשוב מאד. אפילו בשבת קודש מותר להדיח כלים, גם כשאינן לצורך שבת קודש, אם יהיה ריח רע. או למען הסדר הטוב בבית, יש להתיר לטלטל כלים אנה ואנה, כדי שיהיה נעים ונח לענג את השבת וללמוד מתוך ישוב הדעת. וכידוע טנופת אין בו טומאה, ואף על פי כן בבית הכסא יש טומאה וגם מעט רוח רעה. כי במקום טינופת שורה שם הטומאה. ובעלי המוסר הזהירו לאכול בשולחן נקי ומסודר, כי השולחן דומה למזבח ונקיון וסדר עוזר בעבודת ה'. וכמבואר באריכות בספר ''שולחן הטהור'' לבעל השומר אמונים (עמ' קלג) זיע''א.

ומצינו בפרשה שה' יתברך מצוה להכין יתד ויד (דברים כג, יד). ופירש רש''י מקום כדי שיכסה את הצואה והמחנה יהיה קדוש. וביאר הרמב''ן, אף שצואה אינו דבר טמא, עם כל זה זה מפריע בכוונת הלב ומסלק את הקדושה כשיש טינופת, וחסר נקיון. ובש''ס (נדרים פא.) מובא שרחיצה ונקיון וכביסה של בני העיר, עדיף משתיה של עיר אחרת. עד כדי כך הנקיון חשוב.

ומכאן על החשיבות ללמוד במקום מסודר עם שלחן נקי וספרים במקומם, אויר טהור וכוונות טובות. ואז יצליח בעבודת ה', וה' יתברך עימו.

ומאידך לפני ה' יתברך גם טינופת רוחנית אסורה, כמו מוקצה ונעבד, שאסור להקריבו על גבי המזבח ומותר לחולין (עבודה זרה מז.). וכן אתנן זונה ומחיר כלב (דברים כג,

יב), שאין זה כבוד להקריבו לפני ה' יתברך. ויין מגולה שמותר בשתיה עם ברכה ופסול לקידוש (שלחן ערוך אורח חיים סימן רעב סעיף א). כי לפני ה' יתברך צריך גם נקיון וגשמי וגם רוחני, אבל לפני בשר ודם, או לחולין, מספיק נקיון גשמי וסדר מתאים וכבר יש ישוב הדעת לכוונת הלב. כמו אכילת חולין בטהרה שאין זה חובה על כל אחד ואחד. ואפילו אוכל שנטמא מותר הוא באכילה, העיקר שיהיה כשר. ואחר כוונת הלב הן הדברים (ברכות טו.).

יום ו'. אימת שבת ולימוד התורה

זריזות זהירות ושמחה גדולה בהכנות לשבת קודש. ויש בזה הכנה גדולה להתעלות והשתלמות בעבודת ה' על ידי קדושת השבת. והנה מובא בגמרא (ברכות כב.) שיש ללמוד תורה באימה וביראה, והרמח"ל בדרך ה' (חלק ד פרק ב אות ה) כותב שהלומד תורה באימה וביראה, אז יש השפעה גדולה ואור גדול מהתורה על האדם.

ונראה שבימות השבוע קשה לצערנו ובעוונות הרבים, לחשוב ולהתנהג כך, וכדאי מאד בשבת קודש להתעמק ולחשוב על כך. כי ביחד עם היראה בזמן הלימוד, צריך גם יראה ופחד בשבת קודש. כשיטת הרא"ם המפורסמת (הובא בספר הנהגות לשבת קודש עמ' נ). וממילא בשבת קודש אפשר יותר ללמוד ביראה ופחד גדול, והרי זה מקדש מאד מאד. ונראה עוד שגם בשאר מצוות של השבת, כמו הסעודה הקידוש והברכות, אם יעשה הכל בכוונה וביראה ישיג השגות גדולות בעבודת ה', ואשריו.

פרשת נצבים וילך

יום א'. שלטון השכל על הרגש

בתורה הקדושה למדנו, לקיים את רצון ה', ולא לעשות על פי הרגש כלל ועיקר. וכן נלמד מהפרשה שקראנו השבת המדברת על מצוות הביכורים (דברים כו, ב-יא). שאדם עמל ויגע וטרח נטע וזימר וניכש וסיקל והשקה וטיפח ככל יכלתו, וכשרואה פרי ראשון משבעת המינים צריך ליתנו מתנה לכהן. וזה מבטל מהאדם את הרגש והקשר והציפיה לדברים גשמיים שהשקיע בהם את עמלו. וכן מזוזה בפתח בית, לדעת ולהרגיש שהכל שייך לה' יתברך. ומאידך כשיש ברגש מצוה, צריך לשמור על רגש זה ולהשתמש בו לטובה. כמו תפילה, בעל רגש בוכה ומתחנן לה' יתברך בתפילתו, ואשריו. וכן לשמוע צרת חברו, זו מעלה עצומה, ובעל רגש עושה כן בודאי, ואשריו. בגשמיות, הרגש לא קובע כלל גם אם יהיו צעקות. או הבן בישיבה ומתגעגע לבית ומצטער, זה לא נורא. אלו הם דמעות שמהם תצא תורה. וכמובן שיש לקרבו ולחזקו

ובמקרה הצורך אף לשלחו לביקורים תכופים יותר בבית, אולם אין להצטער על כך אלא לשמוח על התקדמותו למטרה הנעלית. וכן לגבי צניעות לבנות, בבגד שאינו מתאים על פי ההלכה, ויש צורך לסלק בגד זה ולהורות שאסור ללבוש אותו יותר, גם כשיש צער הגוף בזה, רגש כזה הוא טמא ואינו קובע כלל ועיקר.

אבל ברוחניות, בתפילה, או לסייע לאחרים, או בכל דבר שיש בו קידוש השם, בעל רגש בזה הוא בעל יראת שמיים. והיסוד הוא, שבגשמיות צריך להיות כמו סמרטוט לפני ה' יתברך, אין רגשות ולא רצונות ולא כלום, יש רק כבוד ה'. ועלינו לדעת מה ה' יתברך רוצה מאיתנו, ואשרינו.

ועיין בזוהר הקדוש (פרשת ואתחנן דף רסז.) שמבאר שכמו ש"בכל לבבך" פירושו בשני יצריך ביצר הטוב וביצר הרע, כך "ובכל נפשך" פירושו בשני חלקי הנפש נפש הבהמית ונפש השכלית, אחד טוב ואחד רע. נפש הבהמית זה הרגש והתאוה והתשוקה המבלבלת את השכל, ואת זה צריכים לעקור. ומאידך, נפש השכלית שבאה לפי דרך התורה הקדושה, היא המועילה והחזקה. ומרומז בחז"ל (שבת לא:) יודעים רשעים שדרכם למיתה ויש להם חֵלֶב על כסלם, כלומר שהרגש והתאוה מפתה אותם, רחמנא ליצלן.

ובאמת זה מצוי בעוונות הרבים בכל אדם ואדם בשעת מריבה, כעס, מחלוקת שפרצה החוצה וכיוצא בזה, וכל צד רוצה להראות כוחו ומוסיף חטא על פשע ואש למדורה. וכן בין בעל ואשה כששלום הבית מקולקל וכיוצא בזה. כל אלה בתוך תוכם יודעים שהם רק מפסידים, אבל יצר הרע עושה להם משחקי כבוד, והתוצאות ידועות. ומי שחוזר בתשובה או עושה שלום עם כולם, הוא אדם גדול שזכה להגביר את השכל על הרגש והדמיון. ובמשך הזמן מצליח, והוא הגבור של הקהילה ושל המשפחה, ואילו האחרים פחדנים ומתרגשים ואומרים 'מה יגידו', ולכן נראים כמו שנראים, רחמנא ליצלן.

ועיין בספר משלי (כג, ב) "ושמת שכין בלועך אם בעל נפש אתה", ורש"י פירש "בעל נפש" – בעל תאוה. שאם עדיף שלא לאכול, כדאי להניח סכין בפיו כדי לימנע מאכילה. אבל מצודת דוד פירש "בעל נפש" – משכלת. כלומר שמכיון שאתה בעל נפש שפלה ועדינה, תתחוב סכין בפיך ואל תלך אחר תאוות אכילה. ובמקום להיות נפש רחבה של בלעם הרשע, תהיה נפש שפלה של אברהם אבינו עליו השלום. ומצות הביכורים בפרשתנו, מלמדת אותנו להיות בעל נפש משכלת, שפלה, עדינה ובריאה.

יום ב'. עבד ללא אדון

כל דבר שנמצא ברשותו של אדם, חפץ, כלי, אוכל, בעלי חיים, ממון או כל דבר אחר, יש לו אחריות עליהם גם שלא יזיקו לאחרים, וגם לדעת כיצד להשתמש בהם לתועלת ולא לנזק. כל מה שיש לנו בעולם הזה תכליתו לסייע לנו לעבוד את ה'. ובלשון המשנה (קידושין פב.) "ולא נבראו אלא לשמשני", כלומר שאוכל לעבוד את ה' יתברך. ולמעשה פעמים רבות האדם נהפך להיות עבד של כליו וחפציו. אם נגרר לחובות רבים שגורמים לו לעבוד יום ולילה ולא לומד תורה ולא רואה את משפחתו, אז מה שווה כל זה. היה עדיף שיהיה לו צריף קטן ועגלה עם סוסה והם משמשים אותו, ולא כמו עכשיו שהוא עבד נרצע לאביזרי עולם הזה.

עבד עם אדון

ועל אחת כמה וכמה כלים וחפצים של אחרים שיש לו אחריות להחזיר בזמן, ואחרת, כל יום ששאל כלים והגיע הזמן ולא משיב זה גזל. ובזה שמונע מהבעלים להשתמש בכלים שלהם, הרי זה מזיק ועובר על גזל. וכן בהלואה שלא פורע בזמן, או עושק שכר שכיר ומעכב הפרעון. התורה דורשת לא להשאיר עול אחרים עליך. חובות תפרע בזמן ואפילו קודם. שאלת כלים - תשיב מיד. לקחת להשאלה מבית הכנסת סידורים או כסאות עבור ליל החג וכיוצא בזה, להחזיר מדי לאחר השימוש ולא לעכב כלל. זה גזל!!!

עבד למשמעת עצמית

גם מתנות שהחליט לתת לחברו, למה לעכב. תשמח אחרים כמה שיותר מהר. וכן תרומות ומעשרות או כסף מעשר, תתן ותזדרז ותשמח בזה.

ומצינו בפרשה מצוות "ביעור מעשרות" (דברים כו, יב ויג). ותוכנה של מצוה זו היא שיש להוציא מהבית חובות שחייב לתת לכהן ללוי ולעניים כדי לשמחם, וכדי שיפטר מהעול שנמצא עליו. מי שיודע שמגיע לו משהו מסויים, הוא מחכה ומצפה לו בכליון עיניים. וצוותה התורה הקדושה עליו להזדרז לעשות כן. כמו שסיפרו על רבינו האר"י ז"ל שהיה נזהר מאד לשלם לשכיר מעותיו קודם השקיעה, כדי לקיים את הפסוק "ביומו תתן שכרו" (דברים כד, טו), (עיין בספר החינוך מצוה תרז).

גם ה' יתברך שמח בנו מאד שעושים מצוות בזריזות, ומצוה הבאה לידך אל תחמיצנה (רש"י פרשת בא שמות יח, יב עיין שם). וה' יתברך מחכה לראות ולקבל מאיתנו את המצוות. ולזה נענש משה רבינו (שמות ד, כד) על שלא מל את בנו מיד במלון ועסק בצרכיו קודם המילה. ומכאן שיש לפרוע מהר חובות גשמיות ורוחניות, ופריעת בעל חוב מצוה (כתובות פו.).

'טיפים' והנהגותיהם

ונראה עוד, הנהגה טובה לתת מענק [טיפ בלע"ז] לעובד מסור לפועל או למלצר באירוע, או לשליח נאמן, גם כשמקבל מבעל הבית שלו. וכן פועל מחברת נסיעות המסיע משפחה לטיול וכיוצא בזה, אף שמשכורתו מבעל הבית. וכן אם סועדים את ליבם, לשתף אותו לשמחו כדין שמש בסעודה (באורח חיים סימן קסט סעיף א).

וכדאי לתת המענק קודם העבודה קודם לטיול ובזה נרויח שהעבודה והשירות יהיו טובים שבעתיים. כי טובת הנאה כוחה גדול מאד ומזרזת ומשמחת את העובד לעשות עבודה טובה וטיול נעים ללא עצבים וללא עיכובים. וטובת הנאה כזאת נחשבת כממון וכמצוה. וגם ממצות "והלכת בדרכיו" (דברים כח, ט), ועיין.

יום ג'. לעד בספר יוחק

מעלת הכתיבה גדולה מאד, לכתוב כל דבר יסודי וחשוב. וזה לא רק בדברי תורה, שיש עניין גדול להתרגל לכתוב חידושי תורה. וברמז אמרו "וְקָנֵה לך חבר" (קב הישר פרק נג). אלא גם מילי דעלמא, אם זה קשור לחובות, כספים, תשלומים, הוכחות לעתיד, נאמנות והבטחות בעניני ירושות, הן וכיוצא בהן, לעד בספר יוחק. ועל ידי זה יש מזכרת נצח על העבר, ואז האמת נהדרת ויש תועלת לכולם. ו"אין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה ברחובותינו" (תהלים קמד, יד). ופעם הסתבך מאן דהוא עם מס הכנסה ומע"מ וביטוח לאומי והגיע להוצאה לפועל ובעיות קשות, ולבסוף כשהסתדר איתם אמרתי לו שחייב להשיג מהם קבלה שאין לו חובות כלל, ממש שיהיה כתוב "אפס אפס". אחרת בעוד זמן יתכן והמחשב פולט מה שפולט והבעיות חוזרות על עצמן. גם בהלואה צריך אישור וזכרון על הסכום ועל זמן הפרעון, וכן בהסכם אירוסין לכתוב הכל, התחייבות כל הצדדים הנוגעים בדבר, עם העתק לכולם והכתב מדבר בעד עצמו.

מי ששומע הבטחה או אישור שהוא צודק, ובפרט במקום סמכותי שיבקש אישור על כך, כי יגיע זמן שיצטרך לדבר זה. גם בשלום בית כשיש צורך לשבת עם בני הזוג ולשמוע טענות רבות, כדאי לבקש מהם לכתוב את הכל קודם. ובזה רואים שהטענות מצטמצמות ועדינות יותר, ולא כמו שצועקים ומריבים זה עם זה. הלשון קולמוס הלב, ובכתיבה מביעים את מחשבות הלב המדוייקות. ופעם סיפר מרן שליט"א שבדעתו היתה איזו מסקנה בשאלה הלכתית, וכשישב לכתוב, על ידי הכתיבה נהפכה הקערה על פיה והמסקנה נתהפכה לגמרי מהמחשבה הראשונה. כי הכתיבה מביאה לדיוק ולתועלת רבה מאד. ואמר מי שאמר: "בן תורה" לא יכול ללכת בלי עט נוח וטוב לכתיבה, כי תמיד יש לו מה לכתוב ומה לסדר. ועל ידי הכתיבה, זוכר כל הנשכחות ופועל בהתאם.

ומצינו בפרשה (דברים כז, ג) שציוה ה' יתברך לכתוב את כל דברי התורה ובעיקר תרי"ג המצוות על האבנים בכניסתם לארץ באר היטב. ופירש הרמב"ן כדי שיהיה להם למזכרת שלא ישכחו ויהיו זריזים בקיום המצוות, עיין שם. ומכאן שהכתיבה חרוטה ונשארת לעולמים. ובכלל, סגולה לזכרון, לכתוב הדברים. וברמז אמרו לע"ד בספר יוחק. כלומר מה שנראה לעניות דעתי לחקוק בספר, ואז יהיה זכרון לפניך תמיד, ואמירה נעימה כתיבה יהיבה (שבת קה.).

החיצוניות משפיעה על הפנימיות

גם כשנותנים מתנה או מכתב ברכה, הנוסח והשבחים וצורת הכתיבה, ואפילו הנייר והמעטפה, מעוררים ומפארים ונותנים הרגשה טובה מאד. ויש להיזהר בזה תמיד, לכתוב בצורה מכובדת, ויש בזה תועלת לכל הצדדים.

ולנזהר שלומים

גם יש להיזהר כשכותב מכתב התנצלות ומבקש סליחה כשמטרתו קודש להרבות שלום, יזהר מאד שלא להאשים את עצמו במכתב, פן הצד השני המקבל ישתמש בזה נגדו, כי כתיבה נשאר לעולם. ויש לשקול בכובד ראש מה לא לכתוב. וידוע מהרמב"ם בספר "מורה נבוכים" שמה שאתה כותב בספר תבדוק אלף פעם אם זה נכון ומועיל, והמבין יבין.

יום ד'. הברכה ו"הקללה"

אדם מושפע מאד ממה שרואה במציאות, יותר מאזהרות מעונש בעולם הבא וצער נורא בגהינם. ולכן אמרו בש"ס (נדרים כב.) כל הכועס כל מיני גהינם שולטים בו, ולא עוד אלא שתחתוניות שולטות בו. בעצם צער גהינם זה נורא ואיום מאין כמוהו. והרמב"ן בשער הגמול האריך הרבה מאד בעניין עונש גיהינום ואש השורפת ומכלה מנפש ועד בשר, עיין שם. ואם כן למה צריך לעורר על תחתוניות שזהו מחלה בגופו של אדם, כעין טחורים רחמנא ליצלן, שהיא כאין וכאפס ביחס לעונש גהינם הגדול והנורא. אלא שמחלה כזאת ניתן להרגיש באופן מוחשי וזה משפיע ומעורר מיד את האדם להשתנות ולהיזהר ולהתגבר על מדת הכעס הנוראה, אף יותר מהפחד מגהינם שאינו מוחשי ואינו ידוע לאדם עלי אדמות.

ומצינו בש"ס שקיללו חכמי ישראל את מי שלא מדקדק במצווה. כמו שרב חסדא קילל את מי שמחפש מים בזמן קריאת שמע פן יעבור הזמן (ברכות טו.), וכן אביי קילל מי ששם נר דולק בדלת מחשש חילול שבת (שבת קכ:). וכן חייב אדם לעמוד כשרבו נכנס גם אם הוא עוסק בתורה, אחרת יש קללה של אביי עליו (קידושין לג:). והכוונה בזה שזה משפיע ומפחיד ומעורר לשמור ולקיים מצוות ה' יותר מפחד יראת שמיים רגיל.

ומרן שליט"א מביא בספריו הקדושים שעשו חרם בירושלים לפני מאות שנים על בחור רווק שהגיע לגיל עשרים שלא ישאר בירושלים עיר הקודש, כי גיל הרווקות גיל מסוכן, והובא בספרו "הליכות עולם" (חלק ח עמ' עה) עיין שם. אף שמפורש כן בש"ס (קידושין כט:), עם כל זה חרם מפחיד מאד. וכשרוצים לעורר מאן דהוא על שמירת שבת קודש, אפשר לומר לו שיש עונש גדול בתורה וזו סכנה ועלול למות וצריך להיזהר, וזה חוץ מהעונש הנורא בגהינם. וזה פחד חיובי שמלחיץ את האדם להתעורר לתורה ולמעשים טובים. פחד שה' יתברך כותב בתורה הקדושה, זה פחד שמתאים בטבע לגופו של אדם ומזרז ומחזק אותו להמשיך ולפעול ולהתקדם.

ומצינו בפרשה מאה קללות וגם אחד עשר ארורין על עבירות חמורות למי שנכשל בהם, רחמנא ליצלן. הפחד של התורה אמיתי חזק ומועיל מאד. ואם כך נכתב בתורה, בודאי שזה מעורר להיות זריז וזהיר בעבודת ה'.

פחד חיובי

והיום אנחנו בעולם הזה, עלמא דשקרא, כפשוטו ממש, ויצר הרע והקליפות כוחם גדול. ומסיתים את הצבור, שדרך התורה זה מפחיד ומלחיץ, ויש בזה כפייה כדי שיפרקו עול מצוות מעליהם. אבל בעצם יש להם טעות, כי אם ה' קבע כך בתורה, הוי אומר שזה מה שמתאים לנו והטבע שלנו נהיה כך לשמוע ולפחד מהתורה הקדושה ולהיות זריז לקיים מצוות. והמציאות מוכיחה כן, שרבבות בעלי התשובה ושומרי התורה אינם חיים בלחץ ובפחד. האם הם לא רגועים? אדרבה הצבור הכללי ומי שאין בו תורה, הוא בפחד ולחץ תמידי. וצעירים הולכים עם סכינים בכיסם מחשש להתקפה. ולהם הפתגם "אדם לאדם זאב", רחמנא ליצלן מהם. ודרך התורה עיקר "כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה".

יום ה'. מורא רבך כמורא שמיים

מהפסוק "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (שמות יד, לא), יש ללמוד שמעלת אמונת חכמים צריכה להיות כמו אמונה בה' יתברך. כלומר לא מתוך ידיעה הבנה והגיון, אלא מתוך אמונה בלבד. וזו מעלתנו, ובזה מכבדים את ה' יתברך מאד. וגם כשיש ידיעה והבנה בהנהגת ה' יתברך זה מסוכן, שהרי אם תהיה לו איזו קושיא וחוסר הבנה בדבר מסויים יתחיל להרהר אחר הנהגת ה'. אבל כשזו אמונה בלבד ויודע שה' גדול ואני קטן והכל מהשמיים לטובה וה' יודע מה שהוא עושה ואינני רוצה להבין כלל, זוהי הדרגה הנכונה באמונה ואין להכשל בה חס ושלום. וכן אמונת חכמים, לשמוע לגדולי ישראל שליט"א

ולעשות מה שאומרים, לא בגלל שאני מבין כוונתם, אלא רק בגלל שכך הם אמרו וכך צריכים אנחנו לעשות.

יהיב חכמתא לחכימין

וכדי להגיע לדרגה כזאת צריך להיות חכם גדול. כי חכם גדול יודע להעריך חכמה, ויודע להעריך את מעלתם של גדולי ישראל, וממילא לא רק שאינו מהרהר אחריהם אלא גם לרוב חכמתו הוא אומר שאין רצונו כלל להבין דבריהם אלא רק לעשות ככל אשר יאמרו. כי יודע ומבין שכל דבריהם במחשבה עמוקה עם כל הפרטים, וגם שמשמיים יש לגדולי ישראל סיעתא דשמיא גדולה מאד. ולהגיע למחשבות כאלו צריך להיות חכם. כמו שאמרו: צריך להיות חכם גדול כדי לקיים את הפסוק "תמים תהיה עם ה' אלוקיך" (דברים יח, יג), והבן.

ובזה יש לפרש את הפסוק בפרשת השבוע "ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועיניים לראות ואזנים לשמע עד היום הזה" (דברים כט, ג). וחז"ל (עבודה זרה ה:) דרשו מכאן שאין אדם עומד על דעת רבו אלא לאחר ארבעים שנה (הובא בפירוש בעל הטורים שם). והדברים נוראים! אולם רש"י מבאר "עד היום הזה" שביקשו את ספר התורה ממשה רבינו והבין מכך שהם דבקים וחפצים בה' יתברך. גם בראש הפסוק פירש רש"י שמעלת "לב לדעת" פירושו להכיר את ה' ולהידבק בו.

ונראה לפי זה שאין כוונת הפסוק שאחרי ארבעים שנה מבינים את הנהגת ה' יתברך, כי להבין דרכי ה' יתברך בשלמות לא נדע לעולם, מקוצר המשיג ועומק המושג. אלא כוונת הפסוק שאחרי ארבעים שנה מבינים היטב כמה ה' יתברך גדול, ומבינים עוד יותר כמה אנחנו קטנים. וממילא בכלל אין לנו דרישה להבין מה עושה ה' יתברך, אלא רק לשמוע ולקבל ולעשות, ותו לא. וזו האמונה הצרופה הברורה והנכונה, שה' יתברך גדול ואני עושה מה שציוה. וכל מה שעובר עלי לדורות, זה בהשגחה מה' יתברך לטובה, ואיני חפץ להבין איך זה עובד. וה' יתברך יזכנו להתבטל אליו, ולעשות רצונו כרצונו אמן ואמן.

תשתוק ותוותר

דוגמא לדבר: ראובן מסוכסך עם שמעון, וקיים מתח קשה ביניהם. ועל פי הדין ראובן צודק עם כל ההשלכות שמסביב. וראובן לא מוכן לוותר בשום אופן, כי זה לא פעם ראשונה ושניה שעושה לו כך. וראובן לא מוכן לסלוח ולא מוכן לראות את פניו כלל. כמו דוד המלך עליו השלום שאמר על אבשלום שלא יבוא אליו (עיין שמואל ב יד, כד). והנה גדול הדור שליט"א מזמין את ראובן ולאחר ששמע את הכל אמר לו שתי מִלים: תשתוק ותוותר. וכשהמשיך ראובן להסביר עצמו שוב שמע מגדול הדור 'תשתוק

ותוותר', וכששוב שמע גדול הדור את טענותיו וחששותיו של ראובן אמר לו: שמעתי והבנתי הכל תשתוק ותוותר. וראובן עושה כן מחמת ששומע לגדול הדור, גם כשקשה, גם שלא מבין, גם שאין לו חשק, גם שמרגיש לדעתו הקטנה שזה לא מגיע לו, ומקיים את משפט גדול הדור 'תשתוק ותוותר', ומאמין שזה רצון ה' יתברך. ומזה יצא רק טוב, כי בזכותו אין חילול השם, ובזכותו במשפחה ובקהילה יש המשך של אהבה ואחוה. ובשמיים רואים הכל מלמעלה, ובודאי יקבל שכר גדול מה' יתברך, לראות ולהנות מבנים צדיקים בריאים ושלמים וכיוצא בזה.

ואותו דבר שה' יתברך אמר "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח), וכן "לא תשנא" (שם שם, יז), וכן "לא תקום ולא תטור" (שם שם, יח), וכן "בצדק תשפט עמיתך" (שם שם, טו), כל זה מדבר אלינו ואומר ומזהיר: 'תשתוק ותוותר'. וזה אמונת חכמים, אמונה בה' יתברך. ומי שעושה כן באהבה ומרבה כבוד שמיים ומקדש שם שמיים, כמה שכר מגיע לו בעולם הזה, והקרן לעולם הבא, ואשריו.

רבינו המשגיח הגדול רבי יחזקאל לוינשטיין זיע"א היה אומר שאין מלך בלי עבדים. וכשיש אהבה ואחוה וכולם מלוכדים ומאוחדים למטרה אחת, אז כבוד שמיים עולה ומלכות ה' יתברך בכל משלה. נמצא שבאהבת הבריות, יש כבוד לה' יתברך.

יום ו'. הכל הולך אחר החיתום

להתכונן בשמחה וזריזות לקדושת השבת הנוראה. ובפרט השבת הזאת שהיא השבת האחרונה של השנה, אחרון אחרון חביב (רש"י בראשית לג, ב). סוף השבת זה רעוא דרעוין, סוף חג הפסח זה יום השביעי חג לה' (סוף פרשת בא). וכן מנחה אחרונה של השנה, הזהיר בספר הקדוש בן איש חי (ריש פרשת נצבים שנה ראשונה) לכוון בו מאד. ונראה שגם שבת אחרונה זו יש לדקדק בה מאד. ומאחר ששקולה שבת כנגד כל התורה כולה (רמב"ם סוף פרק ל מהל' שבת), בודאי שיש כאן השפעה וברכה מהשמיים לשנה טובה וחיים טובים.

פרשת האזינו

יום א'. מפי עוללים ויונקים יסדת עוז

טעות של העולם לחשוב על ילדים שהם "קטנים" ולא מבינים. כמו שאסור למעוברת להפיל את עוברה, כך אסור להפיל ילד, בין בגשמיות- אם מעליבים ומביישים אותו ומכים אותו, גם זו הפלה. ויש בזה נזק בלתי הפיך שיכול להשאר לדורות. ילד שראה בבית דברים קשים זה לא יוצא לו מהראש והוא מסתבך גם מבחינה נפשית, וזה עובר

למשפחה שרוצה גם הוא להקים ולבנות, וחוזר חלילה. ובין ברוחניות- אם לא משקיעים בו, כלומר אם לא יושבים לשוחח איתו בדברי תורה ובדברי חכמה, אם לא מתנהגים איתו כמו גדול, ואז הוא מתבזבז ואין לו שאיפות לחכמה ולגדלות בתורה, רק משחקים ועבודה, כסף ואוכל, וזה הכל. ממש עושים אותו כמו בהמה, איזה נזק ואיזה הפסד. כי בילד טמונים כוחות אדירים, ראשו צלול, מוחו זך, זכרונו נפלא, רק צריך הדרכה ותרגול והוא יוצא לדרך.

קטן לגבי אחרים אם הזיק והוא קטן ופטור מלשלם, אם בא לבית הכנסת לא משלים מנין. אבל אנו לגביו, צריכים להיזהר ולשים לב מאד שלא תהיה הפלה רוחנית, הפלה טבעית, בגלל שלא טופל כראוי.

ש"ס קטן

מרן רבינו החזון איש היה מתלהב לראות ילדים שבגיל בר מצוה סיימו את כל הש"ס. ולנו זה לא נשמע כלל שייך במציאות, אפילו לא בגיל חתונה, בעוונות הרבים. כי הכל תלוי בהשקעה.

ומרומז בשתי הפרשיות ניצבים וילך שקראנו בשבת. בפרשת נצבים "טפכם נשיכם" (דברים כט, י), כולם בכלל הערבות זה לזה. ובפרשת וילך מצות הקהל "הקהל את העם האנשים והנשים והטף" (דברים לא יב), מכולם יתכן להוציא רווח והצלה. רק ללמוד ולדעת כיצד עושים זאת.

מי שמסית ילדים ומשפיע ומגזים עליהם למשחקים וטיולים ושטויות בראש, עתיד ליתן את הדין. כי אם היו שומעים ומבינים מעלת וחביבות לימוד הש"ס, והעתיד הגדול מכך, בודאי שהיו יודעים להעריך זאת והיו עושים כן בהצלחה.

יום ב'. המלכות שבפשטות

ראובן הגיע לפרק האיש מקדש, ולפניו שתי הצעות ושתיהן בעלות תשובה מוצלחות וחזקות בצניעות ויראת שמיים. הראשונה מהשכונה, עממית ופשוטה. והשניה עבר גדול מאחריה, היתה בעולם הגדול, פגשה אנשים, עשתה עסקים וראתה הרבה הרבה עולם הזה. ועומד ראובן ושואל איזו הצעה מתאימה יותר. ובכן זו הראשונה עדיפה. כי לה אין בראש הרבה בלבולים והרבה התפעלות מהעולם הגדול, ובקלות יותר על ידי מעלת התשובה, בודאי ניטע בה מדות טובות. צניעות ויראת שמיים. אך זו שבאה מהעולם הגדול, יש לה הרבה עבודה לעקור את הכל ולהבין היטב שזה הבל הבלים שאין בו ממש, ולהרגיש שתאוות וגירויים בעולם הזה רק מקלקלים את החיים ומפריעים

מאד לעבוד את ה' עבודה שלימה, להוציא ולעקור שורשים קשים כאלו לוקח הרבה יותר זמן.

ועל אחת כמה וכמה מי שנכשל בפריצות ותועבות, רחמנא ליצלן. שהתורה הקדושה קוראת לו עוור ממש. לא רואה בעיניים ולא מבין כלום. וזה הפסוק בפרשת קדושים, "ולפני עור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, יד). ופירש הרמב"ם בפירוש המשניות (שביעית פרק ה משנה ו) מי שהתאוה סגרה את עיניו בלשון חז"ל נקרא עוור, רחמנא ליצלן. ובתוספות (סוטה ח.) כתוב: מאחר שראה הערוה פעם אחת שוב מהרהר אחריה לעולם, עיין שם. כלומר גם כשעשה תשובה והתקרב אל ה', מידי פעם יש לו מחשבות און שצריך להתגבר ולסלק אותם מראשו.

ומהפרשה שלנו רואים שלא רק עריות גורם לקלקל ולהפריע במחשבה זמן רב ולסגור את העיניים ולהתנהג כעיוור, אלא גם מי שרואה יותר מדי עולם הזה. רחובות מלאים אנשים קונים ומוכרים, מכשירים חדישים, צעצועים וקישוטים, מכוניות מפוארות בידי צעירים, ותלבושת חיצונית מרהיבה ומרעישה. כל אלה סוגרים את העיניים, ותאוה וחשק לדברים אלה גורמים שאין פחד אפילו מהקללות שבתורה. וחושב לעצמו "כי בשרירות לבי אלך" (דברים כט, יח). וכיצד הגיע לכזה מצב שלא רואה בעיניים, זה מתחיל ממה שראה ברחוב, רחמנא ליצלן. ולפי זה הרואה פריצות, נכשל בתרתי, גם בעריות וגם שראה את הרחוב, את העולם הזה בתוך בלבולו הגדול, המסית לרדיפת תענוגות. הציץ ונפגע, והתוצאות קשות.

תפקידנו לא להתלהב מכלום בעולם הזה. אמנם יש לנצל כפי האפשרות את עולם הזה לתורה ויראת שמיים, אבל לא להתלהב מכלום, אלא לחזור לעצמו לחזור לתלמודו ולעבודת ה' שלו, וה' עמו.

ופעם אמר הסטייפלר זיע"א לבן תורה אחד בפרק האיש מקדש, תיקח את המשודכת הפשוטה והעניה ולא את המכובדת העשירה, כי היא תפריע לך ללמוד תורה. ובספר "קול חוצב" להגר"ש שבדרון זיע"א, הביא על משפחה אחת שהתרגלו לבית פשוט ועבודת ה' נפלאה, שלא הסכימה שצד החתן יביא דירה גדולה ורצתה דוקא דירה פשוטה וצנועה. וזה מתאים לעובד ה' שאוכל את המועיל ולא את הערב. ומעדיף לחם חי או שחור מאתמול ושלשום על לחם טרי וחם מהיום שמזיק מאד לגוף, אף שהוא טעים מאוד. [ומה שאמרו (שבת קלד.) פת חמא מעליא טפי, הכוונה בטעם ולא מבחינת בריאות. ומי שאוכל מעט מפת זו, אינו מזיקו. ומה שאמרו (שבת קיט:) פת חמה במוצאי שבת רפואה לגוף, יתכן שמדובר בפת מוצנמת והיא יבשה בפועל ולא טריה כמו בצק

המזיק לגוף. ואז פת מוצנם אפילו חם בריא לגוף, כמו ביצים מצומקות כעוזרדין (שבת לח.), עיין שם]. וכן זקנים ואותם שאינם בעלי הנאה שהתרגלו לשתות תה וקפה ללא סוכר ונהנים מכל לגימה ולגימה. וההרגל על כל דבר שִלטון, כידוע מאגרת רבי ישראל סלנטר זיע"א.

מאמר זה מלמדנו, נכון שאנחנו לא בכזו דרגה לוותר על כסף ועל בית גדול ועל כל מיני אביזרי עולם הזה שמגיעים לידינו, אבל כמה שיכול אדם להשתדל לא לראות את שקוציהם, גילוליהם, כסף וזהב אשר עמהם, תבוא עליו הברכה. ובעיקר שהוא לא מתלהב ולא מתפעל מכך, אלא הגיע להבנה שבזה לא תמיד משיגים הנאות בעולם הזה. איש כזה מתחיל להיות עובד ה', וימשיך ויתקדם ויצליח ויזכה לפסוק "ובו תדבק" (דברים י, כ) במשך הזמן.

יום ג'. ושח עיניים יושיע

אומרים בשם הבעל שם טוב הקדוש זיע"א, שאדם רואה רק מה שרוצים בשמיים שיראה. כמובן שצריך שמירת העיניים תמיד, אבל אחרי הכל מה שלא בשליטה שלך זה מהשמיים, ותבין מה רוצים ממך.

ונראה שזה מרומז בפסוק "והנגלות לנו ולבנינו עד עולם" (דברים כט, כח), כלומר מה שנגלה ורואים בעיניים יש להוכיח ולעורר ולחזק ולכוון לתועלת, ולא לשתוק ולומר מה איכפת לי, אלא לקיים את הפסוק: "אם לא יגיד ונשא עונו" (ויקרא ה, א). ועל אחת כמה וכמה בבית ובמשפחה שרואים בעיות, שצריכים על פי ההלכה לעורר עליהם ואסור להזניח. ואם ראית, מהשמיים רוצים שתעורר כפי הצורך. וזה מתאים לפסוק "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט, טז), כמו לא תעמוד על נשמת רעך.

ונראה שהרואה פריצות ותועבה שלא באשמתו כלל, שיש לו לעשות "חשבון נפש" מה רצו ממנו מהשמיים, חוץ מזה שהוא חייב לעצום עיניו להסיר המחשבה ולעשות תשובה מיידית ולכוון להתקדש, עוד בה לעשות חשבון נפש מה רצו מהשמיים*. וזכר לדבר מה שאמרו חז"ל (מועד קטן יח:) אין אדם נחשד בדבר אלא אם כן עשאו או עשה מקצתו או הרהר בליבו לעשותו, עיין שם. וכן בנדון דידן יתכן שזה עונש מהשמיים, שלא מספיק שומר על עצמו, אחרת היה מתקיים בו הפסוק שנאמר על רבקה "בתולה ואיש לא ידעה" (בראשית כד, טז). ובמדרש רבה שם (בראשית רבה פרק ס פסוק ה) מבואר מכיון שהיתה צדקת וצנועה, סייעו לה מהשמיים שלא יראו אותה, עיין שם. ומכאן שכל כשלון בעבירה שעובר עלינו אפילו באונס יש לעשות חשבון נפש מה רוצים ממני בשמיים, ואיפה אני לא בסדר.

וזה גם כלול בפסוק "והנגלות לנו ולבנינו" (דברים כט, כח), כלומר אנחנו נבדוק ונראה ונדע מה קורה וכיצד להגיב. כי כמו שיש זק"א וגחש"א ועזר מציון וחסדי נעמי ועוד, כך יש לכל מי שיש בידו אפשרות וכח ואומץ על פי דעת תורה, שחייב לפעול כדי להרבות כבוד שמיים, וה' איתו.

יום ד'. ערב ראש השנה תשס"ה. ההכנה הנפשית לראש השנה

מה העבודה הגדולה הנדרשת מאיתנו בערב ראש השנה? על מה צריכים לחשוב, איך להתכונן, מהו הצעד החשוב ביותר ביום זה לאחר שכבר הכינו כל בני המשפחה את כל צורכי הבית הגשמיים כולל הסימנים המיוחדים לראש השנה כמו תפוח בדבש ותמרים וכו'. כיצד נכנסים לראש השנה.

ונראה בסיעתא דשמיא שהנקודה המרכזית שצריכים לחשוב ולהתכונן בערב ראש השנה, זו המחשבה הגדולה כיצד להתפלל, להתרכז בתפילה, להבין את המִלים, ליהנות מהפיוטים, ולהגיע למצב שכל רגע שאתה בבית הכנסת בראש השנה זה מעין עולם הבא ממש. זו ההכנה הנפשית הנצרכת לראש השנה. כלומר ללמוד ולהתבונן כיצד להתפלל, כיצד להתעמק בתפילה, וכיצד נקשר לעצמנו באופן מעשי את המלכויות זכרונות ושופרות.

אם המלך יורד אל העם ומגיע לעיר, ופונה לתושבים בבקשה שיבואו לדרוש ולבקש מה שרוצים, בודאי שצריך לערוך הבקשות ולפרטם ולבארם היטב כדי למצוא חן בעיני המלך. והנה בראש השנה שזה חלק מעשרת ימי תשובה שעל זה אמר הנביא (ישעיה נה, ו) "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב", וחז"ל פירשו (ראש השנה יח.) שהכונה על עשרת ימי תשובה, ואז יחיד דינו כצבור. ויש ללמוד ולהתכונן בערב ראש השנה כיצד לנצל ימים קדושים אלו.

וברמז אמרו המפרשים על הפסוק "על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו" (תהלים לב, ו), "עת מצא" זה עשרת ימי תשובה, שעל זה נאמר "דרשו ה' בהמצאו". כי יצר הרע יכול להפריע מלנצל ימים קדושים אלו, וצריך להתבונן בערב ראש השנה ולהתפלל הרבה כיצד לנצל שעות יפות בעשרת ימי תשובה בהשתפכות הנפש עצומה ממש לפני ה' יתברך. וזוהי בעצם העבודה שלנו בערב ראש השנה.

יום ה'. יום א' דראש השנה תשס"ה. שלוש דרגות באמונה

בראש השנה צריכים להגיע לדרגה הגבוהה באמונה.

יש שלוש דרגות.

א) יש בורא לעולם שעשה את הכל יש מאין. ובזה גם הגויים חייבים להאמין, ומי שאין לו אמונה זו נחשב כבהמה.
ב) אמונה בהשגחה פרטית, שה' יתברך משגיח עלינו יום יום, שעה שעה, ורגע רגע, והכל מכוון בהשגחה מלמעלה, ואין לדאוג על כלום. כי ה' יתברך גדול ויודע מה שעושה. כמובן שצריך השתדלות, אבל מה שלא תלוי בנו, להשאיר בידי ה' יתברך שהוא האבא האוהב האמיתי שיודע בדיוק מה טוב עבורנו. ועם ישראל זכו להגיע למחשבה זו, כמו שכתב הרמב"ן על התורה על הפסוק "והייתם לי סגולה מכל העמים" (שמות יט, ה). כלומר שה' יתברך משגיח ושומר עלינו תמיד, לא על ידי שר או מלאך, אלא בכבודו ובעצמו.
ג) הדרגה הגבוהה ביותר, להרגיש שה' יתברך איתך ממש. לא רק משגיח עליך מלמעלה, אלא עומד לימינך ממש. כי אתה מרגיש בחוש שה' יתברך מסדר את הכל, ואתה שמאל, שלומיאלי שלא יודע מה ואיך לעשות. וה' יתברך "ימין ה'" (תהלים קיח, טז), "מימיני בל אמוט" (תהלים טז, ח) עושה הכל על צד הטוב ביותר, והוא עמך כל הזמן מחזיק ותומך בך שלא תפול לעולם.
בראש השנה צריך להגיע לדרגה זו, וזה גם בפסוק "דרשו ה' בהמצאו" (ישעיה נה, ו). וגם זו המצוה של "מלכויות" בראש השנה, שמעביר את הכל לידי ה' יתברך שיעשה מה שנראה לו. כמו מלך שמנהיג את המדינה ואין מי שמתערב בתחומו, ובודאי לא בפוליטיקה שלו. כך אנחנו בראש השנה ממליכים את ה' עלינו, שהוא עושה הכל. ומה שיעשה לנו המלך הגדול מקובל עלינו באהבה, כי זה תפקיד רק שלו. ותפקידנו לעבוד את ה' ולקיים מצוות. וזוהי כל עבודת ראש השנה.

יום ו'. יום ב' דראש השנה תשס"ה. כדי שתמליכוני עליכם

להגיע באופן מוחשי לדרגה של מלכויות בראש השנה, יש לדעת ולהתבונן ולחיות באופן מעשי במצב כזה שכל יהודי מייצג את ה' יתברך בעולם, וגורם לכך שבמעשיו שיתקדש שמו הגדול. כלומר לקדש שם שמיים זה תכלית הבריאה. וזה לא רק באמירת "קדוש קדוש קדוש", או בעניית "יהא שמה רבא". אלא כל רגע ורגע, בהתנהגות עם בני אדם, בדקדוק בקיום מצוות, בשמחה בעבודת ה'. כל אלה במושג של מקדש שם שמיים, ואשריו. זה חלק מקיום מצוה זו באופן מעשי. וקבלה זו בראש השנה היא גדולה ועצומה מאד.
ויש להוסיף שיצר הרע מנסה לבלבל ולהפריע, שזו קבלה קשה, ואי אפשר לעמוד בה בין חברים, לקדש שם שמיים הרי צריך לוותר, ולפתוח שערי ותרנות, ומי יעמוד בסוד

ה' ויגיע למעלה זו. כך טוען יצר הרע. אף אתה אמור לו, שיש יסוד גדול, והוא שכל המקיים רצון ה', שום נזק, צער, הפסד, או פחיתות כבוד לא יהיה לו. לא יעלה ולא יבוא. טעות לחשוב שצריך מסירות נפש ועל זה יקבל שכר בעולם הבא, אלא על קידוש השם במסירות וברמה גבוהה כפי כוחו זה כמו קרבן עולה, ומקבל שכר בעולם הזה (ועיין קידושין מ.). ובודאי שלא יבואהו נזק צער או הפסד חס ושלום. עבד מלך כמלך (שבועות מז:). ומלכויות בראש השנה בכוונה ובהתבטלות עצומה הרי זה קידוש השם גדול. ורק טוב יראה כל הימים.

ערב יום כיפור

יום א'. צום גדליה דחוי. ברית כרותה לשפתיים

[ד' תשרי תשס"ה, בין כסה לעשור]

חז"ל דרשו (מועד קטן יח.) בזכות שאמר אברהם אבינו עליו השלום בשעה שהלך לעקוד את יצחק בנו "ונשתחוה ונשובה אליכם" (בראשית כב, ה), זכה וחזר עם יצחק, שצריך לפתוח פה לטובה. ואמנם במחשבה חשב אברהם אבינו עליו השלום באמת לשוחטו ולעמוד בנסיון, ולקיים את רצון ה' יתברך. במחשבה - חשב על הכי גרוע על יצחק, בפה - פתח פיו בחכמה ולטובה, וכן היה.

"כבדהו וחשדהו" בין אדם לעצמו

וידועים דברי רבינו תם בספר הישר שהעולם הזה נקרא "נוה התלאות" שצריך להיזהר מאד מפגעי הזמן ולחשוש מהם ולחיות בפחד זה כדי שיתמיד בתפילה בתחנונים ובענוה, ולא יהיה בגדר "וישמן ישורון ויבעט" (דברים לב, טו). אבל באופן מעשי צריך להיות שמח ומברך לטובה ומראה לכולם שהכל בסדר. למשל, כשילדים הולכים לתלמוד תורה, יש לחשוש ולפחד מהכי חמור וגרוע, שלא תהיה תאונה, שלא יהיה פיגוע, שלא יהיה תלמיד שובב ובטלן שמשפיע על הילד. ואילו באופן מעשי יש לשולחו לתלמוד תורה ולהרגיש בטחון שיחזור בערב לחיים טובים. וזה בעצם היסוד של כבדהו וחשדהו, כלומר באופן מעשי תכבד ותשבח ותתייחס בכבוד גדול, ובאופן שכלי תחשוד ותחשוש מלהתעסק איתו, או להלוות לו או לחתום ערבות עבורו, ותברח מכך כבורח מן האש. ואין קשר בין הדברים, המחשבה והמעשה אינם מנוגדים זה לזה ושניהם קיימים. [עיין בחידושי הרשב"א (קידושין נ.) שדוקא דברים שבלב שהם נגד המעשה, כמו מכירת קרקע מרצונו ובליבו חושב שאם לא יעלה לארץ ישראל לא ימכור, בזה דברים שבלב אינם דברים, שהמחשבה נגד המעשה, אבל כשאין זה נגד זה שניהם קיימים, עיין שם].

וזו הבעיה שהיתה עם גדליה בן אחיקם, שהיה צדיק ואיש חסד ואיש שלום ודאג ועזר לעניי ארץ ישראל בזמן הגלות על ידי חורבן בית המקדש בזמן נבוכדנצר הרשע, עם כל זה היה לו לחשוש מישמעאל (עיין נדה סא.). מצד אחד לכבדו ולהתייחס בכבוד, ומאידך לא להיות איתו לבד, כי אם עם שומרים וכיוצא בזה שלא להגיע לכלל סכנה מחמת השמועה. נמצא שלחשוש מלשון הרע תמיד מותר כפי הצורך, אך ימשיך לכבד ולשבח את כולם, ובזה מרבה אהבה ואחוה שלום ורעות.

יום ב'. שומע לעצה חכם

''ותשועה ברוב יועץ'' (משלי כד, ו), זו לא בושה, זו מעלה שיודע לכבד חכמה ולבקש עצה, והנוהג אחרת זה נובע מגאוה והוא חולה נפש שסומך על נפשו. ואמרו חז''ל (מגילה כח.) על מאן דיהיר [=מי שמתגאה] בעל מום הוא, עיין שם. ועל כל פנים עצה טובה ומועילה תמיד, ואין חכם כבעל נסיון. ויש לסמוך על הגדולים מאיתנו, שהם מבינים ומכוונים ומנהיגים אותנו. ואוי ואבוי לו למי שסומך על עצמו וחושב עצמו למבין גדול. וזה אפילו בעניני העולם, ועל אחת כמה וכמה ברוחניות ובמצוות ובעבודת ה' שצריך עצה והכוונה נכונה כיצד להתנהג.

ואם צריך לסמוך על בעלי חכמה ועל גדולי ישראל בְּמה שעושים, על אחת כמה וכמה יש לסמוך על ה' יתברך בהנהגת העולם ובכל מה שעושה ועובר על כל אחד ואחד. והפסוק אומר ''הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא'' (דברים לב, ד), כלומר ה' יתברך עושה הכל בשלמות. בדיוק נפלא, במשפט צדק של אין סוף ברוך הוא, ''צדיק וישר הוא''. ויש לסמוך עליו תמיד בעיניים עצומות ולא לבקש הסברים ולא כלום, אלא לקבל הכל באהבה.

וחז''ל אומרים (ברכות סב.) קבלה דיסורי שתיקותא ומבעי רחמי [=הקבלה של היסורים היא שתיקה ובקשת רחמים]. מה פירוש שתיקה? רש''י אומר שלא יבעט ביסורים. כלומר אף שמקבל יסורים, ממשיך לעבוד את ה' בשמחה ובזריזות, לא עושה פרצופים ולא עצבות. נכון שיש לו צער וזה כואב, צער מותר, עצבות לא. ''שתיקותא'' מראה שיודע שה' גדול ואין לו טענות. ומצד שני, בקשת רחמים, כלומר להרבות בתפילה לה' יתברך. והנהגה זו מוכיחה בעליל שיודע להעריך גדולים ממנו, ועל אחת כמה וכמה את ה' יתברך. והפסוק מוסיף ''שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך'' (דברים לב, ז), כאילו ה' יתברך אומר אפשר לשאול עלי מההורים ומהזקנים, שלהם כבר יש נסיון בחיים.

כמה כואב לראות ועדות שונות, כמו ועדי עובדים, ועד בית, ועד הורים בבית הספר, ועדה להנחות בעירייה, ועדת אישור בביטוח לאומי, ועדת הכספים, ועוד כיוצא בזה.

שעושים הכל על דעת עצמם לפי המצב באותו רגע, ולפי הרגש הקטן ולפי הכבוד העצמי. וכלל לא כפי האמת הצרופה ומה שמתאים למטופלים באמת. ואם היו מבינים את הפסוק "שאל אביך" היו מתנהגים אחרת. ורק דרך התורה מגיעים לקיום הפסוק "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום" (משלי ג, יז).

יום ג'. דרך הטוב להיטיב

למה בהמה שמתה נקראת נבילה. נבילה פירושו מה שפסק מלפעול, מלהועיל. נבילה פירושה הובלה, להוביל ולשפר ולעשות, מה שלא מועיל זה נקרא שנתנבל. בהמה מיועדת לאכילה, וכשמתה בלי שחיטה אינה ראויה ואינה מועילה, ונקראת נבילה שכבר לא מובילה ולא מועילה אלא מובלת.

לכל אדם יש רצון לגשמיות ורוחניות. אי אפשר בלי גשמיות, צריך אוכל, כסף, הרחבת הנפש, קצת תענוגות לגוף, אבל תמיד יש לדעת שהעיקר זה רוחניות, העיקר תורה. ומי שחושב כך, נקרא חכם שיודע להשיב לה' יתברך על מה שחנן אותו על ידי קיום תורה ומצוות. מי שהושפע חזק מהגשמיות עד שבעט ברוחניות ועזב את הדבקות בה'. עליו נאמר הפסוק "וישמן ישורון ויבעט" (דברים לב, טו), ופירש הספורנו שעל ידי עזיבת החכמה והתורה נדבק בתאוות הגוף ובעט בה' יתברך, רחמנא לצלן, עיין שם. ועליו נאמר "עם נבל ולא חכם" (שם שם, ו), כי גם נקרא נבילה על ידי זה, שאין לו הכרת הטוב ואינו מועיל בכלום, רק יודע לקבל ולא נותן כלום. מי שנותן צדקה ועושה גמ"ח ומרבה שלום ומקיים תורה ומצוות הוא נותן ומועיל, ואחרת, נקרא נבל.

ועיין באורח חיים (סימן צ סעיף יא) מי שלא בא לבית הכנסת נקרא שכן רע. ולמה? כי אין ממנו תועלת. וכן ביורה דעה (סימן שמה סעיף ה) שהפורשין מדרכי צבור ואינם באים לישיבת בית הכנסת ובית המדרש והרי הם כבני חורין לעצמן, אין אוננים ואין מתאבלים עליהם אלא לובשים לבנים ואוכלים ושותים ושמחים, עיין שם. והדברים נוראים! כי איש כזה אינו תורם כלום לציבור ורק מקבל מהם, שבזכות התורה והתפילה של בית המדרש ובית הכנסת העולם קיים, וגם מקבל חיים מה' יתברך. ואינו חכם לכבד ולקיים מצוות, וממילא נקרא עם נבל. והרמב"ן המפורסם (ריש פרשת קדושים) שלא יהיה האדם נבל ברשות התורה. מפרש ומבאר שם שזה נאמר על מי שאוכל בשר ויין ומרבה בתאוות הגוף, עיין שם. והיינו כנ"ל, שאוהב לקבל ולהנות כמה שיותר. ומי שמקדש עצמו בפרישות, נקרא קדוש, ויגיע למדרגת "קדושים תהיו" (ויקרא יט, ב).

וחז"ל (סנהדרין כו:) מספרים על שבנא שהיה מנהל ראשי בביתו של חזקיה המלך, שניסה להשלים עם סנחריב מלך אשור ולהראות שמסכים להכנע אליו, והסוף היה

שקשרו אותו בזנבות הסוסים וגררוהו על הקוצים וברקנים עד שמת. ומאחר שמבואר בגמרא שם על שבנא שהיה "בעל הנאות", ומכח הנאות ותאוות שאהב לא יכול היה לסבול ולהלחם יחד עם חזקיה נגד סנחריב, והעדיף להכנע, נמצא שהנאות ותאוות הגוף הם שהרסו לו את החיים לגמרי אף שהיה תלמיד חכם. כי לא יתכן לשתף אהבת עולם הזה עם עולם הבא, כמו שלא יתכן לשתף אש ומים יחד (חובות הלבבות שער חשבון הנפש פרק ג).

והרמב"ן בפרשה מוסיף ואומר שזו טעות של עמי הארץ שאומרים שבדרך התורה לא רואים מיד טוב בעולם הזה, ובדרך של השקר והקלקול רואים טוב, רחמנא לצלן משיבושים אלו. כי דרך התורה מלמדתנו שעל ידי התורה והמצוות הפסוק אומר "לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה" (דברים ו, כד). ומרומז בגמרא (שבת פח.) אם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו "שם" תהא קבורתכם. כלומר איפה שתהיו שם בלי תורה, תפסידו גם את העולם הזה, רחמנא לצלן. ולמדנו מכל זה שלא רק בהמה נעשית נבילה, אלא גם אדם בלי תורה.

יום ד'. כי את אשר יאהב ה' יוכיח

עונש מה' יתברך, אינו נקמה ואכזריות חס ושלום. עונש מהשמיים זה חינוך לחנך ולחזק אותנו ולהחזיר אותנו לשורשים. ומי שמתודה וחוזר בו ומקיים רצון ה' יתברך, כבר אינו צריך לעונש כלל.

ורואים בפרשת האזינו בהמשך הפסוקים שלאחר הצרות והיסורים שעוברים על עם ישראל, ה' יתברך מתנחם "כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב" (דברים לב, לו). ולמה ה' יתברך עושה כן, "כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב", כלומר שעם ישראל אזל כוחם והם שבורים מהגלות, מהצרות, ובודאי חוזרים מהם מהטעות, ורואים שכל מה שעשו לא בסדר, ועל מי שבטחו בו זה שקר "ואפס עצור ועזוב", ואז ה' יתברך מחזק אותנו. כלומר מאחר וה' יתברך אומר ומזהיר אותנו "ובחרת בחיים למען תחיה" (דברים ל, יט), ומי שלא מבין שפה זאת יבין בשפה אחרת, זה שפת הגוף, שמקבל מכות וכואב, אז הרגש והתאוה מסתלקים, ומבין שעשה טעות. כשהשכל לא מבין, הגוף מקבל מכות, ואז חוזר בו. וזה עיקר התשובה, שה' יתברך אומר הבן שלי חזר אלי, וכבר אין צורך בעונש כלל.

אלא שלפי זה קשה למה החוזר בתשובה על עוון שיש בו כרת כמו אכילת חלב ודם, חילול שבת, טהרת משפחה, על עוונות כאלה כתוב בגמרא (יומא פו.) יום כיפור תולה ויסורין ממרקין. למה צריך יסורים כשעשה תשובה, הרי הבן חזר אל אביו והוא מודה

בטעותו, והוא כעת בן תורה ועשה תשובה מאהבה וזדונות כזכויות, ועם כל זה חייב לעבור יסורים. והרי זה חינוך ולא נקמה, והוא מחונך כבר. והפלא יועץ (ערך תשובה) מתרץ על פי דברי האר"י ז"ל שעל ידי העבירה וההנאה ממנה, נברא מלאך חבלה ואינו מת עד שיעשה תענית ויסורין השייכים לאותה עבירה ואז המשחית מת, עיין שם.

ויש להוסיף עוד על פי הפשט בזה, שבאמת תשובה שלימה היא מועילה ללא ספק, אבל צריך שורשים לכך שיתמיד בתשובתו וצריך ללחוץ אותו אל הקיר שלא יצליחו להסיטו שוב מדרך התורה, וזה תפקיד היסורין. ולכן עבירות שיש בהן כרת לפי חומרתם, התיקון שלהם נשלם בשלמות יותר מעבירות עשה ולא תעשה.

והיסורים מעצבים ובונים אותו להמשך טוב. ומכיון שזו הסיבה, אם יעשה לעצמו יסורים טובים, מבואר ברבינו יונה ב"שערי תשובה" (שער ד אות יא) ינצל מיסורים רעים. ויסורים טובים זה דקדוק במצוות גם כשעולה בקושי ומצטער במצוות. וכן עמל תורה, שזה עולה לו בצער. באופנים כאלו מתבטלים מעליו יסורים רעים רחמנא לצלן.

ובודאי שעדיף לסבול צער משמירת העיניים כשמתגבר על יצר הסקרנות וכן שמירת הלשון כשעומד על לשונו לספר משהו מיוחד בגנות חברו, מצער בגשמיות, בפרנסה, או צער גידול בנים, או חס ושלום לשכב בבית חולים. וזה מדוייק בדברי רבינו יונה. ומשמע מדבריו שדברי המשנה (פאה א, א) שאומרים כל בוקר בתפילה "ותלמוד תורה כנגד כולם" זה גם נגד היסורים. ובזה מתקרב לבוראו ושלום על ישראל.

יום ה'. התורה - עצם החיים

צריך לדעת, מי שלא לומר תורה, הוא נקרא אדם ששונא את עצמו. כי אדם בלי תורה, הוא כמו דג בלי מים (ברכות סא:), הוא בסכנת חיים. וחז"ל אומרים (פסחים מט:) על מי שהוא עם הארץ, על חייו אינו חס, כלומר הוא אינו מרחם על עצמו. והדאגה הגדולה שצריך להיות לכל אחד ואחד, היא לא לשכוח את התורה, לחזור ולשנן תמיד מה שלומד. וכמו שאמרו (ברכות ס.) "אשרי אדם מפחד תמיד" בדברי תורה כתיב. ופירש רש"י מפחד שלא תשכח וחוזר ומשנן תמיד.

ומפורש בפרשה "כי לא דבר ריק הוא מכם כי הוא חייכם" (דברים לב, מז), כלומר התורה היא החיים שלנו, וזה מכפר על העוונות שלנו ומרגיע את מידת הדין, ותזהר תמיד על התורה שלא תאבד ממך. הגשמיות תחזור אליך, כי הכל מהשמיים וקצוב מראש השנה עד ראש השנה, אבל לימוד התורה שחובה על כל יהודי, כמו תפילין, כשרות ושבת, זה לא חוזר, ואין תשלומין ביום שלמחרת על תורה. וזו סגולה גדולה ליום הדין הגדול והנורא.

יום ו'. ערב יום הכיפורים תשס"ה. אין לנו שיור אלא התורה הזאת

נראה לבאר מהו הענין שאומרים "כל נדרי" בליל יום הכפורים בדבקות ובעבודת ה' ובכוונה כל כך, הרי זה בסך הכל התרת נדרים ומסירת מודעה לכל השנה (כמבואר בנדרים כג.). אמנם על פי הקבלה יש בזה עניין גדול להתיר שבועות ונדרים, כי מי שעובר עליהם תפילתו אינה מתקבלת, וגם על ידי זה מתירים מעלינו גם הגזרות מלמעלה. אבל על פי הפשט יש להבין את התוקף והצורך בהתרת נדרים זו.

ונראה, מאחר שמשה רבינו ירד מהר סיני פעם שלישית לאחר ארבעים יום וזה היה ביום הכפורים, והוריד לוחות שניים והיתה שמחה גדולה לעם ישראל (כמבואר בתוספות בבא קמא פב.). וזו קבלת התורה, וכמו שאומרים בפתיחת ההיכל בשחרית של יום הכפורים שמכוונים לקבל את כל התורה עטרה לראשנו. ולכן בכניסת היום הקדוש מבטלים נדרים ושבועות לגמרי ממש, ביראה ובאהבה, כדי שנקבל על עצמנו ונהיה משועבדים אך ורק לתורה הקדושה. ביטול כל מיני התחייבויות של נדר ושבועה, ושעבוד גמור לשבועה אחת שקיבלנו בהר סיני באלה ושבועה לקבל עול תורה ועול מצוות. וזהו הלימוד הגדול שיש ללמוד מאמירת כל נדרי.

ולפי זה היה עדיף לעורר על קבלת התורה מאהבה מיד לאחר כל נדרי, אבל מאחר שבבוקר מוציאים בפועל ספר תורה וקוראים בו בצבור, זה הזמן לעשות באופן מעשי קבלת התורה עם כל פרטיה ודקדוקיה שנדע כולנו "משה אמת ותורתו אמת" ו"לא תשתנה לעולם", וכל מה שלא על פי התורה הוא שקר, וה' אלוקים אמת.

יום שבת קודש. יום הכיפורים תשס"ה. הטוב ומטיב לרעים ולטובים

הסגולה הגדולה והקמיע החשוב לזכות ביום הכפורים למחילה גמורה מה' יתברך ולהגיע לדרגה של 'אפס' עוונות, הוא על ידי שיקיים מאמר חז"ל (ראש השנה יז.) "כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו", כפשוטו ממש. מדות טובות ודרך ארץ ואהבת ישראל עם כל אחד ואחד. ורש"י מפרש גם למצערים אותו אינו מקפיד עליהם, ומעביר ומדלג על מה שעשו לו. והמשפט המפורסם בסליחות "בְּדִיל וַיַּעֲבֹר", כלומר בזכות אמירת י"ג מִדות שבפסוק "וַיַּעֲבֹר" (שמות לד, ו), נאמר גם על בני אדם, שאפשר לומר למעביר על מידותיו "בְּדִיל וַיַּעֲבֹר". כלומר בזכות שאתה מקיים מאמר חז"ל "כל המעביר על מידותיו", זכית גם אתה להמשך המאמר "מעבירין לו על כל פשעיו".

מחילה גם בלב

ועיין לרבינו הגאון רבי יוסף חיים זיע"א (בן יהוידע קידושין מ.), שמביא שזה באופן שגם בלב אינו מקפיד על מה שעשו לו, ואז זוכה שמעבירין ממנו כל פשעיו. ומדוייק

בתפילה "ולמקללי נפשי תדום", כלומר לא מספיק שבפיו לא עונה, אלא גם בלב לא מקפיד כלל, כאילו היה חרש ולא שמע. כמו שאמר דוד המלך עליו השלום "ואהי כאיש אשר לא שומע ואין בפיו תוכחות" (תהלים לח, טו), ואז בודאי שאין מה להקפיד שהרי לא שמע כלל. וכבר הובא יסוד זה לעיל.

ויש להוסיף שדרגה גבוהה כזאת מועילה מאד לזכות ביום הדין, כי זה קשה מאד למחול למצערים. אבל יש דרגה גבוהה עוד יותר, שלא רק שמוחל למצערים אותו שעשו לו רעה, אלא שעושה להם טובה, ומשיב טובה תחת רעה. וזו דרגה שאין כמוה. והפסוק במשלי (יז, יג) "משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו", וגדולה מדה טובה, וממילא המשיב טובה תחת רעה בודאי שלא תמוש טובה מביתו. וזה כלול במאמר חז"ל הנ"ל של כל המעביר על מידותיו, שמראה בעליל שאינו מקפיד אפילו בלב בזה שמשיב טובה תחת רעה שעשו לו. ואז בודאי מושלם העניין הזה של מעביר על מידותיו בפנים כבחוץ, כלומר לא רק באופן פשוט שמוחל אלא שגם בלב פנימה אין לו שום קפידא עליו, ואדרבה רוצה בטובתו ובאופן מעשי עושה לו גם טובה. ואשרי מי שמגיע לדרגה זו.

ובעלי המוסר מעוררים שיוסף הצדיק בהנהגתו עם אחיו היה בדרגה זו, שעשה למענם במצרים טובות הרבה ודאג לכבודם מאד כדי שיצאו הרהורי השנאה והנקמה על הצער שעשו לו לגמרי מלבו. ונאמר עליו בתורה "והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין" (בראשית מה, יב), ופרש רש"י שהם ובנימין שהוא אחיו גם מאמא ולא השתתף במכירתו, אהבתו לכולם שווה ממש. ומצינו בגמרא (תענית כא:) בשכונה של רב לא היה דֶּבֶר, ובשכונה של רב הונא לא פרצה שריפה. ולא בזכותם, אלא בזכות איזה שכן שעשה מעשה חסד גדול, ע"ש.

משיב טובה תחת רעה

ובזה יש לפרש מאמר חז"ל (יומא פו:) היה רבי מאיר אומר גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו, ע"ש. והמהרש"א בחדושי אגדות מפרש באופן שהיה העולם חצי חובות וחצי זכויות, ועל ידי תשובתו נהיה רוב זכויות בעולם, וממילא הציל את כולם. ובספר בניהו לרבינו הגאון רבי יוסף חיים זיע"א ביאר שהכוונה מדין ערבות, שהרבה נענשים על שלא הוכיחו אותו וחטא בגללם, ועכשיו כשעשה תשובה זיכה גם אותם שאין להם עבירה, כי נמחל לו לגמרי. והובא תירוץ זה בגליון הש"ס שם בשם הרמ"ע מפאנו, ע"ש.

ולהנ"ל יש לומר שבאמת זה כפשוטו ממש, שלפעמים איש אחד מציל עולם שלם. כשזה בדרגה של משיב טובה תחת רעה וזה עושה בשמיים רעש גדול מאד שכל העולם מקבל שפע וברכה בזכותו, וזה נקרא גדולה תשובה, שעשה איש זה תשובה גדולה בתיקון מידותיו.

ועיין מדרש רבה (שמות רבה כו, ב) כשישראל לא דיברו יפה כשלא היה מים, אמר ה' יתברך למשה: עבור לפני העם. וכתוב על כך במדרש "עבור על דבריהם". וביאר במתנות כהונה שהכוונה מחול להם על דבריהם הקשים. וזה כמאמר חז"ל הנ"ל המעביר על מדותיו, שמוחל ומדלג ולא מקפיד. כך מבקש ה' יתברך ממשה שיקיים הנהגה כזאת. והוסיף שם במדרש רבי מאיר אומר מהו "עבור", אמר הקב"ה הוי דומה לי מה אני משלם טובה תחת רעה אף אתה הוי משלם טובה תחת רעה, שנאמר "מי אל כמוך נושא עוון ועובר על פשע" (מיכה ז, יח), ע"ש. ומכאן שהנהגה כזאת של ה' יתברך בי"ג מדות, זה עניין של משיב טובה תחת רעה, (וכמו שהאריך בזה הרמ"ק בספר תומר דבורה).

וכדי להדבק במידותיו של הקב"ה יש להגיע לדרגה זו של "משיב טובה תחת רעה".

ובזה אפשר להבין טוב יותר מעלתה של רחל אימנו ע"ה, שמסרה הסימנים ללאה שלא תתבייש לעמוד בחופה עם יעקב אבינו ע"ה. ועשתה שני דברים, ראשית נתנה ללאה הרגשה שהיא צודקת ולרחל לא מגיע כי היא הצעירה. ולכן לאה גם לא אמרה לה אפילו תודה רבה, כי הבינה שהיא הבכורה ופשוט שהיא הכלה המיועדת. ועוד שבעקיפין לאה עשתה רעה ורחל השיבה טובה. שהרי אם לאה היתה מודיעה ליעקב קודם הנישואין, בודאי שלא היה מסכים. ואפילו שרחל חשבה שהפסידה מכך, שהרי עדיין לא ידעה שגם היא תזכה להינשא לו. ואין לך רעה גדולה מזו. עם כל זה עשתה לה טובה גדולה ומסרה הסימנים שלא תתבייש. וזה דומה בשלמות למידותיו של ה' יתברך ולכן אמר ה' יתברך לרחל "מנעי קולך מבכי ועינייך מדמעה וגו'" (ירמיה לא, טו), וזו הפטרה של ראש השנה. ומעלה עצומה שכזאת בודאי עושה בשמיים רעש גדול מאד.

סגולה לישועה

ויש ללמוד מכאן למי שצריך הצלחה וישועה בעניין מסויים, שלא יכעס ולא ינקום חס ושלום, ואדרבה להיפך, באותו עניין יצרף מאן דהוא שעשה רעה וישיב לו דוקא טובה, ובזה יצליח מאד. שמראה בזה שזקוק לסיוע מהשמיים ולא סומך על עצמו, ובודאי שאינו נוקם ולא נוטר חס ושלום.

והרב ברגמן שליט"א ראש ישיבת הרשב"י וחתנא דבי נשיאה למרן הגרא"מ שך זיע"א, ביאר בזה בעניין יפתח הגלעדי בספר שופטים (פרק יא). שאחר שסילקו את יפתח

שוב חזרו אליו שיהיה עליהם לראש ולקצין ולא רצה, ואמרו לו: "לכן עתה שבנו אליך" (שופטים יא, ח). ומה נתכוונו בזה, אלא שעשו לו רעה, והוא שוב חוזר ומנהיג אותם ונלחם עבורם הרי זו טובה תחת רעה. ואינו מוכן לקבל עליו להיות מלך, אלא אחרי המלחמה דהיינו שיהיה לו את הזכות הזאת של טובה תחת רעה ובזה האופן יצליח במלחמה, והדברים נפלאים. והלואי שנזכה למעלות כאלו, וזה חלק מעבודת יום הכפורים.

ערב סוכות

יום א'. ילכו מחיל אל חיל

[מחרת יום הכפורים תשס"ה]

עיין משנה ברורה (סוף סימן תרכד), "ביום שאחר יום הכפורים משכימין לבית הכנסת כדי שלא יהא נראה חס ושלום שאנו היינו נכנעין לו רק בעת שאנו צריכין לבקש על דיננו, ע"ש. ויש ללמוד מכאן כשאדם בצרה וניצול ורווח לו, הוא כעת בסכנה גדולה מיצר הרע, שיוכל לקטרג עליו שאינו עושה לכבוד ה' יתברך, אלא רק לכבוד עצמו. לכן צריך לבקש מהקדוש ברוך הוא, ולהמשיך להתמיד בתפילות ובקביעות עתים לתורה. וזה כעין הודאה לה' יתברך וכעין הכנעה שעדיין ממשיך להתמיד ולבקש מה' יתברך. ודומה לשמיני עצרת, חג שמחת תורה, שמסיימים פרשת וזאת הברכה, ומיד "בסימנא טבא" מתחילים פרשת בראשית עם חתן בראשית. לפרסם שאנחנו תמיד לומדים ומשננים את התורה הקדושה בלבד. וכך בחיי היום יום דבוקים בה' יתברך בלבד. "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום" (דברים ד, ד).

יום ב'. ראש העיר

[י"ב תשרי תשס"ה]

יום הזכרון של מרת אימי ועטרת ראשי שרה בת מיכל ז"ל. נלב"ע י"ב תשרי תשמ"ח. רבינו החזון איש זיע"א היה אומר אדם בלי תורה לא תתכן אצלו אהבת ישראל. "אהבה" פירושה לדאוג לזולת, לדאוג לאחרים, לעשות נחת רוח והרגשה טובה לכל יהודי. בלי תורה אין כלום. הכל שקר, נגיעות ואהבה עצמית. ונראה לפי זה שעניין של שבעה טובי העיר [הנקרא זט"ה = ז' טובי העיר] כשמו כן הוא, טובי העיר שדואגים לטובת העיר ולרווחת התושבים כפשוטו ממש. לסייע להם בהנחה בארנונה, ובאפשרות לתוספת בניה, בהקלה כללית בחינוך, וכיוצא בזה. וכשאין להם תורה, אינם טובי העיר, ויתכן להיפך, וממילא כיצד ניתן יהיה לסמוך עליהם.

ולפי זה מה שכתב בספר הנחמד והחשוב ילקוט יוסף בהלכות סוכה (תרלז ה), שאם רוצים לחתוך עצים מרשות מקומית יש לבקש רשות מהממונים בעיריה על כך. צריך לומר שכוונתו דוקא כשהם יראי ה' שהמינוי נכון ומקובל לרווחת התושבים, אחרת, יאמר מה שליבו חפץ. ויתכן שיבוא מאן דהוא לבקש עצים עבור מצות סוכה ויאמר: לא! ויטען שזה מפריע ליופי של העיר וכו' וכו'. ואילו אם יבוא חבר שלו, ויבקש עצים עבור מסיבה לחברים שלו בליל שבת קודש, יסכים ואפילו יעזור לו ברכב של העיריה נגד החוק ונגד ההלכה. ומסתברא שבאופנים כאלו, הממונה האמיתי זה הרב של האזור באותו מקום, כי העיר כולה שלנו, והכל קיים ועומד בזכות התורה בלבד. ואם החכם מאשר מותר לגזום עצים כפי הצורך או לקחת לולב ממרכז השדרה של עץ דקל. כמובן בתנאי שלא להזיק ולא לקלקל את היופי של העיר. וגם בזה קובע החכם, כי אדם בלי תורה גם ביופי אינו מבין. ומקיים בעוונותינו הרבים את הפסוק "דור עיקש ופתלתול" (דברים לב, ה), "עִקֵּשׁ" – ראשי תיבות עגילים קוקו שרשראות [כידוע מהרב נאמ"ן שליט"א]. ואין טעם וריח לשאול אותם, אלא את החכם, והחכמה תחיה בעליה. ומצינו בגמרא (שבת לג:) על יעקב אבינו ע"ה "ויחן את פני העיר" (בראשית לג, יח), מטבע תיקן להם, שווקים תיקן להם, מרחצאות תיקן להם, כלומר עשה ויעץ וטיפל לעזור לרווחת התושבים בחכמתו הגדולה של בן תורה האמיתי של הדור. "איש תם יושב אהלים" (בראשית כה, כז) – יעקב אבינו ע"ה. וממנו למד רבי שמעון בר יוחאי הקדוש זיע"א לעשות כן. כמבואר שם במסכת שבת.

וכיום נמצאים אנו בעלמא דשקרא ולא יודעים מי מועיל ומוביל ומסייע לטובת העיר באמת, ומי להיפך. אבל בשמיים יודעים הכל. וכשיתגלה כבוד מלכות שמיים בעולם, גם זה יתגלה, כי זה כלול בכבוד שמיים. והאמונה מסייעת לסבלנות גדולה ולה' הישועה. ובפרט לפי מה שאמר רבינו החזון איש זיע"א, ומקורו בזוהר הקדוש (פרשת ואתחנן דף רסח:), שמי שאינו לומד תורה מונע טוב מן העולם, כי יצר הרע מקטרג על מי שלא לומד תורה, עיין שם.

ומצינו כן בפרשה. בסוף פרשת האזינו מבואר על משה רבינו שאמר את השירה באוזני העם הוא והושע בן נון (דברים לב, מד). ומפרש רש"י על יהושע שנכתב כאן בתורה "הוֹשֵׁעַ" בלי יוד, להראות שהיה מקטין עצמו באותו יום שמשה רבינו מת ומעביר אליו את השרביט. מתנהג בענוה טהורה ובצניעות כמו בהיותו צעיר ואברך שהיה שמו "הוֹשֵׁעַ". וזה מראה על מנהיגי ישראל באהבת ישראל ואהבת התורה הבוערת בקרבם ועושים הכל לשם שמיים בלבד.

ומאידך, על משה רבינו, כתוב שם בסוף הפרשה סמוך ונראה שלא בא לארץ בגלל חטא מי מריבה שלא קידש שם שמיים בעיני העם. כלומר מכח אהבת ישראל אמיתית של משה, לא מספיק שמשה עושה ומוסר נפשו לכבוד ה' יתברך, אלא צריך לנצל כוחותיו כמה שיותר למען עם ישראל. ואם לא עשה כן, יש כאן חטא מי מריבה בדרגה שלו, והוא לא נכנס לארץ. והדברים נוראים.

וכמה זה רחוק ולהבדיל אלף אלפי הבדלות בין קודש לחול ובין מנהיגים בלי תורה שיש היום, שלא רק דואגים לכסא, אלא כמה שפחות משתדלים למען ישראל ולא עושים תפקידם באמונה למען הציבור, כלל ועיקר. כי אין להם תורה, וממילא אינם עושים בשביל מצוה לכבוד ה'. אלא זה כמו עבודה וכשאין לו חשק, או עם איש פלוני אין לו חשק, אז אינו עושה כלום. והציבור ניזוק ולא מקבל את חלקו המגיע לו. ואינם טובי העיר אלא להיפך. ורק בן תורה וירא שמיים מתאים לו להיות מנהיג ציבור.

ומכאן לומדים גם שצריכים לחזק ולעודד ולשבח גבאים אוהבי תורה ולומדיה. מנהלי מוסדות וכוללים המוסרים נפש עבור התלמידים והקהלה. ואין לזלזל בהם או בכוחם, אלא אדרבה לכבדם ולשבחם ולעודדם וזכות אבותם מסייעתם לחיים טובים.

יום ג'. ורקב עצמות קנאה

[י"ג תשרי תשס"ה]

כשהפסוק במשלי רוצה להגדיל עניין אומר כן בלשון תמיהה, כמו "אשת חיל מי ימצא" (משלי לא, י), כלומר קשה למצוא, והתמיהה מראה עד כמה שזה קשה. וכן הפסוק במשלי (יח, יד) "ורוח נכאה מי ישאנה", כלומר עצבות ודכאון מי יכול לסבול. והכוונה שקשה לסבול חולי כזה קשה.

וכן הפסוק במשלי שקשור למצות סוכה והוא "אכזריות חמה ושטף אף ומי יעמוד לפני קנאה" (משלי כז, ד), ופירשו שם מי שכועס וחומד הוא אכזרי שלא מרגיש באותו רגע מה שעושה, רחמנא ליצלן.

חמדה זה כמי שחומד ורוצה תמיד שיהיה לו יותר, אוכל, כסף, כבוד. ויש גרוע ממנו והוא הקנאה, הקנאה לא רק שרוצה הרבה, אלא גם רוצה שלשני לא יהיה וזה גרוע מאד. שהוא בצער כשרואה אחרים טוב להם.

והרלב"ג הביא (שם) את המעשה הידוע שהמלך אמר לחמדן וקנאי מה שתבקשו אתן פי שניים לחבירך. והקנאי שלא יכול לראות אצל חבירו פי שניים ביקש לעקור לו עצמו עין אחת ועל ידי זה יעקרו לחבירו שתי עיניים. והדברים נוראים, עד כדי כך מידת הקנאה מקולקלת רחמנא ליצלן.

וזה קשור למצות סוכה, אשר באופן מעשי פועלים למען מדות טובות וביטול הקנאה והסקרנות והחמדה המגונה. שהרי לצאת מהבית שבעה ימים ולאכול ולישון בסוכה ולקיים כפשוטו את הפסוק "בסוכות תשבו שבעת ימים" (ויקרא כג, מב), עוזר מאד באופן מעשי להגיע למעלה זאת, ולהרגיש שהעולם הזה עראי ממש, פשוטו כמשמעו "צא מדירת קבע ושב בדירת עראי" (סוכה ב.) וזה יעזור להתגבר על כל המדות הנפשיות הרעות והקשות רחמנא ליצלן.

מי שמרגיש שבעולם הזה שום דבר לא שלי, אלא רק תורה ומצוות ומעשים טובים, מקבל כח שלא לקלקל עצמו ומתגבר על כל המכשולים בסיעתא דשמיא.

יום ד'. ערב סוכות תשס"ה. צילא דמהימנותא

מה ההכנה הדרושה לחג הסוכות. כיצד צריך להתייחס למצוה נדירה זו מצות ישיבת סוכה. שהרי הפסוק אומר "בסוכות תשבו שבעת ימים" (שם), כלומר מצוה להרגיש שבעת ימים שהישיבה בסוכה זה העיקר. כמו בחור ישיבה, בן תורה, שבראש שלו העיקר זה לימוד התורה והוא מונח בלימוד תמיד ואוהב לשבת ולשקוד על לימודו. ואינו מסתובב ברחובות ועומד בשווקים לראות פה ושם, כי זה נקרא בחור עמידה. אבל בחור ישיבה, זה בן תורה שאוהב לשבת וללמוד, ותו לא. וכן בסוכה, מצוה לשבת ולהתעכב בסוכה שבעה ימים וצריך הכנות לכך, וכיצד.

ונראה שצריך להרגיש בערב סוכות כי עולם הזה אינו שלך, הכל שייך לה' יתברך. ולא סתם במחשבה אלא באופן מעשי להרגיש כך. וזה על ידי היציאה מהבית לשבוע ימים, כאילו נוסע למקום רחוק ועוזב את ביתו. זו המחשבה הנכונה בערב סוכות. וזה יעזור לו מאד לדעת ולהרגיש שהעיקר זה הסוכה. אכילה, שינה, דיבורים, מנוחה, ביקורים, ואף משחקים המותרים על פי ההלכה בסוכה, כמו דמקה ושחמט עם בני ביתו כמה דקות וכפיצוי לטרדות של כל השנה. זה מגלה שהדירה בסוכה עיקר בשבילו, ומקיים מה שכתוב (סוכה ב.) "צא מדירת קבע" בגימטריא סוכה, והוא יוצא ממש פשוטו כמשמעו. וזה חיזוק באמונה, אמונה מעשית, לדעת שהכל שייך לה' יתברך. וצריך הכנה כזאת במחשבה כדי להגיע להרגשה נפלאה זו, ואז ירגיש ממש שה' יתברך איתו תמיד.

יום ה'. סוכות, ט"ו תשרי תשס"ה. העיקר חינוך הבנים

האורח של יום ראשון של סוכות הוא אברהם אבינו ע"ה. והדבר המיוחד בו שה' יתברך אוהבו בגלל זה, זה חינוך הבנים. לא העקידה, לא הכנסת האורחים, לא נפילתו לאש לכבוד ה', הכל טוב ויפה. אבל הדבר הגדול ביותר אצל ה' יתברך מפורש בתורה "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו" (בראשית יח, יט). זה היסוד של הכל, המשך

הדור לתורה ויראת שמיים, כי זה התכלית. ועיין יביע אומר (חלק י עמ' עקב) באשה שנרדמה ובשוגג נחנק בנה התינוק שישן לידה, שיש אומרים לעשות צומות ותעניות. ומרן שליט"א המליץ להביא עוד בנים לעולם ולחנכם לתורה ויראת שמיים. וזה הלימוד העיקרי שיש ללמוד מהאבא שלנו אברהם אבינו ע"ה.

יום ו'. א' דחול המועד סוכות. יצחק עמוד העבודה

אורח הכבוד היום יצחק אבינו ע"ה. ויצחק היה עמוד התפילה. משל למה הדבר דומה, אהוב של המלך שמאן דהוא מקנא בו ומציק לו. אותו אהוב בכלל לא יורד לרמה שלו, אלא מדבר עם המלך והעניין סגור. להבדיל ה' יתברך אוהב אותנו ואוהב את יצחק. וכשאבימלך אמר לו "לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד" (בראשית כו, טז), יצחק הלך וקיים בעצמו דברי חז"ל (גיטין ז.) על הפסוק "דום לה' והתחולל לו" (תהלים לז, ז), תתפלל למלך והוא יפילם חללים חללים. כלומר מזיזים אותך, תזוז ותתפלל. יצחק נאזר בגבורה, כלומר עמוד התפילה. ולבסוף באו וביקשו ממנו סליחה, כי ראו שה' יתברך עמו.

ומאחר והכל מהשמיים, וכל מה שעובר עלינו בהשגחתו יתברך, צריך תמיד להתחזק בתפילה ולבקש מהמלך ישועה. וכנראה שצריך להתפלל לה' יתברך שנדע ונשכיל כיצד להתפלל ולהנות כל רגע מהשיחה עם ה' יתברך. וכח התפילה קיבלנו בירושה מהאבא שלנו, יצחק אבינו ע"ה.

יום שבת קודש. ב' דחוה"מ סוכות תשס"ה. תורת ה' תמימה

אורח הכבוד היום יעקב אבינו ע"ה. "ויעקב איש תם יושב אוהלים" (בראשית כה, כז), מונח בלימוד ושקוע בתורה כל רגע ורגע. הוא עמל והתורה עמלה בשבילו. תם כזה שניצח את לבן שהיה קליפה הכי קשה של שקר, ויעקב איש האמת "תתן אמת ליעקב" (מיכה ז, כ), רק ע"י העמל והשקידה העצומה שלו בתורה, ביטל את כוחו של לבן, זימן לבנים ומצא שחורים (ביצה י:). עד כדי כך ששלחו מהשמיים מלאך שיקח את הצאן של לבן ויתן אותם במרעה של יעקב (כמבואר בפרוש רש"י פרשת ויצא, בראשית לא, י). ומכאן שאין כמו תורה בעולם, זה הכח הגדול והחזק וקמיע עולמי שיכול לחולל פלאות. וכח כזה של אהבת התורה קיבלנו מיעקב אבינו ע"ה.

ומדוייק בפסוק "מורשה קהלת יעקב" (דברים לג, ד), כלומר ירושה לזרעו של יעקב. ובכח יש לכולנו את המעלה הזאת, ובפועל מי שישתמש בזה, יראה הצלחה וחיים טובים עליו ועל זרעו.

פרשת וזאת הברכה

יום א'. ג' דחול המועד סוכות תשס"ה. ויאמר לי עבדי אתה

אורח הכבוד היום משה רבינו ע"ה. ומעלתו המיוחדת שנכתב עליו בפרשה של שמחת תורה, פרשת וזאת הברכה "וימת שם משה עבד ה'" (דברים לד, ה). "עבד" מלשון עבודה, מוסר העבודה של משה רבינו לפני ה' יתברך, ללא שאלות, ממש כמו עבד שאדונו מצוהו לעשות כך וכך והעבד לא שואל שאלות. נכון שכתוב "בנים אתם לה' אלוקיכם" (דברים יד, א), אלא שזה רק בעיני ה' יתברך, אבל אנחנו צריכים להתנהג כמו עבדים מצד עצמנו. לשמוח בקיום מצוות גם כשהם חוקים ללא טעם, כמו טומאה וטהרה, בשר וחלב, כשרות ופרה אדומה.

והאמת שמשה רבינו בודאי ידע כל טעמיה וסודותיה של התורה הקדושה, וגם סוד פרה אדומה, אלא שהיה לו חכמה כל כך גדולה להתנהג ולהסביר להם שזה חוק כפשוטו, כאילו גם הוא לא יודע. ממש עבד ה' ששומר המצוות כמו חוק ממש. וזוהי מעלה שאין כמוה. ללמוד עם ה' יתברך בעומק ובהבנה, ולהציג את זה בפני ישראל שזה חוק יבש, כי כך ציוה ה' וזהו. ועל כל פנים זה עבד ה'. וכך צריכים להתנהג עם כל מה שקורה לנו יום יום ושעה שעה. לדעת ולהרגיש שזה מהשמיים, ואנחנו לא שואלים למה, כי אנחנו עבדי ה' יתברך, ממש כמשה רבינו.

וכידוע הגאון רבי עקיבא איגר שחי לפני מאתיים שנה, כתב לכתוב במצבה שעל קברו "עבד לעבדי ה'". עבד ה' מרים על גבו תרי"ג מצוות ולא מתעייף לעולם, כי זה לא כבד לו כלל ועיקר.

יום ב'. ד' דחוה"מ סוכות תשס"ה. ה' יברך את עמו בשלום

אורח הכבוד היום אהרון הכהן ע"ה. השיטה החזקה שלו להרבות שלום ולרדוף שלום, והכוונה לרדוף אחרי השלום, כמו מי שרודף להציל פצוע קשה. כמו ארגון זק"א, או חסד של יד שרה, עזרה ומרפא, חסדי נעמי, עזר מציון. אשריהם ישראל כמה חסד מרבים בעולם. "ואת עלית על כלנה" (משלי לא, כט), לרדוף אחרי השלום, כי זה מביא את הכל. השפע והברכה וההצלחה באה מהשמיים בזכות שיש הרבה שלום, ויש אהבה ואחוה בין כולם. וכמובן אם יש שלום, אין רכילות ולשון הרע ואין קנאה ושנאה ותחרות. נמצא שהדבר הגדול ביותר לפני כולם זה להרבות שלום. וזה הקו המיוחד שהיה אצל אהרון הכהן. ומי שהולך בקו הזה נקרא תלמיד שלו. וצריכים לכבד ולהוקיר את מי שמרבה שלום יותר ממי שנוסע במהירות באוטו מד"א או נט"ן, כי הם מצילים חיי אדם לאחר שהגיע למצב סכנה, והמרבה שלום מציל ומסייע שבכלל לא יגיעו למצב של סכנה.

ומבואר בברייתא (כלה רבתי ג) שאחר מיטתו של אהרון הכהן הלכו שמונים אלף בחורים שנולדו מכך שעשה אהרון הכהן שלום בין ההורים. ובמיתתו של אהרון בכו כל בית ישראל (רש"י פרשת חוקת במדבר כ, כט) יותר מזמן מיתתו של משה, כי כולם אהבו אותו ואת הסגנון המיוחד שלו. להרבות שלום בין כולם. ולדעת חז"ל (סנהדרין ו:) משה רבינו היה דיין ועושה דין. וכשפוסקים את הדין אי אפשר כבר לעשות פשרה, אבל אהרון הכהן לא היה דיין והיה מרבה שלום ועושה פשרה תמיד עד הסוף. ובזה כולם אוהבים אותו. ומי שעושה מחלוקת וצעקות ועומד על שלו כשחושב שהוא צודק וגורם רוגז ושנאה חס ושלום, זה דומה למי שמכבה את האש על ידי נפט, שמוסיף יותר להבה. ולהרבות שלום זה גם כשאתה צודק, אחרת אין שאלה כלל.

לפנים משורת הדין

וכידוע שיטת המרדכי (בבא מציעא ל:) שיש מצוה וחובה לעשות לפנים משורת הדין גם כשאתה צודק, ולכן פסק במרדכי (סימן רנז) שכופים לעשות לפנים משורת הדין. ואיך שיהיה, לכולי עלמא יש מצוה והנהגה טובה לעשות לפנים משורת הדין (כמבואר בחושן משפט סוף סימן רסג).

ומעשה שהיה עם ירא ה' ששאל את הגאון רבי יוסף בר שלום שליט"א על מזגן שקבע בקיר והשכנה באה בטענה של רעש, וחקר הרב שליט"א ואמר בנידונו שלפי ההלכה אין לו בעיה, אבל עדיין השכנה זועקת. ונומיתי לו שכדאי לגשת שוב לרב ולספר לו על כך, כי בנידון דידן זה לא מספיק שלפי ההלכה אין לו בעיה, כי עדיין אין בין השכנים אהבה ואחוה. ובשלמא אם השכנה היתה שומרת תורה ומצוות ושומעת להלכה ולדעת תורה, זה מצוין, אבל מה לעשות באופן שזה לא כך, ובפועל יש נזק לבעל המזגן לשנות למקום אחר זה כבר קשור עם לפנים משורת הדין ועם רדיפת שלום, עד כמה יש להשקיע בזה. ותלמידיו של אהרון הכהן בודאי היו מוצאים פתרון טוב לכך, והרב בר שלום שליט"א אחד מהם.

ונראה עוד שיש להזהר ולכוון מאד בעמידה גם בברכת "שים שלום", ולכוון כשאומר "עלינו ועל כל ישראל עמך" על כל מיני מקרים ובעיות בציבור או שלום בית שלו, או כל מיני חששות של קנאה ושנאה וכיוצא בזה, לכוון ולהתפלל על זה היטב. ואם לא כיון ועדיין לא הזכיר שם שמיים בחתימת "שים שלום", יחזור שוב מתחילת הברכה ויכוון היטב על מאורעות הזמן, שהשלום ישכון שם. ובודאי אהרון הכהן היה מתפלל ומכוון היטב בתפילה על סדר יומו הצפוף בהשכנת שלום שיהיה לו בהצלחה, ומכח התפילה העצומה שלו זכה באמת להשכין שלום עם כולם עד שבכו עליו כל בית ישראל.

וחז"ל (ברכות יב.) לימדו אותנו שבבית המקדש, משמר היוצא מברך את משמר הנכנס בברכה כזאת: שיהיה בין הכהנים תמיד אהבה ואחוה ושלום ורעות, והלואי שנזכה להיות מתלמידיו של אהרון הכהן תמיד.

יום ג'. ה' דחול המועד סוכות תשס"ה. עוצם עיניו מראות ברע

אורח הכבוד שלנו היום יוסף הצדיק. וכידוע זכה לתואר זה כשברח מעבירה, כשהיה בסכנה עם אותה אשה גויה טמאה ומשוקצת, "וינס ויצא החוצה" (בראשית לט, יב). וזו מעלת יוסף הצדיק, לשמור על הקדושה בדרגה גבוהה מאד מאד. עד שחשש אפילו לומר לאותה טמאה, ואיך נעשה, ואמר "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לֵאלוקים" (שם שם, ט), שלא להראות שיתוף פעולה איתה חס ושלום. ויוסף הצדיק הוא תיקון היסוד וזכה לקדושה עצומה שכזאת.

ואיך מתחילים עם זה? יש דרגות בלי סוף בזה. והיסוד של תיקון היסוד מתחיל ומסתיים בשמירת עיניים. כמובן שלא להסתכל בפריצות חס ושלום ולא להיות צופה בנשים חס ושלום (נדרים כ.). ועוד שלא להביט לצדדים שיתכן שיש בהם אשה ואין זה דרך ארץ (ברכות סב:). ודרגה גבוהה יותר וחזקה מאד שלא להביט חוץ לד' אמותיו. וזו דרגה של רב שזכה לעשר מעלות, ותלמידיו דבקו במידותיו. ורב יוסף ורב ששת סימו עיניהם ממש כדי להגיע לדרגה זו (ר"ן קידושין לא.). ואם על נביא קוראים "הַמְשֻׁגָּע" (מלכים ב ט, יא) לבעל קדושה בעיניים קוראים "עיור", כי מרגישים על עיניו שאינן משוטטות אנה ואנה.

וכמובן שמושגים אלו אינם בדרגה שלנו כלל. והש"ס (סוטה כב:) מקפיד מאד על מי שמתנהג כשוטה וכאילו לא מסתכל אנה ואנה ופוצע את עצמו, רחמנא ליצלן מהם. וזה דומה בדיוק לאותו שוטה שמראה לאחרים שכאילו הוא צדיק ומדביק ניירות על בתי עיניו שיחשבו שהוא בדרגות בקדושה, ובעצם הוא דומה לגמרא בסוטה (כב:). וההנהגה הנכונה היא לא להיות סקרן ומי שזכה לדרגה עצומה זו, מרויח כמה דברים, גם שהוא מיושב בדעתו, גם ניצול מאיסור סיקור עין, וגם במשך הזמן זוכה לריכוז במחשבה, וניצול גם מיצר הרע ואשריו. והוא מבחינה מסויימת תלמיד של יוסף הצדיק שעושה תרגילי קדושה בעצמו. ואינו מזיז ראשו אנה ואנה כשמשהו זז, לא בבית הכנסת ובית המדרש, ובודאי לא ברחוב. ושכרו אתו ופעולתו לפניו.

יום ד'. ו' דחוה"מ סוכות תשס"ה. ספר התהלים - אמונה ושירה

אורח הכבוד שלנו היום דוד המלך ע"ה. והמיוחד אצלו זו דרגה גבוהה מאד באמונה. דרגה שמעוררת את כל העולם בספר הכי מפורסם ושימושי מאד מאד, גם אצל הגוים, והוא ספר התהלים.

תהלים ולא תפילה, כלומר שבחים לה' יתברך. לא רק להאמין שהכל מהשמיים בהשגחה פרטית לטובה, אלא לשיר שירה באותו זמן. וזו דרגה עצומה שזכה לה דוד המלך ע"ה. לשיר שירה בזמן הצרות הקשות ביותר. "מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו" (תהלים ג, א), שר שירה בזמן שבורח יחף בהר הזיתים. וכן מזמור "למנצח אל תשחת לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה" (תהלים נז, א). וכן בתהלים (פרק סט) מספר הסטוריה של צרות בלשון שירה לה' יתברך וזה עצום מאין כמוהו.

וחז"ל (סנהדרין צב:) מספרים על נבוכדנצר מלך בבל אשר שר שירה לה' יתברך, ובא מלאך וסטרו על פיו ושתק, אבל דוד המלך ע"ה כמה סטירות קיבל והמשיך לשיר שירה ולא הפסיק. וזה דרגה גבוהה ועצומה באמונה מאין כמוה. וכן כשנרדף על ידי אבשלום ושמעי היה בראש ההר ומקלל ועִפֵּר בְּעפר (שמואל ב טז, יג). ודוד המלך ע"ה אומר שהכל מהשמיים ולא מרשה לפגוע בו לרעה ולהסיר את ראשו מעליו. והלואי שנלמד מדוד המלך ע"ה ונזכה להיות מתלמידיו, מתחזקים באמונה ובהשגחה פרטית, וב"שויתי ה' לנגדי תמיד" (תהלים טז, ח), ובאהבת שירה וזמרה לכבוד ה' יתברך, "הבוחר בשירי זמרה", אמן ואמן.

יום ה'. שמחת תורה תשס"ח. יום שמחה לישראל

נראה בס"ד שיש חילוק יסודי בין קדושת שבת לבין ימים טובים. יום טוב יסודו שמחה, ואין שמחה אלא בבשר ויין (אורח חיים סימן תקכט ומשנה ברורה שם). ויש בו מצות חציו לכם, ואין בו חיוב לאכול סעודה שלישית, וביום טוב מאחרין לבא וממהרין לצאת (מגילה כג.). גם שמחת החג יש בכוחה לבטל שבעה לרוב מעלת השמחה (מועד קטן כג:).

ומכל זה נראה שיום טוב יסודו שמחה בגשמיות לאכול ולהנפש ולשמוח. אבל שבת קדש יסודו עונג שבת ולא שמחה. ואין חובה לאכול בו בשר ויין, ואין בו דין חציו לכם. אף שדרשו חז"ל (פסחים סח:) הכל מודים בשבת דבעינן "לכם". והובא להלכה (טור סימן רמב). עם כל זה אין חובה שיהיה חציו לכם, אלא בעצם ההנאה בשבת וקצת מנוחה, קיים המצוה. כי שבת עיקרו השתלמות רוחנית ולא גשמית. וכן משמע מדברי הראב"ד בספר בעלי הנפש (שער הקדושה) שבשבת קודש יש סעודה שלישית. וצריך להרגיל עצמו לשבור תאוותו בבוקר ולמעט קצת שיהיה מקום לסעודה שלישית, כי

עיקר השבת זה למנוחת הנפש. וממילא ביום טוב שאין סעודה שלישית יכול לאכול בבוקר כדי שבעו ממש. ואחר כך ילך ללמוד תורה ולהתעמק בה, כי שבת קודש יסודו מנוחת הנשמה, אף אם ישאר עייף אחר שבת מרוב לימוד התורה ועבודת ה' שלו.

וזה דומה להלכה המפורסמת שיש חיוב בפורים לעשות סעודה, כי המן הרשע גזר על הגופות, מה שאין כן חנוכה שזה היה רק נגד התורה. וכן בחגים יסודם לזכור שהיינו עבדים במצרים וסבלנו הרבה, ועל ידי הסעודות ומנוחת הגוף שבחגים מקיימים מצוה זו, אבל בשבת קודש בתפילה לא כתוב זכר ליציאת מצרים אלא רק "זכר למעשה בראשית", ועיקרו חיזוק באמונה והשתלמות רוחנית. ויש לשים דגש על כך מאד, לידע ולהודיע על ההנהגה הנכונה בשבת קדש.

יום שישי. סימן טוב

ערב שבת קודש "בראשית" בסימנא טבא תשס"ה

ערב שבת קודש. שבת ראשונה שלאחר תקופת החגים, בסימנא טבא. ויש ללמוד להיות זהיר וזריז בהכנות הדרושות. ובפרט שכעת זה לפי שעון חורף, ויש לזרז עוד יותר את בני המשפחה ולשבח אותם בטורח ההכנה הגדול, ולעודד ולתת עצות נכונות כיצד לזרז, כדי לקבל קדושת השבת בזמן כדת וכדין.

ונראה שמשפט זה "בסימנא טבא" זה לא רק תפילה ובקשה שיהיה בסימן טוב לכל השנה, אלא יש כאן גם עצה טובה שבכדי לזכות לשנה מוצלחת וכן לשבת שלום במשך כל השנה, תעשה לך סימנים טובים. סימן על זמן הסעודה, סימן על משניות שבת, סימן על זמן שיעור תורה. וכן לכל השנה סימנים המעוררים אותנו להשגיח ולשמור על הזמן כדי להגיע לעלייה רוחנית כל השנה כולה. וכמו שבראש השנה עשינו סימנים עם תפילת יהי רצון לשנה מתוקה ושנהיה לראש ומלאים מצוות כרימון, כעת מעכשיו נעשה גם סימנים מעשיים עם תכנית מדוייקת בשטח וסדר נכון להפליא, ואז תהיה באמת שנה טובה ומתוקה.

חזק חזק ונתחזק

היום ערב שבת בראשית תשס"ה. סיימתי בסימנא טבא שנה בדיוק של דברי תורה ודברי חכמה ומוסר כל בוקר לאחר תפילת שחרית בפני הצבור היקר אוהבי תורה ולומדיה, מתפללי בית הכנסת "רבינו יוסף חיים". אשר מרוב אהבתם וצמאונם לתורה, נתנו לי חשק ואומץ לחשוב כל בוקר או בערב שלפניו על איזה רעיון מוסר והנהגה טובה,

ולשבץ ולחזק ולרענן אותו מאותה פרשה. וכן לשבת ולכתוב, אף שזה גוזל בסך הכל כמה דקות, אבל זה זמן, וזמן שווה הרבה.

ולמדתי מכאן עד כמה אפשר להספיק על ידי לימוד שתי הלכות כל בוקר, או על ידי פרק משנה כל יום, וכן פרק בתנ"ך. שלאחר שנה, שנתיים ושלוש מוצא עצמו תלמיד חכם, תלמיד שאוהב חכמה. ובאותו נושא שהשקיע בו זכה להבין ולהתקדם, וכעת הוא עובד ה' בדרגה גבוהה יותר. ובעצם רבינו החפץ חיים זיע"א בספרו הקדוש משנה ברורה (סימן א ס"ק יב) מביא שצריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום אם מעט ואם הרבה, עיין שם.

ובעצם לימוד מוסר זה כלול בלימוד ההלכה, כי כמה פעמים ההלכה כפופה למוסר, ובגלל המוסר משתנה הדין. וכי יש הבדל בין הלכות תפילה שבת וטהרה, לדיני כעס קנאה וגאוה שיש ללמוד כיצד להיזהר ולא להיכשל בהם. והרי הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק ז הלכה ג) מביא שזה חמור יותר, ע"ש. ולא לחינם כתב הרמב"ם "הלכות" דעות. כי הנהגות אלו הם גם "הלכות יום יום", לדעת מה לעשות וכיצד להתנהג.

למשל: פעמים רבות יש ריב בין שכנים על מיקום הסוכה. ואם על פי ההלכה אין לו רשות לבנות שם, עדיף שלא יבנה, ואסור לו לבנות. ויאכל כזית פת בליל סוכות בסוכת בית הכנסת או אצל שכן. וכל החג יאכל תבשילים וימנע מאכילת פת וזו מצוה חשובה יותר ממצות סוכה. סוכה נקראת "מצוה קלה" (עבודה זרה ג.) ואפשר להסתדר איתה, אבל ריב בין שכנים זו עבירה גדולה, והחכם עיניו בראשו. או שכן שבנה סוכה ומעליו יש לשכנו חבלים של כביסה, אינו יכול לומר לו שיוריד החבלים, כי אינם מפריעים לסוכה, ולא אומרים לבוד לחומרא. ומרן שליט"א פסק שאפילו יש כביסה בחבלים אין בעיה, כדין סכך פסול פחות מארבעה וכל שכן פחות משלושה שאינו פוסל וישנים תחתיו. וכן אם יש מזגן על גבי הסוכה. ובעוונתינו הרבים כמה מחלוקות ושנאת חינם וחילול השם יכול להיות בגלל הידורים מסויימים. ולא מהדרים באהבת השכנים ובקידוש השם. ובפרט אם השכן מלמעלה מטופל בתינוקות וזקוק לחבלי כביסה אלו כמו אויר לנשימה, או כשיש בעיות של שלום בית. ובפרט לצעירים שבודאי יכולים לסמוך על הרמ"א (סימן תרלט סעיף ב) שהתיר לנשוי לישון בבית. וכמו שהשכינה והאושפיזין שורים בסוכה. כך השכינה בין בני הזוג כשיש ביניהם שלום בית. ומי אמר שזה פחות ממצות סוכה.

ובחול המועד סוכות תשס"ה התקשרה אשה אחת ששמעה קלטת על מוות קליני והיא מאד מפחדת, אם מותר לה לבקש מבעלה שיבוא לישון בבית. ונזכרתי באותו רגע בדברי

הרמ"א הנ"ל שמותר לו לעשות כן. וזה יכול להיות בהרבה מצוות נוספות. למשל: לוותר על תפילה בנץ החמה בגלל מצות עונה. ואדרבה יתכן שיש בזה גם דין אין מעבירין על המצוות, כי חיובו קודם, וזריזין מקדימין למצוות. וכן להתפלל בשבת מאוחר יותר ולהפסיד נץ החמה, בשביל הילדים שיבואו עם אביהם לבית הכנסת וגם יקל על אשתו בהנהגת הבית. ועוד הרבה אופנים כאלה ותולדותיהן כיוצא בהן. ומכח לימוד המוסר יוכל להגיע לכך.

ומרן שליט"א ביביע אומר (חלק א עמ' קצה) הביא את דברי רבינו יונה המפורסמים, שהמחלל שבת בפרהסיא הוא מין ויינו יין נסך, והובא להלכה בפוסקים. וחכם אחד חשב לומר שאין לו מקור בגמרא ורבינו יונה בהלכה זו מקורו "בספרי מוסר". ומרן שליט"א (בעמ' רא) הזדעזע מדברי אותו חכם, ודחה דבריו ואמר שמגיע לעשות לו "פולסא דנורא", כי דברי רבינו יונה העתיקו הראשונים להלכה למעשה, עיין שם. וזה מתאים לדברי המשגיח הגדול רבינו יחזקאל לוינשטיין זיע"א שגם דברי רבינו יונה בספר שערי תשובה שהוא ספר מוסר, הוא גם ספר הלכה. כי הרבה מתרי"ג מצוות שבתורה מבוארים שם, כידוע. ומכאן עד כמה לימוד המוסר מחזק ומקיים את עבודת ה' שלנו.

ולפי דברי רבינו החפץ חיים זיע"א בספר משנה ברורה הנ"ל, נראה שיש אפשרות כל בוקר במקום שתי הלכות מספר הלכה, לקרוא שתי שורות בספרי מוסר המוכיחים ומסייעים לנו להתחיל את היום עם חשבון נפש. וזה ישפיע עלינו בודאי למדות טובות, ליראת ה', לאהבת ישראל, לשלום בית, ואז יקויים בנו הפסוק "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר" (ישעיה מט, ג). והובא פסוק זה להלכה ברמב"ם (סוף פרק ה מהלכות דעות הלכה יג).

"**הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו**"